2

HRVATSKA
KNJIŽEVNA
REVIJA

MARULIĆ

2003

ISSN 0350-4220

MARULIĆ

hrvatska književna revija
Izdavač i osnivač: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima
Zagreb, Trg kralja Tomislava 21
Izdavača zastupa: Radovan Grgec
Uređuje uredički odbor
Glavni i odgovorni urednik:
Radovan Grgec
Tajnik uredništva: Mladen Jurčić
Godina izdavanja i tiskanja 2003.
Copyright:
HKD sv. Jeronima, Zagreb
Omot: Ante Starčević
Revija izlazi šest puta godišnje (veljača, travanj, lipanj, kolovoz, listopad, prosinac)
Rukopisi se ne vraćaju.
Uredništvo i uprava:
Zagreb, Trg kralja Tomislava 21
Telefon: (01) 49 22 300
Stranke se primaju svakog dana osim subote, od 11 do 13 sati.
Godišnja pretplata 180 KUNA.
Žiro-račun kod Zagrebačke banke

2360000 - 1101396418

Cijena ovoga broja: 30 KUNA
Godišnja pretplata za inozemstvo: 36 USA dolara.
Uplaćuje se na devizni račun kod Zagrebačke banke Zagreb:

2500-3207374-SWIFT ZABA HR 2X

Tisak: TISKARA ZELINA d.d. Sv. Ivan Zelina

Radovan GRGEC

Uz rub (147)

Mjesec dana prije početka Velikog tjedna Irci diljem svijeta slave svoj nacionalni praznik, *Patrick's day*. Blagdan sv. Patrika, zaštitnika zelenog otoka, "otoka svetaca", slavi se naime 17. ožujka. Po svojoj mukotrpnoj povijesti i po raseljenosti (na svijetu Iraca ima više nego na otoku) bliski su nama Hrvatima, iako prostorno prilično daleki. S tom poviješću svojim jeronimskim knjigama i člancima prvi nas je pobliže upoznao dr. *Josip Andrić,* koji nas je isto tako upoznao i zbližio sa Slovacima. Nacionalni junaci kao npr. *Hlinka, O'Connell, De Valera,* zahvaljujući njemu postali su nam vrlo bliski. Nije čudno što se usred slovačkog Hrvatskog Groba nalazi Andrićeva bista, kao što nije čudno da je Patrik postalo ime nekih Hrvata mlađe generacije. Uz njega se u nekim našim kalendarima nalaze i hrvatski "ekvivalenti" (Hrvoje, Hrvatin, Domagoj itd.). Naš je *Patrik Ćavar* npr. bio donedavno jedan od najboljih rukometaša na svijetu. (I bez njega je Hrvatska 2. II. 2003. osvojila svjetsko zlato u Lisabonu.)

Nakon rasprodaje "obiteljskog srebra" i izvoznoga debakla mi se, nažalost, ne možemo na drugim područjima pohvaliti nekim svjetskim "klasama", osim, možda, nekim Plivinim i Podravkinim proizvodima ili športskim uspjesima *Kostelića*. Međutim, i ti su nasljednici "vatrenih" u svjetskoj reputaciji, zbog nekih izjava došli pod udar "istisaka" naše "glajhšaltovane" štampe, premda znamo da je njemačka ratna "škvadra" bila strahovito impresivna i za pubertetlije a svi vermahtovci, kad su napali vojsku većega zločinca od Hitlera, sigurno nisu bili nacisti. Sad bi mogao biti napadnut i *Ćiro Blažević* zbog navodne izjave kako smatra da je *Montgomery* bio slabiji strateg od *Rommela* (kojega je Hitler također uklonio). Iako sam već kao mali pučkoškolac iz knjiga braće *Solonjević* (koji su o Staljinu kao krvoloku pisali davno prije *Steinera* ili *Baranovskog,* dok su mu se naši partijci klanjali kao božanstvu) saznao istinu o SSSR-u, moram priznati da sam bio fasciniran likovima poput *Pavla Korčagina* ništa manje nego hrabrošću Irca *Michaela Collinsa* ili komandosa poput *Skorzenyja*. U mojoj su se dječjoj i pubertetskoj mašti miješali primjeri iz lite-

rature sa stvarnim povijesnim junacima. Uostalom, i ovi se mogu izvrći ruglu, kao što se to pokušalo učiniti s *Nikolom Šubićem Zrinskim*. "Prosvijetljeni" i "prosvijećeni" kozmopoliti u tom su prednjačili.

Mi, pak, molimo i njih da nam ostave snove, ideale (i idole) mladosti. Zar i oni ne robuju svojim predrasudama? Naši duhovni i duhoviti mislioci na radiju i u tisku, naprimjer, boluju uglavnom od "modernomanije" (koja vrlo lako postaje snobizam), od "koncilolatrije" (po kojoj II. vatikanski koncil postaje dogma, a ne pokušaj "pomaka akcenta") i pretjerane "bibliofilije" (koja postupno eskalira u parolu "sola Scriptura"). Takoreći donedavna Crkva je zabranjivala "Bibliju od korica do korica" bez prikladnog komentara i "imprimatura", a ni ja se ne bih bio usudio dati svojoj djeci na čitanje "nefriziranu" i "neuškopljenu" Bibliju. Međutim, spomenuti snobizam ne vodi računa o reakcijama djece, jer, kako kažu, "drugoga puta nema". U toliko propagiranom pluralizmu ta je "parola" stvarno neumjesna.

* * *

Vjerojatno su potrebama suvremene evangelizacije bliži pokreti kao Cursillo ili 1973. osnovana karizmatska zajednica "Les Béatitudes" (Blaženstva). Uostalom, u "blaženstvima" nalazimo zajednički nazivnik za dvije naoko međusobno protuslovne koncilske smjernice: "ressourcement" i "aggiornamento". Valja se toga prisjetiti uoči Uskrsa koji nam ove godine dolazi dosta kasno, 20. travnja. Obrazovani bi ljudi, a vjeroučenici pogotovo, trebali znati kako se određuje datum pomične svetkovine Uskrsa, ali i kada se slavi muslimanski Bajram ili židovska Pasha, na koju se nadovezuje i kršćanski Vazam. Isusova pobjeda nad smrću temeljna je istina naše vjere, istina na kojoj se zasniva vjera u uskrsnuće mrtvih, odn. uskrsnuće tijela. Naša čežnja za uskrsnućem, vječnošću i besmrtnošću morala bi biti prisutna i u "formativnom" župskom i "informativnom" školskom vjeronauku. Možda i ne bi trebalo toliko suprotstavljati "grčku" koncepciju besmrtnosti duše biblijskoj istini o uskrsnuću ljudske osobe kao psihosomatske cjeline? U svakom slučaju za vjernike svjedočanstvo evanđeoskih izvještaja i navještaja nije samo apologetska "propovijed" nego i informacija o događaju koji se zbio u određenom trenutku povijesti, i koji, prema tome, nije samo doživljaj vjere prvobitne kršćanske zajednice.

Taj događaj i doživljaj bitan je sastavni dio ispovijedi vjere svih kršćanskih denominacija. I suvremenim je kršćanima to poziv na duhovno i tjelesno uskrsnuće "srca" kao simbola životnog središta i žarišta bez obzira na različite simbolike i interpretacije srca u raznim antropologijama, pa tako i onoj

hebrejskoj. Ima li smisla o svemu tome govoriti djeci? Mislim da ima, ali prikladnim a ne "zamuljenim" riječima i "učenim" frazama.

"Zakon srca", o kojemu sam pisao u svojoj posljednjoj knjižici, nije još nitko "derogirao" ni "anulirao". Dapače, suvremeni mislioci (poput P. Ricoeura ili E. Levinasa), suvremeni filozofi i psiholozi, sve više govore o prednostima inteligencije srca pred cerebralnom inteligencijom, odn. emocionalne inteligencije pred kognitivnom. U tom su svjetlu intuicija, simpatija i empatija najlucidniji kriteriji znanja i razumijevanja. Tom spoznajom približavamo se uskrsnoj preobrazbi i obraćenju srca, duševnom i tjelesnom zdravlju, vjerujući da se Isus Krist svojim preobraženim tijelom nalazi među nama i kao čovjek. Njemu, Bogočovjeku i Kralju svemira, klanjamo se zahvaljujući na daru života i moleći ga za pomoć u našim duhovnim i tjelesnim potrebama. Molimo ga da naše putove obasja darom vjere kakvim je obdario i apostola Tomu, koji je nakon ukazanja odbacio svoju skepsu i prvi priznao Isusovo božanstvo.

SRETAN USKRS!

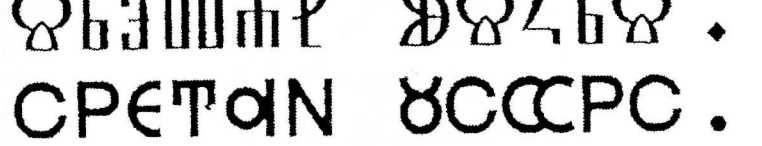

Monografija o Gospinu prošteništu

U četvrtak, 20. ožujka t. g., na književnoj svetojeronimskoj večeri gostovao je mons. Mijo Dukić, župnik u Slavonskom Kobašu i arhiđakon posavski u Požeškoj biskupiji. Zbog odsutnosti prof. Radovana Grgeca, koji je nakon operacije kuka na kućnoj njezi, u ulozi domaćina i voditelja nastupio je *Tvrtko Klarić,* urednik svetojeronimskih izdanja.

Predstavljajući svoju monografiju *Kloštar u Kobašu,* brojem stranica skromnu, ali zato podacima krcatu publikaciju, koju je naše Društvo objavilo u srpnju prošle godine, mons. Dukić je naglasio da je riječ o knjizi namijenjenoj ponajprije hodočasnicima, osobitim štovateljima Majke Božje, kojih u tom drevnom Gospinom prošteništu - dan uoči Velike Gospe te na sâm blagdan - zna biti i do deset tisuća. Autor je u svom izlaganju podsjetio i na svoju raniju suradnju s našim Društvom, koje je tada (1980. godine), pod nametnutim mu imenom sv. Ćirila i Metoda, objavilo publikaciju *Glina i okolica,* gdje je kao upravitelj župâ Glina i Maja - prema vlastitim riječima - proveo "petnaest godina i osamnaest dana".

Među brojnim posjetiteljima zamijećena je i poveća skupina onih čiji su korijeni u kraju oko Kobaša i Oriovca. Sudjelujući u razgovoru nakon autorova izlaganja, akademik Stjepan Babić ukazao je na još uvijek neriješeno pitanje korijena imena Kobaš. Svojim kratkim nastupom, već poslovično sadržajnim, večer je obogatio i dr. *Stanislav Vitković,* inače tajnik HKD-a.

U znak zahvalnosti za dosadašnju suradnju te kao izraz želje za što skorijim oporavkom prof. Grgeca, mons. Dukić je na kraju pozvao sve nazočne na kratku zajedničku molitvu.

Matek Cicmarek

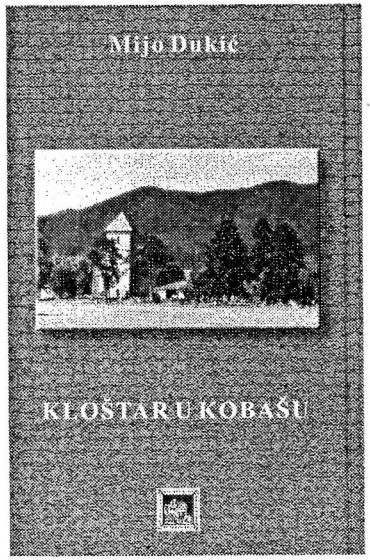

Križni put trojice biskupa

Na svetojeronimskoj književnoj večeri u četvrtak 27. ožujka nastupio je tajnik HKD-a dr. *Stanislav Vitković,* koji je predstavio publikaciju *Križni put trojice biskupa.*

Riječ je o križnom putu kako su ga, u obliku osobnih molitava, zabilježila dvojica hrvatskih i jedan slovenski biskup: *Mijo Škvorc* (1919. - 1989.), *Jožef Smej* (1922.) i *Josip Mrzljak* (1944.).

Podsjetivši na samom početku da je ova knjižica nastala na poticaj gospođe *Olge Princ,* koja je priredila i prijevod slovenskoga teksta, dr. Vitković je u nastavku posebno naglasio mariološku dimenziju križnoga puta biskupa Škvorca. Inače, ovo je svetojeronimsko izdanje obogaćeno ilustracijama *Jadranka Ferka,* za križni put biskupa Mrzljaka, i *Maria Barberisa* uz tekst biskupa Smeja, a tekst p. Škvorca prate postaje križnoga puta sa Ksavera.

Kao poseban gost večeri nastupio je hrvatski karmelićanin p. *Dario Tokić* koji je u svom kratkom nastupu predstavio netom prevedeno djelo svoga redovničkoga subrata *Wilfrida Stinissena* (1927.), podrijetlom Belgijanca koji od 1967. živi u Švedskoj. *Ja ne umirem, ja ulazim u život* knjiga je na temu smrti, a za naslov se autor poslužio riječima sv. *Male Terezije.* Za čitatelje u Hrvatskoj preveo ju je *Stjepan Željko Biletić* a izdalo HKD sv. Jeronima.

U završnom dijelu dr. Vitković je govorio o HKD-ovu nizu posvećenom djelima *sv. Antuna Padovanskog* i američkoga biskupa *Fultona J. Sheena.*

I nazočni u publici svojim su samozatajnim ali sadržajnim sudjelovanjem obogatili ovu korizmenu večer. Prof *Josip Milić* je ispričao kako hrvatski oci benediktinci molitvu nad grobom svoje redovničke subraće završavaju riječima: "Živio u miru!", dok je *Tvrtko Klarić* podsjetio da je najpoznatiji tekst koji počinje riječima *Stala plačuć tužna Mati,* po svoj prilici napisao talijanski autor Jacopone da Todi, a među suvremenicima da je zacijelo najneobičniji križni put onaj *Margherite Guidacci,* naslovljen *Križni put čovječanstva.*

Matek Cicmarek

Drago KOLIMBATOVIĆ

Lice i naličje

(Povodom smrti fra Tome Vereša)

Tko imalo prati izdanja Hrvatskog književnog društva svetog Jeronima, mora znati za dominikanca fra Tomu Vereša. U svakom godištu *Danice* sudjelovao je jednim do dvama prilozima i to 26 godina uzastopce, a surađivao je i u književnoj reviji *Marulić*, kao i u ostalim jeronimskim publikacijama. Sama činjenica da mu je HKD u znak zahvalnosti objavilo knjigu »Neoklerikalizam i pučki katolicizam« (s R. Grgecom i S. Bonnetom), a prigodom 70. obljetnice njegova života i knjigu »Razmišljanja jednog kršćanina«, s predgovorom samog ravnatelja HKD-a Radovana Grgeca, najrječitije govori o povezanosti tog društva s našim fra Tomom Verešom.

Našeg fra Tome više nema među nama. Preminuo je devetog prosinca minule godine. Prilog o njemu već je donio ovaj časopis u svom prvom ovogodišnjem broju i to na udarnom mjestu, neposredno iza uvodne riječi. Napisao ga je glavni i odgovorni urednik revije. To je zasigurno smatrao svojim pravom i svojom dužnošću, jer je s njime surađivao na razne načine kao s uvaženim članom HKD-a sv. Jeronima, i to dugi niz godina. Neka mu je to na čast, a sa strane dominikanskog Reda srdačna mu hvala!

A pisac ovih redaka može se pohvaliti da je s fra Tomom bio povezan više od pola stoljeća, i to prijateljskim, a po pripadnosti Redu i bratskim vezama. Već davne 1949. godine našli smo se pod istim krovom starodrevnog samostana sv. Dominika u Dubrovniku i, kao duhovna braća, dijelili zlo i dobro. Stoga je shvatljivo što mi on, godinu dana prije svoje smrti, 3. 11. 2001. piše: »Ako Ti umreš prije mene, ja ću Ti napisati glavni nekrolog, a ako ja umrem prije Tebe, onda ćeš Ti napisati moj«. Providnost je odredila da on umre prije mene, zato ovim napisom udovoljavam njegovoj želji. Ne, doduše, u doslovnom smislu, jer je njegov opširni nekrolog već napisao naš poštovani fra Frano Prcela, i to po svojoj dužnosti, kao njegov provincijal, i tiskao ga u našem provincijskom Vjesniku. K tome, kako već spomenuh, i u ovoj je reviji donesen fra Tomin svojevrsni nekrolog. Ako, dakle, želim ispuniti posljednju želju svoga subrata, preostaje mi jedino da se osvrnem na njegove mladenačke dane. Iz tog razdoblja ne poznaju ga ni vlastita subraća. Onih koji su tada s njime živjeli - više nema među nama.

Tko je osobno poznavao našeg fra Tomu Vereša za njegova boravka u Zagrebu, činit će mu se nevjerojatnim ono što tvrdim sa svom odgovornošću - da sam poznavao vrlo malo ljudi tako vedre i vesele naravi kao što je bio on. U društvu s njime smijeha nikada nije nedostajalo. Uz mnogostruke sposobnosti kojima je bio obdaren, imao je i dar zapažanja onih svojstava kod ljudi koja drugi redovito ne uočavaju; a znao ih je karikirati na tako zgodan i plastičan način, da se dotični nisu osjećali povrijeđenima;

naprotiv, od srca su se smijali zajedno sa svima prisutnima. Tim svojim zapažanjima davao je oduška i kad je bio posve sam, naročito dok bi čitao koju zanimljivu knjigu. Tada bi se iz njegove sobe čuo grohotan smijeh, čak i razgovor, kao da je s njime još netko. Da nismo bili prijatelji koji ništa ne taje jedan pred drugim, možda bih u tim trenucima bio posumnjao u njegovu neporočnost, kao što čitamo da su stari monasi posumnjali u jednog svog subrata u sličnoj situaciji. Naime, iz ćelije tog monaha često se čuo razgovor, kao da u njoj nije posve sam. Štoviše, razabirale su se i riječi, čak i uzdasi preplavljeni sentimentalnošću, kao da je u zagrljaju s nekom ženom: »O cara mia!...O amore mio!...O Damiana mia!...Ecco ti ancora un bacio!...«. Glas o toj skandaloznoj pojavi dopre i do opata. I kad jednom na svoje uši začu te sablažnjive riječi, bez kucanja upadne u njegovu ćeliju. I doista ga nađe u zagrljaju, ali ne sa ženom kojoj bi ime bilo Damiana, nego sa staklenkom vina, koja se i u našoj Dalmaciji zove damijana...

Rekoh i ponavljam: nisam posumnjao u fra Tominu neporočnost kad sam prvi put čuo iz njegove sobe govor i smijeh. Znao sam, naime, da je već prije ulaska u samostan raščistio s mogućnošću sklapanja ženidbene veze. »Znaš«, reče mi jednom u povjerenju, »kao sedamnaestgodišnjak do ušiju sam se zaljubio u jednu pjevačicu iz mješovitog zbora Male crkve kod Kalvarije. Ali ta je ljubav trajala vrlo kratko i to jednostavno zato što je ona silno voljela filmove i ples, a ja nogomet i laku atletiku. I jer nismo mogli naći zajedničke riječi u tim svojim hobijima, ja sam ubrzo shvatio da bračni život nije za mene!« Naravno, na temelju ovih njegovih riječi ne mislim ustvrditi da je poslije toga bio lišen svake tjelesne požude. Ta i on je bio Adamov potomak! Ali dok na temelju naših intimnih razgovora mogu sa sigurnošću ustvrditi da se pri tjelesnim napastima nije poput sv. Franje bacao gol u trnje, dotle bi mnoga njegova subraća morala priznati da su nerijetko izvodili šale na račun njegovih hladnih tuševa i usred ciče zime...

Nadalje, naš je fra Tomo već od najranije mladosti bio strastven nogometaš. Učlanjen od 1942. godine u klub »Bačka«, bio je poznat kao brzo desno krilo i opasni »golgeter«. Treba li se onda čuditi što je i u zrelim godinama rado sudjelovao u nogometnim utakmicama?! Pri raspodjeli pojedinih igrača u dvije momčadi, on je redovito bio biran među prvima, jer je u najviše slučajeva pobjeđivala ona ekipa kojoj bi on pripao. Tako doznajem - na temelju intervjua što ga je fra Tomo dao novinaru Tomislavu Žigmanovu za subotički *Žig* (god. II, br. 28., od 29.VII 1995.) - da je bio zamoljen od jednog prijatelja da dođe igrati s »miništračima« Male crkve kod Kalvarije, jer će oni doskora imati veliki okršaj sa snažnom ekipom »miništrača« sečanske crkve sv. Jurja. Fra Tomo je bez oklijevanja udovoljio prijateljevoj molbi, jer je ta ekipa pripadala »Spartaku«, suparniku njegove »Bačke«. I pobijedili su ih, zahvaljujući njemu, s 2 : 1. »Potkraj utakmice«, kaže fra Tomo doslovce, »nasamario sam svoga čuvara, pobigo mu i postigao pobjedonosni gol.«

Možda će vam se činiti najčudnijim da bi fra Tomo, onako zdepast i nabijen, bio također strastven atletičar. A ipak je tako. Evo i dokaza. Obojica smo se nalazili u samostanskom vrtu u Bolu na otoku Braču i sa zida, koji se izdiže iznad naših škrapa,

promatrali sjemeništarce kako se s puntina bacaju u more, praveći u zraku »salto mortale«. »Kakvih li vratolomija!«, primijetim. Na to će mi fra Tomo: »To da su vratolomije?!« I bez ikakva pripremanja, u odijelu, s teškim cipelama na nogama, skoči, napravi »salto mortale« i ponovno se, stabilan, nađe na nogama, kao da je tu akrobaciju napravio na strunjači a ne na tvrdoj zemlji... I danas me trnci spopadnu kad se toga sjetim. Ali tada sam ga ipak prijateljski zamolio, da se ubuduće ne upušta u takve vratolomije, jer bi ga jednom doista mogle koštati života. Vjerujem da me je i poslušao...

Još nešto. Naši su dominikanski novaci i klerici u ono vrijeme redovito išli pješke u Župu Dubrovačku - i to po nekoliko puta sedmično - ali ne na izlet, nego na teške fizičke poslove. Fra Tomo je i u tome prednjačio. Nije bilo tog posla, makar kako bio težak, od kojega bi se pokušao izvući. Radio je kao crnac, mada je ishrana u ono poratno vrijeme bila vrlo skromna i nedovoljno kalorična. Za večeru smo kao po pravilu imali malo blitve ili kaolina s jednom slanom srdelom ili šniticom sira i malim komadom kruha. U ono je vrijeme jedan od naše subraće htio obradovati našeg bolesnog oca Alberta Karmelića i javio mu da će za večeru imati prekrasne, kao kaplja mlade blitve. »Na glavi ti rasla!«, odgovorio mu je. A , »nota bene«, otac Alberto je bio Dalmatinac, rođen u blitvi, dok je naš fra Tomo bio Bačvanin, navikao na kulene, slaninu i razne mesnate specijalitete! A ipak, kad je od kuće dobio paket s bačvanskim artiklima, do posljednjeg je zalogaja dijelio sa svima nama. U paketu je, među ostalim, bila i staklenka masti od pečenih pataka s njihovim samljevenim jetrima. Sam miris te mješavine djelovao je »apetitlih«. Nju smo dijelili kao relikviju i na tanko razvlačili, da nam što dulje potraje. A svaki put smo se unaprijed radovali da ćemo jesti »kruha s mašćom«.

Poslije svega ovoga jedno se pitanje nameće samo od sebe. Kako je to moguće da je taj i takav fra Tomo - vedar, veseo, društven, požrtvovan i altruističan, kojega su svi željeli imati u svojoj sredini - za mnoge u zajednici bio, u određenom smislu, kamen spoticanja?

Vjerujem da ćete se svi složiti sa mnom kako su naši nadgrobni govori - valjda zbog one stare latinske izreke: »De mortuis nihil nisi bene« (»O mrtvima samo dobro!«) - redovito sročeni kao da se radilo isključivo o svecima, a ne o slabim i grešnim ljudima. Da se razumijemo! Nisam za to da se u tim prigodama ikoga kompromitira, ali ni divinizira. Ne smatram uputnim iznositi njihove mane, a još manje njihove grijehe, pa makar da su se s njima herojski hvatali u koštac, ali bi u svakom slučaju trebalo spomenuti njihove eventualne bolesti, naročito ako su one bile uzrokom nekih devijacija u njihovu djelovanju. Konkretno, zašto bismo se ustručavali reći da je naš fra Tomo na početku svog javnog djelovanja doživio svojevrsni psihički slom i, dosljedno, da su one slabosti na kojima su se mnogi spoticali, bile posljedica tog njegova oboljenja?! Jednom prigodom mi je sam ispričao kako je do toga došlo. Nakon što je 1958. godine položio lektorat i licencijat (magisterij) na dominikanskom sveučilištu u Le Saulchoiru, morao se vratiti u domovinu. U Dubrovniku mu je bilo povjereno da bude profesorom na našoj visokoj bogoslovnoj školi i da predaje ne jedan nego četiri predmeta; ali - kako je negdje sâm napisao - »po posluhu«. Istom 1965. godine bilo mu je dopušteno

da pođe u Njemačku na postdiplomski studij, na sveučilište u Freiburgu im Breisgau. Da Provinciju ne bi preopteretio, na svoju ruku prihvaća s dvojicom stranih studenata rad na jednoj župi. Sva su trojica bili uvjereni da će s lakoćom obavljati poslove koje je do jučer obavljao samo jedan čovjek. Međutim od dvojice stranih studenata uskoro ode jedan, a malo zatim i drugi. I tako naš fra Tomo ostane posve sam. Uporan, kakav je već bio u svakom pothvatu, po danu je obavljao župničke poslove, a po noći radio na svojoj tezi. Snu je odolijevao pušenjem i sve većim količinama crne kave. Na koncu ga je sve to psihički slomilo. Bio je prisiljen vratiti se u domovinu neobavljena posla. Ipak, zahvaljujući svesrdnom zauzimanju psihijatra dr. Šubića, godine 1970. postiže doktorat, doduše, ne na sveučilištu u Freiburgu, nego na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. A kako medicina rijetko uspijeva stopostotno izliječiti psihička oboljenja, takvi rekonvalescenti redovito bivaju obilježeni borbom za očuvanje gole egzistencije. To je, uostalom, manje-više karakteristično i za sva druga oboljenja. Zar je rijedak slučaj da se ljudi, naročito pod kraj života, oboljevši, pretvore u prave egoiste?! No, kako ta razdoblja, na svu sreću, ne traju predugo, ukućani se o njih ne spotiču kao s dugogodišnjim bolesnicima...

Na kraju evo i nekoliko rečenica iz pisma koje mi je fra Tomo uputio 22. 09. 2001. godine. One dodatno potvrđuju da smo nas dvojica bili istinski međusobno povezani, da je on bio potpuno svjestan svoje situacije i da je u svojoj bolesti bio ukotvljen u svome Bogu. »Ako imaš materijala za još jednu takvu knjigu [riječ je o knjizi »Iz torbe pučkog misionara«], napiši je što prije. Nažalost, ja je sigurno neću čitati, jer sve glasnije čujem kako me Bog zove... Osjećam da uskoro neću moći ni pisati - govor sam izgubio već prije dva mjeseca... Pomoli se za mene da svladam bolove koji me lome i iscrpljuju. Biseru moj [tako me zvao od milja], prijateljevali smo pola stoljeća na zemlji. Neka to prijateljstvo traje vječno. Bratski Te grlim i pozdravljam. Tvoj Tomo.«

Drago PAŽIN

Ivan Alilović

(Ružići, 1922. - Mostar, 2003.)

Rođen je u hrvatskoj katoličkoj obitelji. Na krštenju, kad je kršten i njegov brat blizanac Mate, dobio je ime Ivan. Odgojen je u katoličkom duhu. Zasade kršćanske etike i humanizma primio je od čestitih roditelja, mjesnog župnika i mjesnog učitelja.

Obitelj je živjela skromno. Roditelji su imali djecu od kojih su na životu ostali braća blizanci i dvije sestre. Braća su postigla viši stupanj obrazovanja. Mate je bio dugogodišnji tajnik škole u Grudama, a Ivan učitelj u mjesnoj osnovnoj školi te je potom postigao stupanj profesora hrvatskog jezika.

Profesorsku službu obnašao je u Mostaru. U montiranu procesu 1970. optužen kao hrvatski nacionalist, osuđen je i izdržao je zatvorsku kaznu. Otpušten je iz zatvora bez mogućnosti ponovnog zapošljavanja i dobivanja putovnice. Nepravda je pritiskala njegov život. Trebalo je živjeti. Utočište, razumijevanje, pomoć i zaštitu našao je u krilu Katoličke crkve, kojoj je do zadnjeg daha ostao vjeran. Mnogo je dragih franjevaca u Bosni i Hercegovini kao i svjetovnih svećenika otvorilo svoje srce i svoja vrata pred Ivanovim nevoljama. On im nije mogao uzvratiti. Hvala im.

Ivan je zapažen književnik, domoljub. Napisao je i objavio 15 knjiga i mnogo priloga u časopisima i novinama. Svoje knjige objavljivao je u okrilju "Kršćanske sadašnjosti" i "Naših ognjišta", kao i HKD-a sv. Jeronima (sv. Ćirila i Metoda). Pisao je o sudbinama nestalih, prognanih, namjerno prešućenih stradalnika Hrvata od 1918. do 1990. god. Samozatajnim radom od zaborava je otrgnuo mnoga imena i njihove sudbine, tako npr. lik i djelo književnika Zvonimira Remete*. Pišući o patnjama sunarodnjakâ i sam je postao patnikom.

Bio je praktični vjernik, tih, bez poroka, asketski tip. Nedjeljna sv. misa bila je neizostavna. Od prve sv. pričesti do posljednje nije nikad posumnjao u Kristovu prisutnost u Hostiji. Vjerovao je evanđelju. Svoje patnje olakšavao bi čitanjem biblijskih tekstova. Bolno je doživljavao "Hercegovački slučaj". Uvijek je u tom želio biti na strani istine, ali kako je imao prijatelje u oba hercegovačka klera, nije htio biti sudac. To je ostavio Providnosti.

S radošću je dočekao novu hrvatsku državu. I ponovo patio zbog tuđe patnje i nepravdi koje je rat ostavio.

Kompromis nikad nije volio i smatrao je takav čin sramotnim. Suradnike s komunističkom vlasti smatrao je izdajnicima hrvatskog naroda.

Umro je 11. veljače u mostarskoj bolnici. Opremljen sv. sakramentima pošao je u susret Gospodinu. Sutradan je pokopan na mjesnom groblju "Škeljina njiva" u Ružićima. Sprovodne obrede predvodio je mjesni župnik fra Mladen Sesar uz asistenciju 15 svećenika oba klera. Nad otvorenim grobom biranim su se riječima oprostili: fra Mladen Sesar, mjesni župnik, dr. fra Andrija Nikić, sumještanin, prof. Krešimir Šego u ime HDK Hrvatske, prof. Zdravko Kordić u ime HDK "Herceg Bosna". Poslije ukopa služena je u mjesnoj crkvi pokraj groblja sv. koncelebrirana misa zadušnica uz asistenciju šestorice svećenika.

Neka ga se prijatelji sjećaju u molitvama i neka mu Gospodin bude milostiv.

* Napominjemo da smo u HKD-u u više navrata, od 1971., pisali o Zvonimiru Remeti, koji je usto - 1948., prije odlaska u Staru Gradišku - bio u Lepoglavi s našim glavnim urednikom. (Op. ur.)

Zvonimir REMETA

Najprije majka*

Noć je otpočela, bio je mrak, a u kasni sat banu još i vjetar. Od njega je škripao krov, prag i čovječje srce. Nad brežuljcima se nije vidjelo nebo, njega sad i nije bilo nigdje, samo još u dušama djece. A sjećao ga se i Marin Ujes.

Sklopio je oči, razmišljanja su tumarala amo tamo, a onda je iza njih bilo nebo. Nekoć je volio odlaziti u planine. Gore plavet blješti u lice i šapuće u uho. Nebesa su svuda, ničeg nema osim njih, stvari su čak i tjelesno iščezle. Čak i zemlja. Samo nebo, nebo...Nebo je beskrajno, kamo god pogledao. Na nebu je Bog, a to znači da je svuda Bog, jer je nebo svuda, svuda. Marin Ujes je sada mislio upravo na to, na Boga, i molio:

- O, Bože!...Znam da je sve što je stvoreno, stvoreno da Tebe proslavi, a onda umre!... I stvari i čovjek!... Nedokučivo je zašto je tako, a ne drukčije, ali Ti si tako htio, i ja ne ulazim u Tvoje namjere!...Ali zašto hoćeš da Marija umre?.. Zašto već sada?... Ona ima tek dvadeset i četiri godine!... Ima ona još i mnoge stvari u svijetu, a i dvoje djece. Još nije vidjela ni slave Tvoje na planinama, ono kad se nebo razapne nad cijelim svijetom i onda samo rominja, rominja, a ni Tvojih drugih dobara širom zemlje. Ni mnogo toga što je Tvoje ovdje!... Još nije ni ostarjela, a nisu se ni čežnje pogasile u njoj...! Ona bi htjela biti ovdje, znaš, ona je ponizna pred Tobom, i što god Ti hoćeš, hoće i ona, ali ona bi htjela biti još ovdje... Znaš, dvoje djece... dvoje male djece, koja su, eno, još budna i gledaju... O, Bože, kako čudno gledaju!... Zar ne, to je isto kao i molitva, a Ti znaš već što ta molitva hoće...

Marin to reče tiho, za se, nekako sa stidom, kao da mu te riječi upropaštavaju dušu i lome u njemu prkos. Sa stidom kao čovjek koji je naučio da ne moli nikoga ništa. Nikoga ništa!... Tiho, tiho je to rekao... no Bog mora čuti, mora, ne trebaju baš usta biti okrenuta prema gore. Zar ne, čuo je?

Huknu. Naletje noć i vjetrušina. Poče opet škripati. U praznoj, zvučnoj sobi osjećalo se to kao duboko poniženje. Leden vjetar, leden kao grijeh. On ugasi ognjišta. Zalaja pas negdje daleko i jedva je svršio, kad to lajanje uđe u dušu i odjeknu. Još jedan krik prokide noć: krik iz krčme. To je kriknula sjenka, ne čovjek. Posta jezovito, te se od straha kuće skupiše u strani i pustiše da ispred njih teče vrijeme. Teče, teče... jedan sat, dva sata, tri sata...

U kući Marina Ujesa gorio je još samo žižak u čaši ulja, a vjetar je izdizao sjenke u prazni svod i spuštao ih. Na zidu se stvarala čarolija. Djeca su je pratila iz kreveta, i u njihovoj se duši to usklađivalo s ječanjem majke, s ječanjem koje se isto

* Nedavno preminulom Ivanu Aliloviću, koji je uložio toliki trud da književno djelo Zvonimira Remete ne ostane prepušteno zaboravu, posvećujemo objavljivanje ove pripovijetke iz neobjavljene Remetine knjige novela (u ostavštini) koje su danas mahom "zagubljene" po raznim časopisima iz razdoblja između dva svjetska rata. (Ur.)

tako dizalo i spuštalo. Činilo im se da će žižak koji gori, ganuti Boga, a da je i Marin Ujes, njihov otac, čovjek ogroman i mišićav, ponešto ispalih očiju, poštenih i čvoravih ruku, dovoljno jak da nikome ne dopusti da im majku odnese. Nikome!...

Otac je već bio kleknuo uz krevet i obuhvatio ga svojim velikim rukama, a glavu je zagnjurio u pokrivače. Kao da se htio izgubiti s ovog mjesta i s ovog svijeta... biti slijep i gluh ... umrijeti i sam. U duši on već vidi drugi svijet: pred nutarnjim okom je samo plavet neba, koje je odjednom toplo i lijepo. Dolje su njegove planine, ali i na njima je oblak i magla, kao da su zapravo nestvarne i samo zamišljene. Što je to zapravo, Bože moj?... Što?

Nitko tako nije primijetio da je u kuću ušao još netko. Ču se kako škrinu. Marin Ujes je mislio da je vjetar lupnuo u kuću. On se diže i pregleda prozor. Kad je potom opet škripnulo, on se ponovno diže i poče začipati pukotine. Vjetar!...Vjetar!... Prokleti vjetar!...

Stajao je na prozoru. Netko ga dirnu u rame i pokaza mu kraj. Gle! Bog je sada očistio nebo, bezbrojne zvijezde izviru i pale se... Gle: linija brda, šume, guštare, trave... Još uvijek je mrak, ali zvjezdani mrak, mrak koji se strasno hvata ljudske duše...

A u staklu prozora?... Gle!.. to je njegovo lice. Mutan odraz lica. A to mu je lice reklo sada nešto. On se brzo okrenu.

- Čuvaj djecu!

To su bile riječi koje su lepršale sobom i oko njegova lica i tražile njegove uši. Tihe riječi. Usplahiren šapat čovjeka koji hoće otići. Iza riječi su bile oči, a one su živjele još samo od sjaja žiška, od zvijezda i od zaklinjanja. Činilo se kao da su već nekamo otišle, kao da su s onu stranu vrata, s onu stranu mraka. Marin se osvrnu za njima. No već ih nije bilo.

U taj čas prođe kraj njega netko, gurnu ga, a ogromna haljina šušnu na podu i produbi mrak. Neznanac...

Bio je veoma gord. Sa smiješkom. Pobjednik.

I djeca ga vidješe.

- Mama!...mama!... - zovnuše ona preplašeno.

Nastupi tišina.

I ništa. Ni riječ više. Ne čuje?... Ne, ne!... Sigurno spava...

Tamo dolje u dvorištu bila je zima, bio je mjesec prosinac. I u bašči. I u livadi. I u grmu. Svuda, svuda... A kućica stoji nekako tako, nekako kao da se boji, i u strani...

Kućica je u dolu. Sa svih strana je snijeg, no ona se tiho opire, tiho i uporno. Ona je sirota kao i čovjek u njoj, ali na njoj je ipak osmijeh. To je valjda ponos. To je unutarnje dostojanstvo, koje je vrlo visoko, ali ne vrijeđa. - Na drugoj strani je šuma. U njoj rastu sjenke i paučina, u paučini sjedi utvara i noću se javlja. Djeca to čuju. Nema vrata koja se pred tim mogu zatvoriti. A to je tako blizu, blizu... I tako je nekako neobično, od toga zebe, i strah hvata djecu i odrasle.

Marin Ujes sjedi i čuva ih. Prislonio je dječje glave na svoje grudi i čuva ih. Mati je njihova rekla tako. Od vremena do vremena naćuli uho. A onda se opet polako, polako i nečujno vrati u se, da sjedi, da misli.

Vani se kovitlaju mrakovi. Svaki čas zastanu. Kucnu na prozor.

Smjesta ustaje Marin Ujes i spopada ga bijes. U prozoru nije mrak, nego uspomena. Sad jedna, sad druga. One se sve više obnavljaju i miješaju jedna s drugom.

On opet otvori oči i uroni u tminu. Ni jednog svjetla. Ništa. Crne niti u nebu, a u njima Marija. U visinama se sačekuju časovi, i taj je metež tajanstven. Na koncu se više ništa ne razabire. To se oči gase. Um se gasi. San.

Napokon!

Samo pauk neumorno prede i on jedini bdije kraj sna djece i kraj sna čovjeka.

U prvi osvit poče opet padati snijeg. On je presjekao svako ispitivanje i razmišljanje: zemlja će od sada biti bijela, grane će se saviti pod težinom, a nebo će sići dolje do nad same kuće, da ih, ako je moguće, ono grije. Nema puteva. Svi putevi sad su putevi misli, a oni vode gore. Još teče potok. To je dubok i šutljiv uzdah. Nijemo se govore najdublje stvari, a ovdje to znači: noć je prošla, noć sa svima zapletima... Hvala Bogu!

Djeca se bude. Slušaju. Zebe ih. Tek sviće.

Strah još stoji posvuda, strah je živo biće. On je možda za vratima, možda u haljini, koja u kutu visi, on je pod krevetima, u šušnju, koji se kadikad javi iz stvari, ili iz grudi oca, koji spava.

- Oče!

Šum je prestao. Marin otvori oči, a u njima se odrazi san i svitanje. On bunovno pogleda u prozor i kroza nj, a onda nastavi misao iz polusna:

- To ne ćemo izdržati!

- Što? - upita starije dijete.

- Ništa... Velik snijeg!... Drva nema!

- Ići ćemo u šumu!

To je imalo značiti: ići ćemo svi! Ti i nas dvoje sitne djece!... Mi ne smijemo ostati sami!

O, zna to Marin Ujes!... Svaki dan je tako. Svaki dan. I uza svaki posao svaki dan... Ići po mlijeko!... Nositi brašno, da se kruh kuha!... Obilaziti kuće po selu zbog rada!... Ići u šumu, u daleke prostore, u grad!... Mnogi su poslovi, a svuda ih on nosi. Već ga svi znaju i rugaju mu se, takav je već svijet. Pssst!... Ide Marin Ujes! ... Golem čovjek, golema budala!

A zašto?

Kad bi samo mogao biti sebičan i poželjeti da sve svrši jedanput!... I kad bi to moglo biti što prije!... Ili kad bi Bog nekako drukčije uredio, nekako tako da više u svijetu nitko nikoga ne gleda odozgor, samilosno, s porugom!... I da više nema bijede, ni brige, i da više ne treba kucati na tuđa vrata!... A da nema ni ljudi koji se smiju... ne, ni njih!... Ne, ništa više!

Te su misli jedine svjedočile o postojanju njegova posebnog života i zato su se smjele javiti tek u kasni sat, kad se nije ništa vidjelo, i kad bi vatra zgrijala njegovu dušu i otkravila suze. Od svega mu je najgore bilo ruganje. Ruganje uništava čovjeka, ubija dušu. A rugaju se svi: djeca, žene, muškarci. Svi. Svi u selu... Samo još Janja Jasak... da, ona tiho i pokorno prima njegov posjet. Njezine misli nisu tašte. U njoj je kršćansko srce. Ona mu mijesi kruh, njemu i djeci, daje mlijeko, pomaže... To je jedina kuća gdje je dobrota bez pozadine...

Što je to sada?... Kraj?

Pa, da!... Jedanput mora biti! Već je dosta bijede!

Vani je sada bila ciča zima, nebo i zemlja stajali su nepomično. Kuća je odjednom bila mala, mala, samo to, uboga, i po strani; sasvim sama sa svojim slutnjama. Večer je padala bez sjaja i s ugaslim očima. Po tome se i znalo da ona dolazi. Primicala se kao lopov, u njezinu okrilju vidjeli su se još svi predmeti, sve pojedinosti: tako ružne, tako kobne.

Nebo se smrklo iznad svijeta. Ispustilo je jezu preda se. A vjetar cvili, cvili... i kako samo tužno! Pred duševnim okom je zakrčen vidik. Mrak. Pas laje.

Djeca su se poplašila. Njihova je mašta odjednom ugledala priviđenje. I u krovu se netko probudio i dršće. Ljudi u selu veoma dobro znadu što to znači. I Marin Ujes zna. On pogleda ognjište: samo pepeo. Samo pepeo!... Ni trunka žere!... Ni trunka drva! ... On ukoči pogled, pogleda daleko ispred sebe, u budućnost... Čuo je kako mu kosa raste jezovito, uspravno, a jeza ide i po leđima... Dvije krupne ruke složiše se ispred očiju. On pričeka malo, srce mu je kucalo, ali nije mogao drugo nego čekati. Tu okolo su sve samo mrtve stvari i one se sada sjećaju i cvile... Možda je to smijeh?... Možda poruga?... Ni one više nisu prijatelji! Treba ih se čuvati!...

O, kako zebe već!... Prokleti snijeg!... Proklet bio!... I vjetar isto!... Samo još čovječje srce može kucati u toj studi, ono je kao najgora životinja, sve podnosi... A ono i kuca. Kuca...

Ono kuca i na vrata.

- Tko je? - upita Marin Ujes.

- Ja.

On poče misliti. Glas pripada Janji Jasak. Jest.

- Da uđem i naložim? - upita ona s vrata.

- A što? ... Drva nema.

- Otiđi ti po njih... Ja ću pričuvati djecu.

Misao, tamna kao mrak, pade mu na srce. Siđe i u lice i u oči i u bradu. Stisnu je. Sklopi usta. Marin Ujes pogleda ženu, koja je govorila. Sa svoga mjesta vidio je samo njezinu glavu. Preko nje je puhao vjetar i zanosio u kuću snijeg...

Eh, vjetar!... Kako zvjerski puše!... Samo čudno, kao da ulazi i u čovjeka, čak do savjesti i tamo njome drma. Kako malen čovjek izgleda, kad se tako sjeća ...! Eh, vjetar! Marin Ujes i ona izmijeniše poglede. Njezin je imao nešto vrebajuće. Nešto bijedno. To je pogled onoga tko je jedanput odgurnut, a onda ipak moli ... Njegov je

pokazivao uzmak. Tiho... tiho!... To u njima oživljuje jedna davna strast... Upravo tako ona izgleda... Ehej! Kako je čudan čovjek u tim časovima, odjednom se sve vidi... Ha...ha...!.....Ha...ha!... Dakle zato mlijeko?!... Zato kruh?!... Zato mi pomažeš?!...Treba li možda još i pitati je li to istina?.... O, polako, ženo!... Polako!... Gle: djeca... Osluhni malo: još uvijek ide okolo onaj isti glas kao i u času smrti: "Čuvaj ih!"... A što to znači?... Čuvati im tijelo?... Ili čuvati i njihovu dušu?... Duša je ono bitno, zar ne?! E, pa dobro, ne ću više ništa kazati, ali da znaš, majka je sastavni dio duše. Njen je lik utisnut u dušu. Može ona biti gdje hoće, može je više i ne biti, ali ona je tu... Nju dakle treba čuvati, nju, svejedno da li kao živo biće, ili kao sliku, ili kao uspomenu... Polako, ženo!... Polako!... Nisam samo ja u pitanju!... Pa i da jesam?...

- Ne! - reče on.

Ne.

Okrenu se. Okrenu se u taj čas od vrata, od očiju... Možda još nešto treba da kaže?... Pa dobro: On tiho reče da će poći u drva, još večeras, ionako večer pada, s djecom, iako je to ... Drukčiji postupak bio bi i nerazumljiv, zar ne?... Zar ne?... Eh, šta se tu može!... Uvijek je tako radio... uvijek... A ruganje?... Ah, svejedno mi je!... Svejedno mi je i što je vani teška zima, i što to i tvoje oči kazuju!...

U svodu su ušutjeli svi glasovi, samo šušti vjetar, i snijeg pada. Snijeg je bijel, i svuda, sve do neba. Činilo se da pred čovjekom pravi stepenice i odvodi ga uvis. Kamo?... To Marin Ujes nije znao. On samo ide, ide. Ne osvrće se. Osvrnuti se znači mjeriti udaljenost od kuće, znači još jedanput vidjeti kuću i ... Janju Jasak. Tu ona još stoji, i gleda za njim. Od čežnje stoji i mrzne. A on ide, ide, i srce mu burno kuca, lice mu je odjednom blijedo, i obrve smrknute. Treba preduhitriti noć, a ona je već u šumi. I drva su u šumi, a u njoj su sada i sve nade i sve misli. Samo da nije tako vraški daleko!.. I da se ne smrkava!... Ni puteva nema. Bože moj, ideš, ideš, a ne znaš kamo noga staje i kamo će opet stati. Puteljak je već davno uginuo ispod snijega. Sad preko njega idu samo vjetar, zapusi, nebo i proklet čovjek. Od zime djeci bliješte oči, ona se sve više stišću uz oca. On je još topao. Njega grije priviđenje vatre i bijes, a i to je dosta. Njih ništa. Njih samo jedna daleka, nejasna pomisao, pomisao iz podsvijesti: možda će majku sresti... Mati je, znate, tuda nekuda, uvijek izvan kuće. Znate, na poslu... To je već njena sudbina. Sve majke moraju raditi za djecu. Samo noću dođe, kaže Marin Ujes, ali tada već oni, djeca, spavaju, i samo je on vidi. Jest, jest!... A na njoj je tada smrtan umor. Ona radi po tuđim kućama, po tuđim njivama, u šumi. Pa ipak uvijek im pjeva uspavanke od čudnih pjesama i navlači na njih pokrivač, da ne ozebu. Često sjedi kod noćne vatre. Zbog nje i mora uvijek po noći biti vatre i drva. Po cio dan je, znate, na vjetru i kada dođe, ona je hladna i ledena. Tada najradije legne uz dječje noge i tu se grije. Da, to je istina... To kažem ja, Marin Ujes.

A sada produžimo, djeco!... Još malo!... Gle: već prvi borovi stoje nam sa strane!... Gle: u daljini, u magli i kroz snijeg probija se nešto! To prema nama ide velik bor, a netko hoda s njim. Možda mati...?!

Marin Ujes otpoče plakati. Osjetio je odjednom užas i zadovoljstvo. To dvoje. No nekakav posebni užas..., kao da je odjednom svemu kraj. Svemu. Kao da se ima nešto srušiti, zapravo ne samo nešto, nego sve, sve, a čovjek samo stoji, stoji i gleda, i osjeća divlju radost što će se to tako dogoditi... Marin Ujes zna da su oni koji su mrtvi, mrtvi, pa ipak... Učini napor da vidi je li to samo opsjena, koju zima stvara, ili istina.

- Majko! - javiše se i djeca.

Dakle istina! On se zaustavi u snijegu. Polako spusti djecu na tlo, da bi rukama protrljao oči, da vidi.

- Vi to ne razumijete, djeco! - reče on tiho.

Nitko ne odgovori. A tada trenutci prođoše.

On opet podiže djecu, položi njihove glave sebi na grudi, uhvati njihove prljave ručice, da ih grije. A onda upita sam sebe, sam svoje srce: "Djeca?"... Ne. Dvije grude leda. Smrznuta. U očima im se čak sledio i lik majke i žar s kojim su je gledali.

Postade vrlo tiho. U duši i svuda. Ogluhnuše uši.

Ne, ne!... To ne može biti!... To on nije htio!... Ne, o Bože!...

Nije vikao. Ali je govorio, govorio u strahu i brzo, kao što se govori uhu koje se već odmiče. Bože moj, Bože moj, kako je bilo tiho svuda a i sam njegov glas je bio tih, i toliko je drhtao!... Jasno je vidio sve: grob do groba, grob do groba, a poslije tamo još uvijek jedno mjesto prazno, još uvijek!... Za mene? upitao bi se svatko tko bi ga vidio. A gle i Bog kraj njega čeka!... Što čeka?

Marin Ujes zakloni lice rukama. Time odgurnu od sebe sav vidljivi svijet, ali zato duša izađe preda nj. Ehej, Marine, zar ne, djeca nisu trebala umrijeti?... Zar ne: ni Marija nije trebala umrijeti?... Ona je bila nježna, nježna kao igračka, nju je ubio posao... Da je Janja Jasak... ona je grublja... Eh, zar ne?...

Marin Ujes se trgne. Ne!... Janja Jasak ne vrijedi sva jednoga pogleda Marijina!.. Hoćete li da kažem još nešto?... Da kažem kako je Marijin glas, tih i otegnut, hvatao za srce i za oči i vukao čovjeka za sobom, vukao, vukao... Eh, Marija!... No ne ću govoriti ništa. Ja sam Mariju volio, razumijete?...

To je pitanje upravio u mrak, u teški vjetar gore, u oblake. Čak Bogu, koji je neprestano tamo stajao i čekao, a od vremena do vremena ubacio tešku sumnju u njegovu dušu: Ipak si djecu mogao spasiti!...

Tako je prolazilo vrijeme, i nitko nije ni oka sklopio. Ni on, ni Bog. Ali od njih dvojice Bog je bio jači:

Ujutro je Marin Ujes bio smrznut ...

David Maria TUROLDO

Jedva Ništavilo[1]

Ne, vjerovati na Uskrs, to nije
prava vjera:
na Uskrs si prelijep!

Prava je vjera
na Veliki petak,
dok te još nije bilo
tamo gore!

Dok još ni jeka
nije odgovarala
na tvoj snažni krik

a i Ništavilo jedva
oblikuje
tvoju odsutnost.

Giuseppe UNGARETTI

Krist, zabrinuti drhtaj[2]

Otvara ranu u Tvome srcu
zbroj boli
koju na zemlji sije čovjek;
njegovo je srce strastveno sjedište
ljubavi koja nije uzaludna.
Kriste, zabrinuti drhtaju,
zvijezdo utjelovljena u ljudskoj tami,
brate koji se žrtvuješ
neprestance kako bi iznova izgradio
čovjeka na ljudsku.
Sveče, Sveče koji patiš,
Učitelju i brate i Bože koji znaš da smo slabi,
Sveče, Sveče koji patiš
da bi od smrti oslobodio mrtve
i dao snage nama nesretnim živima,
više ne plačem svojim plačem,
evo: zovem te, Sveče,
Sveče, Sveče koji patiš.

1 Iz autorove zbirke *Canti ultimi* (Posljednje pjesme), izd. Rizzoli, Milano 1991. (Prim. prev.)
2 Iz autorove zbirke *Il dolore* (Bol), izd. Mondadori, Milano 1947. (Prim. prev.)

Pesah[1]

Recite mi: po čemu se razlikuje
Ova večer od drugih večeri?
Po čemu se, recite mi, razlikuje
Ovaj pesah od drugih pesaha?
Užezi svjetlo, širom otvori vrata
Da može ući i namjernik,
Neznabožac ili Židov:
Ispod dronjaka možda se krije prorok.
Neka uđe i sjedne s nama,
Neka sluša, pjeva i slavi Pesah.
Neka se posluži kruhom žalosti,
Janjetinom, slatkim pecivom i gorkim travama.
Ovo je večer različitosti,
U kojoj se lakat naslanja o sofru,
Jer zabranjeno postaje propisano
Pa se zlo pretače u dobro.
Provest ćemo noć pripovijedajući
O davnim događajima punim čudesâ,
A zbog obilja vina
Brda će se kao jarci bosti.
Večeras se međusobno propituju
Mudrac, bezbožnik, naivčina i dijete,
A vrijeme preokreće svoj tijek,
Danas se vraća u jučer
Poput rijeke oplođene na utoku.
Svatko je od nas bio rob u Egiptu,
Znojem namakao slamu i glinu
Te morem prešao suhe noge:
A i ti, stranče,
Ove godine u strahu i sramu,
A sljedeće u kreposti i pravičnosti.

9. travnja 1982.

1 Iz autorove zbirke *Ad ora incerta* (Neočekivano), izd. Garzanti, Milano 1984. (Prim. prev.)

Zemlja ljubi Krista [1]

Ljubi,
zemljo,
ovo drvo.
Onoga tko na njemu visi
ti si izdala,
ti ga uvrijedila,
ti ga dokrajčila.
Ali samo on
je spas;
on je sama
istina;
on je sama
ljubav.
Nikada ga ne podiži
s lubanje.
On te ljubi.
On za tobom žudi.
On te čeka.
Pogledaj, zemljo;
da te spasi
još jednom umire
u tebi.
Da ti
ne budeš zdrobljena
on sebe prepušta
još većem drobljenju.
Privij uz njega
svoje maloumlje:
on je srž.
Klikni da
njemu,
Kristu!

1 Iz autorove zbirke *Factum est*, izd. Rizzoli, Milano 1981. (Prim. prev.)

Krikni ne
njoj,
Zvijeri!
Klikći:
ostani,
ostani na čelu,
ostani tu
u mome plaču,
Kriste glase
Kriste križu
Kriste sveče!

Margherita GUIDACCI

Prežalosnoj [1]

Prvi je mač ranio sva ljudska stvorenja
na vratima izgubljene sreće, na početku.
Ali drugi su samo za te oštrili.
Kasnije dođe koplje i otvori srce tvoga Sina.

Između smrtne rane i one životodajne,
nijem i patnički kip grešnika ide ti ususret.
Njemu otvaraš oporu stazu koja otkupljuje.
Ženo, preko svetog prijelaza ranjene ti duše!

S talijanskog izvornika preveo: **Tvrtko Klarić**

[1] Iz autoričine zbirke *Paglia e polvere* (Slama i prah), izd. Rebellato, Padova 1961. (Prim. prev.)

Mladen MACHIEDO

Prije i poslije Hrvoja Pejakovića (1960. - 1996.)*

Kada se u Italiji govori o hrvatskome pjesništvu i njegovu stvarnom (i utvrdivom) identitetu, izbjegavajući pritom nametnute nekadašnje utvare, koje su svemu prethodile, te općenite geografsko-povijesno-političke nijanse, to nerijetko znači izazivati nevjericu pa čak i sugovornikovo zdvajanje. A da je postojala otprilike 250 godina (točnije: od 852. do 1102. godine) samostalna hrvatska država, čija je kruna ostala kasnije u jedinstvu s ugarskom (upravo u vrijeme ugarsko-hrvatskih kraljeva), te da je analogna autonomija (pre)živjela i u doba banova (ovi potonji odgovaraju instituciji potkraljeva u kontekstu talijanske povijesti) za vladavine Austro-Ugarske, sve to može samo povećati zgranutost. U svakom slučaju, radi se o opipljivim arheološkim dokazima na Krku, u Ninu, Zadru, Splitu, Solinu i drugim mjestima uz obalu, a kraljevska bula kojom se priznaje grad Zagreb na sjeveru, sjedište biskupije još od XI. stoljeća, seže u 1242. godinu. Najstarijim književnim potvrdama identiteta Hrvatske i Hrvata, gledajući iz inozemstva, smatraju se one u srednjovjekovnoj francuskoj epici[1], a onda i u Danteovu *Raju*[2].

Pa ipak (neizbježno se preskaču stoljeća), malo njih u Italiji zna da je, primjerice, Tassovo djelo *Aminta* preveo/prilagodio Dubrovčanin Dominko Zlatarić, svojedobno student u Padovi, izravno prema rukopisu te objavio prije samog izvornika; a gotovo nitko, s druge strane, ne zna da se otkriće Pirandella u inozemstvu, po svoj prilici prvo uopće, dogodilo između travnja i rujna 1903. godine u dva različita (i vidovita) kritičarska pristupa u dva hrvatska časopisa, makar na velikoj međusobnoj udaljenosti: u dvojezičnom "Jadranu" Tresića Pavičića u Trstu, te sarajevskoj "Nadi" S. S. Kranjčevića, a riječ je o dvojici prvorazrednih pisaca.

Tijekom brojnih desetljeća, a dakako ne zbog književnih razloga, hrvatsko pjesništvo u Italiji držano je po strani ili raspršeno, neprepoznatljivo, među onim koje ga je okruživalo, tj. južnoslavenskih naroda. Nakladnici nisu nahrupili, ako je dozvoljeno rabiti eufemizam, čak ni da se domognu postojećih dobrih prijevoda, koji su djelo ne tako malog broja ljudi obdarenih dvojezičjem. Znalo se o tome više početkom stoljeća, zahvaljujući prilozima primjerice u časopisu "La Nuova Rassegna" u Firenci, pa čak i u milanskom časopisu "Poesia", koji su uređivali Marinetti i Benelli. Ponešto je o tome znao i Giuseppe Ungaretti, autor djela *Croazia segreta* i prijatelj Drage Ivaniševića (Trst, 1907. - Zagreb, 1981.), pjesnika sklona eksperimentu i svojega prevoditelja.

---

* Ovaj je tekst prvotno objavljen (*Il mondo di carta di Hrvoje Pejaković*) u talijanskom časopisu *Poesia*, br. 101, Milano 1996., str. 71 -73, uz izdašan odabir (i prijevod, dakako) Pejakovićevih pjesama. Zatim je, sada bez pjesama te izmijenjena naslova (*Prima e dopo Hrvoje Pejaković*), objavljen i u: M. Machiedo, *Dritto e rovescio* (*Saggi novecenteschi*), izd. Erasmus naklada, Zagreb, 2002., str. 185-188. Ovo je, dakle, zahvaljujući razumijevanju autora, nakladnika i Hrvojevih roditelja, **prvo** predstavljanje ovoga teksta na hrvatskom.

1 *Putovanje Karla Velikog u Carigrad i Jeruzalem* anonimnog autora iz XII. stoljeća.

2 XXXI, 103 - 111.

Tijekom stoljećâ, sublimirajući osjećaje i promišljanja, posred sve burnijih povijesnih zbivanja (u XVII. stoljeću Hrvatska nije poklekla pred Turcima, koji prodriješe do Beča, premda je bila svedena na *reliquiae reliquiarum*), pjesništvo je zadržalo nevjerojatan kontinuitet i iznimnu vrsnoću, a riječ je o ne tako mnogoljudnom narodu (danas nešto više od četiri milijuna stanovnika u domovini i gotovo isto toliko u tuđini), kao da bi htjelo nadoknaditi zakašnjelo pojavljivanje romana u užem smislu (poslije onog pastoralnog, Zadranina Zoranića, u XVI. stoljeću). Zna se da je položaj potonjeg i poslovično osjetljiviji tamo gdje nedostaje neovisna država pa strana dominacija ili tutorstvo priječe, dakle, uspostavljanje višeslojnoga društva na nacionalnoj osnovi.

Valja jednako tako reći da su Hrvati, u križištu sjevera i juga, kao i istoka i zapada, tradicionalno usmjereni na višejezičnost. Tako su neki dubrovački pisci tijekom XVI. i XVII. stoljeća pisali *i* na talijanskom (što je bilo civilizacijsko i diplomatsko opredjeljenje, gotovo iz prkosa prema Mlecima, gospodarima Dalmacije, jer je Dubrovačka Republika rabila radije toskanski nego mletački). Latinski, međutim, bijaše drugi "materinski jezik" još i za humaniste: od Ivana Česmičkog (Janusa Pannoniusa) na sjeveru, do Splićanina Marka Marulića na jugu (pjesnika nepromaklog Carlu Dionisottiju, koji - usput budi rečeno - nije uočio hrvatska djela toga pisca), a ta se latinistička tradicija održala u parlamentarnom životu sve do sredine XIX. stoljeća.

Pa ni danas hrvatsko pjesništvo ne izgleda namijenjeno nesabranim čitateljima ili pak hipotetski zainteresiranima u tuđini samo za fonosimboličke vratolomije (koje ipak postoje u svome širokom rasponu). Antologija "ratnoga pjesništva" (1991/1994) naslovljena *U ovom strašnom času,* koju su uredili Ivo Sanader i Ante Stamać, s predgovorom Grytzka Mascionija[3], mogla je potvrditi takav dojam u očima talijanskih čitatelja (talijanske javnosti), s onu stranu uskih vremenskih odrednica toga djela, čija prvotna nakana nije bila da se istakne novost poetike, osim u slučaju gdje se takvo traganje sretno podudaralo sa suvremenim i dramatičnim povijesnim trenutkom.

* * *

Namjeravao sam na talijanskom predstaviti poeziju Hrvoja Pejakovića, previđajući - međutim - sve do danas kada bi se taj projekt, posred prebrojnih stvari koje treba obaviti, mogao ostvariti. Koban taj naš osjećaj, da uvijek ima (dovoljno) vremena! Čak i pred prijateljskim, tako ljudskim i krhkim postojanjem, čije su nas mladenačke crte genijalnosti, uočljive suvremenicima, morale obavijestiti o unaprijed - kao kronometrom - odmjerenu trajanju života. Ne mogu odoljeti usporedbi (makar koliko obvezivala) sa životom Leopardijevim, ali biografski na štetu Pejakovića, čije je stvarno kretanje ovisilo o njegovoj sjedalici (sagibljivoj, a sada "mrtvoj", oslonjenoj na dovratnik) na kotačima, te o velikodušnoj skrbi roditelja, bespoštedno predanih tome da njihov jedinac što dulje živi: majka Jožica njegovateljica, tajnica, otac Mladen

[3] Riječ je o naslovu prilagođenu za talijansko izdanje, naklada Book, Bologna 1995. (Op. prev.)

slikar, proučavatelj umjetnosti, u svakom slučaju "izvanserijska" osoba, intelektualni sugovornik u stalno dinamičnu odnosu. Je li Hrvoje *živio*? I kako? I koliko?

Rođen u Zagrebu, školovao se u Dubrovniku (baš zato što su liječnici bili preporučili blažu sredozemnu klimu), kamo je kasnije ljeti navraćao s roditeljima. Njegovo posljednje ljeto, ono 1995., prekinuli su projektili s druge strane granice, dapače silovito je zaustavljeno mučnim, premda neizbježnim odlaskom. Rođen u Zagrebu, gdje je i studirao, Hrvoje je u svoje duge zime, u svoj "sjeverni ugao" donosio mediteranske slike i mirise, taj isječak života (ili "života") koji bi kasnije iščezavao, ako ne iz njegova sjećanja, u njegovim kolosalnim čitanjima ili u intelektualnom "svijetu od papira" (pirandelovski naslov, koji nipošto slučajno Pejaković preuzima u izvorniku). Samokritičan do krajnosti, Hrvoje Pejaković je ostavljao malo prostora vlastitome pjesništvu, darujući znatniji dio sebe drugima. Tumačio je njima samima nakane i dosege kojih najčešće protagonisti ne bijahu svjesni, i uvijek krajnje pošteno pronicljivo (takve su mu i knjige kritikâ *Prostor pisanja*[4] i *Prostor čitanja*[5]). Nitko kao on nije sustavno pratio hrvatsku književnu produkciju, proznu i pjesničku, priređujući antologije (ostala je ona suvremenog pjesništva, zgotovljena - govorio je - 95%), te surađujući s najuglednijim dnevnim novinama, brojnim književnim časopisima i na radiju, premda nije mogao - budući da mu je bilo ograničeno kretanje - na predstavljanje knjigâ i druge kulturne manifestacije. Rječit je naslov njegove prve pjesničke zbirke *Zabranjeni grad*[6]. Ostavljajući po strani pjesničku mapu između dviju knjiga, isplati se zaustaviti nad *Sjevernim uglom*[7], njegovom završnom pjesničkom zbirkom koju je objavio za života. Tekstove koji su u njoj objavljeni autor je napisao u dobi od 26. do 28. godine. Prilično rano, dakle, ima li se na umu njihova iznimna zrelost. Pejaković je govorio da više neće pisati pjesme. Je li to posljedica "prijateljske" prosudbe njegovoga djela, shvaćene - kao i uvijek - odveć ozbiljno, ili pak utemeljeniji trenutak premišljanja koje bi ipak bilo popraćeno - jednoga dana - promjenom registra?

Prema tome, njegovo pjesništvo, onome tko je imao tu sreću, da ne kažem dar, da ga posjećuje - barem posljednjih godina njegova ovozemaljskog života - izražava ga posvema, makar i kroz fragmente i krhotine svijeta u kojem živimo a koji njegovo djelo nije moglo formalno izbjeći. Pa ipak, Pejaković je bio predaleko i od autizma postmodernistâ kao i od preuzetnosti odveć "jakih" subjekata. Čeznuo je, ali krajnje diskretno, nikada uočljivom upornošću, za razgovorom, za društvom, za riječi kao jedinom (ne)dodirljivom zbiljom. Bilo mu je drago i telefonski razgovarati i tada bi njegov zvonki glas (čisto fizikalno obilježje) posve poništavao druge tjelesne uvjetovanosti. U svojoj pjesničkoj intimi taj pisac, za onih sati ili bdjenja, kada bi sebi prigodimice dozvoljavao da i sam bude pjesnik, ćutio je međutim i prokletstvo riječi - krletke, koja može pobjeći i stvoriti alternativne svjetove, ali nikada (znao je to odveć

[4] Usp.: *Prostor pisanja, izd.* Zagreb 1988. (Op. prev.)
[5] Usp.: *Prostor čitanja*, Zagreb, 1991. (Op. prev.)
[6] Usp.: *Zabranjeni grad* , izd. Naprijed, Zagreb 1987. (Op. prev.)
[7] Usp.: *Sjeverni ugao*, izd. Naklada MD, Zagreb 1992. (Op. prev.)

dobro zahvaljujući De Saussureu i Jakobsonu) tako da označitelj podari opipljivi život, koji mu je dvojako izmicao. Pejakovićeva noćna strana smještena je u toj pukotini, ona pak osvijetljena, nikada eksplicitna, u skromnosti (pojam posve izvan upotrebe i izvan mode), u strpljenju, u velikodušnosti kojom je Hrvoje zračio.

Poslije Nikole Šopa (1904. - 1982.) hrvatsko pjesništvo nije više isto. Poslije Hrvoja Pejakovića - bilježim ovu misao na sâm dan njegove smrti - više neće biti isti književni život u Hrvatskoj. Tijekom vremena mnoge njegove definicije ispast će oporučne. Navodim jednu, odabranu nasumce iz jednog magistralnog teksta o Kafki: "Zacijelo svako književno djelo ima svoju rodnu grudu u pozivu na komunikaciju, u nekoj vrsti čežnje za ljubavlju. Svaki je književni tekst u stanovitom smislu pismo..." U tom bi ključu pjesme Hrvoja Pejakovića valjalo čitati kao anticipaciju lagana i bolna oproštaja od prekratka života.

Možda je to pravi čas da čitatelji časopisa *Poesia*[9] susretnu barem šapat jednog suvremenog pjesnika iz zemlje koju još trebaju otkri(va)ti.

(U Zagrebu, 9. lipnja 1996.)

Prema talijanskom predlošku preveo: **Tvrtko Klarić**

[8] Usp.: *Sjeverni ugao*, izd. Naklada MD, Zagreb 1992. (Op. prev.)

[9] U podrubnoj bilješci zagrebačkoga izdanja (usp. *Dritto e rovescio*, str. 188) autor s pravom negoduje što se uredništvo, umjesto za ponuđeni *Sjeverni ugao*, odlučilo za naslov koji je talijanskim čitateljima prepoznatljiviji - *Il mondo di carta di Hrvoje Pejaković*. (Op. prev.)

Iz druge ruke*

I jedna očajna

Premda je vjerojatno
preuranjeno govoriti o tome
mislim da bih ti večeras ipak
morao reći kako moja vjera
da ćemo se jednom poslije svega
možda smjeti nasmijati kao iza
neugodnog nesporazuma što je
na vrijeme sretno uklonjen
iz dana u dan sve jače slabi.

Kasni Celan

Vjetar deklinira ništa. Nitko
ne svjedoči za svjedoka. Tek
bijela tmina
k sebi uzima šapat,
jesen i svilu, šuštanje
pješčanog sata

Travanj

Med i putovanja i grleni smijeh

(Najnježniji mjesec,
što u kosu ti upliće
traku od titravih sutona)

* Izbor za ovu prigodu, temeljen na dvjema autorovim knjigama pjesama objavljenima još za Hrvojeva života, znatno je skromniji od Machiedova za milanski časopis *Poesia*, ali - vjerujemo - ipak dovoljan da pobudi znatiželju kod novih Hrvojevih čitatelja, kojima će uskoro biti dostupna i autorova sabrana djela u izdanju Matice hrvatske.

Nikada više:
skrivajući se u kutu.
Nikada više:
prljavi nokti zabijeni u rame,
čizma koja mrvi studeno staklo,
s mukom prigušivan lavež

Iz druge ruke

Tonku Maroeviću

Iz druge ruke iz druge luke: zacijelo bez
Filostratove udvornosti, vragoljastog osmijeha
Fiamettinog, odavno već zaboravivši
Razmjere, Pamfilov osjećaj za najbolju
Riječ u najboljem trenutku.
... I mi našu
priču, za bolesti, za svaku od dugih
godina? I mi našu, što nas dostizala
trulim vodovima, zamrsujući
jednostavno, jednostavnijim čineći
zamršeno, dok iza zida grad je
palio svoje vatre, kitio se
titravim smijehom? Našu (jesen nam
umire do nogu vile tančace ne
vode): hitra skoka lagahnog
kroka, koja od suda
suzdržava se, zagubljena
u dnu nepregledne
kartoteke

Ljubavna

iza zida iza zida na zlu
raskršću, u dnu alkemičareve
izbe - kroz vatru i kroz
vodu, istanjen, rascijepljen, smrskan,
raspršen, pretopljen, izliven, iznova
sabijen (kao kamen hitnut u
bunar kao novčić tajno
položen na oznojen dlan kao

pero u vrtlogu večernjeg vjetra
kao slijepa pjega u sestrinu
oku kao)

Krhotina kronike

... Tih je godina laž i ručala i večerala s nama, čak su i ptice najzad doticale jedino još prepreku. Iz nečitljive noći padalo se u nečitljivi dan, raskršća su nas dočekivala paučinom, kuće motrile ukočenim pogledom mahnitog.

* * *

Bez krajnje potrebe, ne upiri pogled u
bunar. Budi sabran dok lijepiš marke
na omotnicu, hodaš pločnikom, prinosiš
ustima žlicu s juhom: sumrak
bogova započinje iza prvog ugla,
struji s rubova stranice koju tek što
nisi otvorio. Ne poigravaj se usporedbama,
ne umivaj lice glazbom. Jabuka čije
cvjetove dotičeš širi svoj korijen u tlu
drugog kraljevstva, lišće velikog jasena
već se osipa plavom svjetlošću. Još večeras
vrištat ćeš u košulji od vatre

* * *

Od žica iz lutkinih grudiju, od tuđih pokreta, zalutalih šumova: tu krletku za mahnitog gospodara. Ili: sivo u sivom. Ili: do gorke srži odljuštio slike, plitkim dahom zgasnuo svijeću. (Ni da ni ne. Tu i tamo. Kao da:)

Hrvoje PEJAKOVIĆ

Poetska gnoseologija*

Svaka autentična poezija na stanovit, makar i implicitan način vrši i spoznajnokritičku funkciju, utoliko što našim uobičajenim spoznajnim shemama suprotstavlja nov, drugačiji odnos prema jeziku i prema zbilji. Kasna poezija Nikole Šopa, koja je nastajala tokom posljednjih četvrt stoljeća pjesnikova života i predstavlja jedno od vrhunskih dostignuća cjelokupnog hrvatskog pjesništva, takvu je kritiku spoznaje i eksplicitno učinila svojim glavnim, možda i jedinim predmetom. U skrovitosti svoje, i po jeziku na kojem je pisano i po sudbini vlastitog djela unutar književnosti tog jezika, rubne, autsajderske pozicije, Šop preuzima zadaću koja nam, kada je danas sagledamo, zaustavlja dah svojom smjelošću i sveobuhvatnošću. Radi se, naime, o pokušaju preispitivanja, prevrednovanja samih temelja na kojima počivaju naš ljudski svijet i naše uobičajeno snalaženje u prostoru i vremenu. Dakako da bi bilo vulgarno tretirati Šopovu poeziju kao izravan odraz iskustva svemirskih letova koje je tada, pedesetih i šezdesetih godina, kolektivnu maštu zaokupljalo čak i više nego danas. Činjenica je ipak da je Šopovo kasno pjesništvo u početku izričito krenulo od pitanja o mijenama do kojih će nova iskustva kojima smo kao posada "svemirskog broda Zemlja" (Fuller) izloženi i kojima ćemo u još neusporedivo većoj mjeri biti izloženi, morati dovesti u samim osnovama ljudske predodžbene i spoznajne moći. Ali ono što će u neizvjesnom zbiljskom toku možda zahtijevati još stoljeća i tisućljeće, u pjesničkom iskustvu postaje neposredno moguće, odigrava se pred našim očima. Šop, dakle, kao istinski pjesnik, ne raspravlja, ne zaključuje, nego *čini*. On ne pita kakve bi posljedice na čovjekov odnos prema svijetu moglo imati odustajanje od zemaljske teže i tromog trodimenzionalnog prostora, nego nas izravno odvodi u "pohode" nepojmljivim svemirskim prostorima.

Postupno, međutim, i samo se svemirsko iskustvo pokazuje tek kao impuls koji je pjesniku omogućio stupanje u dodir sa sferom iskonskih sila što u svojoj međuigri stvaraju i razlažu onu krhku opnu koju nazivamo našim svijetom. U prvi plan sve jasnije istupa problem odnosa ograničene ljudske svijesti prema toj iskonskoj realnosti, ali glavnim obilježjem Šopovog pjesničkog jezika i dalje ostaje njegova neposredna djelotvornost - u poemi *Nova ars amandi*, na primjer, ova "spoznajnoteoretska" problematika razvija se kroz živi, neizvjesni, nerijetko upravo psihološki intoniran

* Ovim tekstom Hrvoje Pejaković, nakon kratke uvodne riječi (*Umjesto predgovora*), otvara svoju knjigu *Prostor pisanja* (izd. RZ RK SSOH, Zagreb, 1988), koja u podnaslovu nosi nedvosmislenu odrednicu *Bilješke o suvremenoj hrvatskoj poeziji*, gdje su (u prvome dijelu) obuhvaćeni osvrti na pjesničko djelo Nikole Šopa i Danijela Dragojevića, zatim (u drugom poglavlju): Slavka Mihalića, Antuna Šoljana, Vesne Krmpotić, Tončija Petrasova Marovića, Marije Čudine, Ante Stamaća, Josipa Severa, Zvonimira Mrkonjića, Igora Zidića, Tonka Maroevića, Milana Milišića, Luka Paljetka, Ivana Rogića Nehajeva, Alberta Goldsteina, Ljerke Mifke, Andrijane Škunce, i napokon (u završnom poglavlju): Zvonka Makovića, Branka Maleša, Slavka Jendrička, Nede Mirande Blažević, Božice Jelušić, Krešimira Šege, Jagode Zamode i Miroslava Mićanovića. (Op. ur.)

dijalog između zagonetnog učitelja i njegovog učenika (štoviše, čak se i krivnja za nemogućnost konačnog približavanja naizmjence pripisuje objema stranama u tom neobičnom dijalogu).

Poema *Osvajanje Kocke*, iz 1973. godine[1], izričito potvrđuje da je Šopovo svemirsko iskustvo, promotrimo li njegov kasni opus u cjelini, tek poseban slučaj pjesnikovog prodora k onom dubljem stupnju spoznaje na kojem postaju neposredno sagledivima uvjeti koji oblikuju našu, vidljivu realnost, jer, u *Osvajanju Kocke* svemirsko iskustvo prisutno je samo još na početku poeme, kao sjećanje na tematiku koja je prethodno već bila tako iscrpno elaborirana da je sada dovoljno i samo takoreći stenografski podsjetiti na nju: "Izlazak iz običnog ljudskog poretka. // Prvi put sam razabrao / da je letenje jedina mogućnost opstanka. / Više nije bilo stvari / na koje bih se naslonio". Prvi od citiranih stihova ipak ostaje itekako mjerodavan i za ovu poemu. I *Osvajanje Kocke*, naime, odvodi svog čitaoca daleko "izvan običnog ljudskog poretka", ali cilj tog "pohoda" sada više nije oslobađanje od, kako bi Šop kazao, "zemnina" koje priječe autentičnu spoznaju, nego izravno sagledavanje onoga što te zemnine omogućuje. Ime za taj obrat koji se desio unutar Šopovog pisanja (a da ipak, kao što sam pokušao pokazati, nije dotakao njegovu temeljnu usmjerenost) jest Kocka. Kocka je za mitsku svijest oduvijek simbolizirala ono postojano, zemaljsko, statičnost i fiksiranost trodimenzionalnog prostora nasuprot, na nebu otčitavanom, cikličkom kretanju vremena. Pojava Kocke na obzoru Šopove poezije posljedica je procesa koji je suštinski karakterističan za njegovo pisanje a odvija se u dva, dakako samo u naknadnoj apstrakciji jasno razlučiva stupnja. Na prvom stupnju prekoračuje se područje raznolikih predmeta da bi se pitalo o onom ne-predmetnom u kojem je sve predmetno utemeljeno. Na drugom stupnju, pak, to ne-predmetno ponovo se tretira kao predmet, upliće u neposrednu poetsku akciju. Trag te dvoznačnosti bit će sačuvan tokom čitave poeme, koja upravo iz nje crpi svoju uzbudljivu dinamiku.

Obrat u odnosu na nekadašnje iskustvo prostorno-vremenske ekspanzije najjasnije je naglašen već u "Uvodu" poeme: Kocka nastaje upravo negacijom tog iskustva, zgušnjavanjem prostora, osakaćivanjem beskraja. (Snaga uspomena na jednom naslućeni beskraj tolika je da isprva čak i nije sigurno da li je taj proces nastajanja Kocke doista dovršen, "da li je beskrajnost skraćena / za postanak njezine druge strane"). Na isti, samo manje dosljedan način nastaju i ostali predmeti, pa je Kocka zapravo izraz suštine predmetnosti, neka vrsta prapredmeta, prvo otjelotvorenje one sile sažimanja, skraćenja, koja je oblikovala sve predmete. Kocka ipak još uvijek nije i skraćenje samo - skraćenje po sebi je točka, a kada bi nje nestalo, kada bi sila sažimanja dosegla svoj vrhunac, u Šopovom bi kozmosu ponovo došlo do obrata u beskrajni prostor. U prvi mah, krutost novog, Kockinog prostora doživljava se kao "užasna istina",

1 *Osvajanje Kocke* pojavljuje se, kao samostalna knjiga, gotovo šest godina nakon pjesnikove smrti. Ali radi se o knjizi koja se doima kao djelo pjesnika koji još uvijek utječe i na naše razumijevanje aktualnog trenutka hrvatske poezije. Šop dakle nije klasik kojeg bismo mogli odložiti na police namijenjene školskoj lektiri. To, međutim, nipošto ne znači da se pitanje objavljivanja kritičkog izdanja njegovih "Sabranih djela" ne bi već sada našim nakladnicima trebalo nametati kao važan kulturni zadatak.

a sama Kocka kao nešto što je nastalo "na prijevaran način". (Kada bi, što se ovdje za razliku od već spomenute poeme *Nova ars amandi* ne događa, realnosti koja je nadređena ljudskom subjektu bili pripisani i neki atributi osobnosti, gotovo da bismo mogli govoriti o gnostičkim aspektima pojedinih dijelova ovog teksta, naime o shvaćanju da je Kocka, a s njom i svi ostali predmeti, samo posljedica manipulacija kakvog zlog demijurga). Ali Šop je ponajprije umjetnik, dakle netko tko posjeduje snažnu težnju za dovršenjem, oblikovanjem, što znači da je putove što mu ih otvara vlastita imaginacija spreman dokraja slijediti, ma kako bolno to bilo. Pjesnik dakle uspijeva, kako sam kaže, smoći dovoljno hrabrosti da se upusti u *Osvajanje Kocke*. Uvjerljivost Šopovog govora, njegova sposobnost da nas svojom prividno jednostavnom, "proznom" fakturom posve zatvori u granice jednog samodostatnog svijeta, tolika je da, posebno čitamo li ovu poemu na podlozi ranijih, jasno osjećamo kolika je, doslovno, *hrabrost* bila potrebna da bi se proslijedilo to istraživanje. Opojna sloboda "svemirskih pohoda" ustupa mjesto mukotrpnom kretanju Kockinim oplošjem. Ali perspektiva je već donekle izmijenjena, beskrajnost koja je na samom početku (i prije početka) poeme još predstavljala pozitivnu vrijednost sada se pojavljuje i kao opasnost: "Da sam pošao dalje, / istim pravcem / pao bih u prazninu / u kojoj bih se, / možda, / potpuno izgubio". Brid koji kocku isijeca iz beskraja sada je "željeni rub", ali to ipak ne znači da je svijest o mukotrpnosti putovanja potisnuta - susret s bridom još uvijek se doživljava kao povreda ("odjednom me probio brid"), a ono što za tradicionalno mišljenje predstavlja izraz stabilnosti i čvrstoće Šopovom je putniku izvor jeze: Kocka nastaje ponavljanjem, na njenoj drugoj strani, na kojoj će se putnik naći nakon što je izdržao probadanje ruba, ne može se vidjeti ništa što već nije bilo viđeno na onoj prethodnoj.

No pjesnik ipak pronalazi način da u tako zadanu statičnu sliku unese napetost koja je neophodna za daljnji tok poeme. Dinamiku koja je u samoj Kocki na prvi pogled odsutna Šop otkriva kroz njeno dovođenje u vezu s ljudskom situacijom. Njegov postupak stalno primjenjivan u *Osvajanju Kocke* načelno bi bilo moguće usporediti s onim što ga poznajemo iz kubističkog slikarstva: dok se ondje razlaganje i dinamizacija predmeta u prostoru slike postiže suprotstavljanjem različitih očišta iz kojih je ovaj sagledan, ovdje tu ulogu preuzimaju različite ontološke razine na kojima je promatrana Kocka, čija je identičnost ipak sačuvana u njenom statusu središnjeg predmeta pjesme. Iza te temeljne identičnosti razvija se, dakle, pravi pluralizam konteksta u koji kocka biva upletena. Ako je ona isprva bila viđena kao svojevrsna Kocka (i općenitije, predmet) po sebi, pa bi dokraja je shvatiti značilo "razumjeti suštinu ravnoteže / i još više // opstanak Svemira", ubrzo će iz tog, kako u pogovoru kaže Zvonimir Mrkonjić, " idealnog platonskog svijeta formula" započeti "Silazak u stvari". Kada se o Kocki govori na toj razini, radi se samo o "jednom običnom predmetu / ili obliku". Status Kocke radikalno se mijenja - budući da je ona tek modifikacija, ograničenje prvotnog prostora (praznine), možemo je čak smatrati ne-bićem. Taj u krajnjoj liniji platonski izvod (možemo naravno ići i unatrag, do indijskog učenja o *mayi*), za Šopa je međutim samo povod da od svoje geometrije apsolutnog na začudan ali ipak i posve izravan način prijeđe na sliku kojom kao da nam u svega nekoliko poteza pruža uvid u mnoge

bitne aspekte ovdašnjeg ljudskog opstanka (prisjećamo se jednog sličnog mjesta, o dijeljenju kruha, iz "Svemirskih pohoda") - čovjekov pokušaj prikrivanja praznine i jednolikosti doveo je do bujanja ukrasnog šarenila, i samim tim do gubitka Kockine prvotne (makar i okrutne) geometrijske čistoće, dakle do one suštinske nečitljivosti koju danas sve više prepoznajemo kao svoju sudbinu: "Sad se zna, / na koga se što odnosi / i kome je pojedini znak / ili ukras zapisan". Kocka (i cijela zbilja zajedno s njom) tako se pretvara u igračku, "ali opasnu igračku, / o kojoj su / sve više / i više / ovisile sudbine pojedinog čovjeka". A kakva je ta naša sudbina zasnovana na "prevari Kocke", kako se to živi ovdje, "na rubu"? Zadivljuje lakoća kojom Šop, nigdje ne napuštajući osnovnu, prostornu smještenost svoga govora, uspijeva njime artikulirati i takva izričito egzistencijalna razmatranja. Na rubu Kocke, kazuje kasna Šopova mudrost, govore se samo još "prelomljene", jednosložne riječi a ono što se dobija spajanjem tih polovica nije istinska komunikacija, sanjani zajednički smisao izgovorenih riječi, nego tek "(...) njihova / nerazumna cjelovitost, / koja se / često, / čuje / kao obmana / ili / krik". Na tom negativnom vrhuncu poeme zatvorenost se Kocke prepoznaje kao apsolutna. Pitanje o Kockinoj nutrini nije moguće čak ni postaviti: ne postoji "(...) ništa, / što bi moglo zamijeniti / njezinu vanjštinu / njezin prostor / uokviren u šest ploha". Takav je ljudski svijet, nepopravljivo određen načelom teže (toliko snažnim da se čak i Kockine plohe "stalno povijaju pod teretom"), načelom trodimenzionalnog prostora, Kockinim načelom: "Dakle, / to je naš Svemir. // Ovaj šestouglasti Svemir. / / Ograničen, / bez ikakva dometa. / Bez ikakva dovinuća / i doživljaja. // Britki, / šestouglasti Svemir. // Iznutra / bezdano prazan, / a izvana / iscrtan / raznim šarolikim znamenjima // za igru djeci / i kockarima". Beznadna zatvorenost tog prostora takva je, osjeća pjesnik, da bi mu posve pristajala i pojava krvnika.

Reklo bi se da ovdje put mora završiti, da jednostavno nije moguće krenuti dalje. Šopu to ipak uspijeva, perspektiva će se još jednom promijeniti. Uloga koju u toj mijeni ima tvorački aspekt govora kao da je i izričito podcrtana pjesnikovim *kažem*: "Samo, ja kažem ovo: // Kako bi se osjećao netko, / tko bi morao prenoćiti / u Kocki." Ono što je još trenutak ranije izgledalo kao čin koji bi po svojoj mogućnosti bio ravan ulasku u svemirsku "crnu rupu", odmah postaje realnost - putnik je odustao od obilaženja i odmara se u unutrašnjosti Kocke. Samim tim i Kocka biva uvedena u svojevrsnu povijest, podvrgnuta promjenljivosti, što djeluje kao pravo olakšanje, pa makar te mijene bile i opasne: "Zato, / ja čujem oko nje / i kišu i vjetar / i sve druge promjene, / često slične / i rušenju meteora / ili poplavi / koja sve više buja / da što prije otplavi / i Kocku / i mene u njoj". Jedan od vidova tog kretanja jest i ono kojem Kocku podvrgavaju kockari, obrćući njen "(...) nepomični / i ledeno uokviren prostor" "prema nekoj / sanjanoj sreći".

Postoje dakle dva osnovna, uzajamno suprotstavljena prostora: prvi, onaj apsolutno geometrijski, u kojem je Kocka jednom zauvijek data, "ona prava Kocka / sa svojim / bridovima / i svojim uglovima", i drugi, u kojem Kockinu prvotnu "geometrijsku ravnotežu" kvare bića (može ih se zvati i prazninom) koja s njom prijevarno dolaze u dodir. Pri tom padu u materijalno, Kocka gubi svoj čisto geometrijski

smisao, svoju nijemost i nepokretnost, i počinje se doživljavati "kao sklop bezbrojnih promjena, / prevrtljivih u svakome trenutku". Taj drugi, "protuprostor" tvori se od onog prvog, ali je za razliku od njega prolazan, uništiv. Neprolazni su, posve platonski, zakoni i pravila koji određuju Kocku. "To je sigurno", kaže pjesnik, i smjesta, posve u skladu s tehnikom primijenjenom u čitavoj poemi, implicitno poriče takvo viđenje te opisuje proces u kojem se Kocka počinje protiviti tim zakonima, proces u kojem se vremenska dimenzija upliće i u sam platonski svijet nepromjenjivih arhetipova. Tako dolazi do paradoksalne situacije - opisi i proračuni kojima je iskazan oblik stvari postoje a same stvari više ne, one su praznina, ništavilo. Veza između dva svijeta isprva se čini pokidanom - geometrijska pravila koja opisuju suštinu Kocke ne mogu nam pomoći da izračunamo njene stvarne dimenzije, niti mogu "(...) spriječiti / njezino starenje / i njezino / novo uobličavanje". Takvo, ako ovdje pokušamo doslovno shvatiti tu kolokvijalnu sintagmu, *stanje stvari* nipošto ne treba promijeniti naš odnos prema njima, pa neznani sugovornik čiji dnevnik putnik prelistava stalno ističe svoju "zahvalnost prema stvarima", koje su, iako satkane od praznine, ipak "prvi borci / protiv / praznine / i / dosade". Odnos između formula i stvari zatim se i dalje usložnjava. Postoje dvije vrste formula - jedne, bezazlenije, tiču se već postojećih stvari, dok druge označuju tek naslućene i u budućnosti ostvarive predmete (taj način da se buduća bića sagledaju kao ipak već nekako postojeća i u ovom trenutku, da se prati sam tok njihovog uobličavanja, i inače je karakterističan za Šopa - usp. na primjer poemu *Uzlet životinjstva*). Te formule, razočarano spoznaje njihov proučavalac, mijenjaju se usporedo sa stvarima. Kocka se isprva doima kao "jedini oblik / bez ikakve varke", pa ipak čak je i njena formula nestalna, čak će i ta arhetipska Kocka najzad "početi da otupljuje". Na suprotnom polu od ranijeg doživljaja njene masivnosti nalazi se sada vizija Kocke od koje je ostao "samo / pepeo, / samo / prah". I Kocka po sebi tako je najzad (unutar iste rečenice i s podjednakim strahopoštovanjem) sagledana istodobno u svojoj nepomičnosti i posvemašnjoj, vihornoj pokretljivosti: "Tu, / nasred stola, / ona stoji, / ta Kocka / taj predmet / sasvim smiren / u šest ploha / stisnut, / nesmiljeno uokviren, / iz dubine / u oluji, / orkanu nečuvenom / slična".

Proturječnost koja se ranije ticala različitih razina Kockinog bivstvovanja uvedena je tako i u sam arhetip Kocke, pa bi Šopov spjev, čini se, mogao biti i okončan tim rezimiranjem suprotstavljenih impulsa koji su ga oblikovali. Predstoji ipak još jedna, posljednja promjena očišta, koja ovog puta dovodi do uklanjanja i samog središnjeg predmeta poeme - u zadnjih pet odsječaka Kocka, naime, ustupa mjesto Kugli, kao krajnjem cilju preobrazbi kroz koje prolaze svi oblici, pa tako i Kocka. Za kuglu još uvijek važe neke od Kockinih zakonitosti ("Tu vlada strahovita svršenost / putova tvojih svih"), no kao tradicionalna oznaka nebeskog nasuprot zemaljskom ona u isti mah čuva i nešto od one slobode u kojoj je nekoć ("al slobodan si stigao tu, / lagan i lebdiv ti je duh") sudjelovao Šopov svemirski putnik: "otud možeš ti, lebdiv duh, / produljiti se i dostići, // na bilo svakog svemira prisloniti svoj sluh" (primijetimo i rimu, koje u Kockinom svijetu gotovo da i nije bilo). No pogled "sa tog vrha bez vrha" ipak je užasan, noć na vrhu kugle je "strašna i beznadno gluha". Još uvijek se

nalazimo u svijetu teže, kuglina oblost zapravo je klizavost koja nas udaljava od svake prisutnosti, od svakog zbiljskog trenutka, kugla je kao i Kocka satkana od beskrajnog ponavljanja, "(...) varava i bez početka". Lik koji pripada kugli, kao što je putnik pripadao Kocki, jest "utopljenik". U svom tonjenju, koje je zapravo (pravci su u Šopovom svijetu nerijetko obrnuti) putovanje k vrhu kugle, on uspijeva *čuti* proces pretvorbe svih predmeta u kuglu, " (...) nestajanje kutova / i oblika sviju predmeta". Poema završava dvoznačnošću dosljednom čitavom svom toku - kugle jesu *svim stvarima kraj*, no njihovo postojanje isto je tako povezano sa samim srcem trenutka, oštricom mijene: "Kad stvarima iznenada uzavre nutrina / gore im se začas uznemiri površina, / postaje sve nemirnija oblina, / a pred samu uskipjelost, pred samu prokipjelost / / postaju kugle - najviše njihovo dostignuće". Čovjek je (u tim završnim stihovima kao da dolazi do punog izražaja Šopov iskonski poetski humanizam, prividno potisnut u ovoj "apstraktnoj" poemi) pozvan na poigravanje tim bezbrojnim kuglama, na prepuštanje trenutku, pa makar ono bilo plod svojevrsnog "transcendentalnog neznanja": "u toj igri snažno valjajte svoje kugle, / odvaljajte, dovaljajte, / i ne znajuć da su kugle svim stvarima kraj". Slično kao i Kocka, samo na još sažetiji način, i Kugla je, dakle prepoznata kao podjednako vječna i vremenita, cilj i ishodište svih procesa u Šopovom poetskom svijetu. A prostor u kojem se ti procesi odvijaju, prostor kojim nas je Šopova poema stalno vodila, dakako, prostor je koji opstoji samo u pisanju (u pitanju), prostor pisanja samog.

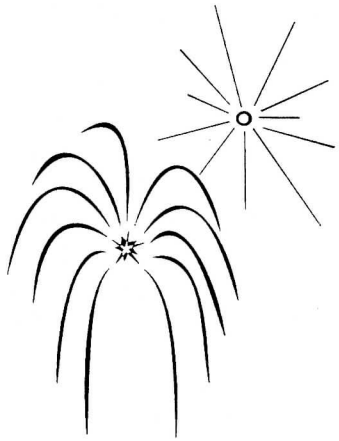

Tvrtko KLARIĆ

Najava obilježavanja 100. obljetnice rođenja Nikole Šopa

Tekstom Mladena Machieda (str. 213. - 216.) o pjesništvu Hrvoja Pejakovića te ovoga potonjega o poetskoj gnoseologiji Nikole Šopa samo usput želimo podsjetiti našu javnost da se gotovo vrtoglavom brzinom približavamo datumu (19. VIII. 2004.) kojim bismo trebali obilježiti 100. obljetnicu rođenja ponajvećeg hrvatskog pjesnika XX. stoljeća. No, čitateljima našega časopisa dugujemo i kratko upoznavanje s autorima čiji se tekstovi prvi put pojavljuju na ovim stranicama.

O Hrvoju Pejakoviću dovoljno rječito govore i njegovi tekstovi: onaj o Nikoli Šopu a jednako i oni poetski.[1]

A o sveučilišnom profesoru, prevoditelju, antologičaru i pjesniku Mladenu Machiedu trebalo bi opširnije progovoriti iz više razloga. Zaobiđemo li onaj prigodničarski (naime, profesor Machiedo ove godine navršava 65 godina!), ostaje nam nezaobilazni razlog: njegovo ustrajno nagovaranje talijanskih nakladnika - o čemu svjedoči talijanska književna periodika od sjevera do juga Italije - da se posvete objavljivanju djelâ hrvatskih pisaca. U tom nastojanju najdalje je dospio s djelom Nikole Šopa, objavivši 1975. godine knjigu s opsežnim izborom Šopove poezije.[2]

S tim u svezi je i pažnje vrijedna upornost koju je ulagao da nagovori talijanske pisce da čitaju poeziju Nikole Šopa. Svjedoči o tome njegova knjiga *Slatkogorka Italija*, čiji podnaslov *Tri desetljeća s piscima* ne ostavlja prostora nejasnoćama.[3] Vrijedilo bi potruditi se pa u posebnom tekstu zabilježiti sudbinu Šopove poezije kod pisaca kojima je Machiedo poslao taj izbor na dar. Ovom prigodom samo par primjera za ilustraciju:

U tekstu o Italu Calvinu, na primjer, spominjući njegova pisma, Machiedo prenosi kratak citat o Šopu, "čiji je duh doista izvanredan" (*'che ha uno spirito straordinario'*, Torino, 24. XI. 1977).[4]

Zanimljivo je i kako je Primo Levi ostao bez *svoga* primjerka Šopa. Podsjećajući na svoje susrete s Primom Levijem, Machiedo opisuje i onaj u Firenci "u jeseni-zimi 1976/1977. na nekoj književnoj tribini u Via Ghibellina, kad (ne mogu to sebi oprostiti) jedini primjerak talijanskog Šopa beskorisno poklonih organizatorima, na pismeni ili telefonski nagovor Margherite Guidacci iz Rima, umjesto Primu Leviu koji bi ga zacijelo pročitao;".[5]

No, ima tu i obilje sretnijih i vedrijih ishoda. Jedan je svakako slučaj Anne Dolfi, za koju Machiedo već u uvodnoj rečenici veli: "Ima ona muški mozak i kruži svijetom (ne znam nedostaje li joj ijedan kontinent) sa svojom velikom muškom torbom". U završnom ulomku, posvećenom odnosu Dolfijeve spram djela Nikole Šopa, čitamo:

"No raduje me, unatrag, što iz pera takva kalibra potječe jedna dvostruka kroatistička recenzija (na *Otto poeti croati* i talijanskog Šopa) pod naslovom *Moderna hrvatska poezija* u Anninoj debeloj knjizi *In libertá di lettura* (*U slobodi čitanja*, Bulzoni, Rim, 1990). Jer talijanski su kritičari znatno velikodušniji prema strancima u novinama i časopisima, negoli u svojim dobro filtriranim odabirima koje kasnije ukoričuju."[6]

Tu je i portret pisca koji je "dvaput pisao o Šopu (veliki esej u 'Quinta generazione', 1978)"[7] - naime, Giovannija Ramelle Bagnerija.[8]

Napokon, osobito mi je zadovoljstvo podsjetiti sve naše čitatelje koji mogu s razumijevanjem čitati na talijanskom, da što prije posegnu za Machiedovim tekstom *Intorno a Nikola Šop italiano*.[9]

Time, dakako, priča o *fortuni* pjesničkoga djela Nikole Šopa u Italiji ne završava. Osim Dubravka Pušeka, koji i dalje sustavno prevodi jednu za drugom Šopovu poetsku dionicu[10], na talijanskom govornom području za Šopovo se djelo svesrdno zauzima i profesorica Fedora Ferluga Petronio, koja nas je već zadužila svojom monografijom[11], za koju - monografiju - Mladen Machiedo veli kako je "la prima monografia critica in assoluto".[12] Veseli i podatak da se početkom travnja u Udinama, opet zahvaljujući zalaganju Fedore Ferluga Petronio, održava međunarodni simpozij[13] posvećen djelu Nikole Šopa. Valja se nadati da će taj događaj u susjednoj Italiji trgnuti iz višegodišnje letargije i mjerodavne institucije u Hrvatskoj, te da će se sjetiti i dostojno odraditi svoj dug prema tom velikanu naše književnosti!

---

1 Za potpuniju bibliografiju Hrvoja Pejakovića, pored naslova koje spominje i Machiedo u svome tekstu, svakako treba spomenuti i monografiju o Ivanu Šariću, izd. Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb 1993. te antologiju hrvatskih pjesama u prozi *Naša ljubavnica tlapnja* (izd. Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1992.), koju su priredili Zvonimir Mrkonjić, Hrvoje Pejaković i Andrijana Škunca. Prve otisnute primjerke *Antologije suvremene hrvatske poezije* (izd. Društvo hrvatskih književnika, Zagreb 1997.), na žalost, Hrvoje nije dočekao.

2 Usp.: *In cima alla sfera*, izd. Edizioni Abete, Rim, 1975. Osim što je to Machiedov autorski projekt (izbor, predgovor, prijevod) još bi dvije zanimljivosti trebalo istaknuti. Prva su likovni prilozi Ivana Lackovića Croate (naslovnica u boji te nekoliko crno-bijelih crteža unutar same knjige), a druga je u osobi urednice biblioteke *La rondine* (=lastavica) - Margherite Guidacci.

3 Izd. Matica hrvatska, Zagreb 1999.

4 *Nav. dj.*, str. 159.

5 *Nav. dj.*, str. 192.

6 *Nav. dj.*, str. 173.

7 *Nav.* dj., str. 231.

8 Taj sam esej preveo i objavio pod naslovom *Nikola Šop - Učitelj* u časopisu *Dubrovnik*, br. 4, 1999., str. 174-191.

9 Taj višestruko zanimljiv Machiedov tekst znatiželjni čitatelji mogu naći, poštujući kronološki red pojavljivanja pred čitateljskom javnosti, na nekoliko *adresa*: Studia Romanica et Anglica Zagrabiensia, br. 1-2, 1983; zatim u ponovljenom i proširenom izdanju talijanskoga izdanja *In cima alla sfera*, izd. The Bridge, Zagreb, 1990; te u *Dritto e rovescio, Saggi novecenteschi*, izd. Naklada Erasmus, Zagreb, 2002., str. 151-165.

10 O dosadašnjim Pušekovim prijevodima Šopovih djela više u časopisima *Nova Istra*, br.1, 1997. i *Dubrovnik*, br. 4, 1999. Podosta energije i Dubravko Pušek, baš kao što je to za života činila i Margherita Guidacci, ulaže i troši ne bi li našao pravog nakladnika, koji bi - s jedne strane - pokazao dužno poštovanje prema Šopovu djelu, a - s druge - imao solidnu distribuciju, koja bi Šopovu djelu omogućila doprijeti do što većeg broja potencijalnih čitatelja.

11 Riječ je o djelu *Il mondo cosmico di Nikola Šop*, izd. Forum, Udine, 2000.

12 Usp.: *Dritto e rovescio, nav. dj.*, str. 165.

13 U trećem ovogodišnjem broju naše revije opširnije ćemo pisati o tom događaju.

Uskrs u New Yorku

za Agnès

Flecte ramos, arbor alta, tensa laxa viscera
Et Rigor lentescat ille quem dedit nativitas
Ut superni membra Regis miti tendas stipite...
FORTUNAT — Pangue lingua

Savij grane, visoko drvo, otpusti malo svoje napetosti
Daj prostora svojoj prirodnoj čvrstini,

Ne kidaj ruke najvišeg od kraljeva
— Remy de Gourmont, Mistika Latina

Gospode, danas je dan slave tvojeg Imena,
Čitam o tvojoj Muci u jednoj staroj knjizi,

I o tvojim lijepim riječima, uzama i trpljenju
Koji proplakuju knjigom; tihi ujednačeni.

Jedan starovremeni monah govori o tvojoj smrti.
Ispisao je tvoju povijest zlatnim slovima

U jednom misalu, održavanom na koljenima.
Tobom nadahnut, pisao je protočno.

Zaklonjen oltarom, sjedio je u bijeloj opravi,
Radio polako od ponedjeljka do nedjelje.

U vrijeme večernje, kada psalmima zvonila su zvona tornja,
Dobri fratar nije znao je li to njegova Ljubav

Ili tvoga Oca, Gospode, ili tvoja
velikim zamasima tukla samostanskim vratima.

Ja sam večeras poput tog dobrog redovnika, uznemiren.
U sobi do mene, biće tužno i tiho

Čeka iza vrata, čeka da se javim!
To si Ti, to je Bog, to sam ja — to je Vječnost.

Nisam te tada poznavao — a ni danas.
Kada sam bio mali nisam znao kako se moliti.

Večeras, ipak, mislim o Tebi sa strahopoštovanjem.
Moja je duša tugujuća udovica u podnožju križa;

Moja je duša udovica u crnom — tvoja je to Majka
Bez suza ili nade, kako ju je Carrière oslikao.

Poznajem svakog Krista u muzejima;
Ali noćas ti hodaš, Gospodine, tu do mene.

Spuštam se brzim koracima u donji dio grada.
Pogrbljen, utonulog srca, tjeskoban.

Tvoja strana širom otvorena poput velikog sunca
Tvoje ruke svud uokolo pulsiraju iskrama.

Prozori stanova ispunjeni su krvlju
Iza njih stoje žene poput cvjetova u krvi,

Orhideje, čudni usahli pupoljci
Čašice im izvrnute pod tvojim ranama.

Nikada nisu pile od tvoje krvi ovdje skupljene.
Imaju crveno na svojim usnama, i čipkasto rublje.

Bijeli, poput svijeća, cvjetovi su
Muke, najslađi u vrtu Gospe djevice.

Nekako u isto vrijeme kao sada — oko devetog sata,
Glava je tvoja pala, gospode, na tvoje srce.

Sjedim na rubu oceana.
Sjećam se jednog njemačkog himna

Koji govori, riječima vrlo tihim, vrlo čistim i jednostavnim,
O ljepoti tvojeg Lica pod torturom.

U crkvi, u Sieni, u prostoru sarkofaga,
Vidio sam to isto lice, iza zavjese, na zidu.

A u domu pustinjaka, u Burrié—Vladisaszu,
Opločeno je zlatom u relikvijaru iza stakla.

Zaoblačeni *cabochoni* korišteni su za oči
I seljaci su klečali ljubeći Tvoje oči.

Veronikina marama nosi otisak
I zato sveta Veronika tvoja je svetica.

To je najbolja relikvija koja se nosi u procesiji,
liječi svaku bolest i odmetništvo.

Čini i tisuće i tisuće drugih čuda,
Ali ja nikada nisam svjedočio tim zbivanjima.

Možda nedostaje mi vjere, Gopodine, i dobrote
Da zapazim zrake tvoje Ljepote.

Pa ipak, Gospode, poduzeo sam opasno putovanje
Kako bih vidio mineralni obris tvog lika.

Gospode, sačini mi lice, zakriveno mojim rukama,
Otpusti agonije masku.

Gospode, ne daj da moje dvije ruke, utisnute
Preko mojih usana, glade pjenu beznađa.

Tužan sam i bolestan. Možda zbog Tebe,
Možda zbog nekog drugog. Možda zbog Tebe.

Gospodine, siromašne mase za koje podnio si Žrtvu
Ovdje su, zatvoreni, prikupljeni, poput stoke, po ubožnicama.

Veliki tamni brodovi premostivši razliku u satima
Iskrcavaju ih i ostavljaju razbacane po dokovima.

Ima Talijana, Grka, Bugara,
Španjolaca, Perzijanaca, Rusa i Mongola.

Oni su cirkuske životinje koje preskaču meridijane.
Baca im se komadić pokvarenog mesa, kao svinji.

Čak i takav bijedni milodar čini ih sretnima.
Za ljude koji pate, Gospode, imaj milosti.

Gospodine, geta su preplavljena gomilama Židova.
Oni dolaze iz Poljske i svi su izbjeglice.

Znam da su te osudili, Gospodine
Ali vjeruj mi, nisu oni loši.

Rembrandt ih je volio oslikavati u njihovoj prognaničkoj odjeći.
Ja, za večeras, iznajmio sam mikroskop.

Čemu, Gospodine, poslije Uskrsa ti više nećeš biti ovdje!
Imaj samilosti prema Židovima u njihovim barakama.

Gospodine, ponizne žene koje su te pratile na Golgoti
Skrivene su, u prljavim stražnjim sobama, na opscenim sofama,

Zagađene su, zbog pokvarenosti ljudi.
Psi žvakali su im kosti, a u rumu

Zakrivaju svoj otvrdli porok koji nadire.
Gospodine, kada jedna od tih žena meni se obrati ja skrenem pogled.

Volio bih da sam Ti, kako bih mogao voljeti ove prostitutke.
Gospode, imaj milosti za prostitutke.

Gospodine, ja sam u četvrti beskućnika,
Dobrih lopova, propalica i ograda.

Mislim o dvojici lopova koji su dijelili tvoju Muku.
Znam da osmijehom sućuti pratio si ih u nesreći.

Gospode, čovjek želi uže s omčom na kraju,
Ali nije jeftina, užad, košta nekoliko centa.

Ovaj stari razbojnik govori poput filozofa.
Dobio je nešto opijuma kako bi se brže dohvatio neba.

Mislim također na ulične svirače,
Slijepog violinista, jednorukog orguljaša,

Slamnati šešir, pjevačica s ružom od papira; sigurno
Oni su predodređeni pjevati kroz vječnost.

Gospodine, daj im nešto malo više od odbljeska plinske lampe,
Gospodine, daj im malo novca ovdje dolje.

Gospode, zastor se rasparao kada si umro,
Ali što si vidio iza, nitko ne govori.

U noći, ulica je poput posjekotine,
Ispunjena zlatom i krvlju, plamenom i otpatcima.

Oni koje si ti izbacio iz hrama,
Šibaju prolaznike šakom zlih čina.

Zvijezda koja je onda nestala iz svetišta
Gori na zidovima u blijedom svjetlu javnih skupova.

Gospodine, iluminirana Banka stoji poput trezora,
U njemu se Krv tvoje smrti zgušnjava.

Ulice se prazne i onda rastu u mraku.
Posrćem dalje pločnikom poput kakva pijanca.

Plaše me krila sjena što bacaju ih kuće.
Bojim se. Netko me prati. Ne usuđujem se pogledati.

Bliže i bliže, primiče mi se hromim korakom.
Bojim se. Vrti mi se. Namjerno stajem.

Grozna me spodoba očima prostrijelila,
I onda produžila dalje, zlobno, poput morskog psa.

Gospode, ništa se promijenilo nije od kada Ti više nisi Kralj.
Zlo je pretvorilo križ u štaku.

Spuštam se škripavim stubištem u café
I ovdje sam, sjedim, s čašom čaja u ruci.

Njihova leđa kao da se smiju, ovih Kineza,
Koji se klanjaju, blistavi poput patuljastih figurica.

Obojen sav u crveno ovaj dućan je mali
Ima zanimljivih grafika u okvirima od bambusa.

Hokusai je nacrtao sto naličja jedne planine.
Kako bi tvoje lice izgledalo, oslikano od jednog Kineza...

Ova posljednja ideja, Gospodine, malo me smirila
Vidio sam te uklopljenog u perspektivu tvog mučeništva.

Ali shvatio sam da bi slikar oslikao tvoju Muku
Okrutnošću izvan granica zapadnog temperamenta.

Tvoja koža razrezana zakrivljenim oštricama,
Tvoji živci otkinuti kliještima i grabljama,

Stavili bi ti željezni obuč oko vrata,
Palili oči žaračem plamteće žeravice.

Veliki crni zmajevi s jezicima u dimu
Ispuhali bi žive vatrene hodnike u tvoja pluća.

Iščupali bi ti jezik, i nokte,
Bio bi naboden na oštri kolac.

Tako pretrpio bi najstrašniju torturu
Ima li okrutnije sudbe?

I onda bacili bi te svinji
Koja izjela bi tvoj trbuh i nutrinu.

Sada sam jedini, ostali su otišli,
Prostrt sam na klupi uza zid.

Potražio bih crkvu i ušao u nju;
Ali nema zvona, Gospode, ne u ovom gradu.

Mislim o tihim zvonima — gdje su drevna zvona?
Gdje su himni i krasan pjev?

Gdje su duge mise a gdje litanije?
Gdje je glazba a gdje su liturgije?

Gdje su tvoje časne sestre, Gospode, i tvoji smioni prelati?
Gdje je bijela zora, družica tvojih svetaca?

Veselje Raja pod prašinom je,
Mistični ognjevi više ne svijetle po ostakljenim prozorima.

Zora je spora u dolasku, i u ovoj maloj izbi
Sjene su razapete na zidovima i umiru.

Pogledaš u zrcalo: crveni treptaji na crnom,
poput noćne su Golgote, odbijaju se unazad.

Dim u svjetlima, poput krivudave ulice
Koja oko tebe zaokreće, od glave do nogu.

Iznad, mutna lampa, poput tvoje Glave,
Visi dolje, tužna, mrtvački blijeda, umrla.

Čudne prikaze zrcale se na izlozima ...
Bojim se — i tužan sam, Gospodine, tužan što sam toliko tužan.

"Dic nobis, Maria, quid vidisti in via?"
"Skromno svjetlo jutarnje, uzdrhtalo."

"Dic nobis, Maria, quid vidisti in via?"
"Divlju bjelinu, poput ruku u grču."

"Dic nobis, Maria, quid vidisti in via?"
"Nagovještaj proljeća, u mojim grudima, tutnji."

Gospodine, zora izmiče hladna poput prekrivke
Nad neboderima danom ogoljelima.

Već ulicama odzvanja divovska buka dana.
Već vlakovi se bude i gromoglasno odmiču.

U metroima strka i podzemna tutnjava.
Mostovi se tresu zvukovima željeznice.

Grad podrhtava. Povici, dim i plamen,
Zvižduci pare propuštaju cvileći vrisak.

Gomila u groznici za radom koji se plaća
Pretjecanja i nestanci u dugačkim pothodnicima.

Tmurno, iza perjanice zbrkom urešenih krovova
Ovo sunce, to Tvoje je lice nad zasadima od pljuvačke.

Gospodine, iznova se rađam umoran, sam i potišten ...
Moja je soba prazna poput grobnice ...

Gospode, potpuno sam sâm, i hvata me groznica ...
Moj krevet, hladan je poput lijesa ...

Gospode, zatvaram oči a zubi mi cvokoću ...
Zaokružila me osama. Hladno je. Zovem tvoje ime ...

Stotine tisuća stropova vrte mi se pred očima ...
Ne, stotine tisuća žena ... ne, stotine tisuća violončela ...

Mislim si, Gospodine, kako očajan sam bio ...
Mislim si, Gospodine, o svim danima koji su prošli ...

Prestajem razmišljati o Tebi. Prestajem o Tebi razmišljati.

New York, travanj 1912.

Prema izvorniku preveo: **Tomica Bajsić**

* Zagrebačka naklada MD nedavno je objavila izabrane pjesme B. Cendrarsa u "Sve do Srca Svijeta" također u prepjevu Tomice Bajsića (Op. ur.)

Nanosi

Već posve stranim mi svijetom
na obale izgnan babilonske rijeke,
kakav još da snujem zavičaj?
Brzaci odnose krhotine
iz tuđeg mi ovdje u tuđinsku noć:
banke, palače, kino-dvorane,
filozofije, ustave, sudove, krune
- iz valova već skrhani strše vrhovi
suvremenih ideja, kockarnica, sveučilišta,
izdavačkih kuća, laboratorija, iz tuđega
struje ih u tuđi odplavljuju dalj...

Trajnije bi sve to trebalo
pod čistijim uspostaviti modrinama!
Zato radije posve nepripadan
babilonskoj riječi i smeću u njoj
- gore bar još ima svjetlosna nektara
za neutaživu mi čuvstvenu žeđ,

pa i kad puknu ljuske prolaznih mi dana,
bolnih, odviše ljubavnih nemira,
među sjajnim jezgrama svitanja ipak
ljubavi ostaje neuništiv plod,

čak i strašna samoća babilonske obale
začeti može pogled u spoznaju
čije jezivo pusto veličanstvo
gubitka, opstanka, trajanja, propadanja
tek ljuska je, okvir, vodene kapi
da krhku napoje, daleku
no konačnu, spasonosnu slutnju...

Ustajanje protiv

(oris mogućega filozofskoga djela)

Nekad su ljudi uporno, dugotrajno traženje mudrosti smatrali najvrjednijim pothvatom, misaonost najvećom blagodati, a mudraci i filozofi ubrajali su se u najpoštovanije ljude svog doba, no danas takav stav kao da pripada ne samo drugom dobu, nego drugom planetu. Umnosti je sve manje, a čini se da nitko i ne žali za njom, štoviše, s raznih se strana čuje da je vrijeme individualne umnosti nepovratno prošlo, jer postala je nepotrebna u doba kompjutera, bezbrojnih informacija i tako brzoga napretka da ga pojedinačna umnost više ionako ne može slijediti. K tome, sve je više potkopava navala očajno površnih, a vrlo agresivnih ideja, svjesno je nastoje izbrisati, perfidnije nego u nekadašnjem Sovjetskom Savezu, guraju je u stranu, gotovo je zabranjuju novim, napasnim "trendovima", plitkim ljevičarenjem kao jedino ispravnom "stranom ulice", neoliberalizmom, pa čak i "političkom korektnošću", dok se one koji razmišljaju drukčije (ili se bune protiv tih baljezganja i suvremenih izopačenja svega i svačega), prikazuje kao patrijarhalni i fosilni primjer nerazumijevanja, zastarjelosti i zastranjenja.

Zdušno nas uvjeravaju da su pronađeni svi odgovori koje je uopće bilo moguće (i vrijedno) naći, a glavni je odgovor, navodno, znanost, premda mogućnosti moralnog izopačenja njezinih sve bržih, čak vrtoglavih dosega današnji čovjek nije u stanju odrediti ni izmjeriti, pa misaono i duhovno tetura i luta, a ta je slavodobitna znanost u svom munjevitu napretku više nalik na osobu neobično snažnih mišića, no vrlo slaboga mozga i gotovo nikakva srca, nekoga tko je, u svom slijepom srljanju, opasnost za samoga sebe i za sve oko sebe, pa je nemoguće predvidjeti hoće li nam znanstveno-fantastična budućnost doista biti tako veličanstvena, oslobađajuća i svijetla kao što obećavaju, ili pak mračna i pogubna.

Uvjeravaju nas da pojedinac, sam po sebi, više nema što ozbiljno misliti niti može što pronaći izvan onoga što umjesto nas i za nas misle znanstvenici, političari megadržava, unija i saveza, plaćenički, dirigirani, "nezavisni" mediji, masoni na visokim položajima, "oslobađajuće", lijeve, neoliberalne ideje (i njihova promidžba gora od nekadašnjeg agitpropa i perfidnija od političkih komesara iz prošlih desetljeća), sva ta u pravom smislu totalitarna strujanja koja zlouporabom i postavljanjem na glavu tisućljetnih vrijednosti stvaraju neviđeni kaos.

Primjerice, za takav je način "mišljenja" žarka, duboka vjera definitivno stvar prošlosti, ali to je i filozofija, nekadašnja ljubav prema mudrosti, umnosti, koja se često žestoko, uporno i uobraženo suprotstavljala vjeri, uzdizala se nad njom i metafiziku prijezirno izbacivala iz svoje interesne sfere, da bi nju, filozofiju, na kraju snašla daleko gora sudbina nego religiju što ju je tako zdušno denuncirala, jer vjera nikada neće posve nestati, preživjet će makar i među izabranim ostatkom ostataka, dok je filozofija već gotovo posve mrtva i ako se ne dogodi čudo, više nikada neće uskrsnuti u prijašnjoj važnosti i slavi.

Filozofija je naime previdjela da tamo gdje se sustavno omalovažava sama jezgra ljudskog senzibiliteta, koja teži vjeri u Boga, gdje se iz petnih žila nastoji obezvrijediti religija, duhovnost, ubrzo nestaje svake prave umnosti i zbilja ljudske "interesne sfere", pa dosljedno tome nestaje i svake istinske potrage za mudrošću - filozofije, koja postaje posve jalova i napokon zamire. U biti, svako filozofsko istraživanje, svaka istinska umnost proistječe iz širine i tajne senzibiliteta, iz duhovnosti, duše, a mogućnosti se ljudske unutrašnjosti ne mogu razmahati ondje gdje se vjera ili podcjenjuje, ili čak nema pristupa.

Dakle, kako nas uporno uvjeravaju - mi više nemamo o čemu duboko razmišljati, mozganje o smislu života, o pitanjima što su ih oduvijek smatrali bitnima za čovjeka i čovječanstvo, zastarjelo je, ili je stvar velikih grupacija, "objektivne i svemoćne znanosti", ili političkih uvjerenja - nije nam ostavljena gotovo nijedna stvarna mogućnost duha. Istina i potraga za njom naprosto više nije stvar pojedinca i njegove najdublje upitanosti, najdubljih uvjerenja, posebnog samosvojnoga uvida, a kamoli prosvjetljenja, pa makar kako iznimna ta osoba bila (a kao da sve više nestaje i stvarna individualna posebnost). Danas kao da istinu u daleko većoj mjeri od individualna tražitelja i dubokog senzibiliteta posjeduje, objavljuje i širi svaki žuti, dirigirani tjednik, svaki novinar - plaćenik "visokih interesa", svaka televizijska postaja, a o moćnim političkim grupacijama koje pod svojom kontrolom drže svjetske medije da i ne govorimo.

I zato u ovo naše vrijeme više nitko ne može biti istinski filozof ni mislilac dostojan tog naziva ako ne misli i ne stvara posve izvan takve jednoobrazne, totalitarne struje, unutar snažnog "protiv" i "nasuprot" toj razornoj, sveprisutnoj i sveprožimajućoj politici i "političkoj korektnosti", jer sve drugo postaje naprosto slugansko, bijedno, nedovoljno ili nepošteno piskaranje i promašuje cilj.

Danas je više nego ikada, na još izrazitiji način, potrebno ono o čemu je sanjao filozof Bacon kad je govorio o "novom organonu", posve novom pristupu svekolikoj procjeni stvari i (niskoj) razini na koju je dospjela ljudska egzistencija. Potrebni su nam današnjim, pogubno nivelirajućim strujanjima, odlučno suprotstavljeni umovi, mislioci koji bi i danas, u svojoj zbilja revolucionarnoj pobuni, prividnoj anarhičnosti koja bi težila uspostavljanju najvišega reda, u pobuni protiv prevladavajućih neoliberalnih i "lijevih" izopačenja, zlouporabe vrijednosti i nivelacije svega i svačega, obranili i ponovno uspostavili bitne i nužne, jer vječne, vrijednosti čovječanstva, a i svjesnog individuuma i njegova istinskog senzibiliteta, vrijednosti što ih se danas tako bezumno i neumorno nastoji poništiti u neumoljivoj, sotonskoj težnji raspadu i truljenju svega. Zaista nam je potreban "novi organon" duha koji bi ustao protiv novih idola, daleko pogubnijih od onih što ih je, u svoje vrijeme, tako dojmljivo opisao filozof Bacon.

Najveća i jedina prava zadaća nekog filozofa koji bi u naše vrijeme bio zbilja značajan (jer filozofija nije više ni na zalasku - nastupila je njezina duboka noć) bila bi da ustane *protiv* i pomno, bespoštedno i samozatajno (jer nesumnjivo bi se suočio sa žestokim otporima) raskrinka današnju fenomenalno organiziranu, ljutu borbu frustriranih nevrijednika protiv svih istinskih vrijednosti čovječanstva u cjelini, a i

pojedinog, svjesnog, misaonog individuuma, protiv svih istinski tražiteljskih strana duboko senzibilnoga, samosvojnoga, izvornoga, nepovodljivoga bića, nepodložnoga beskrupuloznoj, histeričnoj, gotovo sotonskoj promidžbi nevrijednosti, "trendovskim" pritiscima i bezbrojnim, neviđeno upornim pokušajima pranja mozga.

Morao bi se suprotstaviti gotovo svim današnjim nedodirljivim "tabu" idejama i napisati djelo protiv svih struja, protiv "pravih vladara svijeta", "velikih arbitara misli" itd, kako bi raskrinkao mimikriju njihove perfidne terminologije koja ih čini vucima u janjećoj koži. Takav bi autor morao ustati protiv svih lažnih vrijednosti lukavo umotanih u staniol visokih, nedodirljivih riječi: "demokracija, jednakost, ljudska prava, tolerancija, istovrijednost svih vjera...", morao bi ustati protiv kreatora "visoke svjetske politike i morala" (ustvari nemorala), protiv "globalne ekonomije" i zlouporabljene znanosti, perfidnih perverzija pomoću kojih se stvara nova, pogubna "etika", morao bi riskirati da (on, samozatajan, duboko samosvojan i nesmiljeno izvoran) bude proglašen upravo svojom suprotnošću: netolerantnim, beznadno natražnim i zatucanim parijom, kojega je, u najboljem slučaju, vrijeme pregazilo, dok bi zapravo ono što govori bilo bezvremeno, nezavisno od bilo kojega doba i za sva doba, djelo bi mu bilo sasvim posebnoga, oštro suprotstavljenoga uvida, a za razliku od mnogih današnjih "misaonih djela" doista bi imalo "filozofsku", sociološku i inu vrijednost. Sve drugo u naše je vrijeme tek dezorijentirano glavinjanje, slugansko povlađivanje "moćnim strujama", ili nebitno, marginalno baljezganje, pa makar kako autori i "mislioci" bili razvikani i "svjetski poznati", a često su takvi jer su sluge neviđene globalne subverzije, poput najrazornije bujice pokretane i usmjeravane iz mračnih, tajnih "centara moći" koji kontroliraju medije i "javno mišljenje". No istina je i to da pravi, doista samosvojni mislilac u takvu okruženju vjerojatno ne bi imao izgleda ni koliko, kako američka fraza kaže, "snježna pahuljica u paklu".

Suvremeni nasilni i isključivi (iako žestoko napada i prodornom dernjavom denuncira upravo isključivost) neoliberalno "ljevičarski", ili bolje komunističko "postkomunistički", i razorno nametljivi tobože racionalno-znanstveni način razmišljanja bacio je ljudski duh, duhovnost i umnost u takvu baruštinu, svjesno ih zaveo u takvu konfuziju, da tu od pomoći može biti samo revolucionarna, radikalna, glede svih tih strujanja beskompromisno i nesmiljeno raskrinkavajuća vjerska, moralno-vrijednosna i duhovna obnova.

Kad bi danas bilo mislioca takva formata, uvida i odlučnosti, možda bi Božjim čudom snježna pahuljica u paklu čak i preživjela, štoviše, možda bi uspjela pobijediti i poništiti cijeli taj pakao...

Danas duge rasprave o gnoseologiji, pa i ontologiji djeluju školnički suhoparno i daleko su manje značajne. Nije više tako zanimljivo *kako* čovjek spoznaje, nego je pitanje što da radi, kako da se odredi i kako da se dokopa nekih barem osobnih, intimnih vrijednosti, nakon što oko sebe spozna totalni kaos, lažnost vrijednosti i njihovo izopačenje od kojega se tjeskobno stišće utroba, a takve se "vrijednosti" postavljaju kao po sebi razumljiva, vrhunska, sveopća etika.

U naše je doba najvažnije filozofsko pitanje, kako je ustvrdio još Albert Camus (i to u drukčije, glede vrijednosti ipak mnogo povoljnije vrijeme), zašto ne počiniti samoubojstvo u tom (iz desetljeća u desetljeće) sve besmislenijem, izopačenijem, kaotičnijem svijetu, koji se čini lišen bilo kakvih istinskih vrijednosnih perspektiva. Trebalo bi iznova i nemilosrdno analizirati taj svijet i stanje u njemu (današnja filozofija to teško može učiniti), a isto tako i stanje, izglede, mogućnosti i nemogućnosti unutar svega toga zarobljenoga, posve dezorijentiranoga individuuma. Jalovo je i isprazno razglabati o, primjerice, slobodi, o "temeljima demokracije", ljudskim pravima, jednakosti, pa čak i o socijali, ako to činimo uvjetovani i usmjeravani pomodnim, a lažnim sluganskim ideologijama, strujanjima i trendovima i to ondje gdje su ne samo "oslobođeni", nego upravo razulareni svi negativni porivi i gdje, u dubini, ispod svih tih blebetanja, ne postoji nikakva briga ni za duhovnu, ni za materijalnu, a ni za socijalnu ljudsku stranu.

Josip Sanko RABAR

Bogataš

Bogati Bože, izvore svega bogatstva
ti koji potičeš svaki rast
i puštaš nicati svaku vlat
ti koji si čovjeku dao u posjed
polja, šume, rude
da uzme, prisvoji i vlada
prema umješnosti svojoj i lukavosti
da uživa i bere plodove obilja
a ne da luta gol i gladan!
Što sam ti skrivio
da me tako strogo sudiš?

Prije će deva kroz iglene uši
nego ja do Tebe - kažeš.
Zašto mi nudiš samo odricanje?

Zar je bogatstvo zlo po sebi?
Zar se ja ne brinem o siromasima
ne pribavljam posao radnicima?
Zahvaljujući mojoj želji za gomilanjem
ubrzano se umnaža blagostanje svih
(Pogledaj kakvom se brzinom danas svijet bogati!
Što bi od tog bilo da nije moje gramzivosti?)
Bože, progledaj mi kroz prste i oprosti
mnogo je koristi od mene, a malo štete
još ako se brinem o socijalnim ustanovama
što mi se može zamjeriti?

Bogataš može biti dobar čovjek
a mnogim je to profesijama nemoguće
doušnik, tužitelj, istražitelj, tamničar, krvnik
teško mogu biti samilosni i dobri ljudi
široka i otvorena srca
a ja mogu biti čak i to, čak i to!

Uostalom, nisam kriv što je moj djed zgrnuo imetak
bio bih budala i luda
kad bih se odrekao bogatstva i dijelio ga drugima.
Zašto od siromaha tražiš malo
a od mene zahtijevaš čuda?

Zar sam ja kriv što lijenčina nema što jesti?
Zar sam ja kriv što je društvo sebično?
(Svi su sebični, ne samo ja
ja sam samo imao više sreće)

Oče, zašto?
Zašto je moja sudbina tako mračna
i hladna?

I ja bih želio ljubiti.
Zašto me ostavljaš da pokapam mrtve
u sjeni nedostižne i prevelike žrtve?

Što mi ti možeš ponuditi u zamjenu za bogatstvo?

Vidim u tvojim rukama samo siromaštvo i prazninu.
Bože, ja ću poludjeti!

Što li to moje prazne ruke ne mogu dohvatiti?
Siromašne, prazne ruke bogatstvom okovane

Júlia BENČIČOVÁ

Prijevodi djelâ hrvatske književnosti na slovački u razdoblju od 1990. do 2000.[1]

Uvod

Umjetnički prijevod jedan je od najvrjednijih segmenata kulturne suradnje dvaju naroda. Premošćuje jezične barijere omogućavajući nam upoznavanje s književnim bogatstvom drugih zemalja.

Prijevod, kao svaki globalni širitelj ljudske misli, igra važnu ulogu u svjetskoj povijesti. Ovaj rad upoznat će nas s prijevodima djelâ hrvatske književnosti na slovački jezik u razdoblju od 1990. do 2000. godine, a ujedno na taj način obogatiti i intenzivirati hrvatsko-slovačke kulturne i književne veze u tom razdoblju. Proteklo je desetljeće u obje zemlje bilo obilježeno značajnim političkim promjenama. Hrvatima i Slovacima ispunio se san o samostalnosti, čime su se njihovi odnosi oslobodili anonimnosti u kojoj su ti narodi živjeli u prijašnjim, danas nepostojećim državama: Jugoslaviji i Čehoslovačkoj. Ujedno svakako treba upozoriti na to da je suradnja hrvatskog i slovačkog naroda i u prošlosti bila iznimno snažna, a traje već stoljećima.

Prema Emilu Horáku, hrvatsko-slovački odnosi su "determinirani prije svega ovim činjenicama: genetskom srodnošću, iz koje proizlazi jezična bliskost, sličan mentalitet, običaji i mitologija, te geopolitičkim prostorom, za koji je karakteristična zemljopisna blizina, ali i osam stoljeća zajedničkog života u okviru jedne državne tvorevine - Ugarske..." (1998, str. 155).

Povezanost sudbina Hrvatâ i Slovakâ u prošlosti, svakako značajno utječe na kvalitetu odnosâ u novijoj povijesti tih dviju država, zbog čega ćemo upozoriti i na neke ključne povijesne događaje i činjenice koji su utjecali na njihovo zbližavanje.

Važno je istaknuti da je u ovom radu pažnja posvećena isključivo knjiškim izdanjima prijevodâ. Međutim, hrvatska je književnost u ovom razdoblju, kao i u prošlosti, bila predstavljana na stranicama časopisâ i novina, na radiju, TV-ekranima i kazališnim daskama.

Tradicija hrvatsko-slovačkih kulturnih veza

Hrvatska i Slovačka su na zemljovidu Europe dvije nove države, no s tisućljetnom poviješću i gotovo jednako toliko dugom tradicijom međusobnih veza. Njihovi su odnosi uvijek bili izvanredno bogati, raznoliki i plodni, a obilježava ih kontinuitet od srednjega vijeka do sadašnjosti.

1 Ovaj je seminarski rad J. Benčičová, studentica slavistike na Sveučilištu u Bratislavi, predstavila tijekom akademske godine 2000/2001. a mentorica je bila prof. dr. Alica Kulihová. (Op. ur.)

Pretci današnjih Slovaka bili su do dolaska Mađara u Panonsku nizinu (896.) neposredni susjedi slavonsko-posavskih Hrvata. Povijesno su potvrđeni kontakti prvih slovačkih i hrvatskih plemenskih saveza i knezova.

Zaslugom kršćanske misije Ćirila i Metoda u IX. se stoljeću započela stvarati staroslavenska kultura, što je značajno intenziviralo kontakte slavenskih naroda. Ćirilometodska i velikomoravska tradicija stoljećima su jačale slavensku nacionalnu svijest i preživjele do danas.

Osobito povoljni uvjeti za razvoj hrvatsko-slovačke kulturne suradnje nastali su osnivanjem personalne unije između Hrvatske i Mađarske 1102. godine, kada su se Hrvati i Slovaci našli u istoj državi - Ugarskoj. Oba su se slavenska naroda morala opirati mađarskom ugnjetavanju i braniti svoja prava. Zajedničke ideje i ciljevi hrvatskog i slovačkog naroda u okviru Ugarske činili su temelj njihovih raznolikih i korisnih odnosa u području politike, kulture i književnosti. Specifičnost njihove suradnje počivala je i na činjenici što se "kontinuirano ugnjetavanje tih dvaju naroda odvijalo na dvije različite razine: ni nakon uključivanja Hrvatske u Ugarsku nije nestalo državnopravne svijesti Hrvatâ, koju je predstavljalo hrvatsko plemstvo (i to više plemstvo, kakvoga Slovaci uopće nisu imali). Hrvatsko je plemstvo na svojem saboru moglo izabirati bana koji je upravljao cjelovitim, no ipak okrnjenim područjem nastanjenim Hrvatima, koji su u prošlosti imali kraljevstvo. Zastupanje u ugarskom saboru pružalo je mnoge preduvjete za puniji razvoj narodnog života." (Jankovič, 1997, str. 16) Budući da su Hrvati bili jedini slavenski narod koji je imao mogućnost aktivnog političkog angažmana, često su pred mađarskom vladajućom klasom, uz svoja, branili i prava Slovakâ.

U prvim stoljećima zajedničkoga života Hrvatâ i Slovakâ u Ugarskoj kulturni su se kontakti razvijali prije svega posredstvom Crkve - zajedničkih biskupija, migracija crkvenih velikodostojnika, te učitelja i đaka crkvenih škola.

Za vladavine kralja Matijaša Korvina (1458. - 1490.) došlo je do značajnog jačanja hrvatsko-slovačkih odnosa. Godine 1465. na kraljev je poticaj u Bratislavi osnovana *Academia Istropolitana* - prvo sveučilište na prostoru Slovačke. Duhovni su osnivači bili hrvatski humanisti obrazovani u Italiji, Ivan Vitez i Ivan Česmički. Sveučilište je bilo organizirano po uzoru na sveučilište u Bologni. Studirali su tu Slovaci, Hrvati i pripadnici ostalih naroda Ugarske, a predavali profesori iz Italije, Austrije, Poljske, Češke i obližnjih zemalja. Da su duša sveučilišta bili Vitez i Česmički dokazuje prije svega činjenica da je nakon njihove smrti *Academia Istropolitana* počela propadati, te nije nadživjela čak ni kralja Matijaša Korvina. Unatoč kratkom postojanju, *Academia* je uvelike pridonijela kulturnom zbližavanju hrvatske i slovačke inteligencije, te povisila razinu obrazovanosti u obje zemlje.

Međusobna komunikacija Hrvatâ i Slovakâ dodatno je produbljena i učvršćena za turskih najezda, koje su u XVI. st. prouzročile seljenje Hrvatâ u mirniju Slovačku. Hrvati su se prvenstveno naselili na zapadu i jugozapadu zemlje. Do danas su se održala četiri sela u kojima ukupno živi oko 5000 hrvatskih iseljenika: Devinska Nová Ves, Čunovo, Jarovce i Chorvátsky Grob.

Sredinom XVI. stoljeća Bratislava je postala centrom političkih zbivanja u Ugarskoj. U razdoblju od 1548. do 1848. ondje je zasjedao ugarski sabor (snem), na koji su dolazili i poslanici iz Hrvatske. U to je vrijeme duhovno i kulturno središte bila Trnava, sjedište ostrogonskog nadbiskupa od godine 1573. Za povijest hrvatsko-slovačkih odnosa veoma je značajno bilo osnivanje Trnavskog sveučilišta 1635. godine. Među studentima bilo je 9% Hrvata, a do 1777. tamo je predavalo više od četrdeset hrvatskih profesora. Pri Trnavskom sveučilištu je od godine 1640. postojala i tiskara, u kojoj je tiskan čitav niz djela hrvatskih autora. Slovaci su tako imali mogućnost izravnog kontakta s hrvatskom književnošću i kulturom, što je dovelo do izrazitog poboljšanja uvjeta za kulturnu razmjenu među tim narodima.

Posljednja desetljeća XVIII. stoljeća protekla su u znaku jačanja mađarizacije, ali i u nastojanjima da narodni jezici postanu književni. Godine 1790. u Ugarskoj je izglasan zakon o uvođenju mađarskog kao službenog jezika umjesto latinskog, što je među Slavenima koji su živjeli na tom prostoru izazvalo valove nezadovoljstva, te su osjetili potrebu za intenzivnijom obranom svojih narodnih jezika.

Kulturna, književna i politička suradnja Hrvatâ i Slovakâ poprimila je u tom razdoblju jasne, izražajne crte. Njihovi odnosi postaju programatskiji, osobito u području proučavanja jezika. Obje su strane shvatile da je najmoćnije oružje u borbi protiv mađarskog ugnjetavanja razvijanje slavenskog zajedništva.

U prvoj polovici XIX. stoljeća dolazi do jednog od vrhunaca u odnosima Hrvatâ i Slovakâ - razdoblja slovačkog romantizma i hrvatskog ilirizma. Suradnja se razvijala prvenstveno u okviru šturovskog i ilirskog pokreta, gdje su kontaktirale najznamenitije ličnosti kulturnog i političkog života dviju zemalja. Veoma je bogat i intenzivan bio odnos vođe slovačkog narodnog pokreta Ljudevita Štúra s Hrvatima i Hrvatskom, pri čemu su posebno važni bili njegovi kontakti s Ljudevitom Gajem, najznačajnijim predstavnikom hrvatskih iliraca.

Velikani slovačke i slavenske kulture, primjerice Ján Kollár i Pavol Jozef Šafárik, bili su Hrvatima dobro poznati, te su na njih utjecali ne samo svojim stvaralaštvom, nego i osobnim kontaktima. Hrvatsko-slovačke odnose učvrstili su i mnogi obrazovani Slovaci koji su živjeli u Hrvatskoj, i obratno. Pozitivnim se u tom smislu pokazao četrdesetogodišnji (1829. - 1869.) boravak visokih crkvenih velikodostojnika Slovakâ u Zagrebu. To su bili Alexander Alagovič, Juraj Haulik i Štefan Moyzes, koji su se u potpunosti angažirali i u kulturnom i političkom životu Hrvatske.

U Zagrebu je od 1838. djelovao i Bogoslav (Bohuslav) Šulek, postavši istaknut član ilirskog pokreta, isprva kao novinar, redaktor i prevoditelj, a kasnije kao izvanredan filolog i leksikograf. Bio je jedan od prvih predstavnika Zagrebačke filološke škole, te je zacrtao smjer razvoja modernog hrvatskog književnog jezika. Spomenimo samo neke od njegovih značajnih rječnika: *Hrvatsko-njemački rječnik* (1860.), *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja* (1874. - 1875.), te *Jugoslavenski imenik bilja* (1879.) Bogoslav Šulek zauzima istaknuto mjesto u povijesti hrvatskog jezikoslovlja i kao utemeljitelj hrvatskog znanstvenog nazivlja, a njegovo je djelo uzdiglo hrvatsko-slovačke kontakte na najvišu moguću razinu.

Suradnja Hrvatâ i Slovakâ i njihova borba za obranu svojih narodnih prava kulminirale su za revolucije 1848., kada su se oba naroda borila protiv Mađara na strani Austrije. Austrijska im se strana "odužila" uspostavom apsolutizma, što je u slavenskim zemljama izazvalo golemo razočaranje. No, ni godine Bachova apsolutizma nisu ugušile kulturne veze Hrvatâ i Slovakâ.

Šezdesetih godina, nakon pada apsolutizma, obnavlja se prijetnja mađarizacije, zbog čega se na obje strane javlja težnja za međusobnom potporom i dolazi do buđenja kulturnog života. Strah od mađarskog ugnjetavanja ojačao je nakon austro-ugarskog ujedinjenja 1867., da bi godinu kasnije hrvatsko-ugarskim ujedinjenjem Slovaci izgubili posljednju podršku u borbi protiv mađarizacije. Iako bi se moglo očekivati, ni to nije prekinulo hrvatsko-slovačku kulturnu suradnju.

Raspadom Austro-Ugarske 1918. godine i nastankom novih država - Čehoslovačke i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, hrvatsko-slovački kontakti prestali su biti izravni, te su "sakriveni pojmovima *čehoslovački* i *jugoslavenski*" (Horák, 1998., str. 181) .

Paradoksalno je da je razdoblje 2. svjetskog rata veoma pozitivno utjecalo na suradnju Slovakâ i Hrvatâ. Nastankom NDH 1941. i Slovačke države 1939., unatoč ratu, hrvatsko-slovački odnosi su oživjeli. Njihov intenzitet veoma je porastao u usporedbi s međuratnim razdobljem.

Nakon 2. svjetskog rata kulturne su veze iznova bile shvaćane u kontekstu jugoslavenskog i čehoslovačkog jedinstva, no nepobitna je činjenica da je u tom vremenu prevedeno najviše djela hrvatske književnosti na slovački jezik, uključujući i najreprezentativnija djela suvremenih autora.

Značajnim je preduvjetom za razvoj i poznavanje hrvatsko-slovačkih veza bilo osnivanje Katedre slavenskih filologija na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Komenskog u Bratislavi godine 1964.

Nakon političkih promjena 1989. i osnutka samostalne Republike Hrvatske 1991. te Slovačke republike 1993., nastali su za izravne kontakte tih naroda izvrsni uvjeti, koji su učvršćeni uspostavom diplomatskih odnosa 1993.

Duga tradicija i kontinuitet međusobne suradnje snažan je poticaj održavanju bliskih veza Hrvatâ i Slovakâ, te je značajno utjecala na broj prijevoda s hrvatskog na slovački jezik u razdoblju od 1990. do 2000. Zato smo smatrali potrebnim barem u kratkim crtama iznijeti povijesni razvoj hrvatsko-slovačkih odnosa.

Prijevodi djelâ hrvatske književnosti na slovački u razdoblju od 1990. do 2000.

Devedesete su godine XX. stoljeća Hrvatima i Slovacima donijele političke promjene koje su značajno utjecale na razvoj kulturnog života u obje zemlje. Dijelom procesa dokazivanja samostojnosti obaju naroda i pripadnosti obitelji razvijenih europskih zemalja bilo je i predstavljanje njihovog kulturnog nasljeđa.

Ispunjenje stoljetnog zajedničkog sna pridonijelo je razvoju kulturnih veza, čemu su dokaz i brojni prijevodi u proteklom desetljeću. Od 1990. do 2000. s hrvatskog je na slovački prevedeno 78 djela tridesetero hrvatskih autora, što je nesumnjivo broj vrijedan pažnje. Najviše je prijevoda izdano 1997. - 16, dok je godine 1994. izdan samo jedan naslov.[2] Radikalna promjena političkog uređenja utjecala je ne samo na brojnost nego i na izbor tematike prijevodnih djela. Komunizam je zagovarao ateizam, što su Hrvatska i Slovačka, u kojima većinu stanovništva čine kršćani, vrlo teško podnosile. Nakon sloma komunizma, novouspostavljeni demokratski sustav osigurao je slobodu govora, tiska i vjeroispovijesti, pa su hrvatski i slovački duhovnici s oduševljenjem i slobodno započeli surađivati. Do 2000. na slovački su prevedena čak 22 djela s vjerskom tematikom, što je više od 25 % ukupnoga broja prijevoda.[3] To su prije svega propovijedi, duhovne vježbe i životopisi znamenitih crkvenih ličnosti. Među prijevodima te vrste književnosti najviše je djela autorâ Tomislava Ivančića (7 naslova), Slavka Barbarića (4 naslova) i Jurja Gusića (3 naslova). Dodajmo da i Hrvati pokazuju zanimanje za takvu literaturu: godine 1999. u Zagrebu je izdana knjiga Jána Chryzostoma Korca "Od one barbarske noći" ("*Od barbarskej noci*"), a 2000. knjiga Stanislava Stolárika "Humenski zavod i trojica košičkih mučenika" (*"Humenské kolégium a traja košickí mučeníci"*).

Svakako treba upozoriti da su bliski kontakti hrvatskih i slovačkih duhovnika u sadašnjosti odraz duge tradicije njihovih veza i zajedničke povijesti.

Točno polovicu prijevoda s hrvatskog - njih 39 - čine djela s povijesnom tematikom, a čak 37 povijesni su romani spisateljice Marije Jurić Zagorke (1883. - 1957.). Ta autorica, koja se proslavila također kao prva hrvatska profesionalna spisateljica i novinarka, već je godinama dobro poznata u Slovačkoj, a njeno ime na koricama prijevoda jamstvo je dobre prodaje. Povijesno okruženje u kojem se odigravaju njezini romani (XV. - XVIII. st.) veoma je blisko slovačkom čitatelju, upravo zahvaljujući tome što su u to doba Hrvatska i Slovačka bile dijelom Ugarske. Branislav Choma je o književnom stvaralaštvu Marije Jurić Zagorke ustvrdio: "Težište njezinog stvaralaštva jest u aktualnim povijesnim romanima koje je pisala vješto, oštroumno, s naglaskom na dijalozima, u dumasovsko-scottovskom stilu, ali s težnjom da predstavi hrvatsku prošlost i osnaži narodnu svijest..." Ipak, moramo svakako istaknuti da hrvatski književni kritičari većinom osporavaju umjetničku vrijednost njezinih povijesnih književnih djela i njihov žanr smatraju trivijalnim. Prema njihovom sudu, Zagorkinim romanima nedostaje psihologizacije likova i njezini su junaci ili potpuno negativni ili

2 Zornim grafikonom autorica nam u svom izvorniku sažeto prikazuje da je tijekom 1994. godine objavljen samo *jedan* prijevod, 1990. *dva*, 2000. *četiri*, dok je po *pet* prijevoda objavljeno 1991., 1993. i 1996.; zatim slijedi *šest* prijevoda 1995., *deset* pak 1998. i *jedanaest* 1992.; *trinaest* - 1999. i, napokon, rekordnih *šesnaest* 1997. godine. (Op. ur.)

3 Na grafikonu kojim autorica sažima tematsku podjelu prevedenih djela u naznačenom razdoblju, uočavamo da je na prvom mjestu književnost s povijesnom tematikom (39 naslova); slijede već spomenuta djela s vjerskom tematikom (22 naslova), a potom književnost za djecu i mladež (7 naslova). S po dva naslova zastupljeni su životopisi protagonista hrvatsko-slovačkih odnosa te djela društvenih znanosti. (Op. ur.)

potpuno pozitivni. No, općenito je taj tip književnosti među čitateljima vrlo omiljen, što je razlogom čestog prevođenja. "O prevođenju ili neprevođenju naime ne odlučuje vrijednost djela ni opća razina književnosti na jeziku s kojeg se prevodi, nego književnost jezika na koji se prevodi, limitirana skupom realnih povijesno-društvenih i gospodarskih uvjeta." (Jankovič, 1997., str. 7). A upravo ograničene financijske mogućnosti izdavačkih kuća, uzrokovane razvojem privatnog poduzetništva u novom političkom sistemu, razlogom su priklanjanja prevođenju naslova već potvrđenih na tržištu. Usprkos tim činjenicama, ne može se poreći da je Marija Jurić Zagorka u Slovačkoj najprevođenija hrvatska autorica devedesetih godina.

Još jedno prevedeno djelo (1999.) s povijesnom tematikom roman je Ivana Aralice (1930.) "Asmodejev šal", sa svim obilježjima visoke, zahtjevne, originalne literature. Radnja romana odvija se krajem XVII. stoljeća, a govori o fatalnoj ženi i kobnoj ljubavi.

Roman Augusta Šenoe "Zlatarovo zlato", čija je radnja također smještena u zagrebačku prošlost, djelo je visoke umjetničke kvalitete. Preveden je na slovački još 1939., a izdan je i 1944. godine. Njegov suvremeni prijevod iz 1990. možemo smatrati vrlo vrijednim za slovačkog čitatelja.

Od hrvatske književnosti za djecu i mlade na slovački je prevedeno sedam naslova. Godine 1991. izdavačka kuća *Mladé letá*[4] izdala je zbirku priča Ivane Brlić Mažuranić (1874. - 1938.) "Priče iz davnine". Ta spisateljica, koju kritičari nazivaju i "hrvatskim Andersenom", najznačajnija je hrvatska autorica djelâ za djecu i mlade. Njezine su priče pune mašte, narodne predaje i slavenske mitologije.

Iste godine izlazi knjiga za djecu "Poštar i ptice i druge priče" autorâ Marina Zurla i Branislava Glumca, a 1998. *Motýl'* izdaje "Damjanovo jezero" Ante Gardaša. Preostala četiri naslova (Hrvoje Hitrec: "Kratki ljudi"; Đuro Zrakić: "Svi me vole, samo tata ne"; Stjepan Tomaš: "Mali ratni dnevnik"; Josip Cvenić "Čvrsto drži joy-stick") namijenjena su starijoj mladeži.

Daljnji doprinos prevoditeljskih aktivnosti, prije svega učvršćivanju odnosâ Slovakâ i Hrvatâ, prijevodi su publikacija o znamenitim ličnostima hrvatsko-slovačke suradnje. Zbog toga je veoma značajan prijevod monografije autora Igora Gostla "Bogoslav Šulek: otac hrvatskog znanstvenog nazivlja" (1997.).

Godine 1998. Glazbeni narodni centar (*Hudobné národné centrum*) izdao je zbornik "Josip Andrić i Slovačka". Taj Hrvat bio je "prvi oduševljeni promicatelj Slovačke u međuratnoj Hrvatskoj i začetnik tradicije hrvatsko-slovačkog prijateljstva" (Choma, 1997., str. 37). Djelovao je kao pjesnik, prozaik, glazbenik, kritičar i kulturni političar. Godine 1942. napisao je slovačku gramatiku *Slovnica slovačkog jezika*, a

4 Autorica se pobrinula te nam još jednim grafikonom predočila slovačke nakladnike koji su u naznačenom razdoblju objavljivali slovačke prijevode djelâ hrvatskih pisaca. Najviše naslova (35) objavila je izdavačka kuća JUGA, zatim slijede: Dobrá kniha (9), SMENA (8), Jas (7), LÚČ (4), Mladé letá (4), USPO (4), Motýl' (2). Po jedno prevedeno djelo hrvatske književnosti objavili su ovi nakladnici: Don Bosco, Hudobné narodné centrum, KALLIGRAM, SERAFIN, Spolok chorvátsko-slovenského priatel'stva i VEDA. (Op. ur.)

dvije godine poslije i povijest slovačke glazbe *Slovačka glazba*. Kao skladatelj, uglazbio je Hviezdoslavove pjesme, te napisao skladbe *Kukučínov hrob, Bratislavský hrad, Drotarska dolina* itd. O životu hrvatskih Slovaka napisao je i roman "Vel'ká láská" (Velika ljubav), prijevod kojeg je izdan devedesetih u dva navrata, 1992. i 1999. godine.

Moramo svakako napomenuti da je ličnosti koje su posvetile svoj život razvijanju hrvatsko-slovačkih odnosa daleko više, a s njihovim se životom i djelom možemo upoznati ne samo posredstvom prijevodâ, nego i izvorne literature.

Od literature iz područja društvenih znanosti istaknimo dva naslova: publikaciju "Čovjek - demokracija - spoznaja" podnaslova "Iz suvremene hrvatske filozofije" i djelo Franje Tuđmana "Povijesna sudba naroda". Oba su prijevoda objavljena 2000.

Ostali prijevodi, njih šest, ne daju se jednoznačno tematski odrediti. To su primjerice priče i društveni romani. Među njima spomenimo djelo Paje Kanižaja "Autobiografija, aforizmi i drugi izmi". P. Kanižaj vrlo je plodan suvremeni hrvatski autor. Objavljuje knjige za odrasle i djecu, a piše i kazališne komade. Njegovo je stvaralaštvo nagrađeno nizom značajnih domaćih i međunarodnih nagrada. Napisao je scenarij za cjelovečerni crtani film "Čudnovate zgode šegrta Hlapića" po motivima istoimenog romana Ivane Brlić Mažuranić. U Slovačkoj su prijevodi njegovih djela poznati čitateljima novina i slušateljima radija od sredine šezdesetih godina.

Važno je upozoriti da je od 1990. do 2000. prevedeno samo jedno djelo vezano uz hrvatsko pjesništvo, antologija suvremene hrvatske lirike, autora Ive Sanadera i Ante Stamaća, "U ovom strašnom času", 1995. godine. Objavljen je i samo jedan prijevod dramskog teksta, "Drame i komedije" Mire Gavrana.

Naravno, ne smijemo zaboraviti na glavne aktere prevoditeljske djelatnosti - prevoditelje.

U razdoblju od 1990. do 2000. u prevođenju hrvatske književnosti sudjelovalo je 18 prevoditelja[5]. Najaktivniji među njima jest Ján Jankovič, koji djeluje i pod pseudonimom Emil Hantel, s 33 prijevoda. U slovačkom kulturnom i književnom životu ta je ličnost poznata već više od trideset godina. Od 1962. objavljivao je u novinama prvenstveno prijevode književnosti bivše Jugoslavije i članke o recepciji tih književnosti u Slovačkoj. Od 1967. počinju mu izlaziti i prijevodi knjiga. Za rad u području umjetničkog prijevoda osvojio je mnoštvo međunarodnih nagrada, a 1993. predsjedništvo SAV (Slovačka akademija znanosti) dodijelilo mu je Srebrnu počasnu plaketu L'udovíta Štúra (*Strieborná čestná plaketa L'udovíta Štúra*) za zasluge u društvenim znanostima.

5 Bila bi nepravda zaobići autoričinu tablicu koja iscrpno prikazuje imena prevoditeljâ s pripadnim brojem prevedenih djela hrvatske književnosti. Po jedno djelo, u navedenom razdoblju, preveli su i objavili (abecednim redom): Peter Čačko, Tomaš Čelovsky, Jarmila Horská, Zlatko Klátik, Andrej Kopčok, Marián Kováčik, Jarmila Samcová i Peter Sedlák. Dva prijevoda potpisuje Ján Takáč, a po tri: Ol'ga Merkovičová, Maria Sapientia i Rastislav Popovič, četiri pak Mária Ševčiková, a po pet prevedenih naslova potpisuju: Štefan Gregorovič i Michal Nadubinský. (Op. ur.)

Među aktivnim prevoditeljima koji i osobno sudjeluju u unaprjeđivanju kvalitete slovačko-hrvatskih odnosa jesu i Alica Kulihová te Ferdinand Takáč. Oboje su preveli po sedam naslova. Zaslugom F. Takáča u Zagrebu je 1999. godine izdan prvi standardni *Hrvatsko-slovački rječnik.*

Tijekom desetljeća na koje smo se u ovom radu usredotočili objavljivanjem prijevodâ hrvatske književnosti bavilo se 14 izdavačkih kuća. Najviše je prijevoda izašlo u izdanju nakladnika *JUGA* (navodi se i kao *Vydavateľstvo Jána Jankoviča*), ukupno 35. Već je u nazivu iskazana orijentacija na objavljivanje književnosti zemalja bivše Jugoslavije, a izdano je više od 80 djela.

Vrlo je plodna i djelatnost izdavačkih kuća usmjerenih na izdavanje vjerske literature, *Dobrá kniha* (9 naslova), *Jas* (7 naslova) i *LÚČ* (4 naslova).

Žalosno je što izdavanje prevedene književnosti postaje sve složenije. Smanjenje dotacija, povećanje poreza, poskupljenje cijene papira i tiskanja, raspad distribucijske mreže - sve su to činitelji koji su nakon političkih promjena negativno utjecali na kvalitetu i kvantitetu prevedenih djela.

Njegovanje kulturnih osobitosti i povijesnih odnosa među narodima jedna je od glavnih zadaća malih naroda. Zahvaljujući prijevodnoj književnosti, koja je aktivni činitelj povijesti društva, narodi imaju priliku obogatiti svoja znanja i predstaviti se u svijetu.

Važno je da danas Hrvati i Slovaci postanu svjesni kako njihove kulturne veze nisu više veze dvaju potlačenih naroda, nego samostalnih i nezavisnih država, pa bi kvaliteta trebala igrati glavnu ulogu u razvijanju njihove suradnje.

Literatura

GOSTL, I.: *Bohuslav Šulek: Otec chorvátskej odbornej terminológie.* Zagreb, Spoločnosť chorvátsko-slovenského priateľstva 1997.

HORÁK, E.: *Panoráma chorvátsko-slovenskych kultúrnych vzťahov.* In : Chorvátsko/Slovensko. Historické a kultúrne vzťahy. Zagreb, Most 1998. s. 155 - 190.

CHOMA,B.: *Chorvátska literatúra. Slovník spisovateľov.* Bratislava, LUFEMA 1997.

JANKOVIČ, J.: *Chorvátska literatúra v slovenskej kultúre I.* (do roku 1938). Bratislava, Ústav svetovej literatúry SAV 1997.

JELČIĆ, D.: *Povijest hrvatske književnosti.* Zagreb, Naklada Pavičić 1997.

KOLAROVÁ-DIMITRIJEVIĆOVÁ, M.: *Príspevok k oboznámeniu sa s chorvátsko-slovenskými vzťahmi do roku 1945.* In : Chorvátsko/Slovensko. Historické a kultúrne vzťahy. Zagreb, Most 1998. s.191 - 216.

Dodatak:

Popis prijevodâ hrvatske književnosti na slovački u razdoblju od 1990. do 2000.

1990.

1. HITREC, Hrvoje: *Krátki ľudia* /Kratki ljudi/. Prel. Ján Jankovič. Bratislava, Mladé letá 1990.
2. ŠENOA, August: *Zlatníkovo zlato* /Zlatarovo zlato/. Prel. Radoslav Jesensk_. Bratislava, SMENA 1990.

1991.

1. BRLIĆ-MAŽURANIĆ, Ivana: *Ctiborova hora a iné rozprávky* /Priče iz davnine/. Prel. Zlatko Klátik.Bratislava, Mladé letá 1991.
2. ZURL, Marino - GLUMAC, Branislav: *Poštár a vtáci a iné rozprávky* /Priča o poštaru, Zeko u autobusu, Dječak i bundeva/. Prel. Jarmila Samcová. Bratislava, Mladé letá 1991.
3. ROG, Suzana: *Zamatový prút* /Bašunasti prut/. Prel. Emil Hantel. Bratislava, JUGA 1991.
4. ZAGORKA, Marija Jurić: *Gričská čarodejnica* /Grička vještica/. Prel. Ján Jankovič. Bratislava, SMENA 1991.
5. ZAGORKA, Marija Jurić: *Gričská čarodejnica. Spolok diablov* /Malleus Maleficarum/. Prel. Ján Jankovič. Bratislava, SMENA 1991.

1992.

1. ZAGORKA, Marija Jurić: *Gričská čarodejnica. Zv 3. Sokyňa Márie Terézie* /Suparnica Marije Terezije/. Prel. Ján Jankovič. Bratislava, SMENA 1992.
2. ZAGORKA, Marija Jurić: *Gričská čarodejnica. Zv 4. Dvorná Kamarila* / Dvorska Kamarila/. Prel. Michal Nadubinský. Bratislava, SMENA 1992.
3. ZAGORKA, Marija Jurić: *Gordana na dvore kráľa Matyáša.* Zv 1. /Gordana/. Prel. Ján Jankovič. Bratislava, JUGA 1992.
4. ZAGORKA, Marija Jurić: *Gordana na dvore kráľa Matyáša.* Zv 2. /Gordana/. Prel. Ján Jankovič. Bratislava, JUGA 1992.
5. ZAGORKA, Marija Jurić: *Gordana na dvore kráľa Matyáša.* Zv 3. /Gordana/. Prel. Ján Jankovič. Bratislava, JUGA 1992.
6. ZAGORKA, Marija Jurić: *Gordana na dvore kráľa Matyáša.* Zv 4. /Gordana/. Prel. Ján Jankovič. Bratislava, JUGA 1992.
7. ZAGORKA, Marija Jurić: *Gordana na dvore kráľa Matyáša.* Zv 5. /Gordana/. Prel. Ján Jankovič. Bratislava, JUGA 1992.
8. ZAGORKA, Marija Jurić: *Gordana na dvore kráľa Matyáša.* Zv 1. /Gordana/. Prel. Ján Jankovič. Bratislava, JUGA 1992.

9. ZAGORKA, Marija Jurić: *Plamene inkvizície* 1. /Plameni inkvizitori/. Prel. Michal Nadubinský. Bratislava, SMENA 1992.

10. ZAGORKA, Marija Jurić: *Plamene inkvizície* 2. /Plameni inkvizitori/. Prel. Michal Nadubinský. Bratislava, SMENA 1992.

11. ANDRIĆ, Josip: *Veľká láska.* /Velika ljubav/. Prel. Ján Takáč. Bratislava, LÚČ 1992.

1993.

1. ZAGORKA, Marija Jurić: *Gordana na dvore kráľa Matyáša.* Zv 2. /Gordana/. Prel. Ján Jankovič. Bratislava, JUGA 1993.

2. ZAGORKA, Marija Jurić: *Kňažná z Petrinskej ulice.* /Kneginja iz Petrinjske ulice/. Prel. Emil Hantel. Bratislava, JUGA 1993.

3. GUSIĆ, Juraj: *Som aj ja povolaná?* /Nisam li i ja pozvana?/. Prel.Maria Sapientia. Bratislava, LÚČ 1993.

4. IVANČIĆ, Tomislav: *Vnútorné oslobodenie a uzdravenie: východisko šťastného života* (zborník). Zvolen, Jas 1993.

5. BARBARIĆ, Slavko: *Modli sa srdcom.* Prel. Oľga Merkovičová. Bratislava, SERAFÍN, 1993.

1994.

1. IVANČIĆ, Tomislav: *Poď za mnou:* (stretnutie s Ježišom Kristom na krížovej ceste). /Podi za mnom/. Prel. Štefan Gregorovič. Zvolen, Jas 1994.

1995.

1. IVANČIĆ, Tomislav: *Poď za mnou:* (stretnutie s Ježišom Kristom na krížovej ceste). /Podi za mnom/. Prel. Štefan Gregorovič. Zvolen, Jas 1995.

2. IVANČIĆ, Tomislav: *Vnútorné oslobodenie a uzdravenie: východisko šťastného života* (zborník). Zvolen, Jas 1995.

3. IVANČIĆ, Tomislav: *Za lepší svet.* /Za bolji svijet/. Prel. Štefan Gregorovič. Zvolen, Jas 1995.

4. ZAGORKA, Marija Jurić: *Gordana.* 6, *Útek s kráľovskou korunou.* /Gordana/. Prel. Emil Hantel. Bratislava, JUGA 1995.

5. ZAGORKA, Marija Jurić: Gordana. 8, *Snúbenka Jána Korvína.* /Gordana/. Prel. Emil Hantel. Bratislava, JUGA 1995.

6. SANADER, Ivo - STAMAĆ, Ante: *V tejto strašnej chvíli: Antológia súčasnej chorvátskej vojnovej lyriky./* U ovom strašnom času/. Prel. Marián Kováčik a Ján Jankovič. Bratislava, SMENA 1995.

1996.

1. ZAGORKA, Marija Jurić: *Cisárova špiónka* 1. Prel. Emil Hantel. Bratislava, JUGA 1996.

2. ZAGORKA, Marija Jurić: *Cisárova špiónka* 2. Prel. Emil Hantel. Bratislava, JUGA 1996.

3. ZAGORKA, Marija Jurić: Gordana. 9, *Osudná porada.* /Gordana/. Prel. Emil Hantel. Bratislava, JUGA 1996.

4. ZAGORKA, Marija Jurić: Gordana. 10, *Uväznený manžel.* /Gordana/. Prel. Emil Hantel a Rastislav Popovič. Bratislava, JUGA 1996.

5. KUHARIĆ, Franjo, kardinál: *Kráčajme v pravde.* /Hodajmo u istini/. Prel. Ferdiš Takáč.Trnava, Dobrá kniha 1996.

1997.

1. ZAGORKA, Marija Jurić: Gordana. 11, *Nová kráľovná.* /Gordana/. Prel. Emil Hantel. Bratislava, JUGA 1997.

2. ZAGORKA, Marija Jurić: Gordana. 12, *Veľký súd.* /Gordana/. Prel. Rastislav Popovič. Bratislava, JUGA 1997.

3. ZAGORKA, Marija Jurić: Gordana. 13, *Osud dvorného blázna.* /Gordana/. Prel. Rastislav Popovič. Bratislava, JUGA 1997.

4. ZAGORKA, Marija Jurić: *Plamene inkvizície* 1. /Plameni inkvizitori/. Prel. Michal Nadubinský. Bratislava, JUGA 1997.

5. ZAGORKA, Marija Jurić: *Plamene inkvizície* 2. /Plameni inkvizitori/. Prel. Michal Nadubinský. Bratislava, JUGA 1997.

6. JOVIĆ, Mato: *Mária a rodina.* Prel. Ferdiš Takáč. Trnava, Dobrá kniha 1997.

7. GUSIĆ, Juraj: *S Ježišom na Golgotu.* /S Isusom na Golgotu/. Prel. Ferdiš Takáč. Trnava, Dobrá kniha 1997.

8. GUSIĆ, Juraj: *Matky odvrhnutých* Prel. Ferdinand Takáč.Trnava, Dobrá kniha 1997.

9. ANTOLOVIĆ, Josip: *Margita Mária Alacoque: moje cesty sú vysoko od vašich ciest.* /Gospodinovi puti iznad naših putova/. Prel. Mária Sapientia. Trnava, Dobrá kniha 1997.

10. GOSTL, Igor: *Bohuslav Šulek: otec chorvátskej odbornej terminológie.* / Bogoslav Šulek:otac hrvatskoga znanstvenoga nazivlja/. Prel. Alica Kulihová, Záhreb, Spoločnosť chorvátsko-slovenského priateľstva 1997.

11. IVANČIĆ, Tomislav: *Za lepší svet.* /Za bolji svijet/. Prel. Štefan Gregorovič.Zvolen, Jas 1997.

12. IVANČIĆ, Tomislav: *Poď za mnou: (stretnutie s Ježišom Kristom na krížovej ceste).*/Podi za mnom/. Prel. Štefan Gregorovič. Zvolen, Jas 1997.

13. *Krížová cesta.Vybral:* Peter Lippert. Prel. Ferdiš Takáč. Trnava, Dobrá kniha 1997.

14. ZRAKIĆ, Duro: *Všetci ma majú radi, iba môj otec nie.* /Svi me vole samo tata ne/. Prel. Alica Kulihová. Bratislava, Don Bosco 1997.

15. TOMAŠ, Stjepan: *Ostali mi iba sny.* /Mali ratni dnevnik/. Prel. Alica Kulihová. Bratislava, Motýľ 1997.

16. CVENIĆ, Josip: *A drž pevne joystick.* /Čvrsto drži joy-stick/. Prel. Alica Kulihová. Bratislava, Mladé letá 1997.

1998.

1. ZAGORKA, Marija Jurić: Gordana. 14, *Vykonanie rozsudku.* /Gordana/. Prel. Emil Hantel. Bratislava, JUGA 1998.

2. ZAGORKA, Marija Jurić: Gordana. 15, *Zradca prosí.* /Gordana/. Prel. Emil Hantel. Bratislava, JUGA 1998.

3. ZAGORKA, Marija Jurić: Gordana. 16, *Zlá noc.* /Gordana/. Prel. Mária Ševčíková. Bratislava, JUGA 1998.

4. ZAGORKA, Marija Jurić: Jadranka. 1/4, *Veno a láska.* /Jadranka/. Prel. Ján Jankovič. Bratislava, JUGA 1998.

5. ZAGORKA, Marija Jurić: Jadranka. 2/4, *V diabolskej pasci.* /Jadranka/. Prel. Ján Jankovič. Bratislava, JUGA 1998.

6. BATELJA, Juraj: *Alojz Stepinac - Boží sluha.* /Sluga Božji Alojzije Stepinac/. Prel. Peter Sedlák. Bratislava, LÚČ 1998.

7. *Josip Andrić a Slovensko*: zborník z kolokvia, ktoré sa uskutočnilo 8.decembra 1997 v Bratislave. Zostavila: Ivana Korbačková Preklad chorvátskych príspevkov: Jarmila Horská. Bratislava, Hudobné národné centrum 1998.

8. BARBARIĆ, Slavko: *Nasleduj ma srdcom!.* /Slijedi me srcem/. Prel. Ol'ga Merkovičová. Bratislava, USPO 1998.

9. BARBARIĆ, Slavko: *Daj mi svoje ranené srdce.* /Daj mi svoje ranjeno srce/. Prel. Peter Čačko. Bratislava, USPO 1998.

10. GARDAŠ, Anto: *Damianovo jazero.* /Damjanovo jezero/. Prel. Alica Kulihová. Bratislava, Motýl' 1998.

1999.

1. ZAGORKA, Marija Jurić: Jadranka. 3/4, *Čierny fráter.* /Jadranka/. Prel. Ján Jankovič. Bratislava, JUGA 1999.

2. ZAGORKA, Marija Jurić: Jadranka. 4/4, *Čierny fráter.* /Jadranka/. Prel. Ján Jankovič. Bratislava, JUGA 1999.

3. ZAGORKA, Marija Jurić: Gordana. 17, *Moc dukátov.* /Gordana/. Prel. Mária Ševčíková. Bratislava, JUGA 1999.

4. ZAGORKA, Marija Jurić: *Slavónsky rytier* 1/2 . /Vitez slavonske ravnice/. Prel. Ján Jankovič. Bratislava, JUGA 1999.

5. ZAGORKA, Marija Jurić: Gordana. 18, *V tme húštiny.* /Gordana/. Prel. Mária Ševčíková. Bratislava, JUGA 1999.

6. ZAGORKA, Marija Jurić: Gordana. 19, *Deň svadby.* /Gordana/. Prel. Mária Ševčíková. Bratislava, JUGA 1999.

7. BARBARIĆ, Slavko: *Perly ranených sŕdc.* /Biseri ranjena srca/. Prel.Helga Merkovičová. Bratislava, USPO 1999.

8. KUSTIĆ, Živko: *Vlado a Domagoj.* /Domago/. Prel. M. Sapientia Grígel'ová.Trnava, Dobrá kniha 1999.

9. CINDORI, Ivan: *Kam smeruje tvoj život?.* /Kamo ide tvoj život?/. Prel. Ferdiš Takáč.Trnava, Dobrá kniha 1999.

10. HALAMBEK, Vatroslav: *Kvapky na srdce.* /Kapi za srce/. Prel. Ferdiš Takáč.Trnava, Dobrá kniha 1999.

11. ANDRIĆ, Josip: Vel'ká láska. /Velika ljubav/. Prel. Ján Takáč. Bratislava, LÚČ 1999.

12. KANIŽAJ, Pajo: *Autobiografia, aforizmy a iné izmy.* Zostavitel' a autor textov: Ján Jankovič. Prel. Ján Jankovič a Alica Kulihová. Bratislava, JUGA 1999.

13. ARALICA, Ivan: *Asmodeov šál.* /Asmodejev šal/. Prel. Ján Jankovič. Bratislava, JUGA 1999.

2000.

1. ZAGORKA, Marija Jurić: *Slavónsky rytier* 2/2 . /Vitez slavonske ravnice/. Prel. Ján Jankovič. Bratislava, JUGA 2000.

2. TUDJMAN, Franjo: *Dejinný údel národov.* /Povijesna sudba naroda/. Prel. Ján Jankovič...(et al.). Bratislava, VEDA 2000.

3. *Človek - demokracia - poznanie. Zo súčasnej chorvátskej filozofie* (Zostavil:LinoVeljak. Prel.Tomáš Čelovský, Andrej Kopčok a Alica Kulihová). Bratislava, Kalligram 2000.

4. GAVRAN, Miro: *Drámy a komédie* (Prel. Ján Jankovič). Bratislava, JUGA 2000.

Sa slovačkog preveli i prilagodili **Matea Gojčeta**,
i **Tvrtko Klarić**

Doušnik

Svrni svoje tople oči na mene jadnog
omraženog i zapostavljenog
preziru me čak i vlastodršci
čak i moji naredbodavci gade me se
kao da sam izdajica
ja
Kriste, ne osjećam da pripadam
onima koje potkazujem
nisam ni sanjar ni buntovnik
a potkazujem samo sanjare i buntovnike
prema sanjarima država često postupa blago
oni nisu opasni
buntovnike uvijek strogo kažnjava
i oni to zaslužuju
Bože, ja ne činim nikakvo zlo
moj je posao uvjet sigurnosti društva
ljudima je potrebna čvrsta ruka
mnogi bi inače postali razbojnici
a ja se, Oče, uvijek trudim da što manje potkazujem
tek toliko da zadovoljim svoje naredbodavce
Duše Sveti, mene se ponekad plaše
a mrzili bi me da znaju tko sam
ili možda još gore: oni bi mi oprostili!
Kaži mi, šapni mi, daj mi neki znak
da možda ipak nisam Juda?

Nadbiskup dr. Eduard Nécsey i 50. godine XX. stoljeća

Eduard Nécsey rođen je 9. veljače 1892. u selu Oslany kod grada Partizánske u Slovačkoj. Umro je 19. lipnja 1968. i pokopan u kripti biskupske katedrale u Nitri. Porijeklom je bio iz seljačke obitelji Ivana (Ján) i Marije (Mária) r. Polónyi. Imao je dva brata i sestru. Pučku školu pohađao je u rodnom mjestu, gimnaziju u gradu Prievidza (1903. - 1907.) te pijarističku gimnaziju u Nitri (1907. - 1911.), gdje je maturirao. Teologiju je studirao na Carsko-kraljevskom sveučilištu u Innsbrucku (1911. - 1915.) i tu je zaređen 30. lipnja 1915. Nakon rigoroznih ispita stekao je 1917. naslov doktora teologije, obranivši disertaciju *Der hl. Apostel Paulus in Philippi* (Sveti apostol Pavao u Filipima).

1916. - 1921. bio je kapelan u gradiću Trenčianska Teplá, gdje je znatno razvio svoj socijalni osjećaj, tipičan za buduće djelovanje (kasnije je dobio naziv *ljubitelj siromašnih*, i *biskup radništva*). Od 1921. trajno je djelovao u Nitri kao duhovnik u svećeničkom sjemeništu (1921. - 1925.), profesor biblicistike (1922. - 1923.) i dogmatske teologije (1923. - 1935.). Usto je bio bibliotekar u Dijecezanskoj biblioteci (1922. - 1925.) i vodio Slovačko crkveno-književno društvo sjemeništaraca Bernolák u Nitri (1922. - 1926.), čiji su članovi razvijali važnu književnu i izdavačku djelatnost.

U Crkvi je obnosio ove funkcije: 1923. biskupski tajnik, 1931. nitranski kanonik - magister senior, prosinodalni sudac, 1934. arhiđakon hradnjanski, 1935. ravnatelj biskupskog ureda, 1936. sudački viceoficijal, arhiđakon trenčanski, 1940. papinski prelat, 1940. - 1941. predsjednik Misijskog društva, 1941. generalni vikar, kanonik-kantor, od 16. svibnja 1943. pomoćni biskup biskupa dr. Karla Kmet'ka, titularni biskup velicejski, 1948. kaptolski vikar, 1949. - 1968. apostolski administrator Nitranske biskupije. U Nitri je proživio tegobe II. svjetskog rata i potonje dugotrajno ponižavajuće ograničenje biskupskoga djelovanja u vrijeme komunizma. Od lipnja 1950. do ožujka 1951. bio je strogo interniran u biskupskoj rezidenciji.

1925. hodočasnik je u Vječnom Gradu prilikom jubilarne godine. Bio je također u Dublinu na Euharistijskom kongresu (1932.), spojenu s misijskom izložbom.

Njegovim sudjelovanjem u sva 4 zasjedanja Drugog vatikanskog crkvenog sabora (1962. - 1965.) djelatnost mu je značenjem premašila granice Nitre i Slovačke. Bio je čovjek kojega su poštivali mnogi biskupi, kardinali i papa. U koncilskim komisijama sudjelovao je u pripremi koncilskih dekreta. Bio je i član prve biskupske sinode (1967.).

O njemu kao plemenitu štovatelju Majke Božje svjedoče njegove propovijedi i redovito sudjelovanje u hodočašćima. 1947. posvetio je crkvu sv. Ćirila i Metoda u selu Mlynárce, a 1951. blagoslovio njezina zvona. Sv. Ćirilu i Metodu posvetio je također crkve u selima Lehota pod Vtáčnikom i Terchová (1947.). Kratko prije svoje izolacije 30. je svibnja 1950. blagoslovio zvona biskupske prvostolnice.

Njegovo izdavačko djelovanje imalo je većinom časopisni karakter i njegovi članci nalaze se u tjednicima i mjesečnicima: *Nyitramegyei Szemle, Tatranský orol, Duchovný pastier, Svoradov, Svornosť, Náš priateľ, Svätá rodina, Katolícke noviny* i dr. Prilikom 25-ogodišnjega biskupskog jubileja dr. Karla Kmet'ka napisao je u publikaciji *J.E.Dr. Karol Kmeťko 25 rokov biskupom v Nitre* članak *Pogled na životno djelo nadbiskupa Dr. Karla Kmeťka* (str. 11-24), Nitra 1945. Kao ravnatelj Misijskoga društva uredio je godišnjak 1940. i 1941. Kratko prije smrti bio je, 5. svibnja 1968., imenovan titularnim nadbiskupom. Prije predviđenog odlaska 17. svibnja 1968. u Rim, gdje je trebao preuzeti dekret o imenovanju, u Pragu je naglo obolio. Na vlastitu molbu nakon nekoliko je dana prevezen u Nitru. Umro je na glasu svetosti. Njegova biskupska parola bile su riječi: *In omnibus caritas* - U svemu ljubav.

1948. godina bila je ne samo godinom mnogih društvenih promjena, koje su donijele velike teškoće djelovanju Crkve u Čehoslovačkoj, nego i odlaska s ovoga svijeta, 22. prosinca u 16 sati po podne, nadbiskupa dr. Karla Kmet'ka, biskupa u Nitri, koji je na čelu biskupije bio gotovo 28 godina.[1] Izabran od prvostolnog kaptola, vođenje biskupije 23. je prosinca preuzeo pomoćni biskup dr. Eduard Nécsey, titularni biskup velicejski.[2] 1949. papa Pio XII. imenovao ga je apostolskim administratorom u Nitri.[3]

Dr. Eduard Nécsey počeo je 1948. godinu uvodnim člankom u Katoličkim novinama, uz ostalo riječima: "Sretna nova godina. Budućnost je skrita u tami, ali prošlost je poznata. Za nama je 1947. godina. Godina puna prilika i poteškoća... Makar nas od kraja rata dijele gotovo tri godine, svijet, poput uzburkana mora nakon vrlo jake bure, teško nalazi mir... Stojimo na pragu nove godine. Ulazimo u nju s povjerenjem iako je skrita u tamu nesigurnosti, jer naš put nije nesiguran, mi se imamo na koga osloniti... Slovački katolici pokazali su do sada veliku spremnost za produbljivanje vjerskoga života.Treba s time nastaviti."[4]

Tada još nije slutio kakav ga križni put čeka, kao novoga apostolskoga administratora, kasnije nadbiskupa. Sigurno je da su cijeli njegov život obilježili teški događaji u kojima se kovitlao ondašnji svijet. Svećeničko ređenje primio je u vrijeme prvog svjetskog rata 30. lipnja 1915., a biskupsko posvećenje u razdoblju još veće kataklizme drugog svjetskog rata, 16. svibnja 1943.[5]

Drevnu biskupiju počeo je voditi u veoma nesigurnim vremenima. Razdoblje 50-ih godina 20. stoljeća bilo je najteži dio njegova životnoga križnog puta. Poznato je da je ondašnja vlast drastičnim mjerama oduzela Crkvi njezine najvažnije vitalne institucije. Na kraju su joj komunisti uklonili s javne scene i posljednju autonomnu

1 *Smútočný list o oznámení úmrtia J. Excelencie dr. Karola kmeťku Nitrianskej sídelnej kapituly v Nitre*, 22. 12. 1948.
2 Acta Curiae Episcopalis Nitriensis, br. 100/1949, str. 1.
3 Vijesti o njegovom imenovanju u Acta Curiae Episcopalis Nitriensis nema.
4 *Šťastlivý nový rok!* Katolícke noviny, god. 63, 1948, br. 1, str. 1-2.
5 V. JUDÁK, *Arcibiskup svätého života*. Bratislava 1992, str. 26, 66.

snagu - biskupski zbor, koji je usuprot neugodnim napadima bio sačuvao svijest o odgovornosti, dostojanstvo i neovisnost mišljenja i djelovanja.

O pomoćnom biskupu, sad novom ordinariju u Nitri, Eduardu Nécseyu bilo je poznato da se nije angažirao u političkim sučeljavanjima. Trudio se svakome izaći u susret i stoga je na komunističku državnu upravu ostavio dojam ordinarija s kojim ona neće imati poteškoća u svojim bespravnim postupcima protiv vjerske slobode. Ideolozi ÚAV 22. siječnja 1949. govore o njemu: "Biskup Nécsey je najspremniji na kompromise. Po naravi je umjeren i strpljiv. U dosadašnjim koracima vlade ne gleda ništa zlo."[6]

Dr. E. Nécsey međutim bio je zreo, obrazovan i promišljen čovjek, jak svećenički karakter s dubokim socijalnim osjećajem, a beskompromisan kad se radilo o nepravdi, ili zlu, u bilo kojem liku. "Jaki ovoga svijeta" to su ubrzo uvidjeli. Doc. dr. Jozef Minarovič, koji je vrlo dobro znao snagu karaktera ovoga crkvenog velikodostojnika, u tom smislu govori: "Nije imao jednu istinu za svećenike, a drugu za državnu upravu. Za njega je bijelo uvijek bilo bijelo, a crno uvijek crno. Stoga je ići k njemu sa zahtjevom za kompromisom bilo svakome muka. U tom su imali poteškoća i predstavnici bivšeg (svećeničkog) Pokreta za mir. Zato su k njemu obično išli na kraju i to s bilješkom: Kod biskupa Nécseya bit će teško, tamo nećemo proći."[7]

Jedan od načina diskreditacije najviših pastira u očima vjernika, bilo je razbijanje biskupskoga kolegija te stvaranje uzajamnog nepovjerenja. Ta taktika bila je upravo đavolska. Komunisti su postupali prema biskupima na različan način, samo da bi u vjernikâ izazvali dojam o njihovoj međusobnoj razdijeljenosti. Biskupi su, dok je bilo moguće, svjesni svoje odgovornosti pred Bogom i Crkvom, zauzimali jedinstven stav prema svima bespravnim mjerama države protiv Crkve, svećenikâ te vjernih laika. Svjedoči o tom pismo vladi Čehoslovačke Republike 21. listopada 1949., u kojem su tražili reviziju novih zakona u odnosu prema Crkvi. Na peticiju je odgovorio predsjednik vlade pojedinim ordinarijima. U pismu dr. Nécseyu možemo između ostalog pročitati: "Smisao ovog pisma ne možemo shvatiti drukčije nego kao da ste se odlučili odbaciti legitimnost, pravnu učinkovitost te obaveznost ovih zakona. To znači da želite uskratiti građansku poslušnost, iako se na zakonima radilo u saboru strogo na ustavni način te su od dana proglašenja postali obavezni za sve građane Republike Čehoslovačke. Moramo direktivno suzbiti sva ogovaranja i izmišljotine o ugrožavanju vjerske slobode te o ograničenju prava Crkve, koje tako marljivo, bez obzira na važeće pravne propise, širite u pastirskim pismima, ili ilegalnim tiskom i naredbama. Ne vodite računa o tom da time svećenika i vjernika koji bi se slagao s Vašim stavom, izlažete posljedicama takvog protuzakonskog djelovanja."[8]

Na to prijeteće držanje vlade reagirali su ordinariji katoličkih biskupija pismom 17. studenoga 1949., potpisanim od 14 biskupa i od apostolskog administratora Češkog

6 F. VNUK, *Vládni zmocnenci na biskupských úradoch v rokoch 1949-1951*. Martin 1999, str. 129-130. ÚAV = Ústredný akčný výbor = Centralni akcijski odbor.
7 J. MINAROVIČ, *Chváľme slávnych mužov...* U: V. Judák, *Arcibiskup svätého života*, str. 144.
8 Pismo je potpisao A. Zápotock_ 14. 11. 1949.

Tešina.[9] U sljedećim pismima 22. siječnja te 17. veljače 1950. obratili su se državnim uredima s upozorenjem kako ne prođe dan a da, na bilo kojem mjestu, vlasti ne interniraju, zatvore ili osude svećenika ili katoličkog laika.[10]

Sveopća Crkva imala je u tom razdoblju pogled upravljen k Rimu. 2. ožujka 1949. bilo je deset godina od izbora pape Pija XII., a 2. travnja zlatni jubilej njegova svećeničkog ređenja. Biskup Nécsey tom je prigodom progovorio vjernicima svoje biskupije.[11]

Sljedeći je značajan događaj bila jubilarna 1950. godina. Organiziranog hodočašća iz Čehoslovačke nije bilo, jer je na našim prostorima sloboda Crkve bila na razne načine grubo narušena, i, kako je poznato, komunistička je vlast otvoreno pokazivala svoje neprijateljstvo prema Crkvi i Rimu.[12] E. Nécsey u svojoj je biskupiji posvetio jubilarnoj godini doličnu pažnju.[13]

Nemoguće je dotaknuti se svih područja na kojima je u to doba imao teškoća pri vršenju svoje službe. Spomenimo barem neka.

Došlo je do važne kontroverzije između njega i državne uprave u pogledu izdavanja *Vjesnika katoličkog klera*. Biskup je bio protiv njegova tiskanja, jer nema potreban *imprimatur*, a želi pisati o teološkim, pravnim i općevjerskim stvarima. Smatra također da izdavanjem toga periodika neki žele zaobići hijerarhiju.[14]

U atmosferi represije i bespravlja, teško ga je pogodila vijest o smrti dugogodišnjega suradnika i bliskog čovjeka dr. Andrije Škrábika, biskupa u Banskoj Bystrici.[15]

Situacija koja je nastala imenovanjem J. Decheta za tamošnjega kaptolskog vikara mučila ga je gotovo puna dva desetljeća. Nekoliko dana prije svoje smrti uveo je ondje legitimnog administratora F. Haspru, što je stupilo na snagu 17. lipnja 1968. E. Nécsey je o tome poslao vijest papi Pavlu VI.[16]

Njegova velika bol bilo je svećeničko sjemenište. Sjemenište i odgoj sjemeništaraca dobrom je biskupu bila jedna od najvažnijih, makar ne lakih dužnosti. Već kao duhovnik i profesor Visoke bogoslovne škole u Nitri, formirao je mnoge

9 Ordinariji su ovdje nakon navođenja konkretnih nepravednih mjera prema Crkvi napisali: "Tražimo od narodnih zastupnika neka prihvate da ne možemo raditi protiv Božjega zakona. Što pripada Bogu, ne možemo dati caru... jer dužnost nam je obrana svetih Božjih stvari."

10 A. HLINKA, *Sila slabých, slabosť silných. Cirkev na Slovensku v rokoch 1945-1989*. Záhreb 1989, str. 69-71.

11 *Milí veriaci!* Acta Curiae Episcopalis Nitriensis, Nitra 24. 1. 1949, str. 3. Članak je bio publiciran i u Katoličkim novinama 1949., god. 64, br. 10, str. 1 pod naslovom *Desať rokov na prestole svätého Petra.*

12 Na teritoriju Čehoslovačke bila je dapače zabranjena molitva svete godine sastavljena od Pija XII., jer bile su u njoj i riječi: *"Vrati kući izbjeglice i zatvorenike."*

13 *Úprava pre vd. Duchovenstvo diecézy nitrianskej o Svätom Jubilejnom roku 1950*. Acta Curiae Episcopalis Nitriensis, Nitra 17. 1. 1950. *Podmienky získania plnomocných odpustkov vo Svätom roku 1951*. Acta Curiae Episcopalis Nitriensis, Nitra, br. 463/1951.

14 Vestník katolíckeho duchovenstva, god. 1, 1945, br. 6, str. 50-51.

15 *Posledná cesta J. E. Dr. A. Škrábika*. Katolícke noviny, god. 65, 1950, br. 3, str. 3 (Propovijed ovom prilikom imao je J. E., titularni biskup dr. E. Nécsey iz Nitre).

16 V. JUDÁK, *Arcibiskup svätého života*, str. 102.

17 *Isto*, str. 40-61.

ljudske karaktere te je želio s time nastaviti i u apostolskoj službi.[17] Kako je jednom od drastičnih mjera bespravnog utjecaja na život Crkve 50-ih godina 20. stoljeća bilo i ukinuće dijecezanskih sjemeništa na temelju državnog dekreta od 10. srpnja 1950., biskupi su htjeli sačuvati što se može. S toga razloga pristupili su već prije ređenju ordinanada. Posljednje bogoslove nitranskog sjemeništa biskup E. Nécsey zaredio je u katedrali sv. Emerama na Bijelu nedjelju 16. travnja 1950.[18]

Iako je broj bogoslova, zbog nepovjerenja prema novootvorenom bogoslovnom fakultetu u Bratislavi, bio znatno manji, biskup Nécsey uvijek se brinuo da u službu biskupije dolaze novi svećenici.[19]

Usprkos nepovoljnim vremenima, trajnom nadzoru tajne policije, koja se preko službenika Ministarstva prosvjete, znanosti i umjetnosti upletala u djelatnost i privatnost biskupovu - [20] "otvara korespondenciju, odnosi spise a neke nikad ne vraća..."[21] - dr. Eduard Nécsey borio se svom snagom za istinu i pravdu.[22] Unatoč svemu, sačuvao je ljubav prema svima.[23]

Pri njegovoj izolaciji u lipnju 1950. primjenjivale su se najoštrije mjere. Izolacija je trajala do ožujka sljedeće godine. Podnosio ju je s velikom strpljivošću. Prestarjeloj majci, koja je, skupivši posljednje snage, došla posjetiti sina u teškim prilikama, nisu dopustili susret s njim. Smio je samo izaći na balkon i podići ruku na pozdrav.[24]

Izolacija je bila to teža što kod sebe nije imao čovjeka u kojega bi se mogao pouzdati. Najvjernije suradnike bio je izgubio: mons. A. Patka te E. Štrabavý morali su otići u kazneni logor u Mučeniky. U biskupsku kancelariju došli su novi suradnici (M. Úradník, F. Žatko, Š. Ivanka), koje je primio s ljubavlju, makar ih sam najvjerojatnije nikad ne bi bio izabrao.[25]

Dragocjena mu je pomoć bila domaćica gospođa Anežka Nagy, koja mu je uz jelo donosila i kratke vijesti na "namotanom listiću" o zbivanjima vani.[26]

18 Zaređeni su bili Stjepan Magdolen, Eduard Mokráš, Stjepan Palkovič, Andrija Plundrik i Mario Somossy za nitransku biskupiju te Amandus Macko iz reda OFM, kojega su doveli na izričit zahtjev biskupa E. Nécseya, već iz samostana u Hronskom Benadiku, gdje je bio interniran 6. svibnja 1950. U Bratislavi su zaređena još dvojica njegovih sjemeništaraca: Augustin Šuška i Ladislav Kiška.

19 1953. - 1968. zaređeno je 25 svećenika. Vidi: V. JUDÁK, *Život a dielo arcibiskupa dr. E. Nécseya*. Disertacija, rkp. CMBF, Bratislava 1990., str. 94-96.

20 Od kraja lipnja 1949. djelovao je na toj funkciji Josip Cabala. Sredinom rujna zamijenio ga je još revniji službenik, koji je u nitranskoj tvrđavi ostao samo dva tjedna. Nakon njega - J. Raček. Vidi: F. VNUK, *Vládni zmocnenci na biskupských úradoch v rokoch 1949-1951*, str. 133-134.

21 *Svojím kňazom*. Acta Curiae Episcopalis Nitriensis, Nitra 28 srpnja 1949.

22 Pisma iz ostavštine u Biskupskom uredu u Nitri svjedoče o čestim apelima kojima je biskup branio prava Crkve. Npr. *Vydávanie Vestníka katolíckeho duchovenstva*. Vidi: Vestník katolíckeho duchovenstva I., 1949., str. 50-51. (Radi se o razmjeni pisama između dr. Nécseya i Ministarstva prosvjete u Vjesniku.)

23 Intervju mons. dr. Stjepana Janegu 10. 7. 1989: "S iskrenim zanimanjem raspitivao se npr. o zdravlju djece policajca koji je na njega pazio za doručka. Ljubazno bi ga posjeo i svojim mirom stvarao atmosferu kao na sastanku s najboljim prijateljem."

24 Intervju nećakinje nadbiskupa E. Nécseya Marije Hyrošš 11. 7. 1989 u Oslanyma.

25 F. VNUK, *Vládni zmocnenci na biskupských úradoch v rokoch 1949-1951*, str. 145.

26 Intervju s gospođom A. Nagy 29. 1. 1994 u Nitri.

Ulomak iz pisma ministra Čepičke 3. ožujka 1950, koji citiram, izraz je držanja tadašnjeg "pučko-demokratskog" režima prema Crkvi. Biskupu Nécseyu piše: "Vama nije stalo do istine, blagostanja Crkve i države, ni do mira i mirnog života svećenikâ i vjernikâ. Dugo već radite na buni i širenju nemira. Zato vam nije ispod dostojanstva, građanskog ni biskupskog, napadati otvoreno i na bilo koji način nove crkvene zakone, koje je prihvatio radni narod u interesu republike i Crkve i koji moraju biti bezuvjetno i potpuno obdržani te sačuvani. Vi ćete se rado podčiniti bilo kojoj vatikanskoj političkoj odluci i diktatu koji se ističe mržnjom i neprijateljstvom prema pučkodemokratskoj republici i njezinu narodu. Suglasni ste dapače sa srednjovjekovnom crkvenom kaznom za svojega subrata kakvom se može koristiti, ne iz vjerskih nego isključivo iz političkih razloga, samo takav 'stranac' i neprijatelj kao što je Vatikan. Nije tajna da ne samo protuzakonskim poslanicama te pastirskim pismima bez upraviteljske dozvole, nego i putem duhovnih vježbi, rekolekcija, misija i dr. zlonamjerno nastojite izazvati nemir i podržavate provokacije i bunu protiv pučkodemokratske uprave. Sami svećenici ukazuju na to da skrivajući se iza svoje biskupske časti, neodgovorno potičete niže svećenstvo na djela protiv države."[27]

Što je moglo osjećati srce tankoćutnog biskupa pri čitanju takvih redaka, koji zaudaraju na laž i oholost? Nije imao čovjeka u kojega bi se pouzdao, ŠtB,[28] koja je svagdje vidjela klasnog neprijatelja, imala je dapače za njega i svojeg ispovjednika. Dolazeći u katedralu, ljudi su uvijek gledali gore u biskupovu kapelicu, jer su čeznuli za susretom s biskupom. Svaki put nakon mise kleknuo bi i blagoslovio ih.

Pritisak države na biskupa E. Nécseya očitovao se i u tome što je htjela nagrađivati svećenike lojalne svojoj politici (bolje župe, napredak na hijerarhijskoj ljestvici...). Jednim od takvih kandidata bio je Anton Blaha, dekan u selu Kotešová kod Bytče. ONV[29] pismima od 4. i 25. siječnja 1951. traži od biskupa Nécseya unapređenje A. Blahe u titularnog kanonika: "... uvjeravajući g. biskupa Nécseya da strogo ustrajemo na ovoj stvari, koja nam ne smije biti odbijena... U slučaju Vašeg negativnog odgovora odlučni smo obratiti se s ovom stvari kancelariji poštovanoga g. predsjednika Čehoslovačke republike." Kao što veli povjesničar doc. F. Vnuk, biskup E. Nécsey nije popustio ni tada, kao ni (u lipnju 1951.) u slučaju vakancije župe grada Žilina, kad su komunisti tražili da žilinski župnik bude "Blaha ili nitko".[30]

U vrijeme stroge izolacije od strane ŠtB, odnosno, nakon 1951., u vrijeme oštre kontrole od strane državnog službenika pri biskupskom dvoru (do 21. studenoga 1955; u stvari su vladini službenici na biskupskim dvorovima ukinuti tek 16. travnja 1968.) - bili su zastupnici državne vlasti često bezobzirni prema biskupu. Čak su ga

27 V. JUDÁK, *Priatelia Boží. Slovenské martyrológium*. Bratislava 1995, str. 196-197.
28 ŠtB = Štátna Bezpečnost' = Državna sigurnost (tajna policija u Čehoslovačkoj za vrijeme komunizma).
29 ONV = Okresný národný výbor = Okružni narodni odbor.
30 F. VNUK, *Vládni zmocnenci na biskupských úradoch v rokoch 1949-1951*, str. 146-147.

optuživali da se pod misom, koju je služio na latinskom jeziku, potajno dogovara s ministrantom.[31]

Kako su izgledali posjeti državnih službenika u to vrijeme, svjedoči njegovo pismo mons. A. Patki u srpnju 1950: "Carissime! Danas je bio kod mene Göllner[32] gotovo 2 sata. Došao je s Velehrada putujući u Bansku Bystricu. Došao je navodno ne službeno. Pričao je svašta, o našim nepodopštinama, uglavnom o posljednjoj, kad sam odbio potpisati rezoluciju za mir. Gospodin biskup Čársky je navodno potpisao, on mi može to pokazati. Oni da žele Crkvi samo dobro, jedino traže da im ona ne smeta u izgradnji socijalizma i sl.

Protiv Velehrada da je bila velika kampanja. Župnici navodno posjećivali župu za župom i govorili da će biti izopćen tko bude išao na Velehrad. Gospodin generalni vikar dr. Beňo pisao je pismo dr. Paldanu, da će ode li na Velehrad, biti izopćen. To pismo navodno imaju. Dr. Paldan na Velehradu nije bio, jer mu je to bilo zabranjeno...

Kad sam mu govorio o ovoj nepravednoj mjeri protiv nas, rekao je da je to provizorij i bio je uglavnom zbog Velehrada (ali također zbog otpora potpisu).

Želio je da sam napišem svoje zahtjeve. Ništa ne ću pisati, odgovorio sam, samo tražim da se episkopat može posavjetovati o sadašnjoj situaciji. Moju molbu na pripadnom će mjestu predati. Savjetovanja u Velehradu danas će završiti.

Moj sveukupni dojam je da u Velehradu nije bilo kako su željeli te da su tamo skupljeni svećenici naglašavali vjernost Crkvi...

Privatnu poštu danas sam dobio i mogu ići na šetnju bez nadzora. Eto, kakva idealna sloboda!"[33]

Kao senior biskupskoga zbora morao je ne jedanput rješavati problematična pitanja odnosa prema državi. Usprkos svojoj tankoćutnoj naravi bio je nepopustljiv kad se radilo o istini i pravdi.[34]

Početkom 1951. godine bio je slovački biskupski zbor razbijen i pokoren kao nikad prije. Trojica biskupa bila su (2. - 15. siječnja 1951.) u tzv. *kazališnom procesu* osuđena (J. Vojtaššák, M. Buzalka, P. Gojdič), dvojica su bila u zatvoru (Š. Barnáš, V. Hopko), a četvorica (A. Lazík, J. Čársky, R. Pobožný i E. Nécsey) izolirana i izložena pritisku.[35] Represija je imala postati blažom ako biskupi u izolaciji pristanu dati obećanje

31 Biskup Nécsey brižljivo je pisao dnevnik, koji je sačuvan u ostavštini. U njem možemo čitati o mnogim zakulisnim događajima ovog razdoblja. Pisao je također o posjetima. Zabilježena su tu imena ondašnjih državnih službenika te pripadnika ŠtB. Kod svakoga nalazi se prigodna bilješka, obično na latinskom: *Prehliadka kancelárie BÚ v Nitre* (4.7.1945); *Plánované akcie proti cirkevným objektom a cennostiam* (29.11.1948. - krađa u katedrali); *Pápežská hymna im zavadzá* (12.5.1953. - telefonsko javljanje iz Bratislave u stvari papinske himne); *Vel'ká nehoráznost': Chcú ulúpit' aj archív BÚ* (9.3.1956); *Časté návštevy mocipánov*, itd. Nakon "teških" posjeta obično je u dnevnik pripisao: "Nox valde inquieta propter hesternam visitationem" - Vrlo nemirna noć zbog jučerašnjih posjeta.
32 E. Göllner je bio urednik Slovačkoga ureda za crkvene stvari (=Slovenský úrad pre veci cirkevné, kratica SLOVÚC).
33 Pismo je u ostavštini nadbiskupa E. Nécseya u Biskupskom uredu u Nitri.
34 Ovdje se možemo sjetiti zahtjeva Ministarstvu prosvjete i kulture u Pragu za otvorenjem Maloga sjemeništa u Bratislavi, 24. 2. 1964. U ime rimokatoličkih biskupa i ordinarija pismo je potpisao dr. E. Nécsey.
35 F. VNUK, *Vládni zmocnenci na biskupských úradoch v rokoch 1949-1951*, str. 148.

lojalnosti. Biskup E. Nécsey dao je to obećanje 11. travnja 1951., za razliku od ostalih biskupa, koji su to učinili 12. ožujka. I tu je sačuvao obraz. Tekst obećanja imao je pred sobom te, kad bi u njem naišao na nešto s čime se nije mogao suglasiti, rekao bi: "Ja kao biskup ne mogu se suglasiti što ste mi uzeli sjemenište" - i tu točku precrtao; ili: "Ne mogu se suglasiti s ukinućem redovništva" - i sl.[36]

14. travnja 1951. skupa s ostalim biskupima, a uz prisutnost vlade, u Bratislavi je sudjelovao na I. konferenciji biskupâ i ordinarijâ u novim prilikama u ČSR. U svojem referatu branio je slobodu riječi i upozorio na "veliko značenje tiskane riječi za vjerski život". Iako je u službenom izvještaju s ovoga susreta pisalo da dolazi do željenoga boljeg razumijevanja među Crkvom i državom, Crkva je u stvarnosti bila više trpljena, ili čak progonjena, nego uistinu slobodna.[37]

Samo Bog zna kako je natpastiru srce bilo ranjeno svakom bespravnošću i neljubavlju. Zato je svaki sastanak sa svećenicima i vjernicima bio dragocjena prilika da im iskaže svoju ljubav a njih ojača u vjeri. Iako je nakon izolacije bio praćen od službenika Ministarstva prosvjete, ostao je u dugotrajnoj lijepoj uspomeni svećenstvu i vjernicima čije je župe pohodio radi podjele krizme odn., rjeđe, radi blagoslova novih ili obnovljenih crkava.[38]

Historia domus u njegovu rodnom mjestu Oslany piše da je 1949. dr. E. Nécsey i tu podijelio sakramenat potvrde. U toj prilici Josip Brida, bivši predsjednik ZO KSČ i utemeljitelj Komunističke partije, javno mu je zahvalio što mu je očuvao život u vrijeme rata.[39]

Biskup E. Nécsey bio je revna apostolskog duha. Pokazuje to velik broj krizmanika u 50-im godinama. Njegova strpljivost bila je divna, nikad nije bio nervozan ni žalio se zbog umora. Kad je na svečanost krizme u Vel'kým Bielicama došao i velik broj ljudi iz susjedne banskobystričke biskupije, te su i oni zatražili sakramenat potvrde, iako mnogi nisu imali potrebne papire za krizmu, biskup Nécsey, vidjevši iskrenu čežnju tih ljudi, koji više nisu imali svoga biskupa, nakon kratkog poučavanja i razgovora podijelio je i njima krizmu. Svečanost je trajala čak do 14 sati po podne.[40]

Nagovori i homilije koje je izgovorio u tim prigodama također svjedoče njegovu brigu za povjerene mu besmrtne duše.[41]

36 L. BELÁS, *Pôsobenie rehôl v Nitre v prvej polovici 20. storočia*. Predavanje na stručnom simpoziju *Prinos redovništva slovačkom društvu 1918. - 1950*, 27. 4. 2000. u Nitri.

37 *V pomere cirkvi a štátu dochádza k žiadúcemu ujasneniu*. Katolícke noviny, god. 66, 1951, br. 15, str. 1, 3.

38 *Udel'ovanie sviatosti birmovania*. Katolícke noviny, god. 66, 1951, br. 20, str. 5; *Znova sa skvie kostol na Skalke*. Isto, br. 30, str. 1, 4; *Birmovka, tradičná púť v Rajeckej Lesnej*. Isto, br. 34, str. 1; *Birmovka a posviacka v Opátovej*. Isto, br. 39, str. 1; *Posviacka nového kostola v Lieskovci*. Isto, br. 40, str. 4.

39 ZO KSČ = Závodná organizácia Komunistickej strany Československa = Organizacija Komunističke partije Čehoslovačke u poduzeću. Točnije okolnosti ovog događaja nisam mogao utvrditi. Prema svjedočanstvu gospođe M. Hýrošš biskup Nécsey prilikom posjeta rodnom selu Oslany uvijek je posjećivao siromahe i obdarivao ih.

40 Intervju mons. dr. Stjepanu Janegu 10. 7. 1989. u gradiću Trenčianska Teplá.

41 Propovijedi su sačuvane u ostavštini nadbiskupa E. Nécseya u Biskupskom uredu u Nitri.

Pristup dr. E. Nécseya novoj situaciji u našoj domovini nakon 1948. bio je pametan. Kako sam napomenuo već više puta, kad se radilo o bespravlju, nije oklijevao buniti se i zauzeti za istinu. Činio je to uvijek u duhu svojega biskupskoga gesla: *In omnibus caritas*.

Trudio se uvijek naći zajednički jezik i s ljudima drukčijeg mišljenja i bio je spreman pružiti ruku pomoćnicu kad god se radi o vrednotama potrebnim za miran život ne samo povjerenih mu vjernika, nego svih bez razlike.[42]

Biskup dr. E. Nécsey proživio je dva svjetska rata, susretao se s patnjom na svakom koraku, i zato mu nije bila tuđom težnja za mirom među ljudima. U različitim događajima pozivao je na molitvu za dragocjeni dar mira: "Osobito sad je umjesno da se svi vjernici sjedine u akciji Crkve i njezine Glave za mir, i svojim se molitvama i požrtvovnim životom potrude odvratiti rat te izmoliti od Gospodina Boga trajan i pravi mir. Zato velim neka nakon svake mise u nedjelju i blagdane budu izrečene molitve za mir i za obraćenje grešnikâ."[43]

Ili, za istu vrednotu, sljedećim riječima: "Znamo dobro da je svaki dar odozgo, od Boga, stoga moramo neprestano i iz dubine srca moliti Gospodina Boga da bi nam darovao mir i odvratio od svijeta rat... Nalažemo molitvu za mir, koju neka svi svećenici mole u svakoj misi kao *oratio ordinari imperata*."[44]

Pismo "mirnim svećenicima" na sastanku u Trenčianskym Teplicama 16. siječnja 1951.[45] sporno je, no biskup nije želio politički raditi za očuvanje mira u svijetu, nego na način dostupan svakome, osobito kršćanima, da bi se sačuvao "ovaj najbolji dar Božji koji nadilazi svaki pojam" i koji treba biti "djelom pravde".[46]

Često je podsjećao da mira "neće biti među ljudima dok ga ne bude u srcu svakoga od nas, tj. dok svatko ne bude čuvao Bogom ustanovljen red".[47]

Vrlo bolna zgoda u vrijeme njegova vođenja nitranske biskupije, bila je akcija skupljanja potpisâ za osudu svećenika te biskupije Alberta Hedere. To je ostvareno bez njegova znanja, preko djelatnikâ biskupskog ureda u Nitri, na prijedlog državne uprave, da bi tako razdijelili i diskreditirali svećenike.[48]

42 *"Každý si konajte svoje..." Výzva J. E. ndp. biskupa Dr. E. Nécseya na roľníkov*. Katolícke noviny, god. 66, 1951, br. 35, str. 1; *Aby sa žatva urobila načas a najlepšie*. Katolícke noviny, god. 70, 1955, br. 29, str. 1.

43 Acta Curiae Episcopalis Nitriensis, Nitra, br. 956/1949, 19. travnja 1949.

44 *Akcia za pokoj*. Acta Curiae Episcopalis Nitriensis, Nitra, br. 423/1951, 2. 4. 1951; *Drahí oltárni spolubratia, milí v Kristu veriaci!* Isto, br. 691/1951; *Sláva na výsostiach Bohu a na zemi...* Isto, 19. 12. 1951. ("Živimo li za Boga radom, molitvom, časnim životom - imat ćemo Božić u svojim srcima"); *Májové pobožnosti za pokoj*. Isto, br. 735/1952; *K Novému roku*. Isto, br. 93/1955, 18. 1. 1955.

45 *List Najdôst. pána biskupa Dr. Nécseyho knazom sídeným na mierovej diecezánnej porade dňa 16. 1. 1951 v Tr. Tepliciach*. Duchovný pastier, god. XXVIII., 1951., br. 5, str. 171-172.

46 *Desať rokov na prestole svätého Petra*. Katolícke noviny, god. 64, 1949., br. 10, str. 1.

47 *Novoročný príhovor*. Acta Curiae Episcopalis Nitriensis, Nitra, br. 1/1968.

48 Mons. Albert Hedera (rođen 22. 7. 1909. u Hornim Našticama - umro 28. 4. 1994. u Beckovu). Nepravedno je bio optužen (1958.) za suradnju s nacizmom u vrijeme drugog svjetskog rata te osuđen na 24 godine zatvora. Pomilovan od generala L. Svobode, pušten je (1968.) bez rehabilitacije. 1969. - 1973. bio je duhovnik u Charitnom domovu Vrbovom. 1973. je prisilno umirovljen u Charitnom domovu u Beckovu. Nije dobio državnu suglasnost za pastoral, samo je usputno pomagao u susjednim župama. Sveti otac Ivan Pavao II. imenovao ga je 1994. papinskim kapelanom (mons.).

O ljepoti karaktera dr. E. Nécseya svjedoči i značajka u koju ne možemo posumnjati, jer izlazi iz pera njegovih neprijatelja. U arhivima su sačuvane opaske o njegovoj djelatnosti u 50-im godinama: "Nitranska biskupija ima oko pola milijuna vjernika. Na teritoriju čitave biskupije očuvao se intenzivan vjernički život, te uvođenjem industrije u ta područja ne vidimo da bi opadao, nego, kako je istraživanjem u ponekim općinama utvrđeno, ostaje posljednjih godina na istoj razini. Nitranska biskupija ima popunjene sve župe te dobar svećenički dobni prosjek (oko 40 godina).

Svećenici te biskupije utvrđivani su od biskupa Nécseya u crkvenoj disciplini i izvršavanju u prvom redu svećeničkih dužnosti. A da su u vršenju svojih dužnosti odgovorni, možemo vidjeti iz toga što te dužnosti ne zanemaruju ni u crkvama, ni u školama, gdje čak nepokolebljivo poučavaju vjeronauk. Gdje ne mogu poučavati vjeronauk 2 sata tjedno, pristaju na 1 sat, samo da ne bi morali na jednom odjelu imati veći broj đaka, kojima bi teže mogli ovladati.

Crkvena discipliniranost svećenikâ u biskupiji može se pripisati tome što je u razdoblju svoje izolacije biskup Nécsey osobno sređivao i potpisivao važne administrativne stvari, a nije, kao u drugim biskupijama, za vrijeme izolacije biskupa biskupiju vodio pripadni generalni vikar.

Biskup iz rezidencije izlazi veoma malo, samo na krizme i jedanput godišnje na hodočašće u Nitru. No usprkos tomu drži crkveni život u biskupiji čvrsto u svojim rukama.

Daje upute svećenicima osobno za njihova pohoda rezidenciji i ovi onda vjerno njegove naredbe prenose ostalim svećenicima u biskupiji.

Njegova dosadašnja očitovanja i govori, kao i njegova pasivnost u državno-građanskom pogledu, također su primjer njegovim svećenicima i istinito se o njemu priča kao o najortodoksnijem ordinariju.

Sve u svemu, može se reći da je svećenstvo u nitranskoj biskupiji vjerski aktivnije nego u drugim biskupijama."[49]

Slična je ocjena okružnoga crkvenog tajnika iz prošle godine: "Vjerski život njeguje čak previše, gotovo bih rekao fanatički. U čemu god, pouzdaje se samo u Boga i pri tome ne možemo reći da bi varao... Svećenici ove biskupije školovani su od njega, i zato je vjernički puk vrlo vjerski opterećen, jer ga odgajaju takvi svećenici."[50]

U tom je stilu i karakteristika kadrova za drugo polugodište 1955., potpisana od okružnog crkvenog tajnika[51] (ime nije čitljivo).

Prof. František Vnuk ocjenjuje njegovo djelovanje ovim riječima: "Nepokolebljivo je nastojao da ništa ne napravi čime bi se zamjerio državi, a istovremeno je veoma pazio da 'vjernošću republici' ne sablazni vjernika i ne ugrozi interese Crkve. Ta plovidba između Scile i Haribde zahtijevala je mnogo opreza i jakosti." Nakon nekoliko redaka nastavlja: "Danas, znajući više o tome kako su na njegovo djelovanje gledali njegovi protivnici te prijatelji, možemo lakše prihvatiti njegov stav nakon

49 Izvještaj naslovljen Slovačkome uredu za crkvene stvari u Bratislavi 9. 3. 1956.

50 *Stručná charakteristika o biskupovi Necsejovi*, 17. 5. 1955 (potpis nečitelni).

51 Crkveni referent ili tajnik bio je državni službenik koji je nadzirao Crkvu u svakom području i pogledu.

oslobođenja iz izolacije. Iz izvještaja vladinog službenika i službenih organa koji su s njim dolazili u kontakt, izlazi da je njegovo strpljivo i pasivno ponašanje potpuno zavaralo njegove dušmane. Smatrali su ga tihim i bezopasnim sužnjem koji nije sposoban mnogo učiniti ni protiv državne vlasti ni za nju, i zato ga nisu uznemirivali. Na drugoj strani, u kršćana, koji prihvaćaju vrijednost strpljivoga podnošenja nepravde, biskup Nécsey pobuđivao je ne samo sućut, nego i divljenje."[52]

Odakle mu snaga da se ne uznemiruje, da ne zdvaja nad nepovoljnošću vremena? U njegovoj živoj vjeri, hranjenoj molitvom. U jednom obraćanju svećenicima piše: "Molim se za vas, draga oltarna braćo, te srdačno molim vas da molite za me, kojega je Bog u ovim teškim vremenima odredio za pastira svoga stada, da bismo svi izdržali u jedinstvu i vjeri i stekli tako nagradu i slavu sinova Božjih."[53]

Pri sažetu promatranju njegove životne sudbine ne možemo zaobići njegovo djelovanje na Drugom vatikanskom saboru, gdje je sudjelovao u svim zasjedanjima. 1967. bio je sudionikom prve biskupske sinode, nepunu godinu prije smrti. Svoju plemenitu dušu predao je Stvoritelju 19. lipnja 1968., posve onemoćao, ne uspjevši otići u Rim zahvaliti Svetom Ocu Pavlu VI. za naslov titularnog nadbiskupa, koji mu je dodijelio prigodom 25-godišnjice biskupske konsekracije, u svibnju 1968.[54]

Kardinal msgr. Josip Tomko spominje da je već za sprovoda neki svećenik ustvrdio: "Pogreb našega nezaboravljenoga natpastira bio je početak njegova proglašenja blaženim."

Svi njegovi suvremenici govore o njemu s najvećim poštovanjem. Neka to posvjedoče riječi velikoga biskupa Josipa Hloucha iz Litomerica: "Ovaj velikodostojnik u razgovoru je pobuđivao dojam kao da je tek ustao od adoracije, ili kontemplacije, da je upravo klečao i čelom dodirivao podnožje križa... Tko je odlazio od njega iz nitranske tvrđave, vraćao se kući bolji, plemenitiji i spreman na žrtvu... Bio je on utjelovljena pokora..."

O njegovu cjeloživotnom djelovanju kazao je biskup J. Hlouch: "Njegovo srce iscrpla je ljubav, tijelo ispila bol, oči - noći bez sna. Bogu je dao sve, zato sve ima!"[55] Nadbiskup E. Nécsey u duhu je svoga gesla često svoj životni kredo ispovijedao riječima pape Ivana XXIII.: "Najveća sila na svijetu je ljubav. Ja sam to okušao i uvjeren sam. Zato jest i bit će mojim životnim načelom: svakome uvijek samo dobro činiti i ne željeti nikome krivdu nanijeti." Njegova životna poruka aktualna je i za nas. Možda nije presmjelo postaviti pitanje: je li i svetost išta više od realizacije toga načela u herojskom stupnju kao u njega?

Nismo li velikim dužnicima njegove životne poruke? Valjda riječi biskupa Hloucha, da će tako kako Moravljani dolaze na grob nadbiskupa Stojana, i Slovaci dolaziti pohoditi grob nadbiskupa Nécseya, nisu izrečene uprazno?

Sa slovačkoga preveo **Peter Sedlák**

52 F. VNUK, *Vládni zmocnenci na biskupskych úradoch v rokoch 1949-1951*, str. 150-151.

53 *Svojím knazom.* Acta Curiae Episcopalis Nitriensis, Nitra, 28. srpnja 1949.

54 V. JUDÁK, *Priatelia Boží*, str. 199.

55 *Isto*, str. 200-201.

Mladen VOJTJEHOVSKY

Visibaba

Još zima ni čist traga zgubila,
a sneg se zmrzne još pod nogom,
ja glavicu revlem črez zemlena krila,
pa polehko zimi mašem: zbogom ....

Na meni su samo dve farbe prave
zelena i bela, kak beli sneg.
I dok još nigde ni videti trave
od mene se beli i šuma i breg.

Da male vredim, veliju jeni,
zato kaj niš ne dišim.
To me boli. I tuga je v meni,
pak od srama v zemlu gledim.

Pušle si delaju stari i mladi
od mojega cvetja, moje beline.
I doma me v čaši imaju radi.
Ja tu svehnavljem od pradavnine.

Se moje cvetje tak hitro prejde
kak i moje čist kratko življenje.
Dok druga zima s novega dojde
za jeno leto života bu menje.

Nedjeljko MIHANOVIĆ

Lirski glas tajanstvene slutnje vječnosti

1.

Pjesnik i pripovjedač Ante Jakšić se u književnosti javio tridesetih godina prošlog stoljeća u krugu katoličkih pjesnika koji su se okupljali oko časopisâ "Hrvatske prosvjete" i "Hrvatske straže". Izražajno se formira izvan modernističkih struja u poeziji, u krugu hrvatskih književnika katolikâ Tona Smerdela, Ive Lendića, Srećka Karamana, Branka Klarića, Alekse Kokića i Serafina Mičića, u koordinatama tradicionalnih zasada umjetničkog stvaranja, prema kojima književnost mora zadovoljiti načela: lijepog, istinitog i dobrog. Već kao gimnazijalac počeo se baviti književnim radom. Svoju prvu pjesmu objavio je 1930. u časopisu "Mladost", koji je uređivao Antun Barac. U svome pjesničkom traženju prošao je dugim i plodnim stvaralačkim putem, ali s različitim umjetničkim uspjesima i s kreativnim oscilacijama. U svome nadahnuću izgrađivao je i upotpunjavao svoje pjesničko djelo bez naglašene težnje za obnavljanjem lirske ekspresije. Kao pjesnik kršćanskoga nadahnuća pjevao je onako kako ga je vodila svijest njegova unutarnjeg života. Predan svijetu poezije, tražio je u Bogu najsavršeniji i konačni pojam ljepote, a u toj potrazi za "apsolutnim" pronalazio je unutarnji mir, sabranost, čistoću zanosa i dublji smisao stvari. Otkrivao je svijet u čistim lirskim religioznim sublimacijama, u kršćanskoj simbolici traženja smisla ljudskog opstanka, u izražavanju unutarnjeg žara svoje vjere i u epifaniji smisla umjetnosti. Živio je tiho, osamljenički i povučeno, ali njegov stvaralački duh nikada nije mirovao.

Zbog svog kršćanskog katoličkog uvjerenja Jakšić je bio u doba komunističkog ideološkog sustava napadan i u profesorskoj pedagoškoj službi proganjan, ali od svojih moralnih i idejnih načela nije odstupao. Kao pjesnik religioznog nadahnuća bio je u hrvatskoj oficijelnoj povijesti i znanosti o književnosti prešućivan. Službena ga je historiografija gurnula na periferiju književnog stvaralaštva. Njegove su zbirke pjesama izlazile bez medijskog odjeka. Nije doživio potrebnu književno-znanstvenu i estetičku interpretaciju i valorizaciju. Cijelog je života ostao u službenim literarnim krugovima nedovoljno poznat i priznat. Jedino je u vrijeme od svršetka Drugog svjetskog rata do smrti 1987. bio nazočan i objavljivan u književnim publikacijama katoličkog usmjerenja, posebice u književnoj reviji "Marulić", a o njemu se pisalo isključivo u katoličkoj periodici.

2.

Svoju prvu zbirku pjesama *Biserni đerdan* Jakšić je objavio 1931. u Somboru. To je uglavnom ljubavna poezija, prepuna onoga slatko-gorkog stanja i romantičnih čeznuća, što se odražavaju u zrcalu pjesnikove melankolične osjećajnosti i elegičnosti.

Iskazuju se izljevi nježne, zaljubljene i idilične duše, bez tragova ozbiljne strasti. To je stari repertoar ljubavnih čuvstava i platonskih osjećaja, bez izravnih težnja, odveć zatvoren u formu soneta i u sustav tradicionalnih izražajnih struktura. Tu ima nježnosti, idiličnosti, konvencionalne čeznutljivosti, vrline i religioznosti, ali nema izravne ljubavne senzibilnosti, iskonske strasti, nema modernog izražaja i svježe stilske strukture. U tome povratku romantičnim izvorima sve je natopljeno žalobnom intonacijom: i proljeće, i jesen, i tuga, i sjeta, i sumornost, i tišina. Često su osjećaji pretvoreni u apstrakciju duha. Jadikovanje nad slomom ljubavnih čežnja i mladenačkih iluzija prate mnogi stilogeni elementi tradicionalne mrtve lirske forme, a sonetne oblike praznina tehničke vještine. Od te prve zbirke pjesnikov će razvojni put teći na crti sve dublje i istančanije lirske introspekcije, ali bez dinamičnijih težnji u području modernoga lirskog izražaja.

3.

Jakšić je djetinjstvo i mladost proživio u ozračju patrijarhalne hrvatsko-šokačke obitelji bačkog Podunavlja. Taj svijet skromne patrijarhalne sredine, taj mirni i povučeni život osobnog iskustva sa slikama ravničarskog krajobraza, u monotoniji nepreglednih oranica, umnogome povezuje pjesnika u toj prvoj fazi s ruralističkom poezijom "Lirika grude". Impresionističke slike rustične stvarnosti, motivi kućnog ognjišta i kult domaće djedovske oranice, zaranjanje u idiličnost i stvarnost seoskog života, slikarsko promatranje dugih perspektiva među drvoredima platana uz prašne ceste i riječne nasipe, proživljavanje sjetnih sati u sumoru jesenskih kiša i u tišini snježnih zimskih daljina, uranjanje u samoću mirnih salaša na zelenoj mjesečini i u blago maštanje pod svjetlucavim zvijezdama, sve je to izgradilo u pjesniku istančanu osjetljivost u njegovim vlastitim samoćama. Svi ti osobni doživljaji romantične i ruralne slikovitosti oblikovali su od njega narav tihu i pasivnu, koja u malim stvarima i prizorima običnih stvari promatra lirsku predodžbu punoće života.

U Jakšića se zarana javlja nostalgija za zavičajem i za slikama mrtvog djetinjstva. U sjetnoj rilkeovskoj nostalgiji plove slike djetinjstva vezane za bački rodni kraj (*U dolini zaborava*, 1936; *Zov proljeća i mladosti*, 1938.). Slike su zavičaja tako duboko utisnute u pjesnika da se čini kako njegova duša pripada jednom jedinom krajobrazu. To su živi motivi njegove bačke ravnice, koji odišu plastičnom i neposrednom svježinom prirode. Nižu se stvarne i zamišljene slike krajolika, prizori slikovite prirode, ladanjski život s tajanstvenim glasovima idiličnih pastoralnih ugođaja u vizualnom doživljavanju igre svjetlosti i sjena na beskrajnoj ravnici. U pastelnim crtežima doživljavamo poetsku slikovitost podunavske prirode u razigranom prostoru mekanog zavičajnog pejsaža, sa slikarskom stvarnošću zelenih usjeva, žitnih polja, mirisnih sjenokoša, u sjetnom miru toplih ljetnih večeri, u tajanstvenim melodijama i impulsima osobnih doživljaja što ih pjesnik osluškuje u melankoliji večernjih i jutarnjih pozdravljenja i u otkucavanju noćnih satova po seoskim zvonicima. U tome obraćanju svijetu djetinjstva Jakšić iskazuje izravan samoispovjedni ton, blizak autobiografiji. Taj je elegični svijet zavičaja dirljiv,

i u svojoj jednostavnosti i iskrenosti osoban (*Mamine ruke, Starice moja, Kod kuće, Mlin, Samo još jednom, Podne, Zvonici, Molitva za baku*).

4.

Jakšić je pjesnik dubokoga religioznog unutarnjeg života; tih, povučen, s visokim stupnjem iskonske ljudske dobrote, iskrenosti, blagosti i duševne profinjenosti. Taj "unutarnji prostor" ispunjen je pjesničkom skrušenošću, toplinom molitve pune pouzdanja i religioznog povjerenja. Vjera je izbor njegova bića, a Bog razlog njegova bitka. Kršćanska duhovna misao duboko je ugrađena u njegovo biće. U takvo kršćansko predanje urezivao je svu bol svoga života. Svoj glas upravlja prema nebu i s punim se vjerskim povjerenjem predaje planu Božje providnosti. Bog je u njegovoj svijesti postao nezaobilazan u traženju i pronalaženju smisla ljudskog života. To ontološko uporište i unutarnja vjera bitno određuju njegov poetski habitus, a cijeloj njegovoj poeziji daju temeljnu strogu logiku.

U Jakšića se religiozni zanosi javljaju tiho, bez dogmatske tendencije. Samo u finim drhtajima srca iskazuje on svoje neiskazane tajne i tajanstveni žar molitvenih zanosa. Takva duhovna dispozicija dovela je Jakšića u krug pjesnika kršćanskog nadahnuća, koji su svoj izražaj razvijali na crti sljedbenikâ moderne, s novosimboličkim i alegorijskim elementima poetike koja je tražila kult forme i artističkog savršenstva. Njegov je poetski izražaj moderniji od skolastičke simbolike Milana Pavelića i Ivana Evanđelista Šarića. Lirski je govor sazdan u prirodnijem i svježijem obliku, ali je razmišljanje i očitovanje unutarnjeg života slično. U Jakšića se prelamaju i sjedinjuju različiti utjecaji, od Marina Sabića do Nikole Šopa, ali bez konvertitskih unutarnjih sumnja i nemira prvoga i kozmičke imaginacije drugoga. Utjecaj Šopa nazire se samo s obzirom na prvu njegovu, krotku, asiško-franciskansku lirsku fazu.

Uz Jakšićevo pjesničko stvaranje spominju se i neki strani uzori i utjecaji, primjerice spontan odnos prema stvarima u Francisa Jammesa. Zacijelo se može utvrditi da je na oblikovanje Jakšićeva pjesničkog sazrijevanja imala utjecaj lektira francuske lirike, posebice one koju obilježava izražajno usmjerenje prema simbolizmu. No očito je kako Jakšić cijelim svojim poetskim bićem izrasta iz hrvatske književne tradicije, i to one koja je u strukturi stiha njegovala simbolistički lirski govor, s moduliranjem koherentne forme u vezanom stihu i s uporabom strofa i rima.

Jakšićeva čista senzibilnost nije bila zadahnuta natruhama dekadentističkih traženja, otklonom prema tradiciji, odsutnošću etičkih zasada koju prati umor i rezignacija. Nije Jakšić imao nikakvih veza s idejama i strujanjima ni nadrealizma, ni neoeksperimentalizma, koji su u njegovo doba bili usmjereni prema strukturalnim istraživanjima i formalnim novostima na razini pjesničkog izraza. Bez velikih izražajnih efekata iskazivao je svoj duševni autobiografizam, spuštao se u dubine doživljavanja vjerskih tajni i zalazio u nove zone ljudskog srca i neiskazane sfere duha. Njegov lirski govor u čvrsto komponiranim strofama i s rimotvornom poetikom očitovao se u izražavanju temeljnih i vječnih tema: u osjećaju ljubavi, smrti, smisla ljudskog bitka,

prolaznosti i vječnosti. A sve te teme iskazivao je suzdržanom, preciznom i jasnom čistoćom izraza, u unutarnjem promišljenom redu lirskih slika i u transcendenciji simboličke metaforike.

5.

Jakšić je meditativan duh, koji u svojim molitvenim stihovima traga za osmišljavanjem unutarnjeg "sadržaja" čovjeka i za puninom života. Osnovica njegovih poetskih odnosa sa stvorenim stvarima jesu kontemplativno iskustvo i religiozni doživljaji. Meditacija je kršćanska muza, i on se toj nadahniteljici u svojim lirski toplim molitvenim pobudama predaje cijelim bićem. Ona odvlači pjesnika u dubinu duše, pokreće u njemu pitanje o smislu njegova bitka i traži spoznaju i najdublju tajnu onkraj života u spajanju ljudskog s božanskim. Pjesniku duša traži onostrani mir, stvarnost drugog svijeta, u kojemu će se njegove duhovne oči otvoriti za vječno svjetlo blaženstva. Onostranost se izražava u simbolima, u tajanstvenim slikama, u ekstatičnim vizijama (*Kao svjetionik u noći, Pjesma drugoj obali, Nikada ne ću biti trava, Kao što rijeka čezne*).

Glavno osjetilo za prepoznavanje kozmičkog poretka stvari jest Jakšićev duševni vid, koji je usmjeren da obuhvati sve širine svemira. Halkionski ton poetskih očitovanja organski izvire iz neprekidnog bujanja preobražaja duše. Duševne oči, pune žara i čistoće vjerskog povjerenja, ispitljivo gledaju sve stvorene stvari, koje naviještaju slavu Božju. Čovjek sebe susreće u Bogu, preobražava se u njemu i prema toj apsolutnoj vrijednosti se određuje. U toj tihoj komunikaciji s Bogom otvaraju se neslućene perspektive traženja konačnog smisla čovjeka. U takvoj neiscrpnoj širini nadahnuća vjere Jakšićev duh zahvaća neka vrsta tajanstvene vjerske opojnosti, iz koje se spiralno uzdižu krugovi pjesnikove svijesti, koja promatra jednu višu stvarnost - u mističnom doživljaju Vječnosti.

6.

Svi koji su pisali o značaju Ante Jakšića isticali su njegov duh dobrote, skromnosti, strpljivosti, blagosti i duševne plemenitosti. "Snovi i dobrota su njegovi dosegnuti vrhunci" (Jakov Ivaštinović). Doista je bio osobnost koja je stupanj svoje čovječnosti određivala u ljubavi prema drugima. Iz njegova kršćanskog socijalizma širi se duh dobrote, iskrenosti, blage čovječnosti i općečovječanskog razumijevanja. Njegovo potvrđivanje sebe u moralnim vrijednostima i čovjekoljublju dostojno je udivljenja. U njega nema poze, pretvaranja, taštine. Pjesnički govor teče u nenametljivom tonu, u sjaju prostodušne blagosti, u svjetlosti duhovnog zadovoljstva. Koliko god je više siromašio u zemaljskim radostima, toliko se jače obogaćivala njegova duša, uspinjući se prema visinama duha. Obuzdan u životnim nasladama, u hedonističkim užitcima, u prolaznom sjetilnom zadovoljstvu, sve više je uranjao u svijet samoće, tišine i u dublji smisao stvari. Svoju je duhovnost oblikovao u bratskom

odnosu s bićima i stvarima, jer sve što je stvoreno boravi i pjeva unutar biti apsoluta Božjeg, u jezgri Stvoritelja svijeta. Od toga plemenitog i iskrenog subivstvovanja sa svijetom čiste prirode i od sposobnosti da u malim stvarima otkrije skrivenu ljepotu i smisao svijeta, od toga asiškoga bratskog odnosa prema bićima, od spontane i vjerodostojne usmjerenosti prema misteriju vjere i onostranom životu, od toga rilkeovskog "unutarnjeg prostora svijeta" i poistovjećivanja s tajanstvenim redom stvari u svemiru, Jakšić je gradio smisao svojih pjesama. Iz kranjčevićevskoga etičkog obračuna sa srednjovjekovnim rekvizitima eshatologije i eklezijazma, Jakšić nas svojim franciskanskim religioznim senzibilitetom uvodi u svijet novog doba, u kojemu se nepoznati Bog otkriva u susretu ljubavi prema bližnjemu. U svijetu ispražnjenom od ljubavi on otkriva novi jezik filozofske etike, koji se očituje i ostvaruje kroz komuniciranje u ljubavi prema bližnjemu, u univerzalnoj dimenziji altrocentrizma.

Toliko tužne, emocionalne čistoće, samospoznaje i unutarnje svjetlosti izbija iz te njegove smirenosti, jednostavnosti i vjere u dobrotu. U svakoj potištenosti on čeka da mu objava Božanske svjetlosti ispuni unutarnji prostor duše i osvježi duh. Svemu što ga tišti i što ugrožava ontički smisao njegova bića nastoji dati iskru vlastite svjetlosti. Zahvaljujući toj čistoći i prozirnosti duha, možemo u njegovoj poeziji zaviriti u sve dubine, u sve tajne opojnoga ushićenja unutarnjeg života. U tim motivima o ljepoti duha dobrote, o proživljavanju boli zatvorene u vlastitu intimnost, u tom oslobađanju od taštine i ispraznosti, u viziji drugoga svijeta i u izgradnji mostova u nepoznato, od zvijezda do vječnosti, Jakšićeva poezija dobiva najveću, upravo iskonsku snagu.

7.

Iz tih naoko jednostavnih nijansa misaone naravi Jakšić je spontano izgrađivao svoju "filozofičnost" čistih duhovnih pojmova i tajanstvenih spoznaja. "Upravo najnježniji treptaji duše imaju najveće valove u vremenu" - kazao je austrijski književnik Stefan Zweig. Jakšić trajno u ovoj našoj pustinji duha traži sebe i svoj smisao u svijetu. Transcendentne vizije izazvane su životnom stvarnošću, ritmom života i smrti, smislom i svrhovitosti u zvjezdanim odnosima kozmogonijske uvjetovanosti svijeta.

U Jakšićevoj spoznaji čovjek živi na horizontu ovozemaljskog svijeta i Vječnosti. I Jakšić doživljava sartreovsko-camusovsku "egzistencijalnu otuđenost i uzaludnost", ali se u njemu ne javljaju pobune revoltirana individuuma, nego ih prevladava vizijom drugoga, onostranog svijeta, vjerom u subivstvovanje s apsolutnim Bitkom - s Bogom. I Jean-Paul Sartre priznaje kako je "ljudski čin transcendentan, jer iz sadašnjosti uvijek teži nekoj budućoj stvarnosti". Tu "buduću stvarnost" Jakšić je tražio u ozračju besmrtnosti i vječnosti. Izmiče gravitaciji materijalizma i duboko vjeruje da svaka egzistencija ima svoju bit, i svijet svoje ontološko središte. Iz takve svrhovite uzročnosti izrasta Jakšićeva svijest, koja u sebi uporno iskazuje čežnju da u Bogu nađe obrazloženje vlastitoga bitka. Čovjek ostaje okovan u samoći svoga bića ako su mu svi putovi prema Bogu zatvoreni. Ta veza između njegova duha i životnog utočišta, koje pronalazi u Bogu, ostala je u Jakšića neraskidiva. To je uvjerenje duboko određivalo njegove poetske misli.

Panični osjećaj ljudske nemoći u sukobu materijalnog i duhovnog u svijetu bez čvrstih moralnih zasada prožima Jakšić svojim religioznim idealizmom. Mnogi sadržaji njegovih pjesama i proze ispunjeni su zabrinutošću nad duhovnim traumatizmom suvremenog čovjeka u dekristijaniziranom društvu. Njegov veliki ideal jest unijeti u duh čovjeka misao o zvjezdanoj svrsi, i svečovječansko osjećanje vrhunaravnog smisla života raširiti do beskraja, obuhvatiti njime cijeli svijet. Tim svemirskim smislom on želi iz mraka potrošačkog društva uputiti na svjetlost duhovnosti kršćanskog humanizma, iz tame agnosticizma na sjaj evanđeoske istine - splendor veritatis. Takva Jakšićeva pjesnička riječ je izravna, s vrlo jasnim duhovnim smislom i moralnim ciljem. To je krajnja konzekvencija pjesnikova kršćanskoga duhovnog i poetskog usmjerenja.

8.

Smrt je česta Jakšićeva tema; ali ozaren metafizičkom svjetlošću vjere, pjesnik ne osjeća strah pred smrću. Smrt doživljava kao konačno smirenje pred udarcima sudbine. Ona je *dies natalis* - dan ponovnog rođenja, po kojemu se dosiže vječnost, puninu duhovnog bića, sjedinjenje s Bogom i najsavršeniji nadstvarni pojam Ljepote. Putem transcendentnoga tajanstvenog prijelaza (*transitus*) iz ovozemaljskog života u vječni, pjesnik gradi mostove između života i smrti. O smrti je Victor Hugo kazao: "To nije kraj - to je početak". A i veliki talijanski neoklasicist i nobelovac Giosuè Carducci opirao se ništavilu smrti svojim filozofskim načelom: "Tutto trapassa, e nulla può morir" (Sve prolazi, ali ništa ne može umrijeti). U tom je smislu i Jakšiću čovječji život mukotrpan put od ovoga svijeta do apsolutne punine Boga (*Tko ide k visu, Smrt, Povratak, Kao svjetionik u noći, Kako da prijeđem, Nikada ne ću biti trava, Kao što rijeka čezne*).

Jakšić ne robuje ni pesimizmu, ni osjećaju straha pred Ništavilom. Ne poznaje u sebi duhovnu alijenaciju, rastrganost duha, čistilišta sumnje, ponor ništavila, besmisao ljudskog života. Kao zrak prodire u pjesnika tajanstvena spoznaja istine i epifanije Božje ljubavi, koja unosi misao spasenja i svjetlost u njegov opstanak. Kada ga u trenutcima osamljeničkog nemira i traženja smisla čovjekova postojanja napadne pomisao na prolaznost, zastaje mu dah u grlu. Ali on u tajni svoje vjere u besmrtnost duše pronalazi soteriološki izlaz iz tjeskobe. Smrt preobražava u sastavni dio svoga duševnog života, inkorporira je u dubinu svoje spoznaje, i uronjen u Božji bitak živi s njom u ravnoteži vlastitoga duha. Pitanje smisla vlastitog bitka priraslo je za svijest pjesnika poput njegove sjene. A realnu mogućnost smisla pronalazi u subivstvovanju s apsolutnim bitkom, u tajanstvenoj povezanosti ovozemaljskog života s vječnošću. U Jakšića je ta uzvišena sublimacija i fosforescentna vizija vječnosti savršena. I u najtežim trenutcima javi se u njemu neka unutarnja svjetlost, koja njegov duševni prostor uzdigne na razinu duhovne transcendentne realnosti. U njegovu plamenu vjere Bog istupa iz svoje skrivenosti, iz bezgraničnog mora tajanstvenosti i pokazuje se putem tajne Milosti njegovu duhu i smislu njegove egzistencije.

9.

Jakšićeva je poezija artikulirana bez tragičnih i pesimističnih metafora. Ona nije nadahnuta demonom sumnje, tragičnim osjećanjem života, beznađem, fatalizmom i pesimizmom. Ni jedna patnja nije tako duboka da bi se pretvorila u potpunu apatiju. Jakšićevi životni ideali nikada nisu izgubili zdravi optimistički smisao. Uvijek zraka providencijalne optimističke svjetlosti pada na pejsaž duše. Iz najtamnijih uglova nihilizma i mračnih krugova agnosticizma osjećamo strujanje svjetlosti jednostavne, kršćanske ontološke spoznaje.

Jakšićeva poetska misao nije solipsistički zarobljena. Iz mračnih ponora beznađa i misaonih asonanca penje se do nadstvarnih visina, osvijetljenih magičnom svjetiljkom vjere. I u najvećoj tuzi sjaji blažena svjetlost raja. Svaku pomisao rezignacije pjesnik prevladava snagom svoje vjere. Njegova je spoznajna svijest uvijek prožeta nadom kako će kroz misterij vjere šiknuti oslobođeni ljudski snovi. U vrtlozima suvremenog deziluzionizma on želi nadahnuti ljudima osjećaj vjere i osnažiti pouzdanje da postoji netko tko drži u rukama sudbinu ovoga svijeta.

Premda su motivi njegovih vjerskih traženja okrenuti prema zvjezdanim krugovima transcendencije, Jakšić je uvijek vezan za probleme stvarnosti, uključen u struju života i u zbivanja svoga vremena. Ni u najvišim usponima svoga vjerskog zanosa ne zatvara oči pred tragikom života. Stoga u svome nesebičnom odnosu prema čovjeku on želi agnostičko ništavilo na sceni današnje stvarnosti zaodjenuti magičnom galaktikom transcendentnosti, a prolaznosti suprotstaviti jedan drugi život, jedan drugi svijet.

10.

U romantičnu sliku svijeta idu i motivi s rodoljubnim crtama, specifični za njegov status pripadnika nacionalne manjine. Općenito se može reći da se političke konfrontacije u složenim prilikama u kojima je pjesnik odrastao, nisu odveć odrazile na njegovo književno djelo. On jasno uočava sve kobne napetosti koje su proizlazile iz srpske majorizacije i ugrožavanja hrvatske narodne supstance. Stalno se, posebice nakon Drugoga svjetskog rata, kretao između političkih zamki, preskačući opasne zasjede nacionalističkoga srpskog ekskluzivizma i ideološkog totalitarizma. Njegova se domoljubna riječ isključivo očitovala u evokacijama hrvatskoga nacionalnog identiteta i podržavanju duha narodne svijesti. Iz romantično nadahnutih motiva progovara potisnuti osjećaj hrvatstva i ugroženosti nacionalne manjine, koja se grčevito držala svoje rodne grude, svoje svete djedovske oranice, svoga drevnoga kućnog praga, roditeljskog doma, svoje tradicije, vjere, kulture, predaje, svojih običaja, kao garancije opstanka, individualne slobode i identiteta. Spontano se javlja subjektivno rodoljubno nadahnuće kao znak normalnoga ljudskog otpora, da se uščuvaju autohtone nacionalne vrijednosti, koje su se stoljećima njegovale u narodu kao simboli vlastite tradicije.

11.

Već je u uvodu spomenuto kako Jakšić u stilskoizražajnim i oblikotvornim modelima svoje poezije nije bilo moderan duh. Vezan za tradiciju, teško je prihvaćao smioniju strukturu jezičnog sustava i avangardno traženje modernih stilskih i izražajnih mogućnosti. U tradicionalnoj strukturiranosti njegova stiha rijetko se pojavljuju neuobičajene riječi, višeznačna metaforičnost i semantičke pojmovne evokacije. Više je vezan za izražajne osobine tradicije nego za inovacije modernizma. Nije ga obuzimala stvaralačka radoznalost ni smioni ambiciozni nemir, da krene u avanturu za novim poliekspresivnim lirskim govorom, koji bi ga približio modernijim književnim strujanjima, kao što je to učinio Nikola Šop ili Lucijan Kordić. Taj prozodijski tradicionalizam i dominantne poetičke stilske formule, mnoge njegove pjesme pritišću stanovitim zamornim mrtvim teretom anakroničnih formalnih stilskih struktura.

No Jakšić se u svojim sretnim lirskim ostvarenjima ipak otima tradicionalnoj povišenoj retoričnosti i izlazi iz okvira strukturalnih uzoraka i shema hrvatskoga tradicionalnog katoličkog pjesništva na tragu takozvanoga starinskog "l'ancien regime" pjesničkog govora. "U umjetnosti, u kojoj je važan samo izričaj, ideje izgledaju mlade samo jedan dan" - kazao je André Gide. A u Jakšića su misli nove. Njegove čistoćom religioznog čuvstva natopljene "molitve pod zvijezdama" obogaćuju čovjeka novom duševnom smirenošću, novim spoznajama, nadama i providnosnim nadnaravnim očekivanjem. "Na novim mislima kujemo stare stihove", potvrđuje francuski pjesnik André Chénier. Nošen tajanstvenom sugestijom vlastitoga stvaralačkog duha i pobudama unutarnjeg života, Jakšić je svoje poetske inovacije unosio vlastitom mjerom. Razgradnju strukture izražaja provodio je u skladu s umjerenim katoličkim modernizmom. Kao protivnik eksperimentalizma i simulirane modernosti, nastojao je svojim stihovima dati umjereni ton i duševnu smirenost. Upravo kroz tu unutarnju sordinantnost i izražajnu artikulaciju njegova jednostavnog asiškog jezika, te stare i poznate filozofsko-religiozne istine, biblijski simboli i vječni nadnaravni motivi govore sugestivno i s ozračjem nadstvarne tajnovitosti.

Izreka da je "stil čovjek", u književnom se djelu Ante Jakšića istinski očituje. Njegov tihi značaj, smirenost, jednostavnost i neposredan izraz nutrine, središte je njegova stila. U tome osvjetljavanju svoga tihog života i svojih spoznajnih ispovijedi forma nije stilski ukras, nego duh koji svoju vrijednost nalazi u očitovanju unutarnjeg lirskog svijeta, puna plemenite sabranosti i tajanstvenih duševnih stanja. Jezikom se služi kao najfinijim duševnim instrumentom, da bi iskazao treptaje duše i religioznu tajnu svoje unutarnje supstance.

U svome opsežnom pjesničkom djelu Jakšić u izražajnoj strukturi pokazuje različite oscilacije, u kojima se u najsretnijim stvaralačkim trenutcima izražajno uzdiže, a u nekim retoričnim i ritualnim stihovima pada. Razapet između pravila svoje poetike u vezanom stihu i ozbiljnosti svoje religiozne logike, često pokazuje tradicionalne klišeje izražajne istrošenosti i formalističke ukalupljenosti poetičke arhitektonike sonetne forme. Jakšić je cijelog života njegovao oblik soneta. Čvrsta struktura soneta

bila mu je najomiljenija poetska forma. U sonetima traži umjetnički učinak u cjelini, u metaforičkim i misaonim odnosima, u izražajnoj i formalnoj čistoći, u strukturalno-kompozicijskoj skladnosti i pravilnosti ritma, strofe i rime.

Jakšić se najčešće služio zatvorenom strofom, koju je gradio precizno i u brušenoj, ritmički čistoj formi. Rima vrijedi ne samo kao stilska forma, nego kao riječ, metafora, sklad i melodija. Koliko god da je pjesnik inzistirao na formalnom stilskom određenju, njegova pozornost i kreativna investicija nisu usmjerene samo na vanjštinu, nego prije svega na jedinstvenu harmoniju ljepote tih parnasovsko-simboličkih slika i na vidovitost unutarnjih lirskih doživljaja optimističke religiozne svjetlosti.

12.

Pri prvom približavanju stvaralačkom djelu Ante Jakšića, prvenstveno mislimo na njegovu poeziju, a onda ga upoznajemo i kao proznog pisca, koji je napisao šest romana i nekoliko lirskih pripovijetki i novela. Može se reći da je umjetnički domet njegove poezije bacio u sjenu Jakšića pripovjedača. Kao pripovjedač se javio u časopisu "Obitelj" (Zagreb, 1937.). Njegova prva zapaženija i zasebno objavljena novela *Marija* (1937.) satkana je od finoga lirskog tkiva i stilski oblikovana između realistične i poetske vizije stvarnosti. Poglavlja te novele koncipirana su kao pjesme u prozi. To je više razvijanje idiličnih osjećaja, nego uobličavanje radnje, likova i događaja. Djelo prožima lirska mekoća nježnosti i elegičnosti.

Drugo prozno Jakšićevo djelo jest roman *Šana se udaje* (1939.), u kojemu je auktor dao život i dušu rodnog kraja. Opisi su ozareni doživljajima ambijentalne stvarnosti te folklornim koloritom, slikama iz šokačkoga seoskog života i bačkog krajobraza. U elegijskom se nadahnuću javlja ljubav prema zavičajnom pejsažu i podunavskoj ravnici s obiljem slika i autentičnih folklornih elemenata. Ta bogata slikovitost sa sintagmama jednostavnoga pučkog kazivanja, s regionalnim koloritom i dijalektalnim osebujnostima, s evociranjem prizora iz bačkog sela, sa simpatičnim crtama likova, s autobiografskim reminiscencijama i sjećanjima na djetinjstvo, daje osebujan ton njegovoj prozi.

I u sljedećim romanima *Pod teretom ljubavi* (1944.), *Maturant* (1944.) i *Povratak u djetinjstvo* (1968.) zahvaćeni su sadržaji iz života bačkih Hrvata, s ozračjem rodnog kraja, u lirskim pasažima i s izljevima osjećanja duše koja se predaje uspomenama. Njegovi šokački amblematski likovi obilježavaju i simboliziraju podunavski kraj, život i običaje, prizore seoskog života, slike iz djetinjstva, drage pokojnike, vedri mir domaćeg ognjišta, uspomene i piščevu žalbu za prošlošću i mladošću.

Premda je u romanu *Maturant* Jakšić pokušao dati stanovitu psihologiju glavnog lika, protkanu autobiografskim crtama i elegičnošću obiteljskog života, on se uvijek vraćao izrazu svoga pučkog strukturiranja pripovjednog diskursa i idilične poetske proze. Taj život i svijet prvotnih dječačkih uspomena, pun osobitih tajna unutarnje svjetlosti, ostat će trajno u piščevoj emocionalnoj sferi lirskog nadahnuća.

I u romanu *Neugasivi plamen* (1969.), s moralnom problematikom vezanom za suvremeno društvo, Jakšić je u pripovjedačkom pristupu ostao bez dubljega psihološkog poniranja i karakterološkog modeliranja likova. Njegov pripovjedni diskurs u čvrstoj fabularnoj okosnici i sa stilskim značajkama realizma ostao je blizak širokom krugu čitatelja. Sadržaj romana s naglašenim etičkim vrijednostima i s isticanjem obitelji kao temeljne paradigme života i društva, odiše iskrenim moralnim osjećajem i kultom istine. Jakšić se ni u jednom djelu nije oslobodio stilskih okvira tradicije ni zakonitosti realističke narativne metode. Ostao je uglavnom u okvirima romantičke i realističke izražajne fakture, s idiličnom poetizacijom teksta i lirskim pasažima.

Jakšićeva pripovjedna proza pisana je u svjetlu moralno-političkog shvaćanja književnosti, koja mora biti narodna i zanimljiva, i široke slojeve oplemenjivati u etičkom i humanom smislu. Tome načelu podredio je Jakšić svoju stilsko izražajnu poetiku. Cijelu njegovu prozu pokreću etička načela o angažiranoj književnosti, koja se mora temeljiti na kršćanskoj istini i moralnom finalizmu. Idejna je zadaća te proze da moralno ugroženom čovjeku pomogne u prevladavanju tjeskobe vlastitoga bitka, pa je u svome kršćanskomu humanizmu nastupao kao pisac poniženih i poraženih. U mnogim ljudskim sudbinama i opisima događaja odrazuje se piščevo humano opredjeljenje i kršćanska progresivna vizija čovječanstva, prožeta čuvstvom sućuti i težnjom za ljudskom srećom.

Jakšićevo pripovjedno artikuliranje počiva na čvrstoj moralnoj orijentaciji, ali na podosta labilnoj i rasplinutoj pripovjednoj stilskoj tehnici. Autor nema psihološkog dara, ali ima promatračkog. Njegova je percepcija izvanjska. U tematiziranju života svoga zavičaja pokazuje više osjećaja nego duha. Prizori seoskog života i susreti s prirodom i ljudima pokreću njegove slikarske impresionističke, elegične motive i lirski fragmentizam. Upravo iz njegova lirskog impresionizma i poetske slikovitosti bačkog krajobraza izrasta narativni tijek i izražajna struktura njegovih romana i pripovjedaka. Opisi su redovito protkani lirizmima i poetičnošću. Pejsaž je sastavni dio njegova filozofskog traženja i ispovijedanja ideala ljepote. Sadržaj često prate ozbiljna religiozna razmišljanja, etička idealizacija, traganje za univerzalnim kršćanskim zasadama i sentimentalna iluzija o svijetu.

13.

Jakšić nije u genezi moderniteta naše religiozne lirike i u potrazi za novim duhovnim senzibilitetom ostavio bitnije stilskoizražajne inovacije, ali smo daleko od toga da ne prepoznamo uzvišenu čistoću njegova vjerskog zanosa, koji nas prenosi u tajnovita prostranstva kozmičkog beskraja. U njegovoj dubokoj vjeri u neprolazne vrijednosti nadosjetilnog svijeta, osjećaj vjere i pojam ljepote nisu u suprotnosti. Ove vrijednosti ujedinjuju se u temeljnoj teologijsko-tomističkoj kategoriji i sintezi: "istinitog, dobrog i lijepog". U sakralnom smislu svojih plemenitih iluzija i vrhunaravnih nadahnuća on sve zemaljske i duhovne pojave spaja u cjelovito jedinstveno trajanje,

duboko uzakonjeno u zvjezdanoj spirali kozmičkog poretka. Kada Jakšić i prirodu povezuje sa sustavom ontološke organizacije Svijeta, onda on stvara natprirodnu prirodu.

Rijetki su pjesnici u nas pokazivali toliku potrebu za Bogom i za osluškivanjem vjerskih tajni kao Jakšić u svome posljednjem produhovljenju pred kraj života (*Prema drugoj obali*). "Bogu se možeš samo sâm približiti" - kazao je Lav N. Tolstoj. A Jakšić je tražio Boga u tajnom prostoru svoje duše, u meditativnim snatrenjima o smislu vlastitoga bitka. Posebice u godinama povučenosti u staračkom domu, u predvečerje svoga života, on želi samo mir, mir s ljudima i s Bogom. Sve više se uzdiže u svome unutarnjem pročišćenju i sve jače ga moćno privlači jedna tajanstvena neistražena sila. Sabire se nad svojom dušom i osluškuje glas beskrajnosti, koji u pjesnikovim eshatološkim pitanjima postaje sve jači i uzvišeniji. Nakon očitovanja subjektivnih religioznih tajna, javlja se u njemu velika pomirenost s prekogrobnom tajnom koja ga usmjerava prema vječnosti. Srce koje je čeznulo za "drugom obalom", smjerno se predalo planu Božje providnosti (*Ljepotom si opteretio, Kako da prijeđem, Uzdignute ruke, Molitva prije počinka, Kao što rijeka čezne*).

U takvim nadahnućima Jakšić nam je dao novu kategoriju spiritualnosti, poeziju mirne lirske intoniranosti sugestivnih slika i simbola. U nizu motiva on proširuje naše spoznavanje sakralnog smisla pojava, osvijetljenih magičnom rasvjetom nadnaravnog poimanja stvari. U onim stihovima u kojima se pjesnik vinuo do zvjezdanih krugova svijesti, možemo prepoznati vrijednosti istinske poezije, s izvornim izražajem misaone slikovitosti, s tajanstvenom slutnjom Vječnosti i smislom vrhunaravnih vrijednosti.

Krešimir VESELIĆ

Put u Madrid ili U traženju zajedničkog

Rijetko putujem u inozemstvo iz zabave. Mene ondje zanimaju ljudi. Tražim ono što nam je zajedničko, pogotovo ono dobro i lijepo, tj. Božje. Ili barem što je od toga preostalo. Te stvari mogu bolje vidjeti i prosuditi na poslovnom putovanju.

Kad me kolega Julio Moro s Universidad Carlos II iz Madrida pozvao da ga posjetim, uzbudio sam se više no obično. Prvi put u Španjolsku, koju kako s Hrvatskom, tako i s Njemačkom veže mnogo toga. Ima u Vojnovićevom "Sutonu" scena kad vladika priča svojim kćerima o nekadašnjoj slavi Dubrovnika te kako je "Karlo Kvinto" počastio dubrovačke poklisare rekavši im: "Cobrias vos!" Našto su oni, kao znak posebne milosti, smjeli u nazočnosti vladarevoj pokriti glave šeširom. Sjećam se pisma Filipa II. Dubrovačkoj Republici u tamošnjem arhivu; u njemu se uz ostalo naziva i kraljem Hrvatske i Dalmacije.

Put nije počeo sretno. Dva dana prije puta dobih neugodnu upalu grla, doktor mi daje antibiotik na put "za svaki slučaj", vrijeme hladno s kišom i rijetkim snijegom. Treba se dići u 5 ujutro. Supruga me vozi autom na kolodvor, odakle nastavljam vlakom na aerodrom. U Madridu prohladno, ali ima sunca. Kolega Moro kaže "donijeli ste nam bolje vrijeme". Ljubazni su kolege Španjolci. Julio Moro se smješka, spominjući značenje svog prezimena - tamnoput je, a kosa mu crna kao ugalj.

Radimo mnogo, svaki dan do kasno po podne. Uz moj kolokvij na Departamento de Matemáticas željeli bismo postaviti formalne i stvarne temelje srednjoročnoj znanstvenoj suradnji. O drugim stvarima razgovaramo za obroka i na kratkoj šetnji. Znatiželjni su da vide Hrvatsku; bit će to, ako Bog da, ovog lipnja na Konferenciji u Dubrovniku. Spominjem im epizodu s Karlom Petim.

Uz očito mnogo tamnoputih vidim i ne malo ljudi svijetle kose. Afrikanaca dakako ima, ali njih ne primjećujem toliko koliko Latinoamerikance. Oni se ovdje kulturalno osjećaju kao kod kuće. I obratno, dnevne novine posvećuju znatan prostor događajima u Latinskoj Americi. Kažu da čak postoji nadnacionalna institucija za njegovanje španjolskog jezika. Ona dublja veza među tim narodima, naime kršćanstvo, stupila je, izgleda, u pozadinu. Čini se da u Španjolskoj dekristijanizacija hvata korak s ostatkom evropskog Zapada.

Španjolski kralj više ne živi u raskošnom dvoru u centru Madrida; primjećujem kako je pročelje dvora, sve u bijelom mramoru, točno nasuprot pročelju veličanstvene katedrale sv. Marije, kao da se time htjelo ovjekovječiti katoličanstvo španjolskih vladara. Novine još uvijek kraljevski par naslovljuju po starinski "los reyes don Juan Carlos y doña Sofia".

Gradske ulice pune su naroda do kasno navečer. Restorani počinju služiti večeru tek iza osam sati, što je prevelika napast za moj želudac, pa moram uzimati tablete.

Sljedeći put moram sa sobom ponijeti zdjelicu i pakovanje zobene kaše - to moćno sredstvo za čuvanje želuca još je nepoznato u mom hotelu i u obližnjim lokalima. Stalno jedem ribu, tko to voli zaista je u Madridu došao na svoje, svježa je i dobro pripravljena.

Moj hotel u Calle Gobernador blizu je muzeja Prado, kao i zanimljivog novoosnovanog muzeja Thyssen-Bornemisza. Nemam želje gledati slike krećući se u gustoj koloni posjetilaca, radije lutam ulicama, prevrćem knjige po antikvarijatima i posebno po uličnim kioscima, sličnim onima na obali Seine u Parizu. Ima neke sličnosti između Pariza i Madrida, kako na ulici tako i u metrou; ipak, Madrid djeluje toplije, ne toliko po klimi, već ljudski. U Parizu je deskristijanizacija i dehumanizacija mnogo dulje na djelu. Pokušavam intenzivno učiti španjolski; najteže su one obične, svakidašnje riječi: *nada, hecho, llegar, hablar,* treba jednostavno naučiti napamet.

Petak kasno po podne, opraštam se s kolegama. Julio će me otpratiti u grad, da mi pomogne kupiti sitne poklone za moje drage kod kuće. Ja mu poklanjam nekoliko ilustriranih svezaka o Dubrovniku.

Moram ostati još u subotu i nedjelju - to pojeftinjuje avionsku kartu peterostruko! U subotu ujutro odlučujem se: idem u Toledo. Vožnja željeznicom traje dobar sat. Kad smo konačno napustili gradsku okolicu, nagrđenu starim i novim industrijskim površinama (začudo se mnogo gradi, posebno prometnice i instalacije), pred očima mi juri pomalo neobičan krajolik. Blago valovit, bolje rečeno visoravan, tu i tamo prekinuta uzvisinama, na kojima se nalaze naselja. Podsjeća me na unutrašnjost naše Istre, samo je sve daleko šire i prostranije. Gotovo nema drveća, uz dosta obrađene zemlje, koja se očito mora navodnjavati.

I Toledo je na takvoj jednoj uzvisini, željeznička pruga prolazi podno nje. Prvo upada u oči Alcázar, dostojanstven spomenik carsko-kraljevske prošlosti. Sada je u njemu nekakav vojni muzej, a za ulazak u obližnju katedralu treba kupiti ulaznicu. Nemam volje ni za jedno ni za drugo.

Kupujem plan grada. Mnoštvo crkava i samostana, pitam se koliko ih je još u funkciji. Na sjeverozapadnom dijelu Starog Grada vidim "Convento de Carmelitas Descalzas". Čekaj, nije li ono prijatelj M. govorio da negdje u Španjolskoj - kao da je baš Toledo - odnedavna žive hrvatske karmelićanke? Dok o tomu razmišljam, noge me same polako nose u tom smjeru (sve teže hodam, izgleda da će kostobolja biti jedan od tereta moje starosti). U tom dijelu grada nema turista. Malo je i domaćih, tek tu i tamo prođe neki automobil. Svaki put treba se hitro sklanjati, jer su ulice uske.

Prepoznajem Karmel izdaleka po visokom zidu bez prozora. Crkva zatvorena, nigdje nikoga (prošla su dva sata, sijesta je). Kako ću sad tu pozvoniti, a nisam ni siguran da je bila riječ o Toledu? Uto se otvore vrata susjedne kuće, i izađe neki čovjek. Kreće prema svom autu. Prilazim mu s nekakvom mješavinom talijanskog i onog što ja mislim da je španjolski. Htio bih razgledati crkvu. Čovjek shvaća, ali svečano odmahuje objema rukama: ne, u ovu crkvu nema ulaza. Odlučujem se izigrati svoju posljednju kartu: "Yo vengo de Croacia..." - lice se čovjeku naglo ozari, vuče me za rukav, zvoni na vratima samostana, živo nešto govori u kućni telefon, sve gestikulirajući.

Da, tu žive dvije sestre iz Hrvatske. Vanjska se vrata samostana otvaraju, i mene vode do karmelskog "koluta", to je otvor kroz koji karmelićanke komuniciraju s ostalim svijetom. Kroz uzak prorez na kolutu vidim časnu sestru, predstavljam se hrvatski i spominjem zajedničkog prijatelja M. Sad se i njoj lice ozari, i bivam puštan najdalje što se može, tj. u samostansku govornicu, ukusno uređenu sobu, pregrađenu rešetkom.

Nakon nekoliko minuta preda mnom se pojavljuje sestra E. Uzbuđen sam time nevjerojatnim slijedom događaja (suze nisu daleko), pričam joj, kako se baš slučilo da nabasam ovamo, ona kaže da je to Prst Božji. Ispostavilo se da imamo više zajedničkih znanaca iz Zagreba. Ja kažem, katolički svijet je malen, istina je, veli ona. Zabrinuto me pogleda i kaže: Ta Vi ste gladni, evo uzmite ono što i mi imamo danas za objed. Prihvaćam, te sve onako kroz rešetke hitro i spretno bivam poslužen juhom, pizzom s domaćim prilogom uz vodu i vino. Dok ja jedem, ona mi priča "storiju" hrvatskih časnih sestara u toledskom Karmelu, slavnoj Quinti. To jest, to je peti po redu Karmel, koji je osnovala sveta Terezija Avilska prema obnovljenom, strogom redovničkom pravilu, koje je sama izborila. Iz sestrinog skromnog pričanja tek se nazire ono glavno, da su hrvatske sestre svojim dolaskom i zalaganjem praktički spasile taj samostan od izumrća.

Dakako, usput izmjenjujemo misli o kršćanskom životu u suvremenom svijetu. Imam snažan dojam da se radi o osobi koja se zaista posvetila Bogu. Ispitujem ju o samostanskom životu i radu. Kaže, forme su manje važne, važna je naša unutarnja sloboda. Propuštam primijetiti da ja, kad govorim o kršćanskoj slobodi, prvenstveno mislim na slobodu od grijeha. Možda je i ona mislila isto. Ako Bog da, to nije naš zadnji susret, tako i sestra kaže kad sam se digao da se oprostim. Izađoh, još pod dojmom svega što se dogodilo, slučajno nabasah na autobus koji je vozio na kolodvor i u zadnji čas uskočih u vlak za Madrid.

Je li to zaista bio Prst Božji?

U Madridu sam bio predvidio još jedan posjet. Rekli su mi da se u crkvici Virgen del Puerto svake nedjelje slavi sv. misa po pretkoncilskom "tridentinskom" obredu, koji je moja velika ljubav. Još iste subote navečer, umoran od puta, odoh tamo, da se definitivno obavijestim. Iznenađenje: čovjek koji je uređivao crkvu, reče mi, takvo što ovdje ne postoji. Začuđen, zaustih da zatražim objašnjenje, no on zamahne rukama, te sam morao razumjeti: nemojte me ništa više pitati. Okrene se od mene i nastavi svoj posao - postavljao je cvijeće po klupama, očito za neko svečano vjenčanje. Sutradan, u nedjelju ujutro, opet odoh tamo, vidjeh da se misa ipak služila, samo sam nažalost zakasnio stigavši tek na Očenaš. Poslije mise javih se misniku i vjernicima, koji su me srdačno dočekali, među njima i docent dr. B., Nijemac, koji predaje povijest na madridskom Univerzitetu. Spomenuh im svoj čudni doživljaj. - Što ćete - kažu - to je bio ovdašnji svećenik.

- ?

- Da, znate, mi smo ovdje samo gosti i to očito ne baš dobrodošli.

Pitam se odakle ta mržnja. Na čemu se zasniva? Svakako barem dijelom na neznanju, točnije na ignoriranju. Tradicionalisti su ljudi koji na kršćansku sadašnjost

gledaju očima kršćanske prošlosti. Drugi - nazvat ću ih "neokonzervativcima" - pak gledaju na prošlost očima sadašnjosti. Onu treću grupu, koja je sigurno najbrojnija i u Crkvi najutjecajnija, ne zanima ni jedno ni drugo, tamo se očito odustalo od bitnih zasada kršćanstva, kako onih doktrinarnih, tako i moralnih. Moja sklonost tradicionalizmu naglo je ojačala u času kad sam u Crkvi zamijetio orvelovsku težnju za brisanjem pameti: ne žele da se sjećam. A za mene je Crkva utjelovljeno sjećanje: *Unde et memores Domine*... Sjećamo se ne samo onih događaja i činjenica koji su od osnovne važnosti za našu vjeru, već i onih drugih: svetaca, njihove duhovne i moralne ostavštine (tu spada i tradicionalna rimska liturgija). Osnovna je greška pokoncilskog vremena u tome što je htjelo zadržati ono prvo, a odbaciti ovo drugo. Rezultat je kriza kršćanskog identiteta u kojoj živimo.

Moj novostečeni poznanik dr. B. sav se razletio pomoći mi da dospijem na nedjeljnu misu. Znajući kako stoje stvari predlaže mi: odvest će me do "Obre", tamo se misa služi po novom obredu, ali dostojno i korektno ("Obra" je španjolski žargon za "Opus Dei"). I tako me odveo do Sv. Mihajla, crkve papinskog nuncija, koja je sada predana na upravu Opusu Dei. U crkvi urednost i pedantnost uobičajene za tu ustanovu. Mise se služe jedna za drugom, svećenici, kad završe misu, u talaru odlaze u ispovjedaonice. Mislim da i dobar dio vjernika u crkvi pripada "Obri".

Peta je nedjelja Korizme, za nas "tridentince" Prva Nedjelja Muke. Misa je "recitirana", dakako na španjolskom, svećenik na početku čita Ulaz, taj je tekst zajednički novom i starom obredu: *Sudi mi, Bože, i rasudi pravdu moju od naroda bezbožnoga. Izbavi me od čovjeka zla i podmukla.* Propovijed je o oproštenju grijeha i sakramentu ispovijedi. Pričest primaju svi odreda na usta i klečeći. Ipak, ni u ovako rijetko čistom obliku, točno po slovu misala, novi se obred ne može mjeriti sa starim. Stari je obred daleko topliji, hvata za srce, bilo u obliku tihe mise s njenom apsolutnom koncentracijom na misterij, bilo u raspjevanom gregorijanskom koralu, kad nebo pred našim očima silazi na zemlju. Novi je obred u svom glasno recitiranom obliku izrazito didaktičan i hladan, sudjelovanje laičkih čitača i predmolitelja više me podsjeća na školski sat nego na crkveni obred. Možda je i to jedan od razloga što u novom obredu cvate svakakva improvizacija i "kreativnost" - time se bježi od te odbojne hladnoće. Mom nelagodnom osjećaju pridonosi i glasno sviranje orgulja pod prikazanjem i pričešću bez ikakvog pjevanja - što mi se na pragu Velikog Tjedna čini neobičnim.

Izlazim iz crkve na sunce, dani bivaju sve topliji. Polako lutajući uskim uličicama (moj jeftini plan grada ima samo veće ulice) probijam se prema trgu Atocha, odlazim u neki jeftini restoran na objed, a zatim u hotel, gdje me čeka prtljaga. Kako sam sjeo u metro, u meni se rađa misao da svoje madridske doživljaje stavim na papir. Iskorištavam vrijeme čekanja na aerodromu da napišem prve retke.

U Selimovićevom "Dervišu i smrti" glavni junak pita svog prijatelja zašto toliko voli putovati, zašto neprestano odlazi. Sve je, odgovara prijatelj, u odlaženju i vraćanju, to stvara privid slobode. Nemir promjena, da se zabašure osnovna pitanja egzistencije, koja zahtijevaju vanjsku, a onda i nutarnju sabranost i mir. Nadam se da ovaj put u Madrid nije bio samo jedna etapa u bijegu od samog sebe.

Anica Slavka SENTE

Pregled orguljarskog zanatstva u Hrvatskoj

Orguljarstvo u Hrvatskoj ima veoma staru, a moglo bi se reći i slavnu tradiciju. Međutim, treba odmah istaći da su zapisi o orguljama i orguljašima, a osobito o orguljarima, općenito u svijetu, veoma škrti. Ipak, uza sve to, pojedini se europski gradovi mogu ponositi arhivskim podacima koji se odnose i na taj vid glazbene kulture. U najstarije takve zapise spada onaj iz španjolskog grada Taragone, gdje se godine 1164. spominje orguljaš Luka Veliki (Lucas Magnus)[1]. Među najstarijim su zapisima o orguljama u Italiji onaj iz Siene i iz Trevisa: prvi iz godine 1374., a drugi iz 1364.[2] I susjedni Beč, najjače političko-kulturno središte Srednje Europe, posjeduje takve arhivske zapise tek iz godine 1334.[3]

Grad Zagreb u tom pogledu ide ukorak sa spomenutim europskim gradovima. Prvi takav zapis pronađen u njemu potječe naime iz godine 1359., a odnosi se na orguljaša crkve sv. Marka, koji se zvao Nikola i nije bio zvanjem svećenik.[4]

Međutim, u pogledu orguljarskog zanatstva, što je bilo i prirodno očekivati, Dubrovniku pripada povijesno prvenstvo. Taj naš grad, koji je bio samostalna država sve do godine 1806., upravo je zato prednjačio svim ostalim našim gradovima u materijalnoj i duhovnoj kulturi, pa i u ovoj što se odnosi na gradnju orgulja. U tom gradu koncem XIV. i početkom XV. stoljeća susrećemo snažno razvijeno orguljarstvo koje prelazi okvire i granice Dubrovačke Republike. Prvi poznati graditelj orgulja koji se spominje u Dubrovniku, zvao se Martin. On je bio izrađivač i oružja koje se latinski nazivalo "balisterum" (samostrel), pa ga arhivski dokument naziva Martinus Balisterus (Martin Balister). Martin je došao u Dubrovnik iz Zadra, čiji je bio građanin, i zadržao se devet godina. U Dubrovniku je izrađivao samostrele, ali i orgulje, kako se to spominje u ugovoru između orguljara Johannesa Andalusa (Ivan Andaluzanin) i dubrovačkog kanonika arhiđakona Vlaha Bobaljevića. Ovaj Martin, koliko se zna, sagradio je jedne orgulje "a brachio" prije godine 1388.[5]

Snažniju orguljarsku djelatnost razvio je Johannes Andalus (Ivan Andaluzanin), koji djeluje u Dubrovniku, kako je zajamčeno na temelju arhivske građe, od 1388. do 1410., ali može se računati i više. Zna se da je sagradio orgulje po narudžbi kanonika Vlaha Bobaljevića, jedne druge po narudžbi Federika Gučetića i još jedne za crkvu sv. Vlaha. Sve troje orgulje Andalus je gradio još prije početka XV. stoljeća. Koliko je

[1] Usp.: *Enciclopedia della Musica*, sv. IV, Milano, 1964, str. 135.
[2] *Isto*, str. 215 i 329.
[3] *Isto*, str. 500
[4] Usp.: Hudovski Z, *Razvoj muzičke kulture u Zagrebu od XI. do konca XVIII. st.*, Rad JAZU 351, Zagreb, 1969, 12.
[5] Usp.: Đ. Petrović, *Najraniji zapisi o graditeljima orgulja i orguljama u Dubrovniku*, Zvuk 99, Sarajevo, 1969., str. 423-424.

bila razvijena ta njegova djelatnost vidi se iz činjenice da je istodobno sklapao ugovore s više naručitelja. Jedan od njih zvao se Radmilo Milković. S njim je sklopio ugovor 24. XI. 1401. Ugovor je zanimljiv zbog toga što se Radmilo obvezuje s tim graditeljem ići i izvan Dubrovnika, u Split, Zadar, pa i izvan naših krajeva, u Anconu. Iz toga se može zaključiti da je taj orguljar (Andalus) iz svoje dubrovačke radionice izrađivao orgulje i za Italiju.[6]

Nakon Andalusa kroz dulje razdoblje nećemo susresti ime nekog orguljara koji bi u Dubrovniku bio razvio takvu vrstu zanatstva. Prvi novi podaci takove vrste naći će se tek početkom 18. stoljeća, o orguljaru Moysesu de Moyse, što se u Dubrovniku 1713. oženio nekom Marijom Stellom. Po svoj prilici umro je u Dubrovniku, jer se znade da mu je tu umrla žena, a i njihova su djeca kasnije živjela i djelovala u Dubrovniku. On je gradio orgulje u Kotoru (dominikanska crkva), Hvaru (katedrala), a vjerojatno i drugdje po Dalmaciji.[7]

Koncem 18. stoljeća djeluje orguljar Vicko Klišević. Frano Bulić, koji je, kao konzervator za Dalmaciju, godine 1917., u vezi s naredbom o rekviziciji orguljskih cijevi u ratne svrhe, pregledao sve orgulje u Dalmaciji, pa i one u stolnoj crkvi u Dubrovniku, u svom izvješću o orguljama spominje i orguljara Klišević: "Stolna crkva u Dubrovniku ima lijepe orgulje domaćeg orguljskoga graditelja i skladatelja, svećenika Vicka Klišević, negdje iz godine 1750. I škrinja orgulja lijepo je umjetničko djelo iz sredine XVIII. vijeka. Orgulje imaju izvanrednu glazbenu vrijednost. Tako izvrsnog materijala nema skoro u cijeloj Dalmaciji. Ljupkost i mekoća intonacije upravo zanosi čovjeka. Tu nema onoga krieštavoga zvuka, što se čuje kod modernih orgulja. Ona punina, veličanstvenost i dragost principala podaje te vrline ovim orguljama. Oktava je tako meka i nježna, da može služiti kao solo registar, što je kod današnjih modernih orgulja sasvim isključeno. Svi ovi registri, kojima se slični više ne prave, tako su fino izrađeni da bi i prigodom preuredbe staroga mehanizma u modernu pneumatiku bilo apsolutno potrebno ostaviti ih. Ovako bi se bili jednom izrazili o ovim orguljama strukovnjaci po izvješću dotičnoga crkovinarstva."[8]

Bilo bi od velike kulturne važnosti kad bi se moglo dokazati da je Klišević zaista napravio takve orgulje. Izvješća što su ih uprave pojedinih crkava davale tadašnjem konzervatoru za Dalmaciju, Frani Buliću, ne mogu se uvijek uzimati kao vjerodostojna. Išlo se naime za tim da se instrumenti zaštite, te ne postanu plijen rekvizicije u ratne svrhe, pa se nastojalo dokazivati kako orgulje potječu od domaćih graditelja, ili kako imaju izuzetnu umjetničku vrijednost. Prema takvim bi se izvješćima moglo reći da je Klišević bio graditelj orgulja i u dubrovačkoj katedrali. Ipak postoje i

[6] *Isto*, str. 424-426, u: Demović M, *Musik und Musiker in der Republik Dubrovnik /Ragusa/ vom Anfang des XI. Jahrhunderts, bis zur Mitte des XVII Jahrhunderts*, dezertacija, Musikwissenschaft-institut der Universität zur Köln 1978., str. 68.
[7] Usp.: Bošković I., *Nekoliko podataka o orguljaru Moysesu de Moyse*, Sv. Cecilija XLVI, Zagreb, 1976, str. 5-7.
[8] Usp.: Bulić F., *Orgulje glasovitih umjetnika po crkvama u Dalmaciji*, sv. Cecilija XII, Zagreb, 1918, str. 163-164.

drugi podaci glede istinitosti takvih tvrdnji. Da je Klišević zaista bio graditelj orgulja, dokazao je Cvite Fisković, koji je godine 1974. objavio jedan ugovor iz godine 1787. između Vicka Kliševića i uprave korčulanske katedrale o gradnji orgulja. Međutim, te Kliševićeve orgulje na Korčuli pokazale su se, po sudu stručnjaka, manjkave, pa su 1800. godine zamijenjene novima.[9] Na temelju toga ne bi se dalo zaključivati da su gore spomenute orgulje koje opisuje Bulić, djelo Vicka Kliševića.

U 18. stoljeću snažnu aktivnost razvit će dvojica zadarskih graditelja: Dominik i Gaetano Moscatelli. Obojica su rođeni u Veneciji, a djelovali su iz Zadra. Dominik, koliko se zna, gradio je orgulje u Kotoru (crkva sv. Marije), Hvaru (franjevačka crkva i katedrala), Ninu (župska crkva), Mulu (župska crkva), i Trogiru (katedrala). Sačuvane su jedino one u Ninu i Mulu.[10] Njegov sin Gaetano osim po Dalmaciji, gradio je orgulje i u kontinentalnoj Hrvatskoj, kao u Bednji, Ivanić Gradu i Virju. U Dalmaciji postoji više njegovih sačuvanih orgulja od kojih treba kao posebno vrijedne istaknuti one u Sutivanu na Braču.[11]

Možda su i drugi dalmatinski gradovi imali svoje domaće graditelje orgulja, ali to nije istraženo.

Najslavnija osoba orguljarstva u Dalmaciji i uopće u Hrvatskoj bio je Petar Nakić (1694. - 1770.). Rođen je u selu Bulićima u župi Podgrebača blizu Skradina. U mladenačkoj dobi stupio je u franjevački red, i kao pripadnik toga reda studirao je teologiju u Veneciji te postao svećenik. Kasnije je napustio Red i djelovao kao svjetovni svećenik i graditelj orgulja. Orguljarstvo je učio kod mletačkog graditelja Piaggia (Piazza). Najslavnije su njegovo djelo orgulje u crkvi sv. Justine u Padovi. Sagradio ih je godine 1735.. To su bile dvostruke orgulje savršenog prijenosnog mehanizma i s napravom "tira tutti". Ubrajale su se među najsavršenije orgulje XVIII. stoljeća u Italiji. One su mu veoma podigle zanatski ugled. Smatra se da je Nakić sagradio oko 350 orgulja što u Italiji, a što u Hrvatskoj. Jedine potpuno sačuvane orgulje tog majstora nalaze se u crkvi franjevaca konventualaca u Šibeniku.[12]

I u kontinentalnom dijelu Hrvatske, kako pokazuju arhivski podaci, orguljarstvo je bilo razmjerno odrana njegovano. Tako se zna da je zagrebački orguljaš Strugell (službovao od 1630. - 1654.) popravljao i gradio orgulje. Osim toga, orguljari su bili i članovi ceha zanatlija.[13]

Prema najnovijim, još nepotpunim istraživanjima Ladislava Šabana, orguljarske radionice, osim u Zagrebu, nalazile su se u Koprivnici, Slavonskoj Požegi, Križevcima, Karlovcu, te Varaždinu i Osijeku. Vlasnici su tih radionica domaći ljudi ili doseljenici

[9] Usp.: Fisković C., *Iz glazbene prošlosti Dalmacije*, Mogućnosti, br.6-7, Split, 1974. (XXI), str. 727.

[10] Usp.: Šaban L., *Doprinos trojice Moscatella orguljarstvu Dalmacije*, Radovi Centra AZU u Zadru, Zadar, 1974, (svez. 21) str. 217-260.

[11] Usp.: *Isto*, str. 254.

[12] Usp.: *Muzička Enciklopedija*, sv. II, Zagreb 1963, str. 286: Dispoziciju Nakićevih orgulja iz crkve sv. Justine u Padovi, usporedi u: Dugan F., *nav. dj.*, str. 261: Više o Petru Nakiću vidi: Šaban L., *Umjetnost i djela graditelja orgulja Petra Nakića u Dalmaciji i Istri*, Arti Musices 4, Zagreb, 1963, str. 5-45.

[13] Usp.: Hudovski, Z, *nav. dj.*, str. 40.

iz Austrije, Njemačke ili koje druge susjedne zemlje. Poneki majstori sagradili su opsežniji opus, a neki su znani kao graditelji samo manjeg broja orgulja. Međutim, svi su oni s kulturno-povijesnoga gledišta vrijedni naše pažnje, pa ih se ovdje nabraja prema podacima Ladislava Šabana, objavljenim u službenom Vjesniku Zagrebačke nadbiskupije godine 1974. i 1976.[14]

U Koprivnici se javljaju dva orguljara: Mijo Švarcmajer, koji je sagradio orgulje u Martijancu godine 1889., te Petar Ovčarić, graditelj orgulja u mjestu Jezeru Klanječkom iz godine 1914. Graditelj iz Slavonske Požege, Holub Venceslav, sagradio je, od godine 1907. kada se nastanio u Požegi, više orgulja i to: poslije 1911. u Jasenovcu, 1916. u Stražemanu (kao opus 6) i Slavonskoj Požegi (franjevačka crkva, opus 7), godine 1918. u Vetovu (opus 9), 1925. u Daruvaru, 1927. u Gornjim Bogičevcima i 1929. u Novskoj i Davoru, i drugdje.

U Križevcima djeluju Josip i Viktor Ehatić. Josip je sagradio 9 orgulja i to ovim redom: 1899. u Đurđevcu, 1901. u Gornjem Dubovcu, 1911. u Orehovcu (Sv. Petru), 1912. u Kalniku i u crkvi sv. Križa u Križevcima. U Karlovcu gradi orgulje Ivan Heilinger. Predstavljen je orguljama u crkvi sv. Marije u Karlovcu-Dubovcu iz godine 1857. Te je orgulje kasnije, 1961., pregradio graditelj Antolić-Soban. Druge su Heilingerove orgulje u Donjem Zvečaju, iz godine 1836. Treće je sagradio u Glini oko godine 1850.

U Karlovcu početkom našeg stoljeća djeluje Dragutin Šalat, koji je postavio jedne orgulje u Donjem Čagliću godine 1905.

Varaždin je zastupljen brojnim graditeljima. To su: Karlo Geissler, Matija Jeremitz, Ignac Petter, Gotthard Steiniger, Papa Josip, Petter Josip, Pangracije Vupor i Tassner. Od Karla Geisslera sačuvale su se orgulje u kapucinskoj crkvi u Varaždinu. Potječu iz godine 1860. Orgulje u Drpkovcu, iz godine 1833., pripadaju Matiji Jeremitzu, a vjerojatno i orgulje iz godine 1839. u župnoj crkvi u Loboru te jedan pozitiv u Petrovoj Gori (župa Lobor). Ignacu Petteru pripadaju orgulje iz 1844. u Kamenici, iz 1837. u Hlebinama, iz 1838. u Gušćarevcu i iz 1851. u Drnju. Steininger je gradio više orgulja, a sačuvale su se one u kapeli Klupci iz 1828., iz 1829. jedne u Donjoj Batini te druge u Dubovcu, i iz godine 1831. orgulje u Galgovu. I od Josipa Pape sačuvale su se četvere orgulje i to: iz godine 1869. u Kelemenu, iz 1872. u Knegincu, iz 1873. u Glogovnici i jedne nastale oko 1881. u Gornjem Mihaljevcu. Od Josipa Pettera sačuvale su se orgulje u Novoj Vesi kod Varaždina, koje potječu iz 1890. U isto vrijeme djeluje i Matija Tassner, od kojega potječu jedne orgulje u Osekovu, iz godine 1783. Pankracije Vupora, franjevac, sagradio je 1972. orgulje za svoju samostansku crkvu u Varaždinu.

Osječkom krugu pripada graditelj Ivan Pump, koji je godine 1850. Sagradio orgulje u Novoj Gradiški. U Osijeku djeluju i tri graditelja s prezimenom Fabing: Andrija, koji je oko 1848. sagradio orgulje u Kobašu (Slavonski Kobaš), njegov brat

[14] Usp.: *Nav. dj.* u tekstu: Prilog službenom vjesniku br. 4, Zagreb, 1974., str. 1-17, te br. 6, Zagreb 1974., str. 1-37, i br. 2, Zagreb 1976, str. 1-37.

Lovro, koji je negdje u isto vrijeme sagradio orgulje u Kutjevu, te Lovrin sin Ferdo od koga potječu orgulje iz godine 1900. u Podgoraču.

Zagrebački krug graditelja još je širi. Najstariji je u njemu Antun Weiner. Od njega su sačuvane orgulje u franjevačkom samostanu u Samoboru, koje potječu iz godine 1738. Radi se o najznačajnijim starim orguljama sačuvanima u kontinentalnoj Hrvatskoj. Pavao Pump sagradio je više orgulja: godine 1830. u Krapju, 1833. u Kostelu, 1834. u Kloštar Ivaniću; orgulje u kapeli sv. Katarine u Petrinji potječu također negdje s početka tridesetih godina toga stoljeća; godine 1838. u Resniku, 1842. u Jakopovcu, 1844. u Divuši, 1846. u Gračanima, 1848. u Kraljevcu na Sutli i Farkašiću. Godine 1850. u Gornjoj Jelenskoj, 1858. u Lasinju i Viduševcu, 1860. u Topuskom. Postoje još neke orgulje koje vjerojatno pripadaju ovom graditelju.

I Antun Šimenc ostavio je razmjerno opsežan opus. Njegove su orgulje nastajale ovim vremenskim redoslijedom: 1860. u Kaniškoj Ivi, 1862. u Konjščini i Hrvatskoj Dubici, 1863. u Voloderu, 1864. u Gorama, 1868. u Predavcu, 1869. u crkvi sv. Petru u Čvrstecu, 1870. u Malom Ravenu, 1871. u Visokom. U isto vrijeme nastajale su i orgulje Franje Seiblera. Sačuvane su njegove orgulje u kapeli sv. Franje Ksaverskoga u Plešivici, koje potječu iz godine 1835., te jedne iz godine 1843., koje se nalaze u Garešnici. Od graditelja Jurja Dobnika sačuvale su se četvere orgulje i to: u Nadkrižovljanu iz godine 1891., u Novskoj iz godine 1892., u Vetovu iz godine 1898. te u Kozarcu iz godine 1908. (prije u Bjelovaru u grobišnoj crkvi).

Magdalena Made BULIĆ

Sjećanja i uspomene - IV

Posvećeno Mariji i Mati Marčinko

U spomen "Točkici"

Bilo je ljeto 1993. g. U Oršićev dvorac, koji je ujedno i bolnica za kronične bolesti djece u Gornjoj Bistri, razni došljaci pa i mještani ostave svoje mačiće koje su slučajno otkrili kako bi ovdje gdje su djeca i medicinsko osoblje i gdje se pretpostavlja da ima dosta hrane i veliki perivoj našli svoje mjesto pod suncem. Obično su ti mačići ženke a nađe se i poneki mužjak.

Toga ljeta stigla je Točkica sa svojim bratom. To su bili veseli i nestašni mačići, nerazdvojni. Utrkivali su se po čitavom dvorištu i izvan njega. On je imao velike uši a ona sa desne strane blizu njuškice usta točicu od crvenkaste dlake dok je sva bila sivo bijela. Po toj točkici u obliku madeža dobila je i ime. Isticale su se lijepe velike i umne oči. Njen mali brat brzo je zatim posvojen i Točkica je ostala sama. Družila se s našim domaćim mačkama a to su bili otac mačak, majka, i dvoje djece brat i sestra koji su rasli zajedno s Točkicom jer su se rodili iste godine. No kako su joj odnijeli brata, postala je nekako sjetna i ne onako vesela kao kod dolaska. Često sam za vrijeme dežurstva šetala perivojem a koji put sam i sjedila na travi. Svih petero pratilo me u stopu za šetnje ili bi učinili krug oko mene tamo gdje bi se skrasila. Točkica je prednjačila u svojim akrobatskim igrama, loveći druge mačke za rep ili bi ih preplašila kada su se to najmanje nadali. Moram priznati da je bila pravi mali nestaško. Bilo je i dana kada se držala po strani od ostalih mačaka, pa i od mene, nekako sjetna i zamišljena, ponosna i pomalo nepristupačna. Iz prikrajka je promatrala kako milujem ostale mačkice a opet pretvarala se da to ne primjećuje.

Svako dežurstvo sve moje obroke podijelila bih s njima. Rasla je Točkica i stasala u lijepu mačkicu, ali uvijek odlučna da dođe do hrane. Nije se bojala ni kokoši ni psa. Kada bi se netko približio njenoj porciji dobio bi streloviti udarac lijevom šapom da se nisu pravo ni snašli odkuda je doletio. Domaće mačke nitko uglavnom nije tjerao, jer su zimi boravile izvan dvorca, zavlačeći se u razne udubine da im bude toplije, a gdje bih im ja postavljala stare deke. Točkica je bila drukčija. Kako se približavala jesen i hladniji kišni dani, uvijek bi pronašla načina da se pritaji i uđe u dvorac na neko toplije mjesto. Voljela je djecu. Što je najinteresantnije, isprva je to bilo krilo teško hendikepiranog dječaka koji je bolovao od encefalokele tj. njegov mozak nalazio se izvan lubanje u posebnoj kili. Ta se malformacija nije mogla kirurški korigirati. No dječak je bio afektivno topao. Što se mačkica više stiskala u njegovom krilu to ju je on nježnije gladio a na ostatku njegova lica nazirala se ljubav, sreća i toplina. To je bio toliko potresan prizor da se ne može riječima opisati. No dijete i mačka nikako ne

mogu biti skupa, k tome u bolnici, tko je to vidio! I jasno: Točkici su bila zatvorena vrata.

Rano je nastupila zima s velikim snijegom. Mačkica se skrivala po podrumu ili u kupaoni dolazila bi i do mliječne kuhinje, hodajući za ljudima kojima je ona bila sve simpatičnija jer je njena inteligencija bila nadprosječna. Za vrijeme moga dežurstva puštala sam je u liječničku sobu da se ugrije, jer mačke - kako znam - vole toplinu. Interesirala se jako za crtiće i jednom je tako napeto promatrala emisiju o kućnim ljubimcima gdje su uglavnom pokazivali psiće. Po završetku emisije, iz pogleda upućenog meni, shvatila je da je to samo aparat i nije više obraćala mnogo pažnje, osim kada su se prikazivali crtići koje je voljela gledati. Prijateljstvo između Točkice i mene razvijalo se sasvim polako. Ispočetka moje su ruke bile išarane od njezinih noktića kada bi se s njom igrala. Tumačila sam joj da se može igrati i tako da ne nanosimo drugom bol, jer je nekoliko puta i ona dobila po turu. Zavukla se pod stol, ali je shvatila pouku. Dolazila je nježno u moje krilo, sjela bi i uvijek pružala desnu šapicu da bude u mojoj ruci, tada bi prela i zaspala dišući jednoliko. Kada bi se odmarala ležeći na kauču, došla bi nježno do mene, trljala svojom glavicom o moje čelo, koji put bi mi i liznula nos, ugodno se smještajući ponosna, uzdignute glave ali sretna što je voljena i što je uspjela na neki način pobijediti svoju lovačku mačju ćud i uvijek uvući svoje noktiće.

Kada bi bila žedna, skočila bi na umivaonik i proučavala slavinu sa svih strana tako da joj je uspjelo otvoriti vodu. Močila bi svoju šapicu i prala si uši i lice. Bila je neobično čista i uredna mačka. Svako slobodno vrijeme posvetila sam promatrajući tu "podmuklu", "licemjernu" životinju, koja kada čovjeku prijeđe preko puta donosi "nesreću". No podmuklosti i licemjerja nije bilo zamijenila ih je privrženost, nježnost, ljubav ali i nenametljivost.

Točkica je dolazila i po noći. Neobično nježnim ali i upornim glasićem odzvanjao je njezin moleći "mjau". Kada bih joj otvorila vrata liječničke sobe, pretvaralo se to u sretno mrnjau, mrnjau, uvijek dvaput. Ostatak noći provela je mirno spavajući pod stolom. Kako sam hranu za mačkice držala uglavnom u prozoru ili vitrini, nekoliko puta u toku noći provjeravala bih je li obrok na sigurnom. Vrijeme je prolazilo, primjetila sam da je Točkica ljubomorna. Nije voljela da pišem na stroju, niti da telefoniram, mrzila je moje naočale a kada bi djeca došla da sa mnom razgovaraju uvijek se borila da zauzme mjesto između mene i njih. Jednom sam mnogo razgovarala s jednom djevojčicom, ležeći na kauču. Neko je vrijeme to tolerirala a onda je pomalo agresivno došla do mojih ustiju i svojim tijelom naprosto mi ih zatvorila da više ne pričam, kada joj ne iskazujem pozornost. Prošla je godina dana. Točkica je postala zrela mačkica pa je - prirodno - njen trbušić počeo rasti u očekivanju malih mačića. Uozbiljila se, ako bi se i igrala to je bilo nakratko. Dosta je spavala i postala troma. Kada bi na dvorištu srela sivog mačka koji je rastao s njom dali bi si neprimjetno pusu. Posljednjih dana primjetila sam njenu majčinsku zabrinutost za potomstvo, gledala bi me ravno u oči i mijaukala, ali ne zbog hrane ili vode. Pokušala bi šapicom otvarati ormare po sobi a onda gledajući bi odustajala znajući da me i tako nema svaki dan i da ovdje ne može

biti. Kada bih po poslu krenula iz sobe gledala me svojim široko otvorenim očima kao da mi je htjela poručiti ne ostavljaj me dugo, jer bi krenula za mnom a vratila se natrag kada bi joj rekla da neću dugo izbivati.

Došao je i 17. IV., još jedan dan mojeg dežurstva. Tokom jutarnjih sati maca je bila sa mnom u sobi i najednom je silovito nastojala otvoriti vrata ormara, zatim je skočila do mene na kauč sklupčala se i silom htjela zavući glavu pod moj rukav. Bilo mi je jasno, mačkica ima trudove. Otrčala sam po kutiju i pelene i nagovorila je da siđe sa mnom u podrum. Pokazivala sam joj razna mjesta. Sramežljivo umiljavajući se oko mojih nogu dala mi je do znanja da joj se ni jedno mjesto ne dopada, no nije me htjela uvrijediti. Potom je otišla na dvorište jer još nije bilo tako strašno. Sjedila je osamljena na kamenu kod vodoskoka. Kretala se otežano s velikim i teškim trbuhom za njeno malo tjelešce. a oči su joj bile upale i umorne. Oko 14 sati istoga dana pila sam kavu sa sestrom. Točkica je došla na kat, ravno k nama. Došla je do mene i počela snažno mjaukati SOS. Uhvatila me panika. Sa svojih 57 godina nikada nisam bila prisutna pri porodu neke životinje, koljena su mi klecala i uputila sam se prema stepenicama da donesem kutiju. Točkica je u hipu skočila, obujmila šapicama moju nogu i nije me puštala misleći valjda da ću je ostaviti. Sagnula sam se prema njoj i objasnila da samo idem po kutiju. Čekala me je na vrhu stepenica. Smjestila sam kutiju iza televizora na pod liječničke sobe. Maca je ušla odmah u kutiju i nije se iz nje više micala, gledala me ravno u oči a ja je nisam napuštala. Za otprilike pola sata počeli su pravi trudovi, mačkica je počela ubrzano i teško disati, dahtala otvorenih ustiju, premještala se sa boka na bok ili bi se vrtila u krug, da bi zatim ponovno legla. Razbacala je papire i pelene, ostala je čista kartonska podloga. Nakon nekog vremena pojavio se prvi mačić kojeg je nježno lizala. To stvorenje imalo je velika uheka, dugi mokri repić, crvene nožice ali jak i prodoran glasić, dosta vitalan pentrao se po majci u potrazi za hranom. Taj proces trajao je oko četiri sata dok se nije porodio i četvrti posljednji, mačić. Ponudila sam izmučenoj životinji vodu, ali ju ona od slabosti nije ni kušala. Namjestila se nježno da svi mačići dođu do hrane i zaspala. Točkica je bila dobra i mirna. Kada sam nakon nekog vremena ušla u sobu ležala je na tjemenu, gledajući me preko glave pomalo zafrkantski, ali uglavnom sretna s potpunim povjerenjem. No jadnu životinju trebalo je zajedno s mačićima odnijeti negdje u podrum. To smo učinili zajedno s kutijom. Stavili smo je u otvor starog ormara pred kojim je bilo čitavo brdo starih istročenih dječjih madraca. Točkica se nije pomaknula. Donijela sam joj vode, pokazala gdje je i otišla. Bilo mi je teško. Oko 21 sat odnijela sam joj jogurt, odmah je počela jesti. Ostavila sam je čitavu noć na miru, pokazavši joj gdje se nalazi prozor da može van. U jutro prije odlaska kući odnijela sam joj dječju hranu: mljevenu govoedinu i krumpir te šalicu mlijeka. Pogladila sam je nježno po glavi, rekla joj neka bude dobra i požurila na autobus.

29. travnja opet sam bila dežurna. Nosila sam joj hranu kod kuće i jedva čekala da je vidim. Ušla sam u podrum i govorila s vratiju: Macice, evo me! No, kutija je bila prazna. Nigdje Točkice ni njenih mačića. Umjesto njene kutije podmetnuta je neka druga, zdjelica s hranom bila je prazna, mlijeko gotovo sve popijeno, a voda do dna.

Teško je bilo doznati pravu istinu. Netko je govorio da je u toj istoj kutiji zatvorena i bačena živa sa svojim mačićima, drugi da je ona puštena a mačići poubijani, a treći me tješe da ako je živa pronaći će put do dvorca ako nije predaleko.

Bilo kako bilo, danas je 1. svibanj, opet sam dežurna očiju otečenih od plača jer mislim tko će jadnoj životinji dati hranu i vodu? Ako živi kolika je njena patnja?

Tješi me samo njena izvanredna inteligencija. Uz Božju pomoć... .

Kornjače Ivica i Marica

Negdje u ljeto 1972. godine moja kći Ana, osmogodišnja djevojčica, dobila je na dar dvije male, grčke cancare, promjera oko 3 cm, sasvim mekana oklopčića: Ivicu i Maricu - Tako smo, naime, mislili čitavih šest godina, kasnije se uspostavilo da su obje mužjaci -

Kod tetke Pavle u Zagrebu stekla sam veliko iskustvo o životu i ishrani tih dražesnih životinja.

Preko zime zamotane lagano u papir i smještene u kutiji spavale bi zimski san. Tada nisu ni pile ni jele, a metabolizam tih hladnokrvnih ljubimaca sveo se na jedva 2-3 udisaja u minuti, uz sasvim usporen i rad srca. U samo proljeće budile su se upalih očiju... Prvo im je trebalo ponuditi vodu, koju bi one požudno pile više od jedne minute...

Zatim se na jelovniku našao list salate, rajčica, tvrdo kuhan griz na mlijeku, pileća jetrica, smokvica te sipina kaša zbog sadržaja kalupa važnog za tvrdoću njihovog oklopa. Šetkale su po balkonu i voljele su se sunčati ispruživši maksimalno svoje glavice, opustivši udove.

Radila sam na Klinici za dječje bolesti Rebro. Jednoga dana po povratku kući našla sam uplakanu kćer i majku, nisu govorile ništa, pokazujući mi prstom prema balkonu. Jednoj od kornjačica sada Mareku prednja desna kanetica bila je sva krvava i visjela na ostatku kožice. Bio je to nesretni slučaj kada su se na propuhu zalupila vrata balkona a kornjačica se tamo našla. Boljelo je to nesretnu životinjicu... Trebalo je djelovati. Namjestila sam fiziološki tu krajnju falangu, omotala je čvršće flasterom i umočila u suefonamidski prašak.

Kornjačica je počela hodati iako šepajući..., no kako je prihvatila hranu, zaključila sam da bi to moralo biti dobro. Nakon tri tjedna skinula sam flaster. Kanetica je savršeno zarasla, nije se vidjelo ništa od povrede osim što joj dva noktića nisu nikada narasla.

Kornjače su rasle polako, oklop im je postao čvršći a mi smo ga brižno premazivali uljem tako da su bile prekrasne. Utrkivale bi se balkonom... No Ivica se teško mirio sa sužanjstvom visoko podižući glavu kako bi vidio dokle seže ograda... .

Drugo ljeto službujući na Rebru nazvala me uzbuđena kći: "Mama, Ivica nema oko". -

Došavši kući našla sam Ivicu s velikim oštećenjem desnog oka koje je bilo zatvoreno. Prvo što mi je palo na pamet da je to bio (ugriz) ubod ose. Kako nema

mnogo razlike u lječenju čovjeka i životinje, stavljala sam mu obloge od kamilice a navečer Kloramfenikal mast za oči. - Tako je to trajalo tri dana. -

Četvrti dan nazove me opet kći na Rebro ali sada veselo saopćivši: "Mama, Ivica opet ima oko".

Jednom je Marek gotovo progutao skorup sa mlijeka i dobio teški proljev - To je bilo opasno - uplašila sam se za njegov život... Postupila sam kao i s djecom i ponudila mu lagan ruski čaj. Pametna kornjačica pila ga je tri dana... četvrti dan prva čvrsta hrana bio je list salate - sve je dobro završilo -

Prolazile su godine. Naši ljubimci imali su gotovo svaki 500 gr. i bile su velike maze osobito Marek, jeo je isključivo samo iz ruke dok je Ivica bio samostalniji -

Pošli smo na ljetovanje i ostavili kornjačice na čuvanju -

Po povratku za Mreka nije bilo spasa uginuo je mojoj majci na rukama. Grob mu se nalazi u dvorištu kraj prekrasne crvene ruže. Ivica je ostao sam - Došla je 1984. g. Spremali smo se na ljetovanje u Nin i odlučili tamo pustiti Ivicu na slobodu -

Stigli smo tako u taj prekrasni gradić, jednog od rezidencije hrvatskih narodnih vladara, sa biskupijom iz IX. stoljeća, te zapisom kneza Višeslava na krstionici.

Te godine moj otac je naslikao više od 10 slika ulja na platnu.

Jedna od ruševina staroga grada imala je u kamenoj međi otvor koji je vratio u gustu travu doduše požutjelu od vrelog ljetnog sunca. Kako nam se to ipak učinilo najsigurnijim mjestom odlučili smo tu pustiti Ivicu.

Pošli smo kćerka i ja s osjećajem velike tuge ali i radosti...

Ivica je veoma brzo jednolično šuškajući nestao sa otvora u travi...

Vratili smo se kući... Nakon više od jednog sata, osjetila sam neodoljivu potrebu da se vratimo na mjesto gdje smo ostavili Ivicu.

Pri grimizno crvenom zalazu sunca, nepomično, visoko uzdignute glave oslanjajući se na same vrhove konđica stajao je na otvoru Ivica. Njegova gotovo crna silueta poput sfinge ostavljala je utisak nečeg nadprirodnog. Počeli smo ga zvati imenom uputivši se prema njemu da ga ponesemo sa sobom. Pogledao nas je i sada sasvim polako i dostojanstveno nestao u travi...

Svaki dan do povratka u Zagreb dolazili smo do otvora, ali Ivice više nije bilo.

Kanarinci Čipica i Hipo

Sa nekim stvarima u životu, teško se mirim, - a to su sužanjstva životinja po ZOO-vrtovima, to su cirkusi a najviše me boli gledati ptičice u krletkama, kojima je Bog podario krila za let a mi ljudi u svojoj taštini i neznanju tumačimo da su one prilagođene gotovo savršeno takvom uvjetu života...

Dakle strašno sam mrzila zatvaranje ptičica i tumačenje da je njihov prekrasni pjev u takvim okolnostima izraz radosti i veselja...

Zato mi se to i dogodilo -

Već kasne jeseni doletjela je Ona, mala kanarinka na naš balkon. Trebalo ju je uloviti, staviti u krletku jer ne bi preživjela nadolazeću zimu -

To je uspjelo vrlo brzo... Sjećam se da ju prvoga dana nisam ni pogledala, toliko mi je bilo teško...

Malo pomalo vezali smo se svi uz tu milu ptičicu, koja je iako kanarinka prekrasno pjevala... Preko noći trebalo je nekom tamnom tkaninom prekriti njenu krletku da ptičica ima mira spavati...

Uvijek kada sam bila kod kuće ustajala bi po noći približivši se sasvim tiho Čipici zaželjevši joj laku noć - odgovorila je isto tako sasvim tiho cvrkutom ali samo jednim...

Da stvar bude teža za mene, nakon nekoliko godina, jednog kišnog popodneva iza zatvorenih vrata na balkonu se začuo prekrasan pjev... Prozori sobe prema dvorišnoj strani bili su otvoreni... Mama, kći i ja izašli smo na balkon.

Na podu je stajao prekrasan narančasto zlatni kanarinac... Ugledavši uletio je u našu sobu - Stvorila se druga krletka a u njemu Čipica i Hipo naši nezaboravni kanarinci - Pjevali su često u duetu, a Hipu je moj otac dodao i nadimak Pavaroti -

Čipicu smo puštali iz krletke da leti po sobi, no Hipu se nismo usudili, toliko je bilo zaokupljen pjevom gotovo čitav dan - Krletke su se nalazile jedna iznad druge; Iako Čipica nije trpila fizičku prisutnost Hipice, vezala ih je neka magična uzajamna privrženost -

Eto navikla sam se na ova dva mala anđela, anđeoskog glasa -

Čipica se u svojoj šestoj godini razboljela od ciste na jajniku - Veterinar za male životinje izjavio je da se ne može ništa učiniti... Nisam se mogla pomiriti s takvim ishodom - Sterilnom iglom sam otvorila cistu iz koje je izišlo nekoliko kapi tekućine...

U vodu za piće stavila sam nekoliko zrnca Sinersula. Takvom terapijom Čipici je bilo dobro i po dva mjeseca.

Kada je bolest recidivirala ponavljala sam isto lječenje -

Živjela je još dvije godine... U osmoj godini života vrativši se iz službe našla sam je dahtajući u gnjezdu široko opuštenih krila. Izvadila sam je nježno s mnogo pijeteta i položila na dlan - Pogledala me svojim već pomalo ugaslim očicama, podigla je gotovo okomito svoj kljunić prema Bogu otvorivši ga širom ispustila je svoju dušicu - i glavica je klonula na dlan - Svi smo plakali - Hipica je ostao sam i toga dana nije pjevao -...

Izgubivši Čipicu, svu ljubav i nježnost posvetili smo Hipici - On je to osjetio i znao. Pogodivši neku njegovu želju cvrkut se pretvorio u radosni "fijuk" tako bi se to moglo prevesti - Imao je već osam godina kada se razbolio od artroze koljena i zglobova. Nije više mogao skakutati, nije mogao stajati na prečki, klečao je na koljenima... Srce mi se paralo...

Ptičici je trebalo olakšati patnje - Dno krletke prekrila sam nekanim slojevima staničevine, od kartona složila mali balkonić unutar krletke da Hipisa može i dalje promatrati žvito oko sebe i po ljeti u hladu i druge ptičice koje su dolijetale na balkon - To je bila neobično prilagodljiva i inteligentna ptičica - Stavljala bih ga nježno na pod krletke gdje se nalazila hrana koju je on jeo kao da se nije ništa dogodilo...

Kraj balkonića bila je voda, list salate, sipina kost - U slobodno vrijeme uzimala bih nesretnu ptičicu i stavljala je na svoj dlan lijeve ruke, gdje je ona ležeći na leđima sa skvrčenim nogicama u zraku, gurajući svoj kljunić između dva moja prsta mirno spavala - Tako se to nastavljalo punih dvije godine. Hipo i ja smo se razumjeli i razgovarali... Evo kako... upitala bih ga: Hipica hoćeš vodicu? Ako je to bila njegova želja glasao se opisanim radosnim fijukom u protivnom bi šutio - Tako su nastale upitne rečenice: Hipica hoćeš papati? - Hoćeš na balkonić? Hoćeš spavati? Čak i u tom stanju svoje bolesti znao je zapjevati "Pjesmu nad pjesmama" -

Svi smo ga voljeli i obožavali - Nosila sam ga sa sobom i u službu. Sjedeći sa sestrama na kavi - ležao je na mojem dlanu, sasvim miran i spokojan, promatrajući bez imalo straha život oko sebe - U dobi od deset godina jednog jutra našla sam ga mrtvoga na dnu njegove krletke sa nogicama u zraku ležeći na leđima -

Ni Čipica ni Hipo nisu zakopani - Nalaze se u ukrasnim kutijama zamotani u čipku svaki u svojoj krletci -

Obitelj kosova

Dugo će mi ostati u sjećanju jedan lipanjski dan prije nekoliko godina. ...

Kišilo je... izišla sam na balkon zbog neobična cvrkuta kosova koji su se nalazili na obližnjem stablu.

Nervozno su prelijetali s grane na granu, da bi se strmoglavo sručili prema visokoj travi i opisujući u zraku parabolu opet uzlijetali na stablo. Njihov se cvrkut pojačavao do kulminacije, pretvarajući se u krik, zatim je jenjavao, nadolazio u napadima postajao sve jači i jači. Dvorištem se širio očaj...

Pogledala sam bolje: trava se neznatno pomicala a onda sam ugledala sivu mačju glavu a zatim čitavo tijelo koje se šuljalo polako sve bliže njihovom mališanu...

Moja majka koja je isto tako promatrala što se događa našla se filmskom brzinom u dvorištu...

Mahala sam rukama, vikala kako bih spriječila mačku koja je bila na dohvat kosiću... no majka je bila brža, spretno je uhvatila to nježno stvorenje koje je samo skakutalo a uvrijeđena i ponosna mačka ostala je nepomična i ukopana na mjestu kao da se to sve skupa nje uopće ne tiče...

Kosić je bio golišav, bez repa, slabašnih krila s velikim smiješnim kljunom na dražesnoj glavici.

Pronašli smo krletku i stavili ga u nju, unijevši je u kuhinju. Promatrali smo ga sa svih strana, a on je žmirkao svojim lijepim očicama i svakih nekoliko sekundi glasno kriknuo...

Zaključili smo da je gladan. Odmah smo pronašli svježe komadiće mesa, pipetu za vodu, bili smo puni ideja kako da ga nahranimo i napojimo da bi preživio. Otvarali smo mu nasilno kljunić, ubacivali hranu koju je on neumorno gutao... No točno svakih nekoliko sekundi, poput navijene mehaničke igračke, šćućuren žmirkajući podrhtavajući

čitavim slabašnim tjelešcem ispuštao je sanažan krik koji se teško uklapao u njegov izgled.

Mislim da je prošlo više od dva sata. Pomalo umorna od napornog hranjenja te uvijek gladne ptičice izišla sam na balkon da udahnem zraka...

Osjetila sam neku nelagodu, bolje reći prisustvo neke više sile. I zaista to je bio toliko neobičan prizor da sam ostala bez riječi, htjela sam pozvati majku, ali mi nije odmah uspjelo.

S desne strane balkona na ogradi stajala je nepomična crna silhuetas: otac-kos u čijem je kljunu bilo nekoliko već prezrelih trešanja, a s lijeve strane isto tako nepomična majka-kosica s pečenim kokicama u kljunu. Promatrali su me netremice, pomalo zahvalno i pomalo prijekorno u iščekivanju...

Vjerojatno sam trebala prije shvatiti da ne može čovjek baš sve... Ušla sam u kuhinju i iznijela njihovog mališana s krletkom. Kosovi su odmah oživjeli, bez straha sletjeli pridržavajući se rešetaka, predali sinčiću skupljenu hranu.

Postala sam svjedokom neobičnog događaja. Uporno i neumorno, neprestano su donosili hranu, a on kosić sada se tek derao iz sveg glasa prirodnim pravom djeteta za roditeljskom skrbi. Kada bi stigli učinio se da spava, a kada bi se s hranom razočarano povlačili, lukavo žmirkajući, tako je vikao da su se odmah vraćali... Navečer smo ga unosili u kuhinju, da bi se slijedeći dan od ranog jutra do sumraka ponavljala ista priča...

Za četiri dana narastao mu je repić, nije više bio golišav, krila su mu ojačala, nekako je sav narastao, postao je snažan, sve je češće lupao krilima i glavom po zidovima krletke, sve nezadovoljniji svojim sužanjstvom.

Šestog dana, kada su mu već proporcije tijela obećavale da bi mogao slijediti u letu svoje roditelje, otvorili smo vratašca krletke... Kosić ih je brzo pronašao, malo se stresao, raširio krila i stojeći na samom rubu otvora visoko podignute glave, ali smiješna još žvalava kljuna, skočio je na ogradu balkona. Roditelji su se pritajili i budno pazili što će se dogoditi.

Ovlaš nas je pogledao a zatim se elegantno spustio na ogradu susjednoga dvorišta. U tili čas kosovi su bili uz njega, upadajući jedan drugom u cvrkut letjeli su iznad njega prema susjednom stablu. Mališan je brzo učio iz njihovih ptičjih uputa i pomalo nespretno ali odlučno digao se u zrak i slijedio ih do označenoga mjesta. Nestali su u krošnji... Srećom, mačke nije bilo u blizini.

Od tada svake zime dolaze dva crna kosa na naš balkon da skupljaju mrvice, a u rano proljeće jedan od njih prekrasno pjeva ispod krova našega balkona. Samo mi je teško dokučiti je li to otac ili sin-kos.

Berba

Zrele grozdove
žute, crne
i crvene
čekaju bačve
drvene.

Pognuti brentaši
znojne kose
pune brente
na leđima
nose.

Uveče po kućama
sve do prvog pijetla
pjeva se
pjesma stara
i svijetle svjetla.

Iskreni ćao

Iskreni je ćao
za pozdrav
još jedan
dokaz
da je svaki drugi
glas stao.

U šutnji
prsti
bojažljivo
kreću
i već se
druge misli
u glavi
šeću.

Milivoj KOVAČIĆ

Moj kateheta Mihovil Kolarić

(Koprivnica, 1880. - KPD Stara Gradiška, 1948.)

Među Koprivničance o kojima se nije smjelo govoriti skoro pola stoljeća a kamoli što napisati, možemo, dapače moramo ubrojiti i poznatog svećenika, koprivničkog katehetu i društvenog djelatnika Mihovila Kolarića, zvanog Miško.

Svećenika i katehetu Mihovila Kolarića poznavao sam od djetinjstva, jer odrastao sam u Gajevoj (danas Dugoj ulici) u kući nasuprot njegovoj rodnoj kući. Iz tih vremena ostao mi je u dobrom sjećanju njegov lik, za mene tada dobroćudno strog i pomalo službeni.

Često sam ga na ulici ili pred kućom susretao kao susjeda koji me zapitkivao kako mi je u zabavištu kod časnih sestara i što sam sve kod njih naučio, pa sam mu nekada recitirao poneku pjesmicu što sam je bio naučio. U tim našim susretima znao mi je reći: "Za koju godinu doći ćeš u moju školu, pa ćeš postati pravi polaznik i đak pučke škole".

Kada sam u rujnu školske godine 1934-1935. pošao u prvi razred Dječačke pučke škole, u prvom satu iz vjeronauka predstavio nam se Mihovil Kolarić, naš budući kateheta. Od trećeg razreda pučke škole a poslije temeljitih priprema i vježbi, uz pomoć starijih učenika započeli smo i mi mlađi posluživati kod sv. Mise u župnoj crkvi sv. Nikole: postali smo ministranti. Obično se ministriralo do završetka četvrtog razreda pučke škole. Ja sam još jednu godinu ministrirao kao učenik prvog razreda gimnazije. Kasnije sam, kao gimnazijalac, nastavio ministrirati u crkvi sv. Antuna Padovanskog, kod franjevaca, čiji su nam profesori predavali vjeronauk u nižim i višim razredima Realne gimnazije u Koprivnici.

Osobno mi je Mihovil Kolarić-Miško kao susjed, svećenik, kateheta-vjeroučitelj, i kao čovjek, ostao u lijepim, nezaboravnim uspomenama iz djetinjstva i mladosti. Po završetku trećeg razreda pučke škole primio sam 21. lipnja 1937. u župnoj crkvi sv. Nikole prvu Sv. pričest za koju me je on pripremio. Slika u spomen na taj dan, s njegovim potpisom, sve do danas visi na zidu moje radne sobe. On mi je dao osnovne i važne naputke i spoznaje o katoličkoj vjeri i Rimokatoličkoj crkvi, vjerskom vladanju, molitvi, o poštivanju starijih i siromašnih, o dobru i zlu, što mi je kasnije u životu, školovanju, zanimanju i obitelji dobro poslužilo i čega sam se, u granicama mogućnosti, u životu pridržavao.

Mihovil Kolarić rođen je 20. rujna 1880., kao blizanac sestre koja je umrla 1882. godine. Otac, Valko Kolarić, bio je klobučar-šeširdžija a majka Ana, rođena Virger, kućanica. Rođen je u obiteljskoj kući u koprivničkoj Dugoj ulici (nekada Gajeva, danas ponovno nazvana Duga ulica) na broju 156 (danas broj 2). Poslije uspješno završena četiri razreda pučke ili osnovne škole u Koprivnici, prvih šest razreda Realne gimnazije završio je u Varaždinu. Na nadbiskupskom liceju u Zagrebu završava sedmi i osmi razred, a ispit zrelosti (veliku maturu) položio je 12. srpnja 1901. godine na gornjogradskoj Realnoj gimnaziji. Bogosloviju polazi na sveučilištu u Zagrebu, gdje završava osam semestara bogoslovnog fakulteta. Nadbiskup dr. Juraj Posilović 16. srpnja 1905. zaredio je Mihovila-Michaelia Kolarića za svećenika Zagrebačke nadbiskupije. Mladu sv. Misu služio je u rodnom gradu Koprivnici, koncem srpnja 1905. godine.

Svoje je svećeničko djelovanje Mihovil Kolarić, kao mladi kapelan, započeo 1905. na župi u Pregradi, a zatim odlazi na župu u Posavskim Bregima, gdje je kapelan do početka 1906., kada je imenovan upraviteljem župe, koju službu obnaša do kraja 1909. godine. Početkom 1910. godine vraća se u rodnu Podravinu, a imenovan je za kapelana na župi u Pitomači, gdje ostaje do kraja 1912. godine. Dekretom Kraljevske hrv., slav., dal., zemaljske Vlade, odjel za bogoštovlje i nastavu, od 1. XII. 1912., Mihovil Kolarić imenovan je privremenim vjeroučiteljem niže pučke škole u Koprivnici. Službu je nastupio 1. siječnja 1913. godine. Osim na nekim razredima dječačke i djevojačke niže pučke škole vjeronauk predaje i u svim razredima šegrtske i ženske stručne škole.

Kao svećenik djelovao je u koprivničkoj župi sv. Nikole, gdje je osim svakodnevne sv. Mise koju je služio u sedam sati u jutro, svake nedjelje i blagdanima u devet sati prije podne služio tzv. đačku misu. Toj su misi prisustvovali, osim pučkoškolaca, šegrta i polaznica ženske stručne škole, u velikom broju roditelji učenika, učitelji i ostali vjernici. U dane prije velikih katoličkih blagdana, Božića, Uskrsa, Tijelova, Spasova, Sv. Nikole, uvijek je bio u ispovjedaonici i to ne samo za učenike, nego i za sav ostali kršćanski puk. Bio je aktivan i u tadašnjim vjerskim organizacijama, koje su okupljale djelotvorne ljude katoličkog svjetonazora. Sudjelovao je u velikim pripremama i održavanju Euharistijskog kongresa u Koprivnici 1927. godine. Prigodom tog kongresa prvoj sv. pričesti pristupilo je oko tristo školske djece, koju je pripremio njihov kateheta uz pomoć časnih sestara Družbe Kćeri Božje ljubavi iz koprivničkog samostana u Basaričekovoj ulici. Sudjelovao je i u održavanju drugog Euharistijskog kongresa, 1937. godine, u čijem je završnom dijelu sudjelovao nadbiskup supomoćnik-koadjutor dr. Alojzije Stepinac.

Tadašnji koprivnički župnik i dekan Stjepan Pavunić imao je dužnost da vrši kontrolu djelovanja vjeroučitelja na svojem području. O radu katehete Mihovila Kolarića uvijek je napisao da su vjeroučenici pokazali zadovoljavajući uspjeh u znanju iz vjeronauka. Kateheta Mihovil Kolarić ocijenjen je odlično, pa je to tih godina zapisano u Spomenici župe sv. Nikole u Koprivnici.

Mihovil Kolarić istaknuo se je već za vrijeme studija bogoslovije lijepim glasom i sviranjem orgulja i harmonija. Kao aktivni pjevač bio je nekoliko godina (1903.-1905.) član zbora sjemeništaraca Nadbiskupije zagrebačke. Kasnije, od dolaska na službu u Koprivnicu 1913, nalazimo sustavno opisano njegovo društveno djelovanje u pjevačkim

društvima "Podravcu" i "Domoljubu" u kojima je uspješno djelovao punih trideset godina do 1943. godine. Kao zborovođa započeo je djelovati 1913. u pjevačkom društvu "Podravac" a 1919. prelazi u drugo koprivničko pjevačko društvo "Domoljub", gdje kao zborovođa i član odbora društva djeluje sve do 1943. godine, kada je društvo prestalo s aktivnim djelovanjem.

Službeno je imenovan za zborovođu "Domoljuba" početkom 1922. godine, uz mjesečnu naknadu od 300 kruna. Svojom organizacijskom sposobnošću osim muškog, ženskog i mješovitog pjevačkog zbora, obnovio je i tamburašku sekciju društva. Uz pjevačke priredbe, koncerte i druge društvene manifestacije u gradu Koprivnici i okolnim mjestima, zbor je uspješno nastupio u mnogim gradovima u Hrvatskoj: Osijeku, Varaždinu, Križevcima, Ludbregu, Bjelovaru, Petrinji, Pitomači, Virju i drugim, manjim mjestima. Jednim od najvećih uspjeha smatra se nastup zbora u Zagrebu na proslavi 50. obljetnice pjevačkog društva "Slobode" 25. listopada 1925. godine u Hrvatskom narodnom kazalištu, gdje je s nekim drugim društvima uspješno izveo nekoliko skladbi.

Od najvažnijih događaja u 1929. godini (prema službenim zapisnicima odborskih i godišnjih sjednica "Domoljuba", koji su pohranjeni u Muzeju grada Koprivnice) potrebno je spomenuti odluku odbora sa sjednice održane 13. prosinca 1929., na kojoj je jednoglasno odlučeno da zborovođa Mihovil Kolarić dobiva dirigentski štapić, vrijedan u ono vrijeme 700 dinara, i to kao znak sjećanja na 20. obljetnicu osnutka i djelovanja "Domoljuba". Povodom te odluke i dara zborovođa Kolarić izjavljuje da mu je dodjela dirigentskog štapića potvrda ljubavi i požrtvovnosti koju iskazuje prema društvu, a da će mu darovani dirigentski štapić biti najveća svetinja i vječna uspomena na toliko dragi mu "Domoljub". Prema godišnjim izvješćima zborovođe Mihovila Kolarića društvo unazad deset godina broji prosječno 250-300 upisanih članova, ali od toga aktivnih pjevača ima 40 a ostalo su podupiratelji, utemeljitelji i začasni.

Svoje izvješće na XXII. godišnjoj skupštini društva, iz 1935. godine, zborovođa Mihovil Kolarić završava ovako: "Zborovi izvode uz male iznimke sve skladbe naših nezavisnih autora udruženi u 'Skladu' te prema tome izvode najljepše bisere našeg narodnog blaga, naše hrvatske pjesme, koje obrađuju najbolji hrvatski skladatelji i propagatori naše autohtone narodne kulture i hrvatskog glazbenog izražaja. Stavlja se na srce svim članovima da budu u slijedećoj poslovnoj godini što revniji, oduševljeniji te ustraju u plemenitom radu oko naše lijepe hrvatske pjesme."

Proslava 30. obljetnice osnutka "Domoljuba" održana je 18. lipnja 1939. godine u Koprivnici, a bili su prisutni mnogobrojni članovi pjevačkih društava iz Bjelovara, Zagreba, Križevaca, Ludbrega, Pitomače, Virja, Novigrada Podravskog, Kuzminca te dva domaća društva "Podravac" i "Domoljub". Na svečanom koncertu povodom te proslave održanom u prepunoj dvorani "Domoljuba", izvedene su skladbe Krnica, Matza, Lovrića, Jankovića, Odaka, Fallera i Špoljara. Na tolikom broju prisutnih pjevačkih društava i pjevača treba zahvaliti poduzetnom, agilnom i nadaleko dobro poznatom, uspješnom i uvaženom zborovođi "Domoljuba" neumornom Mihovilu Kolariću.

U godinama neposredno prije Drugog svjetskog rata smanjuju se društvene aktivnosti, kao i zainteresiranost za pjevačka društva i njihovo djelovanje. Takvo je stanje i u "Domoljubu", u kojem se broj aktivnih članova pjevača i ostalih djelatnika iz godine u godinu smanjuje, a neke sekcije, kazališna i tamburaška, prestaju djelovati.

U NDH tijekom 1941. i 1942. godine pjevački je zbor, iako u smanjenom sastavu, sudjelovao na nekoliko državnih i prigodnih proslava. Tako je 10. travnja 1942. prigodom druge obljetnice osnutka NDH izveo nekoliko rodoljubnih pjesama. Organizator uspješnog dobrotvornog koncerta pod pokroviteljstvom Udruge Pomoć, koji je održan 19. siječnja 1942. godine u dvorani Domoljub, bio je Mihovil Kolarić. Od konca 1943. društvo prestaje djelovati, a u 1944. godini prestaje potpuno s radom.

Mihovila Kolarića-Miška, katehetu u mirovini, uhitili su djelatnici koprivničkog Odjeljenja zaštite naroda (OZNA), 11. lipnja 1945. Nakon dva tjedna preslušavanja, maltretiranja, psihički i fizički iscrpljen potpisao je, pod pritiskom, istražni zapisnik i 25. lipnja 1945. predan je Vojnom sudu komande bjelovarskog područja u Bjelovaru. Na formalnom suđenju pred tadašnjim Vojnim sudom vojne oblasti zagrebačke, optužen je u pet točaka za djela protiv naroda, izvršena za vrijeme okupacije i trajanja NDH. Osuđen je 11. srpnja 1945., na smrt strijeljanjem. Vojni sud II. Jugoslavenske armije presudom od 18. srpnja 1945. u Zagrebu, preinačio je prvu presudu i izrekao kaznu zatvora u trajanju od deset godina, s prinudnim radom. Ta je presuda postala pravomoćna pa je osuđenik Mihovil Kolarić s ostalim supatnicima, braćom svećenicima i redovnicima, odveden u radni logor u Velikoj Pisanici, 20 kilometara istočno od Bjelovara. U logoru je smješten u tkz. I. kažnjenički bataljon.

U logoru u Velikoj Pisanici logoraši su bili prisiljeni živjeti bez najosnovnijih zdravstveno-higijenskih uvjeta, uz tri oskudna obroka hrane na dan i malo vode za piće. Uz takve uvjete logoraši su bili prisiljeni raditi najteže poljske i šumske poslove i svakodnevno pješačiti po nekoliko kilometara do mjesta određenog za robovski rad i to bez obzira na vremenske prilike.

Početkom ožujka 1946. godine, logoraš Mihovil Kolarić s većom je skupinom svećenika i redovnika prebačen u kaznionicu u Staru Gradišku (dalje Kaz. S. G.). Logor u Velikoj Pisanici bio je napušten i zatvoren, a zatočenici su odvedeni u kaznionice u Lepoglavu i Staru Gradišku.

Kako su kažnjenici u Staroj Gradiški životarili, ili bolje rečeno polagano ali sustavno umirali, najbolje nam pismeno i usmeno svjedoče izjave preživjelih nakon izdržane kazne, a osobito svećenika i redovnika. U proljeće 1946. započelo je rušenje samostana i crkve u okružju kaznionice, opasanih visokim zidom. Svećenici i redovnici uglavnom su sudjelovali u rušenju navedenih sakralnih građevina, i to po izričitoj naredbi uprave kaznionice, uz pojačani nadzor čuvara. Raditi se moralo golim rukama, svaki dan, bez obzira na vremenske prilike. U tim je radovima, s ostalim svećenicima i redovnicima robijašima, sudjelovao i koprivnički kateheta Mihovil Kolarić.

Kako je preko dvije i pol godine, zajedno sa svojim supatnicima, braćom svećenicima i redovnicima, živio po zatvorima, logorima i kaznionicama, moralo mu se narušiti zdravlje. Pod konac 1947. godine počeo je pobolijevati, malaksati i slabjeti.

Prema izjavama zatvorenika s kojima je boravio u istoj sobi, s obzirom na njegove tegobe i zdravstveno stanje, nije mu na vrijeme pružena odgovarajuća liječnička pomoć, niti je provedeno ikakvo liječenje, a nije bio primljen ni u zatvorsku bolnicu, koja je djelovala u Kaz. S. G. Umro je 7. siječnja 1948. godine u zatvorskoj sobi, okružen svojim supatnicima, i to navodno od trbušnog tifusa, u teškim mukama bolesti. Pokopan je kao i svi umrli zatočenici u Kaz. S. G. na zatvorskom groblju, s obilježjem i natpisom Miško Kolarić.

Prema pismu svećenika Adolfa Blage, Kolarićeva supatnika u kaznionici u Staroj Gradiški, 7. veljače 1951. sestrama u Koprivnicu, Kolariću je posljednja želja bila da ga pokopaju u obiteljsku grobnicu na groblju u Koprivnici. Sestre mu tu želju nisu mogle ispuniti zbog neimaštine i zbog propisa da se posmrtni ostaci kažnjenika mogu ekshumirati tek one godine kada mu istječe kazna, a za Mihovila Kolarića bila bi to 1955. godina (osuđen je 1945. na deset godina robije). Njegovi zemni ostaci kao i mnogobrojnih njegovih supatnika, ostali su na zatvorskom groblju kaznionice, u neoznačenom, zapuštenom i nepoznatom grobu.

Svoj ovozemaljski mučenički i robijaški život Mihovil je Kolarić završio u 68. godini života i 43. svećenstva. Kao svećenik i vjeroučitelj bio je dobar čovjek, svoj život i svečenički poziv posvetio je svome hrvatskom katoličkom narodu, a kao vjeroučitelj i prosvjetni djelatnik posvetio se odgoju djece i mladeži. Bio je uspješni društveni djelatnik u koprivničkim pjevačkim društvima "Podravac" i "Domoljub", kao pjevač, zborovođa, dirigent, organizator mnogih koncerata i priredbi, društvenih izleta i nastupa pjevačkih zborova u Koprivnici i drugim mjestima.

Željko VEGH

Britanski izvoz totalitarne ideologije fašizma u Hrvatsku između dva svjetska rata

Posvećeno hrvatskom narodu u domovinu i svijetu

VII. Kako se britanska vlada odlučila 1936. "riješiti" fašizma u svojoj zemlji: komedija sa sir Osvaldom Mosleyjem. Zašto je Velika Britanija poticala hrvatsko domoljublje i istraživanje hrvatske kulturne baštine? Čudni "književni" prikazi Josipa Horvatha. Odgovor na pitanje o uzrocima izvanredno velikog angažiranja hrvatske inteligencije na svim područjima kulture u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Lobotomija hrvatskoga naroda, odnosno pokolj nad hrvatskom inteligencijom kao cilj britanske operacije nad hrvatskim narodom.

Kada sve ovo čitamo, kada ne možemo povjerovati da je jedna "zapadna demokracija" mogla smisliti takvu prljavu obmanjujuću operaciju i obaviti je nad jednim starim europskim kulturnim narodom kakav su Hrvati, narodom koji nije znao da su kultura jedno a politika nešto sasvim drugo, i koji je gledao pun naivnog povjerenja prema Zapadu misleći da gleda u smjeru stare europske kulture a ne u smjeru makijavelističkog shvaćanja politike, shvaćanja koje je odbacilo staru europsku kršćansku kulturu, onda je to zato što imamo potpuno krive predodžbe o ideologiji fašizma, naime mislimo da fašizam može postojati samo u obliku totalitarnih režima i crnih košulja; upozorili smo da je dr. Milan Šufflay prvi u Europi shvatio kako je bit fašizma u rasističkoj mržnji, u rasističkom preziru prema drugim narodima i rasama, u rasističkom omalovažavanju drugih naroda, i da se prema tome ideologija fašizma može nastaniti i u zemljama parlamentarnih demokracija. Nastanila se i u Velikoj Britaniji, jer je samo zemlja u kojoj se nastanio fašizam mogla smisliti i obaviti ovakvu operaciju nad hrvatskim narodom, jer samo oni koji su prezirali hrvatski narod mogli su mu to učiniti. Međutim, britanska je vlada morala 1936. stvoriti predodžbu u europskoj i svjetskoj javnosti da se tobože riješila fašizma, jer je samo tako mogla u idućem Velikom ratu kazniti svoje fašističke saveznike, koji će imati zadatak obraniti anglosaski Zapad od boljševičke Rusije. Da to mogne učiniti, morala je stvoriti predodžbu kako bit fašizma nije u rasizmu, nego u nacističkoj uniformi, u crnim košuljama, u načinu pozdravljanja, u pjesmama, dakle u kazališnom dekoru, u nevažnim vanjskim detaljima. Kako bi stvorila takvu predodžbu, britanska je vlada izvela kazališnu

predstavu sa sir Osvaldom Mosleyjem u glavnoj ulozi. Da to dokažemo, ne trebamo otići u britanske arhive, iz kojih ionako na tajanstven način nestaju važni dokumenti, nego dostaje pomno analizirati vijesti koje su se tada plasirale u hrvatskom dnevnom tisku o toj uličnoj predstavi britanske vlade, započetoj 2. listopada. U "Jutarnjem listu" čitamo:[366]

"London, 2. X. Ministarstvu nutarnjih posala predana je predstavka potpisana od 100.000 osoba,[367] kojom se traži da ministarstvo zabrani veliku propagandističku povorku,[368] što ju fašisti namjeravaju prirediti u nedjelju. Laburistička stranka[369] je odlučila u nedjelju prirediti protupovorke, ako ne bude zabranjena fašistička povorka. Ministarstvo nutarnjih posala još nije stvorilo odluku hoće li zabraniti obe povorke ili će poduzeti takve mjere da protivnici ne dođu u dodir."[370]

6. listopada u Horvathovom listu čitamo:[371]

"London, 5.X. U istočnim dijelovima grada došlo je sinoć do teških sukoba između redarstva i komunista prilikom najavljenog ophoda engleskih fašističkih crnih košulja.[372] Redarstvo je radi održanja mira zabranilo fašistima ophod i mobiliziralo je oko 10.000 redara, ali usprkos toga počeli su se komunisti skupljati, dapače su na osobito važnim točkama podigli barikade. Redarstvo na konjima je bilo prisiljeno nekoliko puta jurišati, pri čemu su demonstranti bacali na redare kamenje i druge predmete, dapače i pucali iz revolvera, ali samo slijepim nabojima da uplaše konje.[373] Kasnije na večer je uspostavljen mir u toliko, da je redarstvo moglo dozvoliti jednako komunistima i crnim košuljama da održe skupštine u raznim zatvorenim lokalima,[374] koje je redarstvo čuvalo od protivničkih napadaja. Kod ovih su sukoba ranjene 84 osobe, i od toga 15 redara. Oko 80 osoba je uapšeno. Redarstvo nije bilo u stanju

366 U Londonu bi moglo doći do gužve između fašista i laburista. JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8868 (3. X.), str. 16. Potpis: (k).

367 Gle čuda: probritanski „Jutarnji list", koji tako pomno prati sva događanja u Velikoj Britaniji, nije imao pojma da se pripremaju nekakve „velike" fašističke demonstracije, i to tako dugotrajno pripremaju da je netko imao vremena skupiti čak 100.000 potpisa! Jer, ova „vijest" u "Jutarnjem listu" prva je vijest te 1936. o nekakvom fašističkom pokretu u Engleskoj!

368 Dakle, engleske novine najavljuju velike fašističke demonstracije - ovo „velike" dobro upamtimo!

369 Nemojmo se iznenaditi kada budemo čitali da su protupovorku organizirali - „komunisti".

370 Uobičajena britanska proizvodnja predočaba o neodlučnosti britanske vlade.

371 Burna nedjelja u Parisu i Londonu : Silne redarstvene snage spriječile krvoprolića u Parisu : Napadaj na auto vođe britanskih fašista. 1500 uapšenih u Parisu. JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8871 (6. X.), str. 4. Potpis: -g-

372 Eto iznenađenja: umjesto "fašista", u prvom se planu u "vijestima" pojavljuju "komunisti" (u koje su se na zagonetan način premetnuli najavljeni laburisti), koji su vrlo agresivni i stvaraju londonskom redarstvu mnogo više problema nego "fašisti".

373 Jasno je da su pucali samo slijepim nabojima, jer se radi o kazališnoj predstavi u kojoj nitko ne smije biti ranjen, a kamoli poginuti. Cilj je predstave već sada jasan: prava su opasnost za uređeno društvo agresivni komunisti, s kojima redarstvo u zapadnoj parlamentarnoj demokraciji ne može izaći na kraj, a fašisti su tako uljuđeni i mirni (jedino je nezgodno što nose crne košulje)!

374 Stvarno su to bile "velike fašističke" demonstracije, kada su svi "fašisti" stali u jedan "zatvoreni lokal"! Demonstracije su samo zato "velike" da bi britanska vlada stvorila predodžbu u europskoj javnosti kako je ona ipak tako superiorna vlada koja je, na kraju, ipak izašla na kraj sa "svojim fašistima", kojih je bilo tako mnogo, da se njih stotinjak - ili manje - uguralo u jedan lokal.

spriječiti komunistima da kamenjem porazbija prozore na automobilu, u kojem se vozio vođa fašističkih crnih košulja sir Osvald Mosley.[375] Vodstvo crnih košulja objavilo je sinoć komunikej, u kojem konstantira da je ovo prvi slučaj u Engleskoj da je vlada kapitulirala pred marksistima. Komunisti su opet dali izjavu, kojom slave pobjedu nad fašistima: Sir Mosley jučer je doživio najveći poraz i poniženje u svom životu.[376]

Reuter javlja: U noćašnjem saopćenju o uapšenju u vezi sa izgredima spominje se između ostalog da će vlada podnijeti parlamentu shodne predloge o izmjeni i dopuni zakonskih odredaba o suzbijanju nepoželjnih i štetnih demonstracija.

U saopćenju se veli, da su jučerašnji događaji bili veoma štetni za javne interese i da su demonstranti u istočnim krajevima Londona bez ikakvog razloga uznemiravali i napadali mirne građane, što će u buduće biti spriječeno bilo uz cijenu drastičnih mjera."[377]

7. listopada čitamo:[378]

"London, 6. X. Jutrošnji 'Daily Herald', pišući o izgredima do kojih je došlo u krajevima Londona, nastanjenim Židovima,[379] ističe da će vlada biti odlučna i energična protiv britanskih fašista. U prvom redu će se zabraniti nošnje bilo kakove stranačke uniforme.[380]

Sinoć je opet u Londonu u istočnim predgrađima došlo do sukoba između redara i komunista. Redarstvo je moralo više puta upotrebiti pendreke. Do nemira je došlo zbog toga, jer su članovi crnih košulja, naime fašisti u Victoria Park Square održali skupštinu.[381] Govorio je propagandni šef engleskih fašista William Joyce, koji je zauzeo vrlo oštro stanovište protiv vlade zbog nedjeljnih događaja i naglasio, da je vlada pred crvenim terorom morala kapitulirati[382]. Poslije skupštine formirali su se fašisti u povorku, koju su s obje strane zaštićivali redari. Međutim iz publike su padali

375 Velika Britanija je u stanju "srediti" svoje „fašiste", koji su vrlo mirna čeljad, ali nije u stanju srediti svoje "komuniste", koji su vrlo opasni, tako opasni da čak ni 10.000 redara nije dovoljno da čuva auto "vođe" "engleskih fašista" od podivljalih "komunista"! Tko će onda spasiti Europu od komunista? Parlamentarna demokracija sigurno ne!

376 Jadni „fašisti"!

377 E sada se pojavljuje na kazališnoj sceni britanska vlada, koja glumi „odlučnost" u obračunu s „fašistima", koji su se tako „nenadano" pojavili na londonskim ulicama. Pitamo se samo, zašto britanska vlada nije bila odlučna u obranu s pravim engleskim fašizmom 1924. godine, kada su londonske ulice bile poprištem pravih fašističkih demonstracija, i kada su britanski parlamentarni zastupnici širili mržnju prema Rusiji, a fašistički „Daily Mail" pozivao na obračun s boljševicima? Pravi engleski fašizam iz sredine dvadesetih godina, sa svojom politikom građenja „betonskog kordona" prema boljševičkoj Rusiji sasvim je sigurno doprinio padu umjerenih boljševika i dolasku Staljina na vlast u izmučenoj ruskoj zemlji.

378 Stranka britanskih fašista bit će zabranjena: Radnici napadaju "Crne košulje". Tko financira fašizam u Engleskoj? JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8872 (7. X.), str. 3. Potpis: -g-

379 Britanska vlada glumi dobru vilu zaštitnicu Židova. Ali, vidjeli smo u I. fazi uvoza fašizma u Hrvatsku kako je urednik probritanskog "Jutarnjeg lista" pozivao na rat protiv Židova, a najstrašniji pozivi na istrebljenje Židova upućeni su u II. fazi uvoza fašizma u Hrvatsku.

380 Stranačka uniforma je stvarno bit fašizma!

381 Dok „fašisti" mirno zboruju, „komunisti" divljaju. Poruke su jasne.

382 William Joyce je očito bio vladin službenik, koji je imao svoju ulogu u stvaranju predodžbe o fašističkim janjcima i komunističkim vukovima.

poklici protiv fašista. Radnici su dizali stisnute šake na komunistički pozdrav.[383] Redari pješaci i konjanici morali su rastjerati demonstrante, koji su htjeli navaliti na fašiste.[384] Ovi nemiri ponavljali su se skoro čitavu večer. Crne košulje najavljuju čitav niz skupština u najskorije vrijeme, ali se čuje da je vlada tvrdo odlučila spriječiti ovakve daljnje sukobe. Šef redarstva u Londonu sir Robert Game podnesao je opširan izvještaj vladi o događajima, pa se čuje da će vlada zabraniti odnosno ograničiti održavanje skupština pod vedrim nebom. Nije također isključeno da će fašistička stranka Mosleya biti zabranjena. Laburistički listovi i prvaci radničke stranke traže, da bi vlada morala istražiti, odakle novac fašistima za njihovu propagandu."

8. listopada saznajemo sljedeće u članku *Fašistički izgredi u Londonu ne prestaju*:[385]

"London, 7. X. Havas javlja: Sinoć je u Londonu ponovno došlo do nereda. Izazvali su ih britanski fašisti, koji su htjeli onemogućiti ljevičarsku skupštinu. Tokom nereda ranjen je jedan redarstveni podnarednik. Uapšeno je sedam fašista.[386]

Sinoć kasno nastalo je na istoku Londona ponovno vrlo napeto stanje nakon skupština koje su održali fašisti, komunisti i Židovi. Poslije jedne židovske skupštine došlo je oko ponoći do sukoba s redarstvom. Tom prilikom je jedan redar teško ranjen, a jedna osoba uapšena.[387] Gradski upravni odbor u predgrađu Pethnalgreen zaključio je otkazati stanove u svim gradskim kućama onim, koji se budu bavili takvom politikom, da siju razdor među stanovništvo. To je uglavnom upereno protiv pristaša fašista Mosleya.[388] Nezavisna radnička stranka t.j. komunisti zaključila je na jednoj od svojih skupština, da na istoku Londona održi cijeli niz skupština u borbi protiv fašizma. Ministar unutarnjih poslova sir Simon je na jednoj građanskoj skupštini sinoć upozorio neka se nitko ne uzrujava radi nekih apsurdnih osoba, koje su navukle uniforme, jer u Engleskoj svaka diktatura je nemoguća."

I konačno, u istom broju "Jutarnjeg lista" pojavljuje se još jedna "vijest", nakon koje, na tajanstven način, nestaju bilo kakve vijesti o engleskim "fašistima" i "komunistima":[389]

"Komunisti i nezavisni laburisti odlučili su u nedjelju poduzeti demonstrativni marš ulicama West Enda, koji se smatra fašističkim. To će biti odgovor na nedjeljni pohod fašista u West Endu. Vlasti su već poduzele sve mjere opreza, kako bi spriječile

383 Uvijek ista poruka: fašisti su europski uljuđeni pristojni puk, a komunisti su divljaci.

384 Vidi 385.

385 Fašistički izgredi u Londonu ne prestaju : Koji napadno jako zanimaju talijansku štampu : „Apsurdne osobe, koje su navukle nekakve uniforme". Borba fašizma i komunizma zahvaća i Englesku. JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8873 (8. X.), str. 3. Potpis: -g-

386 Tek sada se "fašisti" pojavljuju kao nasilnici, čime se očito želi sugerirati da su prvi s nasiljem počeli "komunisti", a onda, što je preostalo jadnim "fašistima"? Osim toga, došlo je vrijeme da se britanske "fašiste" makne sa scene, te tako Velika Britanija ispadne „čistom" od fašizma. Koje li obmane!

387 I Židovi su agresivni!

388 Odnosi li se ovo otkazivanje stanova i na britanske lordove, koji su zagovarali ratni pohod protiv "crvenih" Rusa te tako potpirivali vatru Drugog svjetskog rata?

389 U nedjelju u Londonu moglo bi biti opet veoma burno! JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8873 (8. X.), str. 16. Nepotpisano.

nove nerede u Londonu. Iz pokrajine će biti privučena pojačanja redara, a postoji mogućnost da bude u pripravnosti i dio londonske posade."

Zahvaljujući takvim obmanama danas imamo situaciju da usred "uljuđene" Europe, u Haagu, stoluje jedan sud koji sudi samo "nižim" rasama, dakle stoluje jedan fašistički sud, pred nosom cijele europske "demokratske" javnosti, pred cjelokupnom europskom "liberalnom" inteligencijom, koja to šutke promatra!

"Liberalna" Europa postala je fašistička Europa, a to znači, da se Europa uputila na put prema ratu koji će je konačno uništiti.

Sada, kada znamo da je iza maske "liberalizma" sakriven fašizam, sakriveno rasističko preziranje malih naroda, lakše ćemo moći shvatiti, ali ne i podnijeti, opačinu operacije koju je anglosaski Zapad obavio nad hrvatskim narodom. Shvatiti možemo, ali bez kršćanske vjere, bez vjere u Isusa Krista nećemo izdržati bol, bol nad stotinama tisuća ubijenih, bol i tjeskobu nad uništenom umjetnošću, uništenom kulturom, uništenim desetljećima.

Prvo ćemo rezimirati one aspekte operacije uvoza fašizma u Hrvatsku koje smo do sada prošli. U I. fazi uvoza fašizma spoznali smo da je Josip Horvath, odgovorni urednik "Jutarnjeg lista" hvalio Veliku Britaniju na sve načine, od njene politike, preko povijesti do kulture, posebno u prikazima kazališnih predstava engleskih autora u Hrvatskom narodnom kazalištu. Širio je sumnju u parlamentarnu demokraciju, koja da nije sposobna obraniti Europu od Istoka. Zagovarao je kult Vođe, i poticao prezir prema masama. Budio je strah kod svojih čitatelja prema modernom dobu, prema ljudima, prema tehnici, te naglašavao "vrijednosti" rasne "čistoće". Zagovarao je talijanski fašizam i širio antiamerikanizam, da bi stvorio kod hrvatskog naroda, koji je imao snažnu svijest o sebe kao o narodu na granici Zapada (o čemu je mnogo pisao dr. Milan Šufflay), predodžbu da Amerika ne pripada Zapadu, te da neće spasiti Zapad od napada s Istoka. Uvjeravao je Hrvate da je dobro biti idealist, vruća srca i bez razuma, te ih je uvjeravao da je sukob između "sila dobra" i "sila zla" neizbježan i da je u temeljima svijeta. Uvjeravao je hrvatski narod da kršćanstvo treba odbaciti te da je sukob između dviju rasa, arijevske i semitske, stalan kroz cijelu povijest. Semitsku rasu prikazivao je ružnom te je reklamirao jedan antisemitski roman, koji je poticao najniže zvjerske nagone u čovjeku.

U II. fazi Horvath je našao pomagače na poslu uvoza fašizma i nacizma u Hrvatsku, te je pomoću njih veličao nacističku Njemačku. Tumačio je hrvatskom narodu da je zapadna demokracija na umoru, te je prikazivao Veliku Britaniju kao svjetsku silu koja je zbunjena događajima u svijetu i koja podržava nacističku Njemačku. Širio je među Hrvatima rezignaciju i defetizam, objašnjavao im da je Velika Britanija uz španjolske ustaše (što je zaista i bila), te poticao sukobe između "fašista" i "komunista" na primjeru uličnih predstava britanske vlade.

Josip Horvath prešućivao je zlodjela talijanskih fašista nad hrvatskim narodom u okupiranim dijelovima Hrvatske.

Ali svime time onaj koji je smislio cijelu operaciju nije postigao ono bitno, nije dosegao cilj. Postigao je da će se u budućem ratu hrvatski narod podijeliti na

"fašiste" i "antifašiste" te ratovati međusobno, postigao je da će se hrvatska država, nastala u njemačkoj Europi, vezati za nacističku Njemačku, postigao je da će velikom dijelu hrvatskog naroda, onom dijelu koji je nosio snažnu svijest o pripadanju hrvatskog naroda Zapadu u kulturnom smislu te svijest o sebi kao graničarima Zapada u političkom smislu, ideologije fašizma i nacizma biti prihvatljive radi obrane Zapada od Istoka, postigao je i to da će hrvatska država, vezana uz Njemačku, izgubiti rat (zapadni žreci znali su da će njemačka Europa izgubiti rat jer su znali ono što nije znala njemačka Europa, naime da će SAD ući u rat) ali to nije još ono glavno.

Pokušajmo ući u sotonski um onih anglosaskih političara, "žreca", koji su sve to smislili. Koji je njihov cilj? Oni su zamislili da fašistička i nacistička Europa obrani anglosaski Zapad od boljševičke Rusije; oni znaju da će sukob između Njemačke i Rusije biti težak ali i da je Rusija prevelik zalogaj čak i za Njemačku. Još ne mogu sa sigurnošću odrediti gdje će, na kraju rata, biti linija razgraničenja između Rusije i anglosaskog Zapada, ali znaju svoje osnovne ciljeve, a ti su, da onemoguće Rusiji izlazak na otvoreni Atlantik i na Sredozemno more, pa dakle tu je u igri i istočna obala Jadrana. A na toj su obali Hrvati. Zapad dobro zna da su Hrvati zapadni narod i da želi imati svoju državu, koja bi pripadala zapadnom bloku. Ali, u tom slučaju, Zapad će biti prisiljen dijeliti Balkan s Rusijom, što bi značilo izbijanje Rusije na crnogorsko primorje, na istočnu obalu Jadrana i presjecanje putova koji vode od Zapada prema Bliskom Istoku. Zašto će se to dogoditi? Zato jer Srbi nisu zapadni narod, a ni istočni, nego balkanski, a to znači da se priklanjaju onom gospodaru koji više ponudi. Kao i sve kontinentalne narode, zanima ih prvenstveno izlazak na more. Zapad ne može Srbima ponuditi izlazak na Egejsko more (a što je Šufflay pokušao sugerirati Zapadu), jer su tamo Grci, drugi balkanski narod, koji je potreban Zapadu radi blokiranja izlaska Rusije na Sredozemlje, i radi čuvanja putova prema Bliskom Istoku. Znači, Zapad može ponuditi Srbima, za nagradu jer blokiraju Rusiji izlazak na istočnu obalu Jadrana, na crnogorsko primorje, samo hrvatski Jadran. Ali ni to neće moći ponuditi Srbima ako hrvatski narod bude imao i dalje jasnu svijest o svojoj pripadnosti Zapadu u kulturnom i političkom smislu. Znači, Hrvatima treba oduzeti tu svijest o pripadnosti Zapadu, treba je uništiti, treba hrvatski narod učiniti malim balkanskim plemenom, podređenog Srbima. A što treba učiniti da bi se to postiglo, da bi se Hrvate balkaniziralo? Pa zna se tko čuva narodnu svijest, tko čuva narodnu povijest: nacionalna inteligencija i, kod Hrvata posebno, svećenstvo, redovništvo. Njih treba pobiti, prognati, uništiti! Ali kako to postići, jer se nakon rata ne mogu samo tako ubijati intelektualci, svećenici, redovnici, bez "argumenata"? Osim toga, Anglosasi vole da drugi obavljaju posao za njih! E sad dolazimo do nevjerojatne sotonske zamisli britanske masonerije. Najbolje će biti, zaključili su žreci Zapada, da ta inteligencija samu sebe označi kao ciljeve za odstrijel, a to će se postići tako, da je se pokrene prema što većem angažiranju u kulturnim poduhvatima, časopisima, novinama, kazalištima i kulturnim institucijama u hrvatskoj državi, koja će nastati u svjetskom ratu, i koja će biti vezana za nacističku Njemačku. Jer, onda će se lako moći optužiti tu inteligenciju kao "zločinačku" jer je "surađivala" s "okupatorima", suditi joj po kratkom postupku i poubijati je, a one koji

uspiju pobjeći Englezi će jednostavno izručiti hrvatskim komunistima, koji će pobiti svoju braću, kao što je izvrsno prikazano u knjizi Josipa Grbelje "Uništeni naraštaj".[390]

Zatim, takvim angažiranjem hrvatske inteligencije na proučavanju hrvatske kulture u državi koja se svojim režimom vezala za nacističku Njemačku, omogućit će poslijeratno predmnijevanje da je proučavanje hrvatske kulturne baštine nešto nezgodno, da je hrvatska kultura u stvari nekakva "fašistička" kultura, koju treba zaboraviti, i okrenuti se komunističkoj "budućnosti".

I još: angažiranjem nacionalne inteligencije u velikim kulturnim poduhvatima usred svjetskoga rata, što je stvarno svjetski presedan, a ne angažiranjem inteligencije u traženju načina kako da sačuva svoj narod od propasti, što bi bilo mnogo logičnije, hrvatski će narod sigurno biti u svjetskom sukobu i neposredno nakon njega uništen, zaključili su zapadni žreci.

Opet vidimo kako je hrvatski narod od potpune propasti sačuvala samo Božja intervencija.

Vraćamo se ključnoj ulozi Josipa Horvatha i drugih hrvatskih masona u usmjeravanju hrvatske inteligencije prema naprezanjima u velikim kulturnim projektima s približavanjem svjetskoga rata. Kako postići da se nacionalna inteligencija pokrene u tom smjeru, a ne nekom drugom (a prema kojemu bi je sigurno pokrenuo dr. Milan Šufflay, da ga Englezi nisu ubili)? To će Britanci učiniti na više načina: Josip Horvath dobit će kao urednik "Jutarnjeg lista"zadatak da pred novi Veliki rat "pušta" u svoje novine sve više članaka raznih autora o hrvatskoj povijesti, o hrvatskoj kulturnoj i umjetničkoj baštini, članke koji su inače vrlo vrijedni prilozi poznavanju hrvatske povijesti i hrvatske kulture, ali koji će u cjelini povesti hrvatsku inteligenciju neposredno pred Drugi svjetski rat u potpuno krivom smjeru, koji će za nju biti tragičan. U tu je svrhu, da bi hrvatsku inteligenciju usmjerio prema velikim projektima u nacionalnoj kulturi, Horvath objavio 1939. knjigu "Kultura Hrvata kroz 1000 godina".

Kao "književni kritičar" Horvath će dobiti zadatak da piše "književne" kritike u kojima će vrednovati književna djela isključivo po "domoljubnom" kriteriju te tako pokušati učiniti "patriotski" kriterij u vrednovanju kulture najvažnijim, da bi hrvatsku inteligenciju naveo da i ona tako priđe pročavanju kulturne baštine, te na taj način kompromitira hrvatsku inteligenciju i hrvatsko domoljublje, kao nešto što je suprotstavljeno stručnosti i znanstvenom pristupu.[391] Ujedno će takvim pisanjem otvoriti put drugom masonu, Juliju Benešiću, da preuzme važne uredničke poslove u izdavalaštvu u NDH, te na tom poslu obavi svoj dio prljavog posla na uništavanju Hrvatske. Uzgred, "domoljubni" pristup vrednovanju književnih djela zadaje vrlo mnogo posla intelektualcima, jer dakle svi pisci, i oni najminorniji, vrijedni su proučavanja. Osim toga, tako će hrvatsko domoljublje vezati za "fašističke" intelektualce (koji će biti proglašeni "fašističkim" jer su "surađivali s okupatorima") pa će i hrvatsko domoljublje postati nešto nezgodno, "fašističko".

[390] Grbelja, Josip. Uništeni naraštaj : Tragične sudbine novinara NDH. Zagreb : Regoč, 2000.

[391] U ovome će „poslu" značajnu ulogu odigrati najstariji masonski brat Julije Benešić.

Da bi navela hrvatsku inteligenciju na tanak led, Velika Britanija je, pomoću masona u zagrebačkom Narodnom kazalištu, uvjeravala hrvatsku inteligenciju da je anglosaska kultura na umoru, da je onemoćala i oslabjela, da Zapad silazi sa svjetske scene.

U ovom se poglavlju bavimo književnim i kazališnim prikazima Josipa Horvatha u "Jutarnjem listu" 1936. Ali, prvo ćemo iznijeti jedan članak kojim Britanci samo na prvi pogled potiču hrvatsko domoljublje. Radi se o Horvathovom članku *Američki Hrvati duhom živu u svojoj domovini*:[392]

"Ovih dana vratio se nakon dva i pola mjeseca putovanja po svima krajevima Sjedinjenih Država Sjeverne Amerike g. A. Gwylim Evans, manager Cunard White Stare Line i Donaldsen Atlantic Line za države Balkana.[393] G. Evans, koji boravi već preko 15 godina na tom položaju u Zagrebu, gdje je stekao lijep krug prijatelja, pošao je bio na to putovanje u poslovne svrhe. (...) Gosp. Evans pošao je u Ameriku da organizira na novoj osnovi i u novim razmjerima turistička putovanja između Sjedinjenih Država Sjeverne Amerike i naše zemlje. Njegovi i naši interesi tu su zbilja identični. (...)

Međutim glavni cilj g. Evansa u Sjedinjenim Državama Sjev. Amerike bijaše posjetiti sva tamošnja glavna naselja naših iseljenika. U tom poslu proputovao je cijelu Ameriku od Atlantika do Pacifika, i na jug duž Mississippija proučavajući njihove životne prilike i mogućnosti, došavši u dodir i s njihovim vođama i organizacijama, svima njihovim krugovima počamši od intelektualaca pa do radnika u metalurgijskim poduzećima Pennsylvanije, voćara Kalifornije i malih ljudi, trgovaca, obrtnika, gostioničara u okolici Saint Louisa i New Orleansa.

G. Evans nema dovoljno riječi da pohvali vanredna svojstva svijeta u našim prekooceanskim naseobinama, njihovu marljivost, štedljivost, čestitost, izdržljivost i - domoljublje. (...)

'Ne, naglasio je g. Evans, ti vaši ljudi u Americi nikad se ne će odnaroditi. To je jedan fenomen za sebe, koji svjedoči o snazi vaše narodnosti. Ti ljudi poprimaju civilizaciju Amerike, uče engleske škole, ali srce im je u domovini, misle svojim jezikom ...

I svaki od njih ima samo jednu želju - posjetiti makar na malo stari zavičaj.[394] Svak od njih čvrsto vjeruje da će prije ili kasnije, ali jednom sigurno osjetiti pod nogom

[392] Američki Hrvati duhom živu u svojoj domovini : Dojmovi jednog Engleza s puta kroz hrvatske naseobine u Sjedinjenim Državama Amerike : Od Atlantika do Pacifika i dolinom Mississipija. Žudnja za rođenom grudom. Kako su hrvatski iseljenici preživjeli veliku privrednu krizu u Americi? Ekonomski i socijalni položaj hrvatskih iseljenika. Uspjesi organiziranoga rada. Novi naraštaj naših iseljenika se ne amerikanizira : Mnogi naši iseljenici a s njima i mnogi Američani spremaju se posjetiti našu državu. JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8764 (21. VI.), str. 17. Nepotpisani članak.

[393] Jer Hrvatska je za Britance uvijek bila na Balkanu.

[394] Ali nikako vratiti se u Hrvatsku! Neka vole domovinu, ali neka je posjećuju samo turistički, neka budu što dalje od nje! Hrvati, napustite svoju zemlju, u Americi je tako lijepo, i dalje ostajete domoljubi! Nemojmo se čuditi, sjetimo se Horvathovog članka *Wellsova "vremenska mašina"* iz kojega je jasno da Velika Britanija ne želi osnivanje hrvatske države.

rodnu grudu. Zapravo to je valjda glavni cilj njihovoga od reda mukotrpnoga rada. S koliko ganuća, da, muguće čak i zavisti slijede onoga koji se sprema na povratak u domovinu. Da, mnogi od njih spremaju se postati povratnici. Mladi ljudi naročito si žele dovesti žene iz staroga kraja, pored svih komplikacija, koje danas u tom pogledu nose američki useljenički zakoni.[395] Po svoj prilici još jesenas će doći jedna manja grupa tih povratnika, koji su toliko uštedili da si mogu namiriti put i boravak od nekoliko tjedana ili čak mjeseci u domovini, koje se nijesu nikad odrekli."

Prividno potičući hrvatsko domoljublje, Britanci se, pažljivijim čitanjem, otkrivaju kao oni koji žele da se hrvatski narod raseli po svijetu.

Pređimo na "književne" prikaze Josipa Horvatha, koje je on pisao još 1934., ali mi ćemo se osvrnuti samo na 1936.

Pročitajmo dijelove Horvathovog prikaza nekoliko djela hrvatskih književnika objavljenih u Matici hrvatskoj i kod drugih nakladnika:[396]

"Posljednjih mjeseci objelodanjena je cijela jedna mala knjižnica romana i novela domaćih naših pisaca. Količina njihova upravo iznenađuje; izdano je u posljednje vrijeme više domaćih romana i novela, nego prije kroz nekoliko godina.

Ali nije važna tu samo količina; i kakvoćom svojom ta se djela ističu. Kao glavni izdavač djela domaćih pisaca, vrativši se k najljepšim svojim tradicijama, javlja se Matica hrvatska. U redovitim svojim izdanjima pored romana Ante Bonifačića "Krv majke zemlje", izdala je knjigu novela Luke Perkovića; u "Kolu" je najnovija novelistika također znatno zastupana; osim toga Matica je pokrenula novu jednu kolekciju, "Suvremenu knjižnicu", u kojoj će izlaziti isključivo beletristička djela domaćih pisaca; do sad je u toj suvremenoj knjižnici izdan roman Vjekoslava Majera "Pepić u vremenu i prostoru" i roman Side Košutić "S naših njiva"; daljnje knjige kolekcije slijedit će u stalnima dvomjesečnim razmacima. Privatnom nakladom izašao je nadalje roman Antuna Pernića "Šuma govori" (u Binozinoj kolekciji "Moderni hrvatski pisci"), roman Lava Lovića (pseudonim) "Eldorado" te novela istoga pisca "Ljubav pod zastavom"[397], i konačno zbirka novela Milana Begovića "Kvartet" (naklada St. Kugli). Bilanca svakako impozantna za razdoblje od neka tri mjeseca dana. (...)

Već sama ta plodnost pisaca, izdavanje tolikih djela, pojava je zanimljiva i značajna za opći naš narodni život, pojava, kojoj se mora posvetiti najveću pažnju. Jer na čistu smo već danas da književnost nije razbibriga, da književna djela nijesu sredstvo za zabavljanje. Književnost je dio narodnog života i to vrlo važan dio.[398] (...)

[395] Hrvatice, napuštajte Hrvatsku!

[396] Najnovija hrvatska beletristika : Posljednjih mjeseci izašla su četiri nova domaća romana i tri knjige novela. JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8620 (26. I.), str. 19. Potpis: h.

[397] Uočimo Horvathov postupak: u isti koš trpa vrijedna književna djela i potpuno bezvrijedna. Jer, njega ne zanima književna vrijednost djela, nego nešto drugo. Zanima ga, kako da kompromitira hrvatsko domoljublje, kako da to domoljublje učini ekstremnim.

[398] E sad počinje Horvathovo „viđenje" književnih djela ne kao umjetničkih ostvarenja, manje ili više vrijednih, nego kao „dokumenata" za proučavanje "narodne duše". Nacionalni "pristup" književnom djelu je ono, što Horvath u ime anglosaksonskog Zapada sugerira hrvatskim intelektualcima. Hrvatsko domoljublje treba kompromitirati.

Književnost daje sliku duševnog zbivanja, težnja i previranja jedne narodne zajednice, književnost jest i ima biti njezina savjest, najtankoćutniji nerv, kojim narodna cjelina precizno reagira na svijet i sile života. Književnost je kondenziran život naroda, njegova misao, njegov osjećaj.[399] Svaka je književnost dokumenat svoje epohe - po književnim djelim današnjice naraštaji koji će doći osjetit će radosti i bolove našeg vremena, ocijeniti naše težnje, suditi naše vrijeme. (...)

Sve te nove knjige Bonifačića, Majera, Perkovića, Pernića, Košutićeve, Lovića, imaju značajnu jednu crtu srodnosti. Povezani su među sobom, makar se vjerojatno lično ni ne poznaju. Ali nije ih povezala i udružila nikakva književna škola, nikakav unaprijed složeni program; budući književni historičar ocjenjujući njihove ličnosti i djela moguće će biti malo u teškom položaju, svakako ne će moći slijediti stope svojih predšasnika. Ne će im naime moći prilijepiti običajnu etiketu nekakvoga "izma". Književna naša povijest ocjenjujući pojedina književna razdoblja, imala je prilično udoban zadatak: starija književnost naša redovno bijaše odražaj stranih ideja i književnih strujanja, koja su k nama dolazila s malim zakašnjenjem, ali su ipak bila neprijeporna u svom uticaju. (...) Takovi se strani uticaji u najnovijim našim književnim djelima osjećaju minimalno, gotovo su nevidljivi. Ti novi naši pisci ne stvaraju po programatskim formulama, ni svojima ni stranima, ne slijede nikakve "izme", ne povađaju se za stranim uzorima.[400] To ne znači da ih ne poznaju. (...) Ali lektira stranih književnosti nije ih porazila ni fascinirala, niti nesvjesno ne slijede strane uzore. Od stranih književnosti naučili su samo tehniku rada, osjetili potrebu novih izražaja, izgradili oćut za oblik. (...)

Ta najnovija djela naše novelistike nijesu inspirirana stranim uzorima. Ali svi ti novi književnici imaju ipak jednoga zajedničkog velikog inspiratora, onog vječnog književnog inspiratora: život, svoj život, život svoga naroda, njegovu stvarnost. Nastoje naći i osjetiti čim čvršće tlo pod nogama, tlo rodne svoje zemlje;[401] ne zatvaraju se u kule *bjelokostne* [korijenski pravopis, op. Ž.V.], ne upuštaju u isprazna estetiziranja, niti ne poniru u egocentrične refleksije (...)."

Još se jednim svojim člankom Horvath vraća na dva romana koja je spomenuo u prijašnjem članku; iako se radi o romanima nejednakih kvaliteta, Horvath im posvećuje isti prostor. Čitamo članak *Romani o industriji u našoj seljačkoj pokrajini*:[402]

399 Pa valjda književna djela pišu književnici, osobe, pojedinci, koji doduše jesu dio naroda, ali dobro znamo da su u svakom narodu ljudi vrlo različitih sposobnosti i svjetonazora. Horvath piše o djelima njemu suvremenih hrvatskih književnika kao da piše o narodnoj književnosti, ali to nije slučajno. Nije važno je li književno djelo vrijedno ili nije - dovoljno je da je hrvatsko, već je vrijedno intenzivnog bavljenja, vrijedno i nevrijedno jednako. Hrvati, budite ekstremni u svome domoljublju, piše Horvath. I: koliko posla za hrvatsku inteligenciju!

400 Horvath predlaže hrvatskim intelektualcima autistički pristup u proučavanju hrvatske kulture : strani utjecaji čine hrvatsku kulturu manje vrijednom. To čini Horvath stoga, da bi hrvatski intelektualci što manje pozornosti obraćali na događaje izvan Hrvatske, i na strane utjecaje na događanja u Hrvatskoj. Sve će to za hrvatsku inteligenciju biti više nego tragično.

401 Slušajte tlo rodne grude, hrvatski umjetnici, i ništa drugo! Poslije 1945. hrvatska gruda bit će "fašistička" gruda!

402 Romani o industriji u našoj seljačkoj pokrajini : Naša najnovija novelistika : Antun Pernić: "Šuma govori" (naklada "Binoze"). Ante Bonifačić: "Krv majke zemlje" (naklada "Matice hrvatske"). JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8635 (10. II.), str. 11. Potpis: h.

"Dva djela naše najnovije lijepe književnosti, Pernićeva "Šuma govori" i Bonifačićev roman "Krv majke zemlje" opisuju sukob[403] naše pokrajine, pretežno seljačke s prodorom moderne tehnike, dolazak i širenje veleindustrije u našem agrarnom ambijentu. Bez obzira na umjetničku njihovu vrijednost[404] te su dvije knjige svakako značajan, važan dokumenat našega vremena[405], dvije su aktuelne knjige. (...)

Stari je to vječni problem suprotnosti grada i sela samo u novom obliku. Taj problem vlada cijelim našim narodnim zbivanjem. Sukobljuju se[406] dva oprečna tipa civilizacije, dva različita načina života, dva nazora na svijet, dva različita interesa: njih uskladiti moguće je najvažniji naš narodni zadatak. Sve oštrija britkost toga sukoba otkriva nam danas već svu njegovu sudbonosnost. (...)

Svršetak feudalnoga sredovječja došao je kod nas s kobnim zakašnjenjem obzirom na već ostvareni kulturni, ekonomski i politički napredak susjednih naroda. Ilirizam nam nosi u prvom redu samo kulturno oslobođenje: fatalno bijaše što istodobno nije uslijedilo i političko i ekonomsko oslobođenje. Političko oslobođenje dolazi tek 1918.,[407] a borba za nj i za kulturnu našu afirmaciju od 1835. do 1918. utrošila je sve životne snage naroda. Istina, 1848. donijela je ukinuće kmetstva, čin neminovan u tempu općega političkog zbivanja, ali taj čin bijaše ekonomski nepripravljen: posljedica bijaše teška ekonomska kriza i slom jednako seljaka kao i dojučerašnjih zemljoradnika. Nagodba s Ugarskom 1868. stavlja osirotjelu nerazvijenu zemlju u potpunu ekonomsku ovisnost od Pešte i Beča. Zaokupljena cijelo vrijeme borbom za političko održanje zemlja je morala nemoćno gledati kako se otvaraju putevi slobodnom prodiranju strane financijske moći. Preokret 1918. opet je zemlja dočekala nemoćna - mjesta prodora za stranu financijsku snagu još se više proširuju, zemlja[408] je prisiljena svoje prirodno blago predavati u najam, u eksploataciju strancu. I sad se sukob[409] zaoštruje: niču industrije, pritiče strana financijska moć, no interesi zemlje i interesi užitnika njezinih dobara po naravi su stvari suprotni. Industrijalizacija donosi nov tip civilizacije - taj

403 Jedna od Horvathu najmilijih riječi - neka se Hrvati što više međusobno sukobljuju!

404 Umjetnička vrijednost nije važna, važan je samo nacionalni kriterij, bavite se što više hrvatskom kulturom u svjetskom ratu, pa ćemo moći poslije rata sve što je hrvatsko proglasiti fašističkim, poručuje Horvath. Dakako da je domoljublje bitna komponenta našega života, ali nas deformira ako izbacujemo vrijednosni kriterij iz domoljublja. S vrijednosnim kriterijem domoljublje samo jača!

405 Opet Horvath odbacuje autonomnost i posebnost svakog književnog djela. Gdje li je tu onaj Horvathov plač zbog ugrožene čovjekove individualnosti u I. fazi uvoza fašizma u Hrvatsku? Nije tada Horvath tugovao zbog ugrožene čovjekove osobnosti u modernoj civilizaciji, nego je zazivao totalitarnog Vođu, koji će povesti narod u propast.

406 Opet!

407 Eto lijepo čitamo kako su i Josip Horvath i britanska politika i 1936. za Jugoslaviju: ulazak u Jugoslaviju bio je za Hrvate "političko oslobođenje"! Rekli smo, da Horvathovo usmjeravanje hrvatskih intelektualaca isključivo prema rodnoj grudi, priprema hrvatskoj inteligenciji kobnu klopku, te da to nema nikakve veze s navodnim britanskim podržavanjem hrvatske države, kako su neki mislili.

408 Uzastopno Horvath ponavlja riječ „zemlja" iz dva razloga: da ne bi rekao "Hrvatska" (to preko masonskih ustiju ne smije priječi!) i da bi šaptao hrvatskoj inteligenciji: sagnite glavu prema rođenoj zemlji, samo u nju gledajte ...

409 Sukobi, sukobi i ...

postepeno potiskuje, razara, mijenja autohtonu kulturu.[410] Zemlja je u velikoj promjeni: ne mijenja se samo njezino obličje već i unutrašnjost našega čovjeka. (...)

U knjizi "Šuma govori" to dugo suspregnuto, potsvjesno vrijenje vidljivo izbija. Pernić je iznio u toj svojoj knjizi borbu naroda za njegove šume, instinktivan otpor protiv prodiranja tuđe ekonomske prevlasti.[411] Lokalne seoske pobune protiv drvosječe, neosvrtanje na stara stečena prava sela na šumu, grijesi administracije, intervecionizam, korupcija, sva ta zakulisna borba za šumu tvori impresivan film stvarnosti naše provincije. Pernić nema, kako bi se reklo, literarne naobrazbe, umijeće pisanja mu je strano.[412] Mjestimice mu je naivna kompozicija njegovog romana, kao kod svakoga arhaičnoga književnog stvaranja simpatičan je u karakterizaciji: naši su sve idealni ljudi, svijetli likovi, oni drugi sami crni đavoli.[413] (...)

Dobri su svakako na umjetničkoj visini oni dijelovi Pernićeve knjige koji opisuju selo, njegovu očajnu samoobranu, njegove žudnje, rezignacije i vječnost.[414] I makar Pernićeva knjiga svršava kao tmurna, beznadna optužba, ipak ona nije bez nade: ostaje elementarna snaga naroda,[415] koja drijema, koja ne može često da se prene, koja je djetinjski nespretna u svojim koracima kao prirodna sila, koju se može potisnuti, ali ne može ukloniti."

Indikativno je, kako Horvath čak nešto manje prostora u svojem "književnom" prikazu posvećuje Bonifačićevom romanu, mada piše kako "po svojim književnim vrednotama Bonifačićevo djelo, po naravi stvari (velika književna naobrazba, snaga izražaja, umjetnička intuitivnost), daleko nadmašuje Pernićevu knjigu." Bit će, da je u Bonifačićevom romanu Horvath našao dosta manje gradiva za ostvarivanje svojih neknjiževnih ciljeva.

Kada čovjek sve ta danas čita, pita se: gdje li je bio navodni "titan" hrvatske književnosti i kulture XX. stoljeća, gospodin Miroslav Krleža? Zar on nije vidio kako odgovorni urednik "Jutarnjeg lista", navodni "građanski liberalni demokrat", Josip Horvath piše nekakve čudne "književne" prikaze? Gospodin Miroslav Krleža bavio se tada ideološkim sukobima na "književnoj ljevici", jer onaj koji je pristalica ma koje ideologije, pa zvao se on i Miroslav Krleža, nosi mrenu na očima te ima predodžbu o

[410] Opet, kao i u I. fazi uvoza fašizma u Hrvatsku, strah od modernog doba. Hajdmo onda u prošlost, poručuje Horvath inteligenciji, zagnjurite glave u povijest hrvatske kulture, jer je moderni svijet tako loš za kulturu! Bit će to kobno.

[411] Neka se diže "kuka i motika" protiv „stranih okupatora" i „domaćih slugu"!

[412] Nije važno što Pernić ne zna pisati, kad Horvath ima neke druge ciljeve, a ne prikaz književne vrijednosti Pernićeva djela.

[413] Hrvati su lijepi i dobri, a drugi su đavoli! Kako li Horvath uspijeva u jednom tekstu i usmjeravati hrvatsku inteligenciju prema nekakvim "narodnim zadacima" u proučavanju "zemlje", i pozivati narod na ustanak protiv "stranih zavojevača", i pozivati Hrvate na istrebljenje Nehrvata? I sve to u jednom probritanskom listu, najutjecajnijem listu u Hrvatskoj!

[414] Već smo shvatili: sve što opisuje rodnu grudu, bez obzira je li pismeno ili nije, lijepo je, a drugo ... Sve će to biti tragično, vrlo tragično.

[415] Ali taj narod treba prije svega što manje naivnu, mudru i hrabru inteligenciju, koja će voditi narod kroz vrlo opasne vode svjetske politike! Svoju je naivnost hrvatska inteligencija platila tako, što je sama sebi pripremila uništenje.

zbilji u kojoj živi, a ne spoznaju o zbilji u kojoj živi. Kao što je poznato, gospodina Miroslava Krležu jedino je ono zanimalo, što je u stvari najmanje važno, a to je što se piše o njegovim djelima, te ga je jedino zanimalo je li Josip Horvath napisao ovakvu ili onakvu kazališnu kritiku o izvedbi "Glembajeva" - a kazališna kritika Horvathu je bila samo zastor, iza kojeg je sakrio svoju pravu djelatnost. Taština je Krležu učinila slijepim za događaje oko njega, događaje koji su pripremali pomor hrvatskog naroda, kojega je Krleža tobože najveći bard. Uvijek se sjetimo: i najljepše riječi, najpotresniji stihovi ništa ne znače ako nisu nikle iz ljubavi prema narodu, prema ljudima, prema čovjeku, one ljubavi koja je spremna žrtvovati život za spas jednog čovjeka, a kamoli naroda.

Red je da pročitamo što "građanski liberalni demokrat" Horvath misli o Augustu Harambašiću:[416]

"Strogi estetici često jednom pjesniku ili kojoj pjesmi poriču svaku vrijednost ljepote, proglase je neinteresantnom i nevažnom. Pa ipak neki takvi stihovi još danas mogu bolje nego debeli svesci povjesni uskrisiti jedno doba, davne nestale ljude, njihove misli i težnje, atmosferu u kojoj su živjeli, borili se i umirali.[417] Takav jedan pjesnik i njegovo djelo je August Harambašić.[418] Još za života proglasili su njegovu poeziju epigonskom, odredili mu mjesto između Šenoe i Kranjčevića, neki mu čak poricali uopće pjesničke vrednote. U času Harambašićeve tragične smrti morao je Nehajev novom naraštaju dokazivati da je zbilja umro veliki pjesnik.

Pedeset godina stvarno je stara Harambašićeva poezija. A danas kad listamo njegovim pjesničkim zbirkama, ti stihovi rastu, postaju krv i meso, uskrisuju bolje od saborskih zapisnika, zaprašenih novinskih kompleta, življe od pričanja staraca tu epohu od prije četrdeset - pedeset godina. U prvi mah će nam se zaista učiniti stihovi Harambašićevi suštom retorikom, samo jednom velikom gestom - ali kad se malo zadubimo u njih, ćutimo u njima pulsiranje živog srca, fascinira nas iskrenost osjećanja i smionost i vjernost izražavanja. Da, Harambašić bio je ono zaista što svaki pravi pjesnik mora biti - glasonoša svoga doba, savjest i govornik narodne zajednice, iz koje je nikao.[419] Neka nas ne smeta arhaičnost linije njegovih pjesničkih oblika, njihova

[416] Pjesnik slobodarstva : Prije 25 godina umro je August Harambašić. JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8789 (16. VII.), str. 9. Nepotpisani članak.

[417] I opet Horvath ne mjeri književno djelo po estetskim kriterijima, nego po „nacionalnim", da bi nagovorio hrvatske intelektualce da prionu poslu, kojeg ima vrlo mnogo budući da treba proučavati i objavljivati sve hrvatske književnike, bez obzira na umjetničku vrijednost njihovih djela, pa se tako mora i može uključiti vrlo mnogo intelektualaca. Treba hrvatsko domoljublje prikazati kao nešto što je nastrano. Cilj je i taj, da se što više intelektualaca istakne u budućoj NDH (koja je, gle čuda za sve hrvatske povjesničare, britanski projekt!), tako da bi se moglo što više njih 1945. poubijati, jer su surađivali "s okupatorima i njihovim domaćim slugama"). I dakako, da se bi se hrvatsko domoljublje prikazalo kao nešto što je zločinačko, "ustaško" (uostalom, to smo izvrsno iskusili na vlastitoj koži).

[418] Znamo da je u NDH Hrvatski izdavalački bibliografski zavod objavio sabrana djela Augusta Harambašića i nekih drugih hrvatskih književnika, a u izboru tih književnika slušao je savjete Josipa Horvatha, dakle nije se vodio estetskim kriterijem, nego "patrotskim". Ali, to nije čudno, budući da je odgovorni urednik u HIBZ-u, te urednik sabranih djela Augusta Harambašića (u 8 svezaka!) bio nitko drugi, nego Horvathov masonski brat - Julije Benešić! Ustaše su stvarno bili teški naivci!

[419] Stoga su svi pjesnici važni, jer su „glasonoše" svoga doba, a njihove pjesme "dokument" o nacionalnoj povijesti. Intelektualci, imat ćete mnogo, mnogo posla! Poslije ćete ispasti nastranima!

shematičnost - to je samo vremenska forma, koja skriva živ sadržaj. Tako, kako je Harambašić pjevao i osjećao, osjećali su njegovi suvremenici. I marseljeza samo s estetskoga stanovišta nije interesantna - pa ipak još danas milijuni živu njezinim ritmom i izražajem, govori još i danas ona kao svaka pjesma - govori k srcu.[420]

Nije točno kad se šablonski ponavlja da je Harambašić bio "bard" jedne stranke. Bez obzira na stranačke razlike onako kako je Harambašić pjevao, živio je i ćutio onda cijeli narod. Ta pravaška generacija osamdesetih godina zbilja je bila predstavnik narodnih težnja i osjećanja.[421] Pravaštvo tada u stvari nije bila stranka nego pokret, elementarni pokret jednoga ojađenoga naroda, kojemu je u hudim političkim prilikama preostala samo još pjesma kao sredstvo izražavanja.[422] I kad je u te dane Harambašić pjevao svojoj Hrvatskoj:

S tebe su strgli kraljevsko odijelo,
Izranili Tvoje božanstveno tijelo,
Robinja si tužna, mučenica prava! ...
Bijedna si sirota, kraj obilja svoga ...

treba se prenijeti u prve dane khuenovštine, dane razočaranja poslije nada, koje je probudila okupacija Bosne pa da se osjeti u tim Harambašićevim pjesmama pulsiranje krvi jednoga cijelog naroda.[423]

Nijesu Harambašićeve pjesme puka retorika. Ima u njima gorčine tragičnih spoznaja. Taj pravaški prvi naraštaj živi još u veličini Kvaternikove žrtve, nepokolebive vjernosti načelima - u vrijeme kad beznačajnost počinje već točiti društvo. Krvavi stihovi nalaze se u Harambašićevim pjesmama kao potresan upitnik:

A narod, puk?
On mirno teža crnu zemlju svoju
I blagoslov si teškom čeka znoju
Uz groban muk.
Zar zna on, što je propala sloboda.
Zar zna on, što je izgubljena kruna,
Zar zna on, što su pogažena prava?
On samo zna, što trebaju gospoda,
Da njima vazda bude torba puna,
Pa mir i Bog! da još je živa glava!

[420] Hrvati, slušajte srce, ne i razum - sjećamo se toga iz I. faze uvoza fašizma u Hrvatsku, zar ne?

[421] Gle, gle, to je nova "informacija" za hrvatske leksikografe: Horvath je u stvari bio pravaš, ili barem simpatizer pravaša!

[422] Hrvatski narode, poručuje Horvath, kada dodu nove "hude prilike", pišite pjesme, a nemojte previše razmišljati kako da izadete iz nevolje!

[423] "Krv naroda" je onaj kriterij, koji Horvath u svome probritanskom „Jutarnjem listu" savjetuje pri proučavanju hrvatskih književnika! Hrvati, prosim lepo, pokažite da je hrvatsko domoljublje nastrano! - traži od Hrvata britanski list, središnji dnevnik u Hrvatskoj između dva svjetska rata.

On slabo koga krivi,
Što ga stisli jadi,
On radi tek da živi,
A živi tek da radi!

Ta Harambašićeva poezija potresla je srca, budila nove misli, iz najcrnje zbilje crpla optimizam. Harambašić svom mučeničkom rodu otkriva put k spasenju:

Ne zdvajaj ipak bez kraja i mjere:
Ta svaki narod bolju kob zavrijedi,
Ko u se nikad ne izgubi vjere!

I sada bogac - bit ćeš opet divom!

Harambašić, premda član sabora, nije bio političar - ostao je pjesnik, i zato je vidio dalje od političara. Dovoljno je pročitati njegovu pjesničku pripovjetku "Rob", pa da se vidi vidovitost njegovih pogleda na sudbnu Bosne. Kao i kasniji August III. - Matoš - kao i August I. - Šenoa - Harambašić bijaše hrvatski nacionalista.[424] Njegov nacionalizam bijaše širokogrudan i konstruktivan. Baš rodoljubiva poezija Harambašićeva valjda je najkonstruktivnije što je njegova pravaška generacija dala rodu: jer trebalo je vjere i snage u ono doba stalno klicati narodu: "Gore srca!" Kroz onu epohu to je narod valjda jedino održalo.

Ta patriotska lirika - a ljubavnoj lirici Harambašićevoj svi estete i literarni historičari odaju priznanje - najvažnije je ipak i najtrajnije djelo Harambašićevo.[425] Sigurno bilo je a i bit će vremena, kad se ta lirika čini moguće zastarjelom, neaktuelnom, ali kad dođe doba kušnje, doba kriza, Harambašićevi stihovi opet će paliti, biti izvor novih snaga i osjećanja, sredstvo, koje pomaže da se ne sustane u borbi. Harambašićeva vjera u narod, vjera u njegovu ljudskost oganj je, koji je poput maratonskoga trkača prenio on iz prošlih vremena i predao novim naraštajima.

Kao maratonski trkač klonuo je, pao na cilju. Ali oganj je dao dalje. Prihvatile su ga nove generacije. I s njim vjeru. Vjeru, koja je najjača i najstvaralačkija: vjeru u sebe.

Zato je Harambašić još danas aktuelan, premda mu već grob sakriva kosti dvadeset i pet godina."

Do sada smo nekoliko puta mogli primjetiti kako Horvath "voli" korijenski pravopis. On je u stvari bio tvorac ideje da korijenski pravopis bude službeni pravopis u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj; pročitajmo nekoliko redaka iz njegovog članka *Rakovička buna u spletu europske krize 1871.*:[426]

[424] Hrvati, budite nacionalisti, poručuje probritanski najutjecajniji dnevni list u Hrvatskoj između dva svjetska rata.

[425] Svaka patriotska lirika je najvrijednija lirika, poručuje Horvath.

[426] Rakovička buna u spletu europske krize 1871. : Prije 65 godina : Kako je radi bune u Rakovici propao pokušaj federalizacije Austrije? : Pogibija Eugena Kvaternika u svijetlu austrijskih dokumenata : jedna sudbonosna godina za habsburško carstvo. Andrassy i rakovička buna. JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8879 (14. X.), str. 10. Nepotpisani članak.

"I pored izvrstne knjige Nehajeva tragična pogibija Eugena Kvaternika u Ljupča planini blizu Rakovice - prije dva dana navršilo je šezdeset i pet godina od toga događaja - još uvijek nije sasvim razjašnjena ni potpuno osvijetljena. O njoj predleže prilično oskudni podatci. (...)

Pod uticajem ishoda francusko-njemačkoga rata Franjo Josip I. dobiva impulz za potpunu promjenu svojega kurza u unutarnjoj politici."

Čemu to? Shvatili smo da što više intelektualaca treba usmjeriti prema proučavanju nacionalne kulture po "patriotskom" kriteriju, ali čemu korijenski pravopis? Čemu čistunstvo u jeziku, čemu jezični purizam i ekstremizam? Odgovor je jednostavan: i hrvatski jezik treba prikazati nastranim, neprirodnim, treba ga vezati uz nacizam, on treba postati "ustaški", "fašistički" jezik, tako da Hrvati zauvijek izgube pravo na svoje ime svome jeziku, da zauvijek izgube jezik. A znamo: narod koji nema svoga jezika, nema svoju kuću, i gubi sebe.

Da bismo bolje razumjeli Horvathovo pozivanje hrvatske inteligencije da prihvati korijenski pravopis i jezične arhaizme, pogledat ćemo jedan Horvathov članak koji je objavljen u "Jutarnjem listu" 1939., te pripada III. fazi, ali ga ovdje prikazujemo, jer u tom članku Horvath piše o Franu Kurelcu. Evo dijelova članka:[427]

"Za historijskim imenima najteže je naći čovjeka; slavlje ili poraz djela zasjenjuje a počesto i briše žive ljude. Nestalog čovjeka još najbolje možemo upoznati u odrazu njegovom u njegovoj okolini. Tko je bio Fran Kurelac, što je značio on i njegovo djelo najbolje osjetimo iz odnosa njegovih učenika prema njemu. 'Svojom milom učitelju', 'Učitelju', 'Hrvatskoj knjizi nastojniče' oslovljuju Kurelca njegovi učenici, Bude Budisavljević, Ivan Dežman, braća Zoričići, Grga Tuškan, Josip Pliverić, Fran Vrbanić, Ivan Fiamin, a najmlađi među njima, od pred par tjedana pokojni Nikodem Jakšić, najpreciznije je označio taj odnošaj: 'Ako je itko željan Vašega rada, to je mladost hrvatska. A kako i ne bi? Ta vi joj znate ponajbolje taj mili jezik hrvatski uz srce privezati; žar Vaše besiede zna joj to mlađahno srdašce ponajbolje razpaliti, duše joj uzdignuti. Zato Vas baš i nosi hrvatska mladost na srcu a najživlja joj je željica: da Vas gospod na mnogaja poživi.' Gaj je znao zanijeti srca mladosti.[428] Jelačić je fascinirao svoje suvremenike, duboko štovanje iskazivalo se Kukuljeviću, golem bijaše autoritet Ivana Mažuranića, ali nijednoga preporoditelja nije mladi naraštaj tako volio[429] kao Frana Kurelca.

To nam otkriva odmah i značenje Frana Kurelca za našu prošlost.[430] Ljudi se najčvršće vezuju osjećajima;[431] Fran Kurelac uspio je stvoriti najčvršću vezu između preporodnog naraštaja i njihovih sinova. Da je baština preporodnoga idealizma[432] živa

427 Fran Kurelac : Osobenjak, slobodnjak, poštenjak : Nova knjiga Mirka Breyera JUTARNJI LIST. 28 (1939), br. 9713 (9. II.), str. 11. Nepotpisani članak. U tom članku Horvath „prikazuje" knjigu Mirka Breyera „Tragom života i rada Frana Kurelca hrvatskoga preporoditelja i književnika (1811-1874).

428 Kao i u I. fazi Horvath poziva Hrvate da njeguju zanose srca, a ne razum.

429 Mladi, povodite se samo za osjećajima!- poručuje Horvath.

430 Hrvati, dolazi Veliki rat, pa se bavite prošlošću, a ne sadašnjošću!

431 Vidi bilješku 429. i 430.

432 Budite idealisti u ratu između Zapada i Rusije, a ne realisti, "dragi" Hrvati, rekao bi Horvath.

i neokrnjena predana onima koji dolaze, zasluga je poglavito Kurelčeva. Što je Kurelac stvorio, koja je važnost njegovih djela? G. Breyer uz svoj životopis Frana Kurelca, pisan znanstvenom solidarnošću i nepatvorenim ilirskim zanosom,[433] sastavio je potpunu bibliografiju književnoga rada Frana Kurelca. Ima tu spisa i pjesničkih i političkih, jezikoslovnih i filozofsko-autobiografskih uz uzorne prevode Psalma Davidovih i Kempenčevih 'Stopa Hristovih'; rijetko je obilan taj književni rad. Ali potrebno je dati i sažetak svih tih spisa, njihov duh, ideju, značenje, a to je: od svih preporoditelja Kurelac bio je najdosljedniji i najzanosniji čuvar[434] i graditelj hrvatskoga jezika. U jeziku je gledao narod, njegovu prošlost i budućnost, njegovo kulturno svjedočanstvo, najdragocjenije blago.[435]

Danas, kad je jezik neotuđivo, izbrušeno naše narodno blago, malo je teško suvremenicima prenijeti se tri četvrt vijeka unatrag, osjetiti svu dramatiku borbe za njegovo oživljavanje i opstanak. A radilo se zaista o biti i ne biti. U toj borbi Fran Kurelac bio je do posljednjega daha borac-vitez bez prekora i mane. Nuzgredno je da većina njegovih jezikoslovnih načela nije pobijedila ni za njegova života; nesebičnost borbe tim je veličajnija.[436] Historijska je pak zasluga Kurelčeva da je u toj svojoj borbi za spas hrvatskoga jezika svojim krasnim ljudskim svojstvima znao zanijeti mladost. (...) Bio je nesretan u životu, nepraktičan idealista, bezkompromisan[437] [korijenski

433 Neposredno pred rat Horvath je najviše pisao o potrebnim zanosima, kojima se Hrvati trebaju predati da bi ratovali protiv Rusa (Istoka, komunista) u korist Zapada, i ratovati međusobno.

434 Što zanosnije gradite hrvatski jezik, pa ćete biti tim gore kažnjeni, Hrvati!

435 Obrazac je jasan: jezik je kultura, jezik je prošlost i budućnost naroda, pa će proglašenjem korijenskog pravopisa "ustaškim" pravopisom hrvatski narod izgubiti mogućnost normalnog, mirnog građenja svoje jezične kulture, dakle uopće kulture, izgubit će pravo na objektivno proučavanje svoje prošlosti i na ravnomjerno građenje svoje budućnosti.

436 Horvath očito prezire svoj narod, jer kaže: Hrvati, zanosno se, do posljednjeg daha, borite za svoju kulturu u Velikom ratu između Zapada i Istoka (!), izgubit ćete, ali to nije važno, važno je samo to, da ste me poslušali. Horvath predlaže Hrvatima da ožive i prihvate kao normu puristički jezik Riječke filološke škole, o kojoj vrsni povjesničar hrvatskog jezika Zlatko Vince u svojoj kapitalnoj knjizi "Putovima hrvatskoga književnog jezika" (Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske, 1990.) piše: "Jezik je Kurelčev, odnosno Riječke filološke škole, kako se vidi iz spomenutih morfoloških, sintaktičkih, leksičkih, pa i pravopisnih osobina, nešto sasvim zasebno u jezičnim previranjima XIX. stoljeća u Hrvatskoj. (...) On [Kurelac, op. Ž. V.] je uvjeren da suvremeni književni jezik treba da bude zasnovan na starini, da bude izravan i što potpuniji nastavak staroga i da mora mimoići ono razdoblje u kojemu se počeo kvariti. Tek kada se suvremeni jezik nasloni na stari, nepokvareni i bogati jezik, dobit ćemo idealan jezik budućnosti. Naša je književnost od najstarijih pisanih spomenika do danas jedinstvena cjelina, pa sav bogati jezički zaklad iz nje treba da bude, po Kurelcu, osnova suvremenom književnom jeziku. Pri tom se ne obazire može li se sve to prenijeti u suvremeni izraz.

Arhaizam izbija iz svakog Kurelčeva rada, iz njegovih misli što ih je iznio u knjizi Recimo koju, iz bilježaka što ih je uzimao iz djela starih pisaca, pa na njima gradio i svoje arhaične rečenice (str. 431). (...) Arhaizirajući književni jezik [Kurelac, op. Ž.V.] nije imao pravoga sustava ni dosljednosti. Dovoljno je tek baciti pogled na nabrojene jezične osobine pa da se jasno ukaže na proizvoljnost i neopravdanost Kurelčevih jezičnih zahvata. Uzimajući pojedine starije oblike u svoj jezik, ne daje Kurelac dovoljno opravdanja zašto uzima baš jedne, a ne obazire se i na druge starije jezične crte. Naporedo uz koji stariji oblik stoji i noviji, suvremeni, pa ta mješavina djeluje neujednačeno, nesustavno, neopravdano (str. 432.). (...) Upravo na činjenici što nije mogao logički izmiriti i uskladiti svoje jezične postavke s onim stilskim i ideološkim, leži nedosljednost, proizvoljnost, pa i diletantizam Kurelčeva jezika" (str. 433.).

437 Budite u svojoj borbi za kulturnu samobitnost beskompromisni, tako da vas što više strada 1945., hrvatski narode!

pravopis; op. Ž.V.]u svojim uvjerenjima. Uvijek je na najizloženijim točkama. Na Rijeci spašava hrvatski karakter grada i u najosudnijem času se ne predaje, premda zna da će radi toga izgubiti koricu kruha. Poznavao je cijelog svoga vijeka oskudicu, tihi lični ideal[438] svoga života, saviti obiteljsko gnijezdo, baš radi toga nikad nije uspio oživotvoriti. Bio je i ostao, kako reče Bude Budisavljević, kojem je Kurelac usadio u dušu hrvatstvo, čudoviti putnik i patnik naš."

Dakle, Horvath uvjerava hrvatske intelektualce kako trebaju svojem jeziku prići na diletantski način, da bi onda hrvatski jezik mogao biti diskretiran.

Sada još bolje shvaćamo razlog usmjeravanja što većeg broja hrvatskih intelektualaca prema nacionalnim temama: treba nakon svjetskog rata, nakon nestanka NDH, u kojoj se vrlo mnogo intelektualaca bavilo s vrlo mnogo tema iz nacionalne povijesti i kulture, stvoriti predodžbu o hrvatskoj kulturi kao o "fašističkoj" kulturi, i hrvatskom domoljublju kao "fašističkom" domoljublju, o hrvatskom jeziku kao diletantskom jeziku, te tako nakon rata oduzeti hrvatskom narodu pravo na jezik, na njegovu kulturu, na čuvanje hrvatske kulture, na proučavanje nacionalne baštine i oduzeti mu pravo na domoljublje. Vrlo je dobro poznato koliko su neugodnosti imali hrvatski znanstvenici nakon 1945. pri proučavanju hrvatske kulturne baštine i teškoća pri objavljivanju knjiga o svojim proučavanjima. Vrlo je dobro poznato što se događalo onim Hrvatima koji bi zapjevali domoljubnu pjesmu "Vila Velebita".

Engleski projekt uništenja hrvatskog naroda u II. svjetskom ratu jedan je od najvećih zločina u povijesti svijeta, a Josip Horvath, kao glavni izvršitelj toga sotonskoga nauma, najgori je zločinac u povijesti hrvatskoga naroda i jedan od najgorih zlikovaca u povijesti svijeta.

Iako ćemo u posljednjem poglavlju ove rasprave ispisati završni portrait Josipa Horvatha, te prikazati njegove knjige, sada se osvrćemo na jednu knjigu koje je koautor bio Horvath, a objavljena je 1944. (Horvath je sasvim normalno surađivao sa kulturnim institucijama u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj). Za knjigu prekrasnih fotografija Augusta Frajtića "Hrvatska : zemlja ljepote"[439] Josip Horvath, kao "veliki domoljub" (tu je ono najsotonskije: ubiti nekoliko stotina tisuća Hrvata, a pisati o ljepotama Hrvatske, da bi se sebe sakrilo) napisao je predgovor pod naslovom *Hrvatska : Zemlja ljepote*. Citirat ću iz tog Horvathovog predgovora nekoliko rečenica, ne zato da bih pokazao njegovu "ljubav" prema Hrvatskoj, niti zato da bih pokazao njegovu "ljubav" prema korijenskom pravopisu, nego da bih, citirajući zatim nekoliko rečenica o Josipu Horvathu jednog poznatog hrvatskog intelektualca, pokazao kakav su strašni zločin Englezi, pomoću Josipa Horvatha i drugih masona u Hrvatskoj, načinili nad hrvatskim narodom, kakvu lobotomiju nad hrvatskom nacionalnom memorijom, nad hrvatskom umjetnošću, nad hrvatskom kulturom, nad hrvatskim stvaralaštvom.

[438] Kao i u I.fazi: ideali, a ne realnost!

[439] Frajtić, August. Hrvatska : Zemlja ljepote. Wien : Verlag Rudolf Hans Hammer, 1944. Autori fotografija: Cuvaj, Dabac, Frković, Grčević, Habermüller, Komzak, Krznarić, Lorković, Moravec, Paspa, Spies, Stöger, Kirasić, Trišler. Tekst na hrvatskom i njemačkom jeziku.

Dakle, Josip Horvath u svome predgovoru piše i ovo: "10. travnja 1941. uzkrsnula je Nezavisna Država Hrvatska. San najboljih hrvatskih ljudi kroz stotine godina postao je živa činjenica. Kao i prvu nezavisnu hrvatsku kraljevinu, i novu je državu stvorila krvava požrtvovna borba i narodna vjera u pravdu povjestnog razvitka. Stari narod Hrvata prenuo se mladenačkom snagom, da napokon postane svoj na svome. I Hrvati su narod, kojemu je versailleski diktata pokušao presjeći žile kucavice, osudivši mu i samo ime na propast. Dakako, bila je to luda zamisao u današnjem vieku nacionalizma, a mogla se poroditi samo kod onih, koji ne poznavahu životnu borbenost Hrvata. No Hrvati, okriepljeni naukom dr. Ante Starčevića, svojega velikog političkog mislioca u drugoj polovici XIX. stoljeća, koji je u narodu Hrvata stekao najčastniji naslov "Otca Domovine", uspjeli su poraziti sve protivničke spletke i nasilja. A kad je bio objavljen zator hrvatstva, znao je današnji Poglavnik Nezavisne Države Hrvatske, dr. Ante Pavelić, organizirati narod za revolucionarnu borbu. Uz pomoć i djelotvornu zaštitu Velikog Njemačkog Reicha hrvatska je oslobodilačka borba okrunjena uspjehom, države Europe spoznale su važnost i pravednost obstanka Nezavisne Države Hrvatske u zajednici slobodnih naroda Nove Europe."[440]

Do kraja je Josip Horvath obmanjivao hrvatski narod.

Uzgred: za mnoge manje stvari 1945. gubile su se glave, a Horvathu ništa. Velika Britanija je još tijekom Drugog svjetskog rata upozorila Tita da se Horvathu i drugim britanskim masonima u Hrvatskoj ne smije ništa dogoditi, da je Horvath glavni britanski čovjek u Hrvatskoj (mada ih je još bilo, kao što ćemo uskoro vidjeti).

A sad, da bismo shvatili kakvu je to lobotomiju Velika Britanija obavila nad hrvatskim narodom, nad hrvatskom inteligencijom, evo kako poznati hrvatski intelektualac Nikica Petrak, kojega uzimam samo kao primjer s kakvom se dramom danas Hrvati, a pogotovo hrvatski intelektualci, moraju suočiti, piše o Josipu Horvathu u pogovoru Horvathovoj lažnoj autobiografiji "Preživjeti u Zagrebu":[441]

"Josip Horvat imao je sreću ili nesreću da nije bio hrvatski malograđanin.

Silno je to vidljivo iz njegovih dnevnika, pisanih za okupacije, za endehazijskih dana, za vladavine fašizma i specifično hrvatskog fašizma, kad je i sam živio u opasnosti zbog svoje "neutralnosti" prema režimu, a prividno živio "mirno" u okrilju svoje zagrebačke radne sobe, u kojoj je bilo sve manje čaja, šećera, cigareta, kruha, knjiga, sve manje prijatelja Židova[442] i Srba koje su mu pred očima odvodili. S puškom u ruci relativno je jednostavno podijeliti svijet na crno i bijelo: dijeli ga puška. Bez puške, ništa se ne može razumjeti jednoznačno: tada je činjenica ropstva i zločina koji se vrši u ime ropstva zakrinkanog "velikim idejama" razmeđa, a Horvat ju nije previdio. Njegov dnevnik je živi dokument o iskonskom antifašizmu čovjeka koji nije napravio nacionalni

[440] Isto, str. 17.

[441] Horvat, Josip. Preživjeti u Zagrebu : Dnevnik 1943-1945. Zagreb : Sveučilišna naklada Liber : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti : Nakladni zavod Matice hrvatske, 1989. (Monografije, Biografije, Dokumenti; 12).

[442] Horvath je zagovarao spaljivanje Židova, kao što ćemo vidjeti u IX. poglavlju!

sacrifitio intelectu, koliko god kao čovjek bio prisiljen ponašati se kao trstika na vjetru; taj tekst, naposljetku, predstavlja i dokument o specifično hrvatskom građanskom antifašističkom raspoloženju."[443]

Bio čovjek "antifašist" ili "fašist", pripadao ma kojoj ideologiji, on ima predodžbe o zbilji u kojoj živi, a ne spoznaju te zbilje. Da je "antifašisti" Petraku netko pokazao Horvathov tekst iz Frajtićeve knjige, on bi uzviknuo "specifični hrvatski fašist!", i opet bi promašio, jer je Horvath bio britanski mason, sa zadatkom uvoza fašizma u Hrvatsku. Jer, navedeni Horvathov tekst nema veze s fašizmom, nego je napisan s ciljem obmanjivanja hrvatskog naroda, da je došlo doba slobode za male europske narode, u doba kada se Zapad, pomoću fašizma, obračunavao s Istokom, a Istok, pomoću komunizma, obračunavao se sa Zapadom.

Što znače sve ove činjenice za hrvatsku građansku ideologiziranu inteligenciju danas? Znači to, da su živjeli i da žive u predodžbama o svijetu, umjetnosti, kulturi, znanosti, stvaralaštvu, estetskim vrijednostima, književnicima, umjetnicima, a pogotovo da imaju predodžbe, a ne spoznaje, o Zapadu i Hrvatskoj. Hrvatski intelektualci trebat će se prvo suočiti sa samima sobom, a onda prionuti poslu ponovnog, neideologiziranog, proučavanju hrvatske književnosti, kulture, umjetnosti, pogotovo one književnosti, kulture i umjetnosti koja je nastajala od početka tridesetih godina XX. stoljeća do danas. Jer, očito je da je ta kultura, umjetnost, književnost jednim znatnim dijelom nastajala pod utjecajem proizvedenih ideologija, uvezenih u Hrvatsku, te da se njoj do sada prilazilo s ideoloških pozicija, s pozicija, koje su stvorene lobotomijom hrvatskog naroda.

I još jedna napomena: tko bude i dalje govorio i pisao o hrvatskim "fašistima" i "antifašistima", taj će zagovarati da hrvatski narod bude i dalje lobotomiran, da i dalje bude "podnarod", da i dalje bude narod koji ne zna odakle dolazi i kamo ide. Tko bude tražio da i dalje postoje "trgovi antifašizma" u Hrvatskoj, taj će to isto zagovarati.

(Nastavit će se)

443 Isto, str. 279.

Ivan KRSTULOVIĆ

Definicija značenja riječi *ozračje* i sintagme *duhovna atmosfera*

Pojava

Riječ *ozračje* i sintagma *duhovna atmosfera* istoznačnice su. One su, naime, obje naziv za iste bestjelesne, duhovne pojave - duhovne pojave koje zatječemo u svim svojim doživljajima vanjskog svijeta. Takve pojave su npr. *ozračje* odnosno *duhovna atmosfera:* radosti, vedrine, straha, napetosti, opuštenosti, bezbrižnosti itd.

Analizirajući te duhovne pojave, dolazimo do sljedećeg zaključka o njima. To su imaginarne, doživljajne pojave što ih u našim doživljajima vanjskog svijeta stvaraju, tvore naša trenutna duševna stanja, raspoloženja, koja su se u naše doživljaje vanjskog svijeta projicirala, preslikala.

Kao što vidimo, prema rečenome slijedi da se naša duševna stanja, raspoloženja - projiciraju, preslikavaju u naše doživljaje vanjskog svijeta, i da mi te projekcije, slike, nazivamo *ozračjem,* odnosno *duhovnom atmosferom.*

Ako je to pak tako, to onda znači da bi definicija značenja riječi *ozračje* i sintagme *duhovna atmosfera,* morala glasiti ovako:

> Ozračje, *odnosno* duhovna atmosfera, *nazivi su za projekciju naših duševnih stanja, raspoloženja, u osjetilni svijet, kozmos naših doživljaja.*

Istražujući sadržajnu strukturu te projekcije utvrdit ćemo dvoje:

1. da projicirani duhovni element biva prisutan u svakoj pori, svakoj točki naših doživljaja, i

2. da je taj tako dispergirani duhovni element, u sadržajnom smislu, homogen, jedinstven, tj. u svim česticama, točkama, istog doživljaja jedan te isti.

Iz navedenoga slijedi da bismo značenja sintagmi *duhovno ozračje, duhovna atmosfera,* mogli definirati ovako:

> *Riječ* ozračje *i sintagma* duhovna atmosfera, *nazivi su za duhovne doživljajne pojave pri kojima u našim doživljajima biva sve, svaka njihova čestica, točka, prožeta, ispunjena jednim jedinstvenim duhovnim elementom - koji je u svim česticama, točkama istog doživljaja, sadržajno, jedan te isti.*

To bi, eto, sudeći prema rečenome, trebale biti definicije značenja riječi *ozračje* i sintagme *duhovna atmosfera.*

Zadatak je ovog zapisa, predočiti što te zaključke potvrđuje.

Argumentacija

1.

Kada bi se, kao što iz naših definicija proizlazi, naša duševna stanja, raspoloženja - projicirala, preslikavala u naše doživljaje vanjskog svijeta, onda bismo mi, zajedno s tim vanjskim svijetom, morali doživljavati i svoja trenutna duševna stanja, raspoloženja (duševna stanja, raspoloženja, što su se u taj doživljajni svijet projicirala, preslikala).

Ako je to pak tako, znači da bismo mi kada smo npr. vedro, radosno raspoloženi, morali doživljavati da vedri, radosni, bivaju i naši doživljaji vanjskog svijeta. Odnosno, mi bismo kada smo npr. neveselo, turobno raspoloženi, morali doživljavati da neveseli, turobni bivaju i naši doživljaji svijeta što nas trenutno okružuje itd.

Da mi pri svakom svom duševnom stanju, raspoloženju, takvo što i doživljavamo (tj. da doživljavamo kako naša raspoloženja, njihov duhovni sadržaj, biva prisutan i u našim trenutnim doživljajima vanjskog svijeta) - činjenica je koju nam na najočigledniji način iz trenutka u trenutak potvrđuje naše neposredno doživljajno iskustvo.

Vidimo dakle da naše neposredno doživljajno iskustvo potvrđuje ono što tvrdimo - da se naša duševna stanja, raspoloženja, projiciraju, preslikavaju u naše doživljaje vanjskog svijeta.

2.

Kada bi se naša duševna stanja, raspoloženja, odista projicirala, preslikavala u naše doživljaje, kao što to iz naših definicija proizlazi, onda bi se moralo ispostaviti sljedeće. Pridjevne bi se oznake (npr.: vedro, radosno, tužno, napeto itd.) kojima obilježavamo duhovne sadržaje pojedinih *raspoloženja,* morale vezivati i uz naziv *doživljaj* - a to upravo jest tako.

Znamo, naime, da za jedne i druge (dakle i za *raspoloženja* i za svoje *doživljaje*) kažemo da su npr.: vedri, radosni, tužni - odnosno da su ispunjeni, prožeti: strahom, napetošću, tjeskobom, nadom itd.

Kao što vidimo, navedene činjenice također potvrđuju ono što tvrdimo - da se naša duševna stanja, raspoloženja, projiciraju, preslikavaju u naše doživljaje vanjskoga svijeta.

Definicije o kojima raspravljamo, podrazumijevaju i da su duhovni sadržaji naših duševnih stanja, *raspoloženja,* ujedno duhovni sadržaji pojava koje nazivamo *ozračjem,* odnosno *duhovnom atmosferom.*

Ako su pak duhovni sadržaji naših duševnih stanja, raspoloženja, ujedno duhovni sadržaji pojava koje nazivamo ozračjem, odnosno duhovnom atmosferom, onda bismo mi te sadržaje morali isto nazivati. Vidimo dakle da bi naše teze bile potvrđene ukoliko bi se ispostavilo da mi duhovne sadržaje pojava koje nazivamo *ozračjem,* odnosno *duhovnom atmosferom,* nazivamo isto kao i duhovne sadržaje svojih *raspoloženja.*

Da je to uistinu tako, očita je činjenica. Znamo naime da mi uz npr. vedro, radosno *raspoloženje,* imamo vedro, radosno *ozračje,* vedru radosnu *duhovnu atmosferu,* odnosno da uz npr. neveselo, turobno *raspoloženje,* imamo neveselo, turobno *ozračje,* neveselu, turobnu *duhovnu atmosferu.*

Kao što vidimo, i naš govor, njegova logika, potvrđuju ono što naše definicije tvrde.

4.

Definicije čiju istinitost, vjerodostojnost, provjeravamo, podrazumijevaju konačno i to da bi ono što nazivamo *ozračjem,* odnosno *atmosferom* (duhovnom atmosferom), moralo biti u vezi s onim što nazivamo *raspoloženjem.* (Naime, prema našim definicijama, sadržaji bi naših raspoloženja bili ujedno sadržaji pojava koje nazivamo ozračjem, odnosno duhovnom atmosferom).

Vidimo dakle da bi naše teze bile potvrđene ukoliko bi se ispostavilo da je to što nazivamo *ozračjem,* odnosno *atmosferom* (duhovnom atmosferom), u vezi s onim što nazivamo *raspoloženjem.*

Da su značenja tih naziva (*ozračje, atmosfera, raspoloženje*) odista u međusobnoj vezi, potvrđuju nam i leksikografski izvori. Oni nas, naime, na tu činjenicu (vezu) izravno upozoravaju.[1]

Kao što vidimo, to što naše definicije tvrde u suglasju je i s onim što je utvrdila leksikografska znanost.

To bi, eto, našim definicijama (tezama o značenju riječi ozračje i sintagme duhovna atmosfera) davalo za pravo, potvrđivalo ih.

Što iz navedene argumentacije možemo zaključiti? Nedvojbeno to da se istinitost, utemeljenost tih definicija čini posve očitom, posve vjerodostojnom.

* * *

Sada, pak, kada smo se uvjerili u istinitost, vjerodostojnost svojih definicija (definicija o značenju riječi ozračje, i sintagme duhovna atmosfera), logično je zapitati se koliko je to što se u njima tvrdi, u skladu s onim što se o tome do danas već otkrilo, spoznalo.

Kao odgovor na to pitanje može se samo utvrditi da se do dan-danas o fenomenu zvanom *ozračje,* odnosno *duhovna atmosfera* - još nikad nije ni pokušalo misliti, promišljati.*

Odista začuđuje što su pojave za koje rekosmo da su nam stalno pred očima, mogle do dan-danas ostati potpuno neistražene, našom sviješću - potpuno neosvijetljene.

Čini se po svemu da se rješenje te zagonetke krije baš u sveprisutnosti, preočitosti. Nije zalud rečeno: "Kao što dnevno svjetlo zasljepljuje oči slijepih miševa, tako i stvari najočiglednije po svojoj naravi zasljepljuju našu inteligenciju."**

---

[1] Vidi npr. - Vladimir Drobnjak: Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika, Zagreb 1993. (natuknica "atmosfera").

* Jedina iznimka u tome su, dakako, leksikografi, koji su o tome morali promišljati po "sili" svoga zvanja. Oni su, naime, morali utvrditi veze pojmova ozračje i atmosfera s ostalim pojmovima.

** Aristotel.

No, bilo kako mu drago, ostaje činjenica da u definicijama do kojih smo ovdje došli, imamo prvi pokušaj određenja općeg značenja riječi *ozračje* i sintagme *duhovna atmosfera.*

TUMAČ POJMOVA

Spoznaje (definicije) o kojima smo ovdje raspravljali, dovode u vezu ove riječi: *raspoloženje, ozračje, atmosfera, doživljaj.* Naš sljedeći zadatak ovdje bit će: a) značenja tih naziva razjasniti, b) utvrditi što ih povezuje, što im je zajedničko.

Raspoloženje

Prema leksikografskim izvorima riječ *raspoloženje* bila bi naziv za "naša duševna stanja", za naš duševni život.[2]

Kada je pak riječ o tome, potrebno je uočiti sljedeće činjenice. Mi svako svoje duševno stanje (duševno stanje u bilo kom trenutku), doživljavamo istovremeno dvojako:

a) kao duševno događanje koje se odvija u nama samima, i

b) kao duhovno događanje koje je, naizgled, prisutno i izvan nas - u našim doživljajima vanjskog svijeta, njegovim oblicima, bojama, zvukovima, mirisima itd.

Prvi doživljaj našeg duševnog života (doživljaj naveden pod "a", nazivamo *raspoloženjem.*

Drugi pak doživljaj istog tog duševnog života (doživljaj naveden pod "b", nazivamo ozračjem, odnosno *duhovnom atmosferom.*

Vidimo dakle da bismo, uvjetno govoreći, *raspoloženje* mogli odrediti - kao naziv za duševni život što je prisutan u nama samima, a *ozračje, duhovnu atmosferu* - kao nazive za prisutnost tog istog duševnog života "izvan nas", u našim doživljajima vanjskog svijeta. Toliko o značenju riječi raspoloženje.

Atmosfera

Što se tiče naziva *atmosfera,* on ima više različitih i raznorodnih značenja. On je naziv:

a) za konkretne fizičke realitete (npr. za zrak, zračni omotač naše zemlje),

b) za osjetilne doživljajne pojave (npr. pojave kao što su: atmosfera - topline, studeni, buke, tišine, mraka, mrkline itd.)[3]

c) konačno, to je i naziv za bestjelesne duhovne doživljajne pojave, o kojima je ovdje bilo riječi.[4]

[2] Vladimir Anić: Rječnik hrvatskog jezika, Novi Liber, Zagreb, 1991.

[3] To se značenje termina atmosfera u leksikografskim izvorima ne navodi.

[4] Da atmosferom nazivamo i te, duhovne pojave, uvjeravaju nas mnogi rječnici. No, začudo, ni jedan od njih tu konstataciju ne izriče u eksplicitnom obliku - već se samo navode primjeri takvih pojava (npr.: radna atmosfera, atmosfera nepovjerenja, atmosfera napetosti i sl.).

Kao što znamo, prema našem istraživanju, definicija bi ovog potonjeg značenja naziva *atmosfera* morala glasiti ovako:

"Atmosfera" je, uz ostalo, i naziv za projekciju naših duševnih stanja, raspoloženja, u osjetilni svijet, kozmos naših doživljaja, ili pak:

"Atmosfera" je, uz ostalo, i naziv za duhovne doživljajne pojave, u liku kojih mi doživljavamo svoja trenutna duševna stanja, raspoloženja.

Budući da ovakove naše tvrdnje podrazumijevaju - da se naša duhovna stanja, raspoloženja, projiciraju, preslikavaju u osjetilni svijet, kozmos naših doživljaja, te da mi te projekcije, slike nazivamo ozračjem, odnosno duhovnom atmosferom, iz toga slijedi da bi "raspoloženje" bio naziv za objekt (duševno stanje prisutno u nama), a "duhovna atmosfera" naziv za projekciju tog objekta (duševnog stanja) u osjetilni svijet, kozmos naših doživljaja.

Zajedničko u značenju svih ovih termina (termina: raspoloženje, ozračje, atmosfera) bilo bi dakle to što su svi oni - nazivi za isti duhovni sadržaj, duhovni sadržaj naših trenutnih duševnih stanja, našeg trenutnog duševnog života.

Ozračje

Za razliku od termina *atmosfera,* kojim, vidjeli smo, imenujemo različite i raznorodne stvari - uz ostalo i duhovne pojave o kojima je ovdje bilo riječi - termin "ozračje" bio bi naziv samo za duhovne pojave koje nazivamo atmosferom.

Termin *ozračje* i sintagma *duhovna atmosfera* bile bi prema tome istoznačnice.[5]

Ugođaj, štimung

Čini se po svemu da su i riječi *ugođaj* odnosno *štimung,* također nazivi za ove iste duhovne pojave (duhovne pojave o kojima je ovdje bilo riječi, i koje nazivamo ozračjem, odnosno duhovnom atmosferom).

No, za razliku od termina ozračje i sintagme duhovna atmosfera, koji su nazivi za sve ove duhovne pojave, termini *ugođaj* i *štimung* očito su nazivi samo za neke od njih - one koje imaju pozitivni, afirmativni duhovni predznak. Dakle samo za one koje stvaraju, tvore naša pozitivna, ugodna duševna stanja, raspoloženja.

[5] O vezi termina *ozračje* i termina *atmosfera* vidi npr. Vladimir Anić - Rječnik hrvatskog jezika, Novi Liber, Zagreb 1991.

Doživljaj

Pojednostavnjeno govoreći, *doživljaj* je, uz ostalo, i naziv za sve ono što u nekom trenutku - "naše oko vidi, a uho čuje" - tj. to je naziv za cjelokupnu sliku svijeta, što se u nekom trenutku, posredstvom naših osjetila i naše svijesti, stvara u našem mozgu, našem perceptivnom, doživljajnom aparatu.

Za razliku od tog značenja riječi *doživljaj* - koje se odnosi na našu percepciju, naše viđenje, vanjskog svijeta - *doživljajem* nazivamo i percepciju, viđenje, onoga što se u nekom trenutku odvija u nama samima, u našem tijelu, našem duhu.

U našim definicijama riječ *doživljaj* uzima se, dakako, u prvom značenju (dakle kao sveukupni doživljaj vanjskog svijeta u nekom trenutku).

Toliko, eto, o terminima koji se u našim definicijama javljaju, ili su pak s njima u vezi.

ZAKLJUČAK

Iz rasprave koja je za nama, proizlazi jedna veoma važna, i do sada još nikada neutvrđena spoznaja[6] - o našem doživljavanju svega onoga što je bestjelesno, duhovno. Ta spoznaja glasi:

> *Sve ono što je u našim doživljajima bestjelesno, duhovno (dakle i sve ono što je estetsko, umjetničko), biva uvijek, u svakom zasebnom trenutku, viđeno, doživljeno, u liku jedne jedinstvene duhovne pojave, koju nazivamo* ozračjem, *odnosno* duhovnom atmosferom.[7]

Budući da to duhovno (duhovno što biva viđeno, doživljeno na ovaj način - u liku duhovnih pojava koje nazivamo *ozračjem,* odnosno *duhovnom atmosferom*) tvori onaj dio naših doživljaja stvarnosti koga u samoj stvarnosti nema - ono bi, prema tome, činilo subjektivnu komponentu naših doživljaja.

Vidimo dakle da bi duhovna komponenta naših doživljaja, bila istovjetna s njihovom subjektivnom komponentom.

Ako je to pak tako, znači da bi prije navedena spoznaja (o doživljavanju duhovnog elementa) bila ujedno spoznaja o subjektivnoj komponenti naših doživljaja. Ta bi spoznaja, prema tome, morala glasiti ovako:

[6] Autoru ovog zapisa nije barem poznato da bi takova spoznaja bila bilo gdje objavljena, izrečena.

[7] Takova pak naša tvrdnja podrazumijeva sljedeće: Sve ono što je bestjelesno, duhovno biva uvijek, u svakom trenutku, viđeno, doživljeno - u liku postojeće stvarnosti, ali takove stvarnosti u kojoj je sve, svaka njezina čestica, točka, potpuno prožeta, ispunjena jednim jedinstvenim duhovnim sadržajem - duhovnim sadržajem našeg trenutnog duhovnog bića, života.

> *Sve ono što je u našim doživljajima subjektivno (a to je sve ono što je u njima bestjelesno, duhovno i što potječe od nas, naših duševnih stanja, raspoloženja), biva uvijek, u svakom zasebnom trenutku, viđeno, doživljeno, u liku jedne jedinstvene duhovne pojave, koju nazivamo* ozračjem, *odnosno* duhovnom atmosferom.

Kao što vidimo, promišljanje što je za nama otkriva nam da svaka rasprava o nazivima: *ozračje,* odnosno *duhovna atmosfera,* podrazumijeva raspravu o formi, obliku u kome mi doživljavamo sve ono što je bestjelesno, duhovno (a to znači i sve ono što je u našim doživljajima vanjskog svijeta subjektivno).

Na sve je to bilo nužno upozoriti zato, da bi se jasno spoznalo dvoje:

1. da se iza naizgled običnih, "svakodnevnih" naziva: *ozračje,* odnosno *duhovna atmosfera,* krije jedno od najzanimljivijih i najtajnovitijih segmenata našeg doživljajnog svijeta - tj. njihov duhovni segment, i

2. da je taj duhovni segment (barem kada je riječ o njegovoj formi, obliku u kome nam se objavljuje u našim doživljajima) - do dan-danas ostao potpuno neistražen, našom sviješću potpuno neosvijetljen.

Josip LISAC

Leksik zapadnog dijalekta

Dijalekt ikavaca novoštokavaca u znanosti se različito naziva. Čest je naziv zapadni dijalekt, također zapadni bosanskohercegovački dijalekt, novoštokavski ikavski, mlađi ikavski, a ima i drugih termina. Ovdje nećemo raspravljati o terminološkim pitanjima već ćemo, kako i naslov kaže, progovoriti o leksiku toga dijalekta.

Leksik zapadnoga dijalekta uglavnom svagdje ima mnogo turcizama, poglavito u Bosni i Hercegovini, međutim, njih nema u moliških Hrvata. U blizini mora i u moliških Hrvata jak je romanski utjecaj, u Bačkoj pak madžarski, uz to i njemački. Njemački utjecaj uz orijentalni i romanski, snažan je i u goranskih ikavaca novoštokavaca, a također u Lici.

Posebnu, čakavsko-zapadnoštokavsku boju, imaju riječi kao *grem* "idem" (moliški Hrvati), *kozle* "jare" (moliški Hrvati, Gradac sjeverozapadno od Ploča), *klobuk* "šešir" (Imotski, moliški Hrvati), *tovar* "magarac" (Imotski, moliški Hrvati), *tust* "debeo" (Sumartin, moliški Hrvati, Imotski), *muka* "brašno" (moliški Hrvati; u Imotskom *muka* je "najfinije brašno"), *postol* "cipela" (Sumartin, Gradac, moliški Hrvati, Nin, Imotski, Klis), *ufat se* (Gradac, bački Bunjevci), *divojka* "sluškinja" (Sumartin), *iskat* (moliški Hrvati, bački Bunjevci).

Kao riječi očuvane u čakavštini i na raznim stranama u štokavštini spominjem lekseme *hiža* (moliški Hrvati), *lačan* "gladan" (moliški Hrvati), *povidat* "ispričati" (moliški Hrvati), *sadža* "čađa" (moliški Hrvati), *zabit* "zaboraviti" (moliški Hrvati), *dažit, daždit* "kišiti" (moliški Hrvati, Sumartin, bački Bunjevci), *daždenjača* "kišnica" (Nin), *pôt* "znoj" (moliški Hrvati, Sumartin, Nin, Imotski), *vlasi* "kosa" (moliški Hrvati, Gradac, Sumartin, bački Bunjevci).

Značenjem kao u čakavštini izdvajaju se sumartinski primjeri kao *cine* "jeftino" (također Imotski i Klis), *jîd* "ljutnja" (tako je i u Imotskom, dok na području Tomislavgrada i Livna dolazi *îd).* Npr. leksem *maćuva* "maćeha" povezuje govor bačkih Hrvata i govor okolice Vuke u Slavoniji; na području Tomislavgrada i Livna dolazi *maća. Komaštre* "lanci nad ognjištem o kojima visi lonac" bilježimo u moliških Hrvata, u Lišanima Ostrovačkim kod Benkovca, u Gradcu, oko Tomislavgrada i Livna, u Imotskom; u Klisu imamo *komoštre*. Čak i u malo udaljenim mjestima česte su znatne razlike u leksiku. Npr. u zapadnoj Hercegovini u Vitini bilježimo *karpuza*, u Grudama *bostan*, u Čitluku *lubenica;* u Vitini *avlija*, u Grudama *dvorište*, u Čitluku *pridvorište;* u Vitini *babo*, u Grudama *ćaća*, u Čitluku *otac;* u Vitini *cili misec*, u Grudama *uštap*, u Čitluku *užba*. Vitina je bošnjačko mjesto, Grude i Čitluk hrvatska. U zapadnobosanskim šćakavskim govorima karakteristični su primjeri kao *vajik, kuruz, kumpirišće, pemzija, livoda, drimavac* "visibaba" itd.

NOVE PUBLIKACIJE 2/2003.

1. **KRIŽNI PUT TROJICE BISKUPA (M. Škvorc, J. Smej, J. Mrzljak),** izd. HKD sv. Jeronima, Zagreb, 2003.
2. **Wilfrid Stinissen: VJEČNOST U VREMENU,** izd. HKD sv. Jeronima, Zagreb 2003.
3. **Fulton J. Sheen, DUGA BOLI,** izd. HKD sv. Jeronima, Zagreb 2003.
4. **Nevenka Nekić: POLJUBAC ANTIKE,** Nakladna "Kuća Bošković", Split 2003.
5. **Drago Kolimbatović: IZ TORBE PUČKOG MISIONARA,** Dominikanska naklada Istina, Zagreb 2002.
6. **Pero Pavlović: GLAZBA BLAGIH IMENA,** Naklada Jurčić, Zagreb 2002.
7. **Mira Krajačić-Beutz: NAĐI SVOJ DOM,** Freska d.o.o., Zagreb 2003.
8. **Ivan Šarolić: SREDOZEMLJE,** Mala nakladna kuća Sveti Jure, Baška Voda 2003.
9. **Niko Ikić: J. J. STROSSMAYER I CRKVENO, KULTURNO I NACIONALNO JEDINSTVO,** Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo 2002.
10. **ČASOPIS ZA SUVREMENU POVIJEST 3/2002,** Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2002.
11. **MI - list mladih 3/2003.** Hrvatski katolički zbor "Mi", Zagreb, 2003.
12. **RADOSNA VIJEST 2/2003,** Zagreb 2003.
13. **ZADARSKA SMOTRA 5-6/2001.** Matica hrvatska Zadar 2001.
14. **MATICA 2/2003,** Hrvatska matica iseljenika, Zagreb 2003.
15. **KALENDAR SVETOG ANTE 2003.,** Svjetlo riječi, Sarajevo 2002.
16. **KAJ 5-6/2002,** "Kajkavsko spravišće", Zagreb 2002.
17. **POVIJESNI PRILOZI 22/2002,** Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2002.
18. **VRHBOSNENSIA 2/2002,** Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo 2002.
19. **Mato Drljo: OBNOVA REDOVNE CRKVENE HIJERARHIJE U BOSNI I HERCEGOVINI I PITANJE PRAVNOG UREĐENJA ŽUPA (1881-1883),** Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo 2001.
20. **ŽIVA ZAJEDNICA 1-2 (231)/2003,** Hrvatski dušobrižnički ured, Frankfurt am Main 2003.
21. **ZVONIK 2 (100)/2003,** Rimokatolički župni ured sv. Roka, Subotica 2003.
22. **BLAGOVIJEST 3/2003,** Nadbiskupski ordinarijat, Beograd 2003.
23. **Blaire Cendrars: SVE DO SRCA SVIJETA** (Izabrane pjesme u prijevodu Tomice Bajsića), izd. Naklada MD, Zagreb 2003.
24. **Drago Mlinarec: Pjesme,** izd. Naklada Mlinarec & Pavić, Zagreb 2003.

Mišljenja i reagiranja

Prilozi u ovoj rubrici iznose osobne stavove svojih autora, s kojima se uredništvo može, ali i ne mora slagati.

Mnogo je teže do etičkih vrijednosti nego do kulturnog blefiranja

Pročitavši u *Glasu Koncila* (9. veljače, 2003.) intervju (*Mnogo je teže do kulturnih nego do drugih standarda*) s mr. Vlahom Bogišićem, operativnim ravnateljem Leksikografskog zavoda, "istraživačem Krležina opusa", teoretikom kulturnih standarda, kodifikatorom "vrijednosti i načela rada u zavodu koji vodi", s nelagodom sam se latio pisanja ovog osvrta. Premda imenom i prezimenom nigdje nisam spomenut u tom intervjuu, tekst prepoznatljivo počinje mojom malenkošću i oko te neimenovane ali prepoznatljive osobe plete se polovica mutna i zatamnjena iskaza, punoga nedorečenih aluzija, proturječnosti i insinuacija. Kako sam sljedbenik logosa a ne kaosa, nerado ulazim u monološke dijaloge, no obrana vlastitog digniteta i općeg dobra legitimira me za ovaj osvrt.

Dakako, tu je još jedna nepriličnost: gosp. je Bogišić ravnatelj (vlast), ja pak neraspoređen djelatnik (podanik), a on bez sustezanja kaže kako je i u demokratskoj državi i kulturnoj ustanovi "moguće da netko trpi... da bude kažnjen zbog svojeg mišljenja". Dakako, to nam i povijest potvrđuje, Sokrata umori demokratska a Isusa pravna država! No kako ljudskih prava pa ni autentičnih moralnih i kulturnih standarda nema bez osobne i građanske hrabrosti, pokušat ću kritičkom sudu podvrći Bogišićevu "impersonalnu leksikografsku teksturu" i radnu aksiologiju. Pritom ću nastojati ravnatelja poštovati (ali ne štovati, iskazivati mu kult), jer *svaka je vlast od Boga,* a prema "istraživaču Krležina opusa", leksikologu i leksikografu biti što rigorozniji.

Na pitanje voditelja intervjua je li doista moguće da se u demokratskoj državi i kulturnoj ustanovi nekom uskrati posao zbog određenih tvrdnji u članku o Miroslavu Krleži u *Općemu religijskom leksikonu,* gosp. Bogišić umjesto jasna i nedvosmislena odgovora pušta kolutove tamne boje poput sipe. On moj slučaj jednostavno kvalificira "osobnom projekcijom povrijeđenosti", poseže za jeftinim psihologističkim klišejem, a opet priznaje da se zbog mišljenja može stradati, jer, navodno, mišljenju u leksikografiji nema mjesta! Prvo, nije jasno zašto se ljudsko biće, ako je zbilja ošinuto, fizički ili moralno, ne bi osjećalo povrijeđenim? Drugo, ako je uzrok povrede objektivno utvrdiv, zašto bi to bila "projekcija", a ne zbiljska, normalna i legitimna reakcija?

A sada nešto o neprimjerenosti "osobnog mišljenja" u leksikografiji i o "impersonalnoj leksikografskoj teksturi". Ako se u red dovedu Bogišićeve mutne aluzije i pokuša dešifrirati njihovo značenje, moja se krivnja ne bi sastojala u tome što sam izrazio svoje mišljenje, već u tome što sam ga izrazio na krivu mjestu i na neprimjeren

način. Kao, biva, leksikografska informacija ne pripada osobnom mišljenju, već "impersonalnoj leksikografskoj teksturi". I za iskusna leksikologa i leksikografa to je prilično zatamnjena sintagma, bliža malarmeovskoj metaforici nego leksikografskoj terminologiji. Zatomljen pjesnik, koji je pjesnički talent samozatajno žrtvovao leksikografiji, valjda je htio reći da je leksikografski stil više objektivan a manje subjektivan, bez afektivne obojenosti ili stilske obilježenosti. No kako u leksikografiji postoji određena informacija (stručni sadržaj) i njezin iskaz (stil), apsurdno je tvrditi kako ondje nema mjesta osobnom mišljenju. Jer što bi to bilo neosobno, "impersonalno" mišljenje? Ako leksikograf preuzima istražene i već utvrđene informacije u stručnoj literaturi, on pri oblikovanju leksikografskog članka mora birati, prosuđivati i građu logički složiti, što se ne može bez osobnog mišljenja. Ako li sam istražuje određenu informaciju, bez osobne misli i mišljenja bit će još teže.

Oboružan dakle dvojbenim znanjem iz leksikologije, jezične stilistike i leksikografije, gosp. Bogišić, "istraživač Krležina opusa", krležolog i još veći krležodul (krležopoklonik), prigovara piscu članka o Miroslavu Krleži u *ORL*-u da članak ne zadovoljava svojom leksikografskom stranom. Osim općenitih, proizvoljnih i nekompetentnih tvrdnji o leksikografskom stilu, on ni u jednom retku - a ni njegovi zavodski savjetodavci - nije dokazao ni pokazao što je to krivo u tom članku (točnost informacije) i u čemu je leksikografska neprimjerenost iskaza (stil). Pišući taj članak služio sam se Krležinim tekstovima, stručnom literaturom o njima, osobito Lasićevim prinosom, trosveščanom zavodskom *Krležijanom,* pri čemu se, dakako, nisam odricao vlastitog suda i mišljenja. U tridesetak redaka zgusnuta teksta svaka je tvrdnja, svaki iskaz popraćen naslovom dotičnog Krležina djela, kojim se može ilustrirati i provjeriti tvrdnja.

A sada nešto o "religijskoj relaciji Krležina djela". Insinuirajući u svome arogantnu stilu, gosp. Bogišić pita: "Zar glavni urednik nije mogao konzultirati kojeg eksperta za religijsku relaciju Krležina djela?" Pritom spominje dr. Milana Špehara, dr. Dragu Šimundžu i dr. Stjepana Kušara, ali, dakako, najviše misli na sebe! Profesor sam hrvatske književnosti, magistar teorije književnosti, sredinom 60-ih godina na seminarima dr. S. Lasića primio sam temeljit i meritoran uvod u Krležino djelo, trideset sam se godina bavio odnosom književnosti i religije, objavio sam knjigu iz tog područja (*Ujevićevo pjesničko i mistično iskustvo,* 1982.), preveo sam 20-ak knjiga religioznog nadahnuća, od čega 4 beletrističke i jednu estetičku, za *ORL* sam napisao stotinjak članaka religijsko-književnog obilježja. No rado pratim i radove drugih stručnjaka o odnosu religije i književnosti (Špehar, Šimundža, Jurica, Petrač) pa sam dakako pažljivo proučio i vrsnu Špeharovu knjigu o problemu Boga u Krležinim djelima. Što god je u *Krležijani* u vezi s tom problematikom bilo relevantno, pažljivo je konzultirano i bilo je suvišno o tome pitati autore priloga. Kušar bi se zacijelo iznenadio da ga je netko o tome konzultirao, jer se on time nije bavio. Dakako, zaboravio sam konzultirati tetu Vesnu i tetu Jagodu, no to će zacijelo biti učinjeno za drugog izdanja!

Što se pak tiče gosp. Bogišića, "istraživača Krležina opusa", dosad mi nije poznata njegova knjiga ili studija koja bi se bavila odnosom religije i književnosti, pa

ni "religijskom relacijom Krležina djela". Dakako, on se te problematike dotiče u nekim svojim prilozima u *Krležijani,* ali ti prilozi mladog istraživača još nemaju one težine koja bi bila relevantna da ga osobno konzultiramo, imajući pritom puno razumijevanje za "osobnu projekciju njegove povrijeđenosti". U članku o Mati Ujeviću i njegovu odnosu prema Krleži Bogišić se nije dosljedno držao načela "impersonalnosti leksikografske teksture", ali ni logike i nepristrana suda. Govoreći primjerice o jednom tekstu iz međuraća u kojemu M. Ujević oštro prigovara ne književnoj vrijednosti Krleže ni njegovu ateističkom svjetonazoru, već njegovu pljuvanju po katoličkim svetinjama, gosp. Bogišić taj Ujevićev stav naziva "katoličkom isključivošću"! Kao, biva, u umjetnosti je, osobito Krleži, sve dopušteno, pa i psovačko umijeće postaje estetskim umijećem, a prigovor onoga na koga se ono odnosi netolerancijom i isključivošću. U komunističkom poraću, kad je M. Ujević radio u Leksikografskom zavodu pa se, kao zaposlenik kojemu je Krleža šef a i zbog ideoloških razloga, nije smio više kritički osvrtati na određene Krležine tekstove, Ujević, po "impersonalnom sudu" gosp. Bogišića, napušta svoj "katolički ekskluzivizam" i postaje "tolerantan". Time dotičemo i vrstu Krležine zaštite katolikâ u Zavodu i cijenu te zaštite, o čemu impresionistički improvizira Bogišić u intervjuu. U toj improvizaciji nalaze se i asocijacije koje više pripadaju kavanskoj anegdotici nego ozbiljnoj leksikografiji, primjerice Krležina sjećanja na školskog druga, budućeg svećenika, navodno Krležino "bosansko krstjanstvo". Krleža je tobože bio "bolećivo nesretan" što nema hrvatskih nacionalnih svetaca. Uz to bi valjalo primijetiti kako je i njegov prijatelj maršal Tito bio dirljivo zabrinut što ne postoji hrvatska nacionalna Crkva te je zbog te dirljive zabrinutosti pokrenuo proces protiv kardinala Stepinca! Krležin je tekst zacijelo katkad zasićen biblijskom simbolikom, ali gosp. Bogišić previđa da se ti simboli nerijetko obrću u blasfemije.

Dakako, bilo bi zanimljivo proučiti odnos M. Krleže i Mate Ujevića, njihove zbiljske a ne simbolične uloge pri osnivanju Leksikografskog zavoda, pri čemu bi se dijelom osvijetlio i položaj katolikâ u kulturnim ustanovama u komunističko doba. Tko je stvarni utemeljitelj zavoda, Krleža ili Ujević, u kojem je smislu Krleža doista leksikograf, doslovno i zbiljski a ne samo simbolički i mitološki? Jesu li ondašnji katolički intelektualci u Zavodu bili doista zaštićeni, ili upregnuti, ucijenjeni, iskorišteni i gurnuti u anonimnost, a netko je drugi pobrao plodove njihova znanja i njihova rada? Poznato je da su u komunističko doba direktori u kulturne i druge ustanove dolazili imenovanjem, po partijskom a ne stručnom kriteriju. U tom smislu, stjecajem okolnosti, Krleža je mogao doći za upravitelja neke poliklinike ili tvornice cementa. Da se to zbilo, a u komunizmu je i to bilo moguće, bismo li ga danas smatrali, uz to što je neosporan književni talenat, i velikim kirurgom i tvorničarem? Bi li bilo primjereno da na dotičnoj cementari ili polikliničkom centru stoji upadljiv reklamni natpis: Tvornica cementa "Miroslav Krleža" ili Centar za tumore "Miroslav Krleža"?! Početkom 90-ih prošlog stoljeća bilo je ozbiljnih ljudi u Zavodu koji su, na temelju osobnog praćenja nastanka i rada Leksikografskog zavoda od samog početka, dobrano poznajući leksikografsko umijeće, tako razmišljali i postavljali takva pitanja. Među njima je bio

i prof. Tomislav Ladan, sadašnji glavni ravnatelj Leksikografskog zavoda. Otkako postade petim nasljednikom Krležinim na zavodskoj stolici, otkad se uvezirio, čini se da se kloni takvih pitanja i mladim krležodulima zavodskim pušta punu slobodu revnog kulta! Odgovoriti na ta delikatna pitanja, posao je koji očekuje mlade istražitelje Krležina opusa i povijesti Zavoda, a oni će ga moći obaviti samo ako se usude hrabro postaviti pitanja i na njih odgovoriti služeći se osobnim mišljenjem, a ne mitologemima i "impersonalnom teksturom".

Što se tiče autonomije uredništava zavodskih edicija ("projekata") i neotuđiva suvereniteta glavnih urednika, bila bi to zanimljiva tema za kulturnu javnost. Komentirajući moj eventualni novi radni raspored gosp. Bogišić patetično kliče, kao da je riječ o sportskom borilištu, kako nema "te uprave ili ravnatelja koji bi se mogao ili htio oduprijeti voditeljima ... projekata". I onda nabraja tri mitska leksikografska bića, akademika Augusta, dr. Trpimira i mr. Natašu, pa se ti onda usudi, majčin sine! No tko je tim mitskim bićima, pa i ravnateljima dao apsolutnu vlast nad općim dobrom? Ne bi li umjesto te mitske svemoći i nedodirivosti valjalo uvesti stručne razloge, transparentnije kriterije rasporeda osoba po projektima? U toj dvodijelnoj razdiobi vlasti (ravnatelji / glavni urednici) nema ni spomena općeg dobra (leksikografija), a kamoli obična djelatnika, njegove osobnosti, stručnosti i kreativnosti. Na djelu je apsolutna volja za moći, koja sve stvara i rastvara, kojom u leksikografiji biva sve ono što jest ("ozbiljan sustav", "stručna procedura") i u ništavilo se rastače ono što nije (osoba, struka, stvaralaštvo). Ravnatelj je i nehotice opisao "grešnu strukturu" zavodsku, koju on frazeološki prikriva "ozbiljnim sustavom koji funkcionira u stručnim procedurama a ne u improvizaciji"! U ovo tranzicijsko doba, kada su se rasprsli totalitarni okviri a novi se nisu uspostavili, došlo je do svakojakih privatizacija i uzurpacija, pa i u kulturnim ustanovama, gdje im po naravi stvari nije mjesto. Kao u doba dekadencije Osmanlijskog Carstva, pojedine zavodske edicije ("projekti") postale su pravi sinekuralni pašaluci, a njihovi voditelji dahije i čitluksahibije. U takvu "ozbiljnu sustavu" više nije važno ni opće dobro (leksikografija), ni stručnost, ni kreativan procvat osobnosti, već prilagođenost, poslušnost, konformiranost. Tako se kulturna ustanova opustošuje, stručno stagnira, a poslušnost i dodvornost postaju glavnom leksikografskom krepošću.

"Leksikografska vještina je" - kaže gosp. Bogišić - "znanje prikupljati a ne rasipati." Toj hvale vrijednoj leksikografskoj mudrosti mogla bi se nadodati još jedna izreka: "Umijeće je operativnog vođenja Zavoda okupljati leksikografske kadrove a ne osipati i razgoniti!" Bilo bi zanimljivo proučiti razinu leksikografskog umijeća podanika okupljenih oko suverenih glavnih urednika i onih koji ne pokazaše veliko umijeće oportunosti i konformiranosti, ne odrekoše se osobnog mišljenja i ne uzeše ozbiljno u obzir ladanovski poučak o begu i konju. Dakako, moj članak o Krleži u *ORL-u* ugrađen je u moje šikaniranje, ali mu je više povod nego uzrok.

Premda gosp. Bogišić s ponosom ističe autonomiju uredništava i projekata, što je, reče, "posve razvidno i prema natuknici o Krleži", to vazda i u svakom uredništvu nije tako. Naime, Ladanovi i Bogišićevi predšasnici na ravnateljskoj stolici uglavnom

su se pridržavali tog načela s obzirom na *ORL*. No, nakon nastupa novih ravnatelja, barem što se tiče *ORL-a,* to je načelo nekoliko puta grubo narušeno. Negdje 1997., uz privolu akademika Brozovića, glavnog ravnatelja, u uredništvu smo se dogovorili da će stavljanje točke iza rednih brojeva biti provedeno prema Babić-Finka-Moguševu *Hrvatskom pravopisu,* koji se u toj pojedinosti ne razlikuje od Anić-Silićeva *Pravopisa.* Gosp. je Bogišić gnjevno naredio da se to jasno, jednoznačno i jednostavno pravilo, usvojeno i u školskoj i inoj praksi, zamijeni nejasnim i kompliciranim novosadsko--londonskim mješancem, sklepanim amaterski u jednoj drugoj redakciji! A bilo je provedeno na 90 000 redaka, u tekstu nabijenu brojkama. Inače, kao što se vidi u jednom iskazu u intervjuu, feljtonist Bogišić voli se nepozvan zalijetati u pravopisne reforme, premda za to nije dorastao svojim lingvističkim profilom.

A sada riječ-dvije o pridjevu *opći* u naslovu *ORL-a.* U početnoj koncepciji *ORL* je logično nazvan *Religijskim leksikonom,* analogno prema već postojećim stručnim zavodskim leksikonima (*Sportski leksikon, Pomorski leksikon, Medicinski leksikon, Ekonomski leksikon).* Pridjev *religijski* označuje sve što je u vezi s religijom, bilo kojom, dakle uključuje opće značenje pa je tautološko opterećenje dodavati mu pridjev *opći,* a tautologija nije vrlina ni u logici ni u leksikografskom stilu. Osim toga, time je narušena reklamna jasnoća na koricama. U sintagmi *Opći religijski leksikon* temeljna nosiva riječ (*religijski)* uklještena je u sendviču, maskirana u sredini, umjesto da bude na prvom mjestu. No ovdje dakako nije bilo onih mitskih nedodirivih glavnih urednika (Gusta, Trpko, Natalija, Tomo, Veljko, Vlado) pa da se suvereno "odupru upravi i ravnatelju". Tako su voluntarizam i taština prevagnuli nad razlogom i leksikografijom, pa i nad autonomijom uredništva.

A sad nekoliko riječi o *Predgovoru ORL-a.* U dva me navrata ravnatelj Bogišić pitao zašto nije ušao Ladanov već moj predgovor. Srećom pa nisam o tome odlučivao, no i takva su pitanja, i to u dva navrata, a drugi put s neprimjerenom žestinom, ne samo izraz stanovite taštine i dodvornosti već i brutalna povreda autonomije uredništva. Postojeći *Predgovor* bi zacijelo mogao biti bolji i opsežniji, no Ladanov je, koji mi je naknadno došao u ruke, bio posve neprimjeren. Riječ je o nestašnoj kozeriji, preopćenitim slobodnim asocijacijama neprimjerenima serioznoj ediciji. Osim toga, kako netko može pisati predgovor leksikonu koji nije pročitao u cijelosti već se, onako impresionistički, kao da je riječ o kakvoj pjesničkoj zbirčici, prošetao njime nasumce i sastavio impresionistički uradak!

Ovdje se ne bih potanko osvrtao na one paušalne ocjene svega i svakoga, od čega vrvi drugi dio intervjua. No i tu gosp. Bogišić često govori o onome što ne zna, petice daje uratku koji nije pročitao, a časne i vrijedne osobe upliće gdje im nije mjesto. "Nesumnjivo je" - kliče on apodiktičnom, sebi svojstvenom retorikom - "važnu ulogu u uobličavanju tog prijedloga (o izradbi *ORL-a)* imao pokojni profesor Šagi-Bunić." Uza sve poštovanje prema tome uglednu hrvatskom teologu, kojemu mnogi sastavljači *ORL-a* puno duguju na ovaj ili onaj način i čija se *Povijest kršćanske literature* često konzultirala, on zbog bolesti nije sudjelovao ni u koncepciji ni u izvedbi leksikona. Karakteristično je u svemu tomu da moje ime nije nikad spomenuto u intervjuu - premda

moja malenkost, bezimena i dekapitirana, lebdi nad cijelim tekstom kao nečija potisnuta savjest, jer ovo bijaše vrijeme različitih *-cida,* etnocida, kulturocida i - u novije doba - kolegiocida. Parodirajući naslov intervjua, možda bi bilo najprimjerenije reći: Teže je doseći stanovite etičke standarde nego standarde kulturnog blefiranja, tako česte u ovom trenutku.

Marko Kovačević

Umjesto daljnje rasprave sa Živanom Bezićem

Daljnja rasprava sa Živanom Bezićem o pridjevima župni/župski nikamo ne vodi jer s načinom na koji on raspravlja u 5. broju prošloga godišta "Marulića", ne da se išta suvislo razriješiti. Iz njegova pisanja izlazi da sam ja toliko puta bio u zabludi da kad bi i desetina bila istina, ja bih morao zauvijek ušutjeti jer se po njemu u pridjeve i jezikoslovlje ništa ne razumijem. A kad se logički pođe dalje, onda se možemo zapitati što je s profesorima Ljudevitom Jonkeom, Matom Hrastom i Milanom Ratkovićem koji su mi dopustili da doktoriram na tvorbi pridjeva, jer sam, među ostalim, u njoj obradio i osnovnu podjelu pridjeva.

Na temelju svojega znanja tvrdim da je Živko Bezić pomiješao sve što se pomiješati može, i stariju i noviju literaturu, starija i novija znanja, starije i novije nazive i dr. On ne razlikuje živo od neživoga u gramatičkome smislu kad navodi kao opreku živo/neživo *stočni sajam / stočni fond* (gramatički je oboje neživo jer je u tih imenica akuzativ jednak nominativu!), ne razlikuje opisne od odnosnih pridjeva kad u istom redu pridjeva navodi *krasan* i *okružni*, ne razumije što znači sam pridjev, a što znači pridijevanje pridjeva imenicama kad kaže da isti pridjev označuje život i neživo i navodi primjer *okružni sud* i *okružni sudac*. Naime, pridjev *okružni* znači 'koji se odnosi na okrug' u svim sintagmama u kojima se upotrebljava pa to znači i u vezama *okružni sud* i *okružni sudac*, i sl. Zato s njime ne mogu nastaviti raspravu prije nego on dade svoju znanstveno obrazloženu podjelu pridjeva i pri tome pažljivo definira svoje shvaćanje posvojnih pridjeva da čitatelji, a ne samo ja, mogu sve jasno razumjeti i da možemo sve pridjeve propustiti kroz njegovu kategoriju posvojnih pridjeva bez ostatka, da nama svima bude jasno koji pridjevi toj kategoriji pripadaju, a koji ne i zašto ne. Kad to učini, tek onda mogu s njime nastaviti raspravu.

Stjepan Babić

Pismo iz dijaspore*

Dragi doktore K.

Unatoč malo preživahnom telefonskom razgovoru one večeri, Vaše riječi nisu me ostavile ravnodušnim, te sam o njima intenzivno razmišljao. Čini mi se da je u našem razgovoru bilo i nesporazuma - dijelom zbog moje neobuzdanosti i zapaljivosti. Ne bih Vam htio dosađivati, ali mislim da se isplati da Vam smireno izložim svoj stav.

...Pitanje je teško, i sudbonosno. Quo vadis, Ecclesia? I ja vjerujem u obećanje "non praevalebunt". Ipak to obećanje ne kaže ništa o tome gdje će se na svijetu katoličanstvo održati, a gdje iščeznuti. Mi se u prvom redu moramo boriti za spas svojih duša, svoje djece, svojih sunarodnjaka, i to je prirodni red. Dugogodišnjim radom u Njemačkoj, čestim službenim putovanjima po Evropi i SAD-u, a isto tako redovitim duljim boravcima (u prosjeku 2 mjeseca godišnje) u domovini, dolazio sam u kontakt s najrazličitijim slojevima katoličkog bića: od gastarbajterskih misija, seoskih i gradskih župa ovdje u Njemačkoj, pa do univerzitetskih župskih crkava u Louvainu, Berkeleyu ili Seattleu. Bio sam na "superprogresivnim" katoličkim akademijama i forumima, kao i na molitvenim skupovima i hodočašćima "rubnih grupa" siromašnog i neukog pobožnog svijeta, koji još i danas moli krunicu i ispovijeda se. K. Lefebvreovim skupinama nisam zalazio ni onda kad su formalno bile unutar Crkve, a ni poslije, iako su mi poznate njihove ideje. Djecu sam slao na vjeronauk kako u hrvatskoj misiji, tako i u školi. Pod utjecajem svih dojmova često, prvenstveno u gore spomenutom redoslijedu, tj. kao kršćanin, suprug, otac, profesor, razmišljam o Crkvi, vjeri, liturgiji. Kako se radi o životu i smrti, to je razmišljanje ustrajno, intenzivno, a često i strastveno. Malo pomoći od ikoga. U prvim godinama boravka u Njemačkoj razočaranje: Katolička Crkva nije mi mogla pružiti duhovni dom. Prosječni njemački katolicizam bavio se mislima i akcijama koje su mi bile posve strane, posebno odbojno bilo je protupapinsko raspoloženje među katolicima, koje u ovim našim danima kao da doživljuje neku kulminaciju. Hrvatske su pak misije djelovale kao neka vrsta ghetta, koji kao da nema nikakve veze s evropskim katolicizmom. Prošle su godine dok se nisam snašao.

Bez obzira na sve to, osnovni je dojam, osnovno iskustvo: na Zapadu je Crkva na zalasku. Ona nestaje, topi se. Nisu samo u pitanju formalni istupi iz Katoličke Crkve (u Njemačkoj oko 200.000 svake godine), s neugodnim financijskim posljedicama gubitka crkvenih prihoda. Tu je i rasap svećeničkih i redovničkih zvanja, kao i krah kateheze s mladima, čije razularene katoličke crkvene organizacije, vođene od još razularenijih svećenika, otvoreno traže od Crkve da konačno napusti "zastarjele" moralne norme, kao što su inzistiranje na predbračnoj čistoći, bračnoj vjernosti, odbijanje da se sklapaju homoseksualni crkveni brakovi, a da se ne govori o problemu kontracepcije.

* Ulomak iz pisma jednom znancu, svećeniku u Hrvatskoj.

Ni pobačaj više nije tabu. Upravo sam pred dva mjeseca imao priliku intervjuirati poznatu katoličku obraćenicu, spisateljicu i javnu radnicu Christu Meves, čije su knjige i kod nas prevođene; intervju će, ako Bog da, doskora izaći u Hrvatskoj. Ako Vam dođe u ruke, vidjet ćete ne samo da je taj moj izvještaj vrlo suzdržan, nego i kakve protivštine pa i poniženja - unutar Crkve - očekuju katoličkog laika koji se bori za autentičnu nauku Crkve.

Dakako, otpadu na moralnom polju prethodi onaj na vjerskom. Pretpostavljam da ste tu dobro informirani, pa ne bih u detalje. Kod nas su možda manje poznati razmjeri tih pomaka i pojava, posebno pad ugleda i uopće značenja kršćanstva u javnom životu i kulturi, a da se ne govori o znanosti. Na univerzitetima koje poznam, katolicizam i kršćanstvo nisu igrali nikakvu relevantnu ulogu, pogotovo ne na akademskom nivou. Crkva je na putu u marginalnost i beznačajnost. Svi ti naši slavni koncilski i pokoncilski teolozi Rahneri, von Balthasari, Küngi, de Lubaci, svi su oni u krugovima znanosti i kulture anonimusi! Tko zna za njih? I to unatoč činjenici (koju nitko ne poriče) da se evropska kultura i društvo nalaze u ćorsokaku, da im fali vjerska baza. Danas nema mržnje na vjeru, kao u prijašnje doba ateizma. Današnji nam evropski intelektualci ne rade svjesno o glavi. Mi za njih jednostavno ne postojimo. Postoji "glad za transcendencijom", ali ta se glad ne taži u Katoličkoj Crkvi! U predkoncilsko doba imali smo stalni dotok obraćenika, među njima i najvećih umova Evrope, krajem šezdesetih godina to je sve odjednom presahlo. Poznati komunistički mislilac R. Garaudy nedavno je konvertirao - na islam.

Indirektan, ali vrlo rječit dokaz za taj "odlazak" Crkve, jest držanje klera, od župnika pa do pape. Svi, svatko na svoj način, bježe od osnovne zadaće, a to je naviještanje. Župnici su jednostavno odustali. Otkad živim u Njemačkoj jedan jedini put čuo sam propovijed gdje se spomenula dužnost bračne vjernosti (i to je bio hrvatski misionar). O crkvenoj nauci o kontracepciji i pobačaju - ni riječi. Biskupi se najčešće ograničavaju na pokoju mlaku poslanicu, ukoliko se, kao nedavno Lehmann, Kasper i Saier, i sami direktno ne usprotive kakvom rimskom papiru. Kad im pak profesori teologije naučavaju očite hereze, kad svoje studente - svećeničke kandidate - otvoreno navode na seksualni nemoral, biskupi šute. Svi pak, uključujući i Vatikan, proizvode tone papira, izjava, naputaka, deklaracija, smjernica. Sinodama, sastancima, konferencijama, simpozijima, susretima ni broja se ne zna.[1] Svi iskorištavaju priliku da se ovako ili onako politički profiliraju, omiljene teme bile su protest protiv vijetnamskog rata, apartheid, Latinska Amerika, solidarnost s komunističkim sindikalnim pokretom (Francuska), a danas posebno ekologija. Samo da na bilo koji način barem na kratko vrijeme svrate pažnju javnosti, pažnju koja neprestano opada. Nažalost, slično je - uza svu dobru volju - i s akcijama Sv. Stolice odn. Sv Oca osobno. Njegova aktivnost, koju provodi s neviđenom energijom i, rekao bih, herojskim predanjem i zalaganjem, trpi od presudnog manjka, manjka od kojeg danas trpi svako

1 Poznata je činjenica da, unatoč drastičnom padu svećeničkih zvanja, broj svećenika koji rade u crkvenoj birokraciji, stalno raste. Oni najčešće proizvode beskorisne papire, koje nitko ne čita.

javno napisano slovo, svaka javno izgovorena riječ, a to je smrt zaboravom. Sve te stvari traju dan-dva, tjedan-dva, mjesec-dva i gotovo. To je sudbina svih masovnih manifestacija. Što je veća masa, to je smrt brža. Smatram da imamo megalomanske apetite i da je to fatalna greška. "Odavno smo prestali naviještati pojedincima. Danas čekamo povratak masa", reče nedavno kardinal Oddi. Ono pak što se događa, prije bi se moglo nazvati masovnim egzodusom. S pisanim materijalima još je gore. Nema te enciklike koju teolozi ne dočekaju na nož, pri čemu im svi mediji rado stoje na raspolaganju. Što će na to obični vjernik, laik? Nebo je visoko, papa daleko, a k tome svi ti teolozi, iako ni za milimetar ne odstupaju u svojim stavovima, i dalje ostaju u crkvenoj službi, imaju kanonsku misiju, pa nastaje dojam da se tu između njih i pape vodi akademska diskusija bez praktičnih posljedica, stoga se puk drži onog što mu kažu njegovi svećenici i teolozi, jer je to ionako lakše i komotnije od onog što traži papa. Ta tko bi se usudio ekskomunicirati tolike!

Slom teološkog obrazovanja praćen je slomom katoličkog školstva uopće. I tu su činjenice poznate, od onolikih cvatućih katoličkih škola po Evropi i Americi praktički nije ostalo ništa vrijedno tog imena.

Zajednički je nazivnik ono što Franz Werfel zove "rasprodajom kršćanstva po sniženim cijenama", a kard. Meisner opisuje ovako: "Dušobrižništvo se pretvara u psihoterapiju, misije u pomoć nerazvijenima, caritas u socijalni rad, misa u neki liturgijski folklor, a eshatologija u društveni napredak."

Bilo mi je žao kad ste me u našem razgovoru smjestili "na stranu desničara", jer svako "brzo" etiketiranje vodi u omalovažavanje sugovornika. Doduše u zapadnom se katolicizmu desničarima ili fundamentalistima nazivaju oni koji se drže nauke Crkve, u širem smislu svi oni koji uopće imaju neke principe kojih se ne mogu i ne žele odreći. Desničar i fundamentalist je tko vjeruje u tjelesno uskrsnuće Gospodinovo, u posljednji sud i život vječni, tko se nada protiv svake nade.

Posebna je priča ekumenizam, ne onako kako to stoji na nekakvim koncilskim papirima, nego kako se provodi u dnevnoj politici i praksi. To je često takvo podilaženje inovjercima, takvo gaženje vlastitih principa (pogotovo zapovijedi Gospodnje o naviještanju), da i sami inovjerci, npr. Židovi, to često opažaju, postaju sumnjičavi i odbijaju dijalog. Pročitajte papin govor prilikom posjeta rimskoj sinagogi (Oss. Rom. travanj 1986). Jedino mjesto gdje papa spominje Isusa Krista, jesu riječi: "...osnovna je razlika u tomu što katolici pristaju uz osobu i nauku Isusa Krista, koji je sin Vašega naroda..." Nije na meni da prosuđujem taj govor u njegovoj tadašnjoj konkretnoj funkciji, ali na mene kao katolika on djeluje porazno, kao kapitulacija.[2] Važno je angažirati se za mir i međusobno razumijevanje u svijetu, ali ništa ne može biti važnije od naviještanja Isusa Krista Spasitelja. S time stoji i pada katoličanstvo. Činjenica da se tu radi o postupcima samog Sv. Oca samo ukazuje na težinu situacije u kojoj se nalazimo.

2 Poučno je pročitati židovsku reakciju na taj govor u članku "Der falsche Bruderkuss" Landersrabinera Joela Bergera u Allgemeine Jüdische Wochenzeitung, Bonn J. 49. Nr. 23 1994, u kojem se dijalog kršćana i Židova odbija kao neiskren i štetan, iako se prihvaća suradnja na socijalnom planu.

Crkva će živnuti onda kad "dijalog" bude ne samo ljubazni razgovor, već naviještanje. Majka Terezija iz Kalkute priča kako je jednom došla među neke Hinduse, a oni su je prije svakog razgovora odmah zapitali želi li ona njih obratiti na kršćanstvo. Odgovorila im je: da, to je moja želja. Eto, u tom smislu i ja sam "desničar".

Liturgija je, s jedne strane, rezultat, konzekvenca tog stanja, ali ga također po zakonu "lex orandi, lex credendi" dalje utvrđuje i propagira. U mojoj mladosti na Veliki Petak u crkvi se molilo: "Molimo i za otvrdnule Židove: da Bog i Gospod naš skine zastor sa srdaca njihovih, te i oni poznadnu Isukrsta Gospodina Našega." Latinski original imao je "pro perfidis Judaeis", i na te se riječi iznimno nije klečalo.

Danas se na Veliki Petak moli ovako: "Molimo i za Židove: njima je prvima Gospodin Bog naš govorio. Neka im dade da rastu u njegovoj ljubavi i vjernosti Savezu."

Što se dogodilo? Ispala je uvredljiva riječ "otvrdnuo/perfidus", ali ispao je i Isus Krist! Kod one prve molitve nelagodno sam se osjećao, a kod ove druge ja se stidim. I tu je onaj naš pad, ona kapitulacija nas kao kršćana, koju sam gore spomenuo. Kao da naviještati Isusa znači prezirati one kojima govorimo! Stoga nije ni čudo što naša vjera više nikoga ne zanima.

Odustali smo od naviještanja i zato što više ne znamo što je grijeh. Svi naveliko pričaju kako je Krist donio oslobođenje, a rijetko tko će dodati da se tu radi o oslobođenju od grijeha.

Stari rimski katekizam kaže: "I svi oni koji češće upadaju u grijeh moraju se smatrati sukrivcima (za Isusovo razapeće). Naši su grijesi uzrok da je Krist Gospodin uzeo na se smrt na križu i stoga tko god se valja u grijehu i opačini, ponovo razapinje i pogrđuje Božjega Sina. To se pak nedjelo kod nas može smatrati težim negoli kod Židova, jer oni, da su, kako kaže Apostol, upoznali Božju Mudrost, nikad ne bi bili raspeli Gospodara Slave, a mi pak ispovijedamo da ga poznajemo. I kad ga se djelima svojim odričemo, kao da ponovo stavljamo na njega svoje krvničke ruke." (I. Cap. 5,11, prijevod moj).

Naravno da taj stari katekizam nije savršen i da bi ova ili ona riječ mogla biti bolje izabrana. Ali usporedite taj tekst s odgovarajućim mjestima tolikih pokoncilskih katekizama - uključivši i ovaj najnoviji - pa ćete vidjeti razliku, tu je svaki komentar nepotreban. Ako nakon ovog svega budete smatrali da sam "desničar", onda stvarno nemam kuda nego prihvatiti tu etiketu.

Većina stvari koje sam ovdje naveo, odnosi se prvenstveno na moje iskustvo sa Zapada, Hrvatska još nije tako daleko dospjela. No, Vi sami znate u kom se smjeru stvari kreću i kojom brzinom. Siguran sam da ni Vama nije svejedno kamo ćete poslati na specijalizaciju mladog nadarenog teologa koji je upravo diplomirao. Radi se o tomu da sve ispitamo, a ono što je dobro zadržimo.

Velika su zapreka predrasude i tabui. Jedna od takvih je, po mom sudu, stav o ulozi II. Vat. koncila. Službeni je stav da se tu radi o pastoralnom koncilu, prvom takve vrste u povijesti, kojega je zadaća da nepromijenjeni polog vjere današnjim jezikom i načinom priopći današnjem čovjeku. Mnogi pak, da ne kažem većina, govore sasvim drukčije. Oni kažu: s Koncilom i liturgijskom reformom došlo je do radikalnih,

temeljnih promjena u vjeri i liturgiji. Pritom jedni (to je manji dio) to smatraju katastrofom, te u očaju odlaze raznim stranputicama sve do sedesvakantizma, dok drugi, koji su u većini i u pravilu sjede na katedrama katoličkih visokih učilišta, gdje odgajaju buduće svećenike i vjeroučitelje, to smatraju svojim trijumfom i pobjedom. Po njima je do autentičnog kršćanstva došlo tek nakon Koncila. Takvima je slovo Koncila posve sporedno, oni se pozivaju na njegov "duh", kojem daju onaj sadržaj koji im u tom času odgovara, i koji najčešće prelazi u potpunu proizvoljnost.

Kad sve ovo pišem, osjećam se kao onaj čovjek iz priče "Kraljevo novo ruho", koji viče "kralj je gol!". Je li dakle krivo i sramotno viknuti "kralj je gol!"? Nije, ako to učinimo u revnosti i ljubavi za svoga Kralja, ne da bismo se kao Ham narugali njegovoj golotinji, već da bismo puni strahopočitanja kao Sem tu golotinju pokrili. To bi trebao biti ujedno i temelj naše orijentacije.

Ove misli bačene su na papir manje-više "u jednom dahu", stoga su neke formulacije možda malo oštre, ali u biti odgovaraju onom što bih napisao u ozbiljnoj studiji. Dakako, za nju bi trebalo priložiti odgovarajuće citate i literaturu, što bi uzelo daleko više vremena, a i tekst bi bio barem dvostruko duži. Možda ću se jednom i u to upustiti, ako bude interesa i volje.

Srdačno Vaš

Krešimir Veselić

Od kuge, glada i rata - oslobodi nas, Gospodine

Svijet je i danas pun zala, bolesti, ratova ..., što ne treba dokazivati. Sve su te nevolje posljedica ranjene ljudske naravi, čovjekova istočnog grijeha.

Svjesni svoje ograničenosti i nemoći, ljudi su se u prošlosti molili, da bi ih Bog oslobodio i ratova i bolesti i prirodnih nepogoda. Tako su se ponašali ne samo kršćani - i pripadnici ostalih religija bili su uvjereni da vrhovno Biće može pomoći čovjeku u njegovim nevoljama i teškoćama.

Međutim, Božji i čovjekov neprijatelj iskoristio je napredak, mogućnost da se neke bolesti liječe (ili izliječe), da bi jadnog čovjeka uvjerio kako je napredak uklonio baš sve nevolje koje prate život ukupnog čovječanstva i da je čovjek postao svoj gospodar i gospodar prirode ... i da mu Bog više nije potreban.

Ipak - i dalje postoje bolesti, glad, rat, potresi, poplave ... Antibiotici ništa ne koriste protiv potresa!

Sedamdesetih godina prošlog stoljeća našao sam se u mjesecu rujnu u Zagrebu, u stanu svog prijatelja Ante Eškinje. Oko 15 sati osjetili smo jak potres, pa smo izašli na ulicu. Vidjeli smo da su popucale tramvajske električne žice, što je značilo da je potres bio uistinu prilično jak. Zaboravio sam koliko je bilo stupnjeva. Narod je hodao

tramvajskom prugom. Eškinja i ja otišli smo u katedralu i izrekli kratku molitvu, zahvalu što nas je potres poštedio većih zala. Katedrala je bila prazna. Možda narod nije osjetio potrebu poći u crkvu, zahvaliti Bogu, a možda nije bio ni poučen. Zatajili su i sami svećenici, koji nisu pozvali puk na zahvalnu molitvu *Te Deum* ... Ne vjerujem da su takve bile upute upravo završenoga Drugog vatikanskog sabora!

U prošlosti nije bilo tako. Litanije svih svetih možda najbolje svjedoče što su raniji naraštaji kršćana molili:

- od svakoga zla, od svakoga grijeha, od srdžbe svoje, od zasjeda vražjih,
  od groma i zla vremena, od biča potresa, od kuge, glada i rata, od nagle i
  nepripravne smrti, od srdžbe, mržnje i svake zle volje, od duha bludnosti,
  od smrti vječne,
  oslobodi nas, Gospodine!

U tim molitvama, prošnjama, nalazimo skoro sve moguće negativne okolnosti koje su pratile čovjekov život, a koje danas u XXI. st. još uvijek postoje. Pred nevoljama, katastrofama današnji je čovjek nijem i beznadan. On i danas trpi od svakog zla, grijeha, zasjeda vražjih, groma i zla vremena, od biča potresa. Trpi i od bolesti, koja se (možda) više ne naziva *kugom*, nego *sidom* ... trpi od glada i rata. Nu, Bogu se sve rjeđe utječe, da bi ga oslobodio svih tih nevolja.

Napredak i znanost, sve lige naroda i ujedinjeni narodi, nisu postigli ništa, ili veoma malo. Ratova ima sve više, jer se sve manje moli.

Koliko su se ljudi u prošlim stoljećima bojali turske sile diljem Europe. I ginuli. Ratovali su u nužnoj samoobrani protiv osmanlijskog osvajača. Kada je kršćanska vojska pobijedila u bitci kod Lepanta 7. listopada 1571. sv. Pio V. ustanovio je spomendan sv. Marije od Pobjede. Papa Grgur XIII. ustanovio je 1573. godine blagdan Sv. krunice. Klement XI. proširio je tu svetkovinu na cijelu Crkvu, kada je Karlo VI. pobijedio tursku vojsku 5. kolovoza 1716. g. A što kazati o turskoj opsadi Beča 1529. i 1683. godine? Koliko su onda bečke crkve (i ne samo bečke) bile pune molitelja ...

Sjetimo se i modruškog biskupa Šimuna Kožičića Begne, koji je na Lateranskom saboru tražio da se povede rat protiv Turaka (*De Croatiae desolatione*).

Marko Marulić sastavio je molitvu *suprotiva Turkom*. On ovako moli:

Rači se smiliti, slomi mač poganski,
ne daj pogubiti ostatak krstjanski.
. . . . za to te molimo:
E Bože, odnesi jur taj bič od naju,
a na njih nadnesi, ki no te ne znaju.
Molimo te sad mi, b'jeni turskom silom,
da nas jur otmeš ti jakosti tve dilom.

Vrhunac moći označava početak pada. Osmanlijska opasnost nije odmah nestala, ali je počela slabjeti, te nestala odlaskom turske vlasti iz Bosne i Hercegovine u XIX. st.

Poslije Turaka pojavili su se Staljin, Mussolini i Hitler. Nestali su Hitler i Mussolini, ali staljinski boljševizam nije, nažalost, otišao u nepovrat. Spretnom masonskom operacijom boljševizam se pretvorio u *reciklirani komunizam*, koji se spojio s kapitalizmom pod nazivom *globalizam*.

Današnji se svijet, baš kao u prošlim stoljećima, guši u nevoljama bolesti, glada i rata.

Novovjeka se *kuga* naziva *sidom* ili *rakom*. O milijunima gladnih ne treba posebno govoriti. U svijetu ima više gladnih nego sitih. Ratovi postoje i dalje. Na svojim smo leđima mi Hrvati osjetili svu strahotu toga biča Božjeg, koja se nastavlja i danas u miru, iako na drugi, *nekrvni* način - kažnjava se hrvatski branitelj, jer se branio u nužnoj obrani!

Povijest nije, nažalost, učiteljica života! To je za čovječanstvo najteži predmet, koji ne može nikako naučiti!

Obnovljeni imperijalizam prijeti čovječanstvu. To je pravi Damoklov mač, posljedica ranjene ljudske naravi. Bogati nastoje biti što bogatiji, žele tuđu naftu i smatraju da imaju pravo zbog svoje moći donositi "nepogrješive" ocjene o drugim narodima i državama. Dakle, proglašuju *političke dogme* i traže da ih svi ljudi prihvate. Stvoren je čak naziv *osovina zla* i dano joj je ime - Irak, Iran i Sjeverna Koreja. U tu *dogmu* moraju svi vjerovati i pomagati onomu tko ju je proglasio.

Tko ima malo više godina i komu nije zakazalo normalno rasuđivanje, zna da je to uvod u rat koji nikome nije potreban i koji će za svakoga stanovnika ove Zemlje značiti moguću smrt, nevolju, siromaštvo.

Nitko pošten i razborit ne kani proglasiti posve nevinima članove spomenute *osovine*, ali odakle pravo nekoj državi, makar ona bila najjača na svijetu, donositi osude i uzeti sebi pravo kažnjavanja *zločestih patuljaka*? Čemu onda Ujedinjeni narodi? Rekli smo na početku, da oni ničemu i nikome ne služe.

Je li se išta izmijenilo na bolje u ljudskom društvu? Ništa, pa se zato ni naša molitva ne smije mijenjati.

Ne znam je li se u vrijeme turske najezde molilo: *od turske opasnosti, oslobodi nas, Gospodine*! Možda slična molitva postoji u starim molitvenicima. Da je danas živ Marko Marulić, on bi sigurno sastavio molitvu *suprotiva* američkom imperijalizmu ...

Ne postoji *pax Americana*, nego *bellum Americanum*. Moguć je samo jedan mir - *pax Christi*. Sve je drugo *Punica fides*.

Današnja molitva za mir, za cijeli svijet, a posebno za naše prostore, morala bi glasiti ovako:

- od kuge, glada i rata,
- od (kapitalističko-boljševičkog) globalizma,

- od masonsko-američkog imperijalizma,
- od haške ustanove, zadužene za ukinuće hrvatske države i progon Hrvata, koji su se usudili braniti se u Domovinskom ratu,

oslobodi nas, Gospodine!

Pavao Galić

Dobar život (i) nama - a ne samo vama!

Tajkuni i raznovrsna
neman...
Propalo društvo
u samom začetku
gaženo u realnosti
Crkve

Samo socijalna Hrvatska
bliska je Bogu
i križu
Njegova Sina
Bože spasi Hrvatsku!

Enver Mehmedagić: *Tajkuni*
("Marulić" 1/1998)

Prelistavajući ovih dana neke stare novinske izreske, koji su najčešće stari 4-5 godina (žao mi je samo što se nisam sjetio ovaj članak dovršiti za božićni broj, jer se dobar dio citata odnosi na Božić), ali i svoj članak pod naslovom "Breme hrvatskog čovjeka" (parafraza naslova američkog filma "Breme bijelog čovjeka" *White Man's Burden*), objavljen prije nešto manje od pet godina u "Imotskoj krajini", začudio sam se (jesam li?!) koliko su misli kolumnistâ, svećenikâ, a posebno nadbiskupa Bozanića, aktualnije sada nego u vrijeme kada su izrečene.

Počnimo s Božićem i čuvenom nadbiskupovom poslanicom o "grijehu struktura" u tadašnjoj vlasti (sjećate li se s kakvim su užitkom tadašnji oporbenjaci - i to najviše oni iz SDP-a, gotovo mahom dojučerašnji ortodoksni ateisti - citirali Bozanićeve riječi, upravo kao nekad Titove i Kardeljeve!), poslanicom u kojoj je bitna rečenica: "Na djelu je grijeh struktura, što su ga omogućili zakoni i propisi kojima prvotni cilj nije bio opće dobro čovjeka i zajednice..." Prisjetimo se, tadašnji su oporbeni čelnici, na

čelu s Račanom, uvjeravali sve i svakoga kako je dovoljno da HDZ padne s vlasti, pa će "grijeh struktura" i sve ono što on predstavlja nestati bez traga i glasa!

Stavljajući bitne odrednice navedene poruke u kontekst svog promišljanja tadašnje političke situacije u Hrvatskoj, kolumnist zadarskog "Narodnog lista" (inače ugledan profesor i teoretičar likovne umjetnosti) Vinko Srhoj, kojemu ni najžešći protivnici ne mogu poreći da podjednako oštro kritizira sadašnju vlast kao i nekad (ali i sada!) HDZ, napisao je: "S propovjedaonice zagrebačke katedrale nadbiskup pripovijeda o razočaranju stanjem u Hrvatskoj, nakon što je politička politura otpala s konkretnih sudbina hrvatskog čovjeka kojega nadanja u bolji život nisu ostvarena... Pozlata blagdana, vremena darivanja i kićenja božićnih i novogodišnjih insignija, u Bozanićevoj se je propovijedi ogulila do slika okrutne realnosti. Pitajući se jesu li naše božićne želje samo san koji se rijetko ostvaruje u životu, koji nije 'idila božićnih blagdana', Bozanić govori ono što bi trebao svaki ekonomist" (mnogi i govore - Kalođera, Lokin, Santini...) "i ministar socijalne skrbi, predsjednik republike i sindikalac, oporbenjak i član stranke na vlasti, kada u Hrvatskoj ne bi vrijedila ona socijalno amoralna doktrina da sit gladnom ne vjeruje..."

A kad je riječ o Božiću,

"Božić se vrlo brzo pretvori od zabranjenog u obvezni blagdan. Prije se sjaj Božića zadržavao u kućnom prostoru, danas se sjajem Božića kiti i ono što nema nikakve veze s Božićem... Upotreba božićnih slika u društvenim medijima bila je zabranjena, a danas bez toga nije zamisliv nijedan dućan. A oba sustava ne dijeli ni 10 godina. Zar je moguće da su se isti ljudi tako naglo pretvorili u nešto što prije nisu bili? ...Prije su zabranjivali njegove likove i proslave, danas ga prikazuju u svjetlu koje nije nebesko, pa se ne zna što je zapravo opakije... Isus se, doduše, rodio kao siromah među siromasima, ali ne zbog ljubavi prema siromaštvu nego prema siromasima. On je napustio nebeski sjaj i došao k njima da im pomogne, a naši su vođe sebi podigli plaće do desetak puta većih nego što su bile plaće u prijašnjem 'paklenom" sustavu, kako ga nazivaju... Naš se Božić sve više pretvara u tugu siromaha koju župnici vrlo dobro poznaju, a oni kojima je predano narodno bogatstvo izmišljaju visinu svojih plaća. Imaju li ti ljudi obraza pogledati u polugolo dijete u štalici i u našoj Hrvatskoj, koju oni smatraju osvojenim vlasništvom. Osjeća li se Isus ugodno u njihovu društvu, a i oni u Njegovu? Mislim da ne." (Podsjetimo se na naslov Srhojeva napisa - "Prvi u crkvi, zadnji do Boga".) "A oni koji su omogućili da se tako ponašaju ne mogu mirno pjevati božićne pjesme. Neka za Božić zađu u sirotinjske kuće, pa će brzo spoznati da visoke plaće treba u Hrvatskoj obuzdati... da i siromah može živjeti dostojno čovjeka..." (Luka Vuco, župnik iz Kaštela: "Je li Božić 1998. blagdan radosti ili tuge?", u "Jutarnjem listu")

Slično Srhoju razmišlja i u oba sustava podjednako ozloglašena Jelena Lovrić u "Novom listu" (inače, njezine ubitačne osude Miloševićeva naciboljševizma nisu ni do danas izgubile ništa od svoje aktualnosti). Ona kaže: "... Bozanićeva je poruka kristalno jasna, britka poput noža i, ma koliko to djelovalo patetično, ona grije poput nade. Nije to samo poziv na kršćansko milosrđe, kako su uobičajeno obojene božićne

poruke, ona traži mnogo više, udara mnogo dublje. Nadbiskup poziva na solidarnost sa socijalno najpotrebitijima, ali i na hitno preispitivanje uvjeta u kojima se našao veliki dio stanovništva. On tvrdi da iza socijalnog raslojavanja, iza brzoga bogaćenja pojedinaca i rapidnog siromašenja većine, stoji namjera. Po njemu, nije riječ tek o neželjenom nus-produktu, anomaliji inače dobrog sistema, nego je greška - dio sustava. Nepravda nije samo rezultat kršenja zakona, nego je zakoni proizvode...

Bozanićeva božićna poruka ogrijala je sve one koji su u egzistencijalnoj nevolji, kojima nedostaje 'osnovno za život: od kruha do rada i od pažnje do zdravlja'. A njih je u Hrvatskoj mnogo i gotovo ih je već bio svladao očaj da nitko ne vidi i ne razumije nepravdu koja ih pogađa... Politički i ljudski potresna Bozanićeva bliskost s onima koji su na socijalnoj margini obasjala je Hrvatsku božićnim svjetlom i dramatično podsjetila na pravi smisao toga blagdana."

Osnovni argument tadašnje i sadašnje vlasti protiv takvih stavova svodi se (u onim slučajevima kada se branitelji aktualne politike ne srozavaju na razinu bahatog omalovažavanja) na paušalnu tvrdnju da su oni jednostavno pretjerani. Međutim, činjenice su - kako je netko davno rekao - neumoljive! Tako Danko Plevnik u svojoj kolumni "Osobni pogledi", u "Slobodnoj Dalmaciji" od 10. veljače 1998, iznosi zanimljiv primjer neizdrživog života umirovljenice s razmjerno solidnom mirovinom i elaborira to na svoj prepoznatljivo poticajan način. On za primjer uzima "profesoricu Anu H. (70), koja za Hrvatsku ima relativno veliku penziju od 1230 kuna. Ona mjesečno mora izdvajati za sljedeće troškove: 231 kunu za obročnu otplatu stana, 215 kuna za komunalne usluge, vodu i dr., 50 kuna za struju, 45 za državnu televiziju, 35 kuna za telefon" (i ako ga praktički ne koristi) "20 kuna za osiguranje u slučaju smrti (da je pokopaju o njezinu trošku), 10 kuna za grobno mjesto, 10 kuna za članarinu u Društvu umirovljenika, 25 kuna za plin i 220 kuna mjesečne akumulacije za godišnju nabavu ogrjeva, prašak za rublje 45 kuna. Ti troškovi iznose 906 kuna. I naša umirovljenica mora svakodnevno kupovati kruh od 70 dkg po 6 kuna, što mjesečno iznosi dodatnih 180 kuna, a umjesto mlijeka svakoga dana može popiti vode. Sve to iznosi 1086 kuna, a za predgrobni život ostaje joj čitavih 145 kuna. Međutim, država iliti... pobrinuli su se da joj otmu i tih 145 kuna, šaljući joj ovih dana nemilosrdni račun o mjesečnoj uplati 180 kuna u fond za pričuvu zgrade! To znači da negdje mora pronaći dodatnih 35 kuna ili se šest dana u mjesecu odreći gologa kruha. Dobar dio ove populacije u Hrvatskoj gladuje, kako ova prosta matematika pokazuje... Privatizacija je ovoj gospođi donijela troškove od 626 kuna, za ono što je u bivšem sustavu plaćala svega 90 kuna." (Valjda dinara?!) "Ondašnji je sustav sa stanarinom od 90 kuna mogao pokrivati sve troškove, ovaj je nepodmiriv i s preko 600 kuna. To nisu penzionerske žalopojke, već krucijalna politička tema za saborsku raspravu, jer su ovakove 'pričuve' na ovakova primanja bezočni bezobrazluk. Legislativnim terorizmom hrvatska vlast životno ugrožava svoje građane i potkopava gospodarski sustav. Poslijeratna Njemačka je također imala čvrstu valutu, ali je plaće i mirovine odredila na osnovi troškova života. Kakav je to socijalni gospodarski sustav ako jedna zaslužna profesorica u miru ne samo da nema za novine, nego ni za kruh?! S kojim pravom vlasti zidaju svoje troškove?

Pravednost je suverenija od bahatog oglašavanja zakona koji vlastite građane doslovno vodi u izgladnjivanje. U svakoj se demokratskoj europskoj državi zakoni moraju prilagođavati financijskoj (ne)moći stanovnika, samo se u Hrvatskoj ravnaju po beskrajnim potrebama državnih moćnika..."

Tko to kaže, tko to laže - pretvorba je mala,
Nije mala, nije mala, stoput štetovala,
I opet će, i opet će - ne bude li sreće!

O draga, o mila, o slatka - kanto za smeće!
Sve slabije živim i sve manje spavam,
O, kad će već jednom u tebi se naći
Ono smeće zbog kog' te prekopavam!

(Moji tadašnji aforizmi u stihovima - a kako su tek danas aktualni !!!)

Ostanimo još malo kod istog autora! Baveći se u navedenoj kolumni, točno mjesec dana kasnije, odnosom države, poslodavca i (pauperiziranih) radnika, Plevnik kaže: "Država je do sada u većini slučajeva išla na ruku poslodavcima, dopuštajući im da svoje radnike tretiraju kao kmetove, koji su se dužni samoprehranjivati, ali i odslužiti bez naknade u tvornici lokalnog poduzetničkog feudalca. Sretniji su ponekad dobivali mrvice dohotka u vidu bonova zaostatka, ali im se nisu uplaćivala sredstva za mirovinsko i zdravstveno osiguranje. Strah od mogućeg gubitka radnoga mjesta pretvorio se u stvaran gubitak svakodnevnog smisla života. Posao je temeljni ljudski odnos koji određuje karakter i perspektivu zajednice...

Kakvo je stanje ekonomske demokracije u Hrvatskoj vidi se po želji tisuća građana kojima se privlačnijima čini zatvorski smještaj, hrana i dohodak od nekoliko stotina kuna" (za par dana - tzv. "vikend-zatvorenici") "negoli sloboda... Bilo je privatnika i u socijalizmu. Oni su strpljivo, godinama gradili svoje poslove, cijeneći svoje suradnike. Država im je u pravilu odmagala, jer su efektno proturječili tadašnjem idealu - društvenom vlasništvu. Veliki dio 'tajkunskih gospodarstvenika' došao je preko noći u posjed enormnog bogatstva upravo zahvaljujući podršci države, transponiranoj u tezi da samo nekoliko stotina Hrvata imaju pravo biti krupnim kapitalistima, a da svi ostali Hrvati smiju biti tek sitnim posloprimcima. Na takvim premisama socijalni je mir u Hrvatskoj bio i ostao neodrživ, što su dokazala silna i neodrživa raslojavanja na umjetno stvarane 'stališe' siromašnih i njihovi prosvjedni mitinzi... Vlada je do sada neodgovorno i neprimjereno favorizirala hrvatske kapitaliste umjesto sve one kapitaliste, neovisno o etničkom predznaku, sposobne da ponesu veću socijalnu odgovornost prema narodnom vlasništvu tržišta rada u Hrvatskoj. Ona bi trebala stimulirati one poduzetnike koji će se poput magnata Forda brinuti i o potrošačkoj perspektivi svojih zaposlenika,

a ne težiti da zaposleni uzimaju kredite u banci kako bi se prehranili, a da za 'tajkune' rade bez kune. Vlada se mora naučiti braniti nacionalno bogatstvo, a ne biti servis za obogaćivanje pojedinih profitera, koji umjesto socijalne pravde podmeću lokaut, a plaćanje minimalaca uvjetuju uskraćivanjem toplog obroka ili plaćanja prijevoznih troškova."

Završit ćemo ovaj na neki način neizbježno podugačak prilog jednom sasvim recentnom temom, iako ni ovo do sada napisano - bez obzira na to što pretežu citati stari u prosjeku 5-6 godina - nije ništa manje aktualno. Upravo dok sam, naime, pisao ovaj prilog, izišao je "Jutarnji list" od 18. siječnja, sa stalnim subotnjim prilogom "Magazin", u kome je objavljen jedan od najljigavijih provladinih članaka (*nomina sunt* ipak *odiosa*), pod znakovitim naslovom "Vlada ne laže, živi se bolje". (Istini za volju, začudilo me što je takva ljiga objavljena baš u razmjerno nezavisnom "Jutarnjem listu", i to u vrijeme kad se i u "Slobodnoj Dalmaciji" i "Vjesniku", novinama koje i neki liberalno nastrojeni promatrači drže režimskim tiskovinama, mogu naći i vrlo kritičke primjedbe na račun socijalne politike "ove Vlade".).

Dobro, zamislimo za trenutak da je ta nategnuta ispolitizirana premisa o "boljem životu" (sjećate li se one beogradske trakavice istog imena koja je trajala gotovo do raspada bivše države?) prihvatljiva i da joj možemo povjerovati. Ali pogledajmo sada kakvim je argumentima to potkrijepljeno! Naime, i u spomenutom člančiću, koji se (iako dosta kratak) proteže na 2 stranice, i u prvom prilogu kolumne stalnog kolumnista ovog lista (koji, uzgred rečeno, sasvim identične političke /nuz/pojave tumači na sasvim različiti način - zavisno od toga jesu li na vlasti "njegovi" ili neki "njihovi"!), članku koji se samom činjenicom neposredne blizine gotovo pa nadovezuje na navedeni napis, iznose se činjenice koje (najvjerojatnije) nisu prijeporne - prošle godine je po svoj prilici blizu 200.000 Hrvata doista preplavilo mondena europska skijališta, 7 do 8 milijardi "kunića" (ovdje se podaci naših vrlih hvalitelja donekle razlikuju!) potrošeno je za božićne i novogodišnje blagdane, a kupljeno je oko (ili čak "preko") 70.000 novih automobila. Naglasak u ovom gotovo zbornom navođenju brojčanih podataka jest da se ranije (da budemo precizni - u vrijeme kad je HDZ bio na vlasti) u tim segmentima potrošnje trošilo vjerojatno znatno manje - ali nigdje se ne navodi koliko manje!

So far, so good, što bi rekli Englezi (iako ovdje, u širem društvenom kontekstu, nema - kako ćemo uskoro vidjeti - ničeg dobrog!) - egzaktni podaci su egzaktni podaci, i tu činjenicu treba poštivati! Problem je, međutim, što ti podaci pokazuju i dokazuju. Prisjetimo se - dok je HDZ bio na vlasti, osnovni pokazatelj "grijeha struktura" bilo je postojanje onih famoznih "dvjesto obitelji" HDZ-ovih patricija, koje je (navodno) Tuđman instalirao kao znak osobne stranačke i gotovo rojalističke svemoći. Postojanje tadašnje uske nomenklature tajkunskih *nouveaux riches* bio je tada za svekoliku oporbu - ali i za onaj moralno senzibilniji dio HDZ-ovih pristalica, pa i samih članova - osnovni krimen HDZ-ove vlasti, za što je najprimjerenija kazna bila, posebno u očima onih prvih, doslovno razapinjanje na križ (potpisnik ovih redaka mora priznati da je tada i sam dijelio takvo mišljenje!)

Tek nakon što smo, dakle, i u ovom kontekstu bacili nužan pogled unatrag, možemo shvatiti kakav su logički i ideološki *salto mortale* načinili klonirani i nekom vrstom "blizinskog upravljača" navođeni podrepaši današnje vlasti kada nastanak (u doista impozantnom broju) nove generacije tajkunskih skorojevića nude - BEZ IMALO STIDA - kao neku vrstu kopernikanskog obrata na putu u opći boljitak friško usrećene nacije! Otkada se to okrupnjavanje još uvijek znakovito ograničenog broja bogatuna uzima kao ključni pokazatelj gospodarskog boljitka. Nije li to, naprotiv, ključni dokaz upravo produbljivanja socijalnog jaza, u kome bogati (stari i *nouveaux riches*) postaju sve bogatiji, a siromašni sve siromašniji?! Nije li pokazatelj gospodarskog boljitka nešto sasvim suprotno - znatan pad nezaposlenosti*, a samim tim i znatan (ili čak potpun) nestanak socijalno ugroženog sloja, okruženje u kome svi mogu živjeti životom dostojnim čovjeka (kao što se danas sve češće govori za Singapur)?

Potpisnik ovih redaka nije bio ni član ni pristaša HDZ-a ni u vrijeme kada je od toga mogao imati koristi (sama činjenica da je punih 5-6 godina čuvao novinske izreske iznimno kritičke prema HDZ-ovoj vlasti to zorno dokazuje!) - tek ga OVI prisiljavaju da ovo drugo postupno postane, pa ima to veće moralno pravo na pretpostavke koje slijede.

Nije li možda broj "novokomponiranih" bogatuna (ako, eto, i taj broj moramo prihvatiti kao pozitivnu vrijednosnu kategoriju!) ipak nešto manji nego što izgleda, ako uzmemo u obzir da, recimo, određeni broj "ognjištarskih" tajkuna - koji se JESU dobro "potkožili" tijekom Domovinskog rata - nije, slijedom samog svog "domaćinskog" mentaliteta, sklon snobovskom šepurenju po mondenim izletištima Europe, pa da tamo glume skijaške bravure Janice i Ivice Kostelić (možda ljudi jednostavno ne znaju skijati!), već novac radije troše u poznatoj birtiji ili ga jednostavno čuvaju u čarapi (kao u stara dobra vremena)?! Ili su možda vjerni svojim starim automobilima, pa ne troše novac na to da svake godine mijenjaju aute? Ili - a ovo je još i najvažnije (dobro, ovo sve moramo uzeti kao pretpostavku!) - barem oni stariji među njima, kada su se već obogatili na račun svojih bližnjih, ne doživljavaju božićne blagdane kao izliku za žderanje i pijane terevenke, već kao priliku za iskazivanje kršćanske pobožnosti i umjerenosti?! Eto, dakle, barem dijela mogućih razloga za povećanu potrošnju prošle godine u odnosu na onih ranijih 10-12 godina!

* U svojoj nekadašnjoj kolumni u "Zadarskom listu" citirao sam još 3. listopada 2000., priopćenje splitskog ogranka Zajednice nezaposlenih ZANE:
"Upravo ova Vlada, koja se kiti socijaldemokratskim perjem, i koja je na izborima nesumnjivo dobila veliku podršku nezaposlenih, nakon što je zatekla 350.000 nezaposlenih u kratkom je roku uspjela na Zavod za zapošljavanje smjestiti još 40.000 radnika, obustavila je pomoć u zapošljavanju i odlučno utjecala da Zavod za zapošljavanje obustavi sve mjere za poticanje zapošljavanja nezaposlenih radnika. Samo Vlada socijalne neosjetljivosti mogla je dozvoliti da se od 15. ožujka ove godine potpuno obustavi subvencija za zapošljavanje nezaposlenih pripravnika, branitelja, starijih osoba, invalida i drugih kategorija građana, jer u proračunu nije bilo mjesta za poticanje zapošljavanja".
Određena raspitivanja kod upućenih struktura pokazala su da su navedene drakonske mjere još na snazi, a navodni pad nezaposlenosti treba pripisati samo friziranju objektivnih činjenica i samovoljnom brisanju stanovitog broja nezaposlenih iz evidencije.

Bilo kako bilo, bez obzira na to vjeruju li podrepaši sadašnje vlasti doista u ono što su napisali ili su se u svojoj pretjeranoj revnosti jednostavno previše "zaigrali" (kako to obespravljenim radnicima voli poručiti Vidović - Davorko, naravno!), pa u tom naprezanju lupaju prvo što im padne na pamet, nedvojbeno je da je zahvaljujući takvim nebuloznim konstrukcijama pala jedna od posljednjih maski onih koje je Mile Stojić (a on sigurno nije "ognjištar") nazvao "prodavačima socijalističke magle (koji su) naprasno postali beskrupulozni menadžeri, uvjereni da je vrijeme na njihovoj strani, da je ono spužva koja će izbrisati krvavu ploču povijesti". Jer kako objasniti činjenicu da su oni koji su se do početka posljednjeg desetljeća prošlog stoljeća zaklinjali u "revoluciju koja teče" i "diktaturu proletarijata", a danas su ili na vlasti ili podržavaju ovu vlast iz ideoloških pobuda, te koji su tada, u skladu s takvim uvjerenjima, gore opisane pojave u "trulom kapitalizmu" detektirali kao posljedicu "eksploatacije radnog naroda", u čemu su - usprkos nezgrapnoj sintagmi - zapravo bili potpuno u pravu, odjednom zasvirali u sasvim druge diple. Pa, kada već socijalizmu vječno odani kolumnist (na što, uostalom, ima puno pravo u demokratskom društvu!) naslovljuje udarni članak svoje kolumne s "vršak", je li moguće da on i njegovi istomišljenici ne vide kako to nije toliko čak ni vršak ledenoga brijega koji dokazuje ništa drugo doli postojanje skrivenih opasnosti što ih društvo u kome se takva socijalna raslojavanja produbljuju nužno podrazumijeva, već više vršak nečega što nije pristojno imenovati, a što, kako vidimo, s nedoličnim ponosom izviruje iz socijalnog i inog gliba u koji je upalo hrvatsko društvo pod okriljem "ove vlade".

Kada čovjek još bolje zagleda naličje koje prikriva fasada euforije izazvane doista nedvojbenim proširenjem kruga privilegiranih bogatuna, otkrit će da je u svoj toj prežalosnoj priči najznakovitije ono čega u njoj zapravo i nema. A nema onih koji su se nekada, kako smo vidjeli, nazivali zbirnom imenicom "radni narod", dok ih se danas u Hrvatskoj - kao, uostalom, i gotovo svugdje drugdje - naziva poreznim obveznicima (a ogroman dio tog novca koji se šakom i kapom troši po zimovalištima i ljetovalištima Europe, kao i za kupnju skupocjenih auta, netko je doslovno oduzeo njima!). Nema više, dakle, ni početnog slova od onog pompoznog slogana "Dobar život svima, a ne samo njima"! U praksi se to danas čita "Dobar život nama i našima" - dakle, onima koji se, kako je rekla Jelena Lovrić za neke ministr(ic)e, sele "iz jedne lađe na kotačima u veću", koji skijaju po mondenim skijalištima (i onda se to uzima kao dokaz općeg boljitka!), a onim ostalima "svima" ostaju fige, demagoške floskule, pa čak i neuvijene prijetnje! I tako, onaj do gole kože očerupani porezni obveznik (ah, da, u predizbornim smicalicama pompozno se najavljuje smokov list nekakvih poreznih olakšica!) nije u takvoj žurnalističkoj šaci jada našao mjesta ni kao običan statistički podatak, pa nekadašnji gorljivi zastupnici radn(ičk)ih prava (ne samo u socijalizmu, već i kao oporba pod HDZ-om!) sada ne samo da su postali nesmiljeni neokapitalistički gulikože, već svoje lažnim obećanjima našopane žrtve doživljavaju kao nekakvu *quantité negligéable* (to je otprilike ono što Srbi nazivaju "beslovesnom masom"!), te ih se u svojim ušminkanim samopohvalama ne udostoje ni spomenuti!

Zahvaljujući "u hodu" uredniku TV-emisije "Brisani prostor" Goranu Miliću i autorici prvog priloga u njoj što su prema tim nebulozama iskazali otprilike isti stav kao i autor ovog napisa, kao i profesoru Kuliću (s Ekonomskog fakulteta u Zagrebu) - koji se u TV-emisiji "Znakovi vremena" HRABRO suprotstavio ratnoj histeriji namjeravanog američkog napada na Irak (u trenutku pisanja ovoga napisa - sredinom veljače - ishod je još uvijek sasvim neizvjestan) koju polupismen alkoholičar na čelu SAD-a želi nametnuti ostatku svijeta - a naročito njegovoj tezi da je okrutnost bogatih vjerovnika prema siromašnim dužnicima također određen oblik terorizma, vratimo se na kraju ovoga članka napisu kojim smo i počeli (uvjetno rečeno) drugi dio ovog ogleda.

Naime, prije famoznih statističkih podataka o skijašima, Božiću i automobilima (ali i prije jednog drugog "bisera", koji ćemo komentirati kasnije), autor napisa doslovno kaže: "Živi li se u Hrvatskoj danas, na početku 2003. godine, bolje nego prije tri godine kada je Vlada Ivice Račana preuzela vlast?! Ako se odgovor na to pitanje oslobodi osobnih emocija, političkih podmetanja i sastavi od objektivnih činjenica, on će glasiti: da, danas se u Hrvatskoj živi bolje nego prije tri godine. Koliko god to zvučalo čudno, ali" (što će mu ovdje "ali", za Boga miloga?!) "ni brojni štrajkovi ovih dana ne demantiraju takav odgovor jer i sama činjenica da hrvatski građani danas mogu prosvjedovati gdje hoće govori u prilog tezi da se živi bolje."

Zna li taj čovjek uopće što govori?! Prije svega, u okružju u kojem se "živi bolje" ljudi nemaju potrebu za štrajkom, jer mogu živjeti od svoga rada. I gdje on to vidi da "građani danas mogu prosvjedovati gdje hoće"?! Radnike sisačke željezare svojevremeno je zaustavila naoružana policija na mostu, a "neraspoređeni" policajci, koji su suvišak u zemlji u kojoj kriminal raste doslovno iz sata u sat, morali su se (osim onih po koje je došla "marica") skloniti u kapelicu (kao Esmeralda u "Zvonaru crkve Notre Dame") pred tom pustom slobodom. A o prostačkim interpretacijama prošlogodišnjih prvomajskih prosvjeda (G. Granić, Vujić, Vidović) da i ne govorimo!

Može naš "gospodin Kastor", međutim, još i bolje!

Čujte i počujte - "Potpuniju sliku o boljem životu može se dobiti tek kada se podacima o životnom standardu i kupovnoj moći dodaju i podaci o vladavini prava, slobodi izbora, prihvaćanju europskih standarda, socijalnoj sigurnosti, efikasnoj državnoj administraciji, nacionalnoj i vjerskoj ravnopravnosti, otvorenosti tržišta, zaštiti potrošača i nizu drugih pokazatelja."

Prije svega, što bi rekli Splićani - "di to ime" (sigurno ne u današnjoj Hrvatskoj!)? Pitanje je može li se nešto slično reći i za skandinavske zemlje ili zemlje Beneluksa?

Ali, podimo redom! Gdje autor vidi "vladavinu prava" u zemlji u kojoj se na slobodu puštaju okorjeli zločinci koji su lice hrvatskih gradova pretvorili u "OK Corral", dok se kažnjavaju oni koji ne mogu platiti račun za struju!? "Sloboda izbora" - pa, to danas postoji i u Srbiji, gdje je i zločinac Šešelj mogao postati predsjednik! "Prihvaćanje europskih standarda" - to je nešto što "nit' smrdi nit' miriše"! Što se pak tiče "nacionalne i vjerske ravnopravnosti", autor je time vjerojatno mislio na amnestiranje četnika od očiglednih zločina - ali, kako govoriti o "nacionalnoj i vjerskoj ravnopravnosti" u zemlji u kojoj drogirane propalice obrijanih glava premlaćuju iz čistog mira romsku djecu,

koju roditelji takve problematične djece (ili one koja će to tek postati) ne puštaju u iste razrede sa svojom "uljuđenom" djecom! A što tek reći o "socijalnoj sigurnosti", "efikasnoj državnoj administraciji", "zaštiti potrošača", pa još - kao da ova smijurija nije dovoljna sama za sebe! - i o "nizu drugih pokazatelja"... Da nije smiješno, bilo bi žalosno!

Autor napisa odmah će se zatim kao potruditi da ublaži netom izrečene euforične ocjene - ali, to je samo jeftini šminkeraj "da se Vlasi ne dosjete"! On će, dakle, reći: "... Točno je da ni u jednoj od tih kategorija Hrvatska još nije dostigla zapadnoeuropske standarde, ali neosporno je da većina pokazatelja ima pozitivan trend. Istina je i to da u nekim segmentima nije dovoljno učinjeno ili da neke mjere nisu dale očekivane rezultate. Tu Vlada zaslužuje kritike, pogotovo stoga što je i njena administracija često kriva za propuste i neučinjeno..." (Naravno, ono "njena administracija često kriva" tek je dodatna smijurija - pa, tko je, za Boga miloga - opet! - kriv za sve što nam se događa, ako ne "njena administracija"! Nije moja pokojna baba!

Prisjetimo se sada one autorove podaničke brojalice o medu i mlijeku koje osiromašenoj naciji nudi "ova Vlada" (samo što ona jadna, nacija, slijepa kod zdravih očiju, to nikako ne vidi!), pa se upitajmo - ima li toga igdje?! Naš autor, doduše, u svom nemuštom poigravanju općenitostima bez pravog značenja, dvaput spominje nekakve "(zapadno)europske standarde", ali nedavni masovni štrajkovi u Italiji, Njemačkoj i u još nekim zapadnoeuropskim zemljama pokazuju kako neokapitalizam radnike svugdje doživljava kao neprijatelje - samo što su radnici u tim zemljama i situiraniji i sindikalno organiziraniji.

Na neočekivanu pohvalu u tom smislu, upućenu već odavno nestaloj državi, austro-ugarskoj, naišli smo u jednom davnom novinskom članku. U vrijeme kada je taj članak bio napisan (prije više od 30 godina), u Cervignanu, gradiću u sjevernoj Italiji, postojalo je Društvo prijatelja austrougarske (možda postoji i sada?). Cilj te udruge objasnio je jedan od njezinih čelnika, stolar Sergio Aita, ovim riječima: "Nitko ovdje ne želi uskrisiti austrougarsku carevinu, ali želimo vratiti ono povjerenje između države i građana, ono poštenje administracije, onu strogu pravednost suda" (očito sudovi tada nisu oslobađali okorjele kriminalce! "koja je od blistave habsburške monarhije stvorila oblik društva mnogo bolji od današnje demokracije..." (Ovaj dio iza zagrada posebno je značajan!)

Komentirajući tu izjavu u svojoj nekadašnjoj stalnoj kolumni u "Zadarskom listu", napisao sam prije pune tri godine: "Ne ulazeći u to je li ova slika previše idealizirana, izvjesno je da Hrvatska tom idealu nije nimalo bliža danas nego prije godinu dana!" (Tj. dok je HDZ bio na vlasti!) Ona mu je danas, tri godine kasnije, još mnogo dalja - "ma što neki mislili o tome".

I bit će sve dalje - sve dok su OVI na vlasti!

Ante Gradiška

Završetak razgovora s fra Viktorom Nuićem*

Simpatično je kod našeg dr. fra Viktora što, kad na neki argument ne može odgovoriti, tad ili ga preskoči, ili kaže da "Vitković piše besmislice". Pa eto, morat ću i opet napisati koju "besmislicu" i to "de omnibus et de quibusdam aliis" jer i dr. fra Viktor u svom odgovoru dr. Kožulu i meni govori o najrazličitijim temama. Dakako, kanonik Kožul "aetatem habet", pa ja govorim samo u svoje ime.

O javnoj i privatnoj objavi

Budući da je dr. fra Viktor pravnik, vjerujem da se iza tumačenja o objavi u njegovu članku ipak "krije" dr. fra Ljudevit. "Svaka objava, ako je autentična, dolazi od Boga. Ona je riječ Božja." Dotle se slažem. No, ne mogu se složiti s nastavkom. Znam da sam kao student teologije na Gregoriani (1967-71.) učio da javna, odnosno obvezujuća objava prestaje smrću posljednjeg apostola. Tko je od apostola najduže živio i kada je umro, doista se ne zna. Sveto pismo izričito govori samo o mučeničkoj smrti Jakova, Ivanova brata, u vrijeme Heroda Agripe. (Dj12,2), a u posljednjem poglavlju Ivanova evanđelja Uskrsli naviješta Petru "kakvom će smrću proslaviti Boga" (Iv 21,18-19) i dosta zagonetno govori o sudbini ljubljenog učenika (Iv 21,20-23). Bitno je dakle načelo, a za stvar je nevažno koji je od apostola najdulje živio.

Konzultirao sam "Suvremenu katoličku enciklopediju" (ur. Mato Zovkić) i "Opći religijski leksikon" (ur. Adalbert Rebić).

Pod pojmom "objave, privatne" SKE piše:

"Privatne su objave priopćenja dana od Boga pojedinim osobama, te nisu dio božanske ('javne') objave na način kako je ona sadržana u Svetom pismu, a koja je završena smrću posljednjeg apostola. Privatne objave po svojoj naravi ne dodaju ništa nova objavi koju je Bog već dao Crkvi. Crkvene su vlasti tradicionalno bile vrlo oprezne prema tvrdnjama privatnih objava..." (SKE, str. 666)

ORL ovako tumači pojam "privatna objava":

"U kršćanstvu, Božja poruka objavljena nekoj osobi, bez obveze za sve ljude. Može se odnositi i na neku grupu ili povijesnu situaciju. Prema katoličkom učenju, objava u užem smislu sadržana je u Svetom pismu i Predaji, a završila je smrću posljednjeg apostola. (...) U XIX. i XX. stoljeću privatna objava vezana je uz marijansku pučku pobožnost i Gospina ukazanja (La Salette, Lourdes, Fatima, Međugorje). Katolička crkva primjenjuje dva kriterija pri vrednovanju vjerodostojnosti privatnog ukazanja i objave: pravovjerje i duševnu uravnoteženost osobe. Privatna objava ne obvezuje vjernike ni kad je crkvena vlast proglasi vjerodostojnom ..." (ORL, str. 757)

Primjera radi: Crkva je priznala vjerodostojnost Lurda i Fatime, ali nije, niti može obvezati vjernike da vjeruju u istinitost tih ukazanja i lurdskih i fatimskih poruka.

* Budući da su obje strane imale priliku više puta izložiti svoje mišljenje, uredništvo ne želi da se polemika oteže u beskraj, pa ju ovim odgovorom zaključuje. (Ur.)

Međugorje Crkva proučava i nije donijela konačan sud (valjda se zato "ukazanja" beskonačno i nastavljaju, da crkvena vlast ne bi mogla donijeti konačni pravorijek koji, po svoj prilici, neće biti baš onakav kakvim bi ga željeli dr. fra Viktor, dr. fra Ljudevit et alii, no i Izjava BKJ iz 1991. dostatno je jasna).

Nedavno je proslavljen jubilej 750 godina od predaje Karmelskog škapulara. Jubilej je otvorio osobno Sveti Otac svojim apostolskim pismom "Providnosni milosni događaj", kao što je i papa Pio XII. otvorio svojim pismom jubilej 700 godina Karmelskog škapulara (1251. - 1951.). Ivan Pavao II. u svom pismu s ponosom ističe: "I ja već dugo vremena na svom srcu nosim Karmelski škapular." Pa ipak, Papa neće nikada obvezati vjernike da vjeruju kako se doista Marija 16. srpnja 1251. ukazala sv. Šimunu Stocku, generalu karmelićana, niti će proglasiti vjerskom istinom da će biti spašen svatko tko bude nosio Karmelski škapular. Isto vrijedi za pobožnost Prvih petaka, Prvih subota, Čudotvornu medaljicu i drugo. Kad bi crkvena vlast jednom i proglasila vjerodostojnost međugorskih fenomena, time opet ne bi obvezala vjernike da ih prihvate kao istinite. Ali ako Crkva proglasi o Međugorju konačni "constat de non supernaturalitate", opet ne bi griješio tko bi u svom srcu vjerovao da se Marija ipak tamo ukazivala. No, dok su lurdska i fatimska ukazanja vezana uz Lurd odnosno Fatimu, međugorski "vidioci" raspršili su se kojekuda i tvrde da im se Gospa i dalje uporno "ukazuje", na bilo kojem mjestu (tako je gospođa Vicka imala "ukazanja" i u rodilištu).

Tko nameće svoje mišljenje o Međugorju?

Dr. fra Viktor spočitava biskupu Periću da "nameće svoje mišljenje cijeloj Crkvi i narodu Božjem i maltretira vidioce, vjernike, narod Božji, posebice franjevce". Zanimljivo je da mnogi drže kako imaju pravo "poučavati" mostarskog biskupa: i fra Viktor, i fra Ljudevit i protojerej stavrofor Kustić, i dr. Rebić. Očito neki naši katolički novinari i teolozi znaju koje se biskupe smije napadati i kritizirati, a kojima se treba samo diviti. Omiljena "divljač za odstrel" upravo je dr. Ratko Perić. On nije dostojan da mu se ime spomene u liturgijskoj molitvi, nije dostojan ni da redi hercegovačke fratre za đakone i prezbitere. Dok su bosanski "ujaci" vjerni "Bogu i Bosni", dotle hercegovački fratri ignoriraju i mjesnog biskupa i nadležnog metropolita vrhbosanskog (koji je i kardinal Svete Rimske Crkve) i apostolskog nuncija u Sarajevu. Odnosi između vrhbosanskog Ordinarijata i bosanskih franjevaca često nisu bili idilični, ali je sva ređenja obavljao vrhbosanski nadbiskup (Šarić, Alaupović, Čekada, kardinal Puljić). Slušao sam kako u zagrebačkoj katedrali ređenici hercegovački franjevci obećavaju poslušnost "dijecezanskom biskupu". A tko je za njih dijecezanski biskup? Nije li to upravo dr. Perić (osim, naravno, ako djeluju izvan Hercegovine)? No, nekima od njih (Bogu hvala, ne svima!) prihvatljiviji je lažni biskup Srećko Novak - koji niti je biskup niti katolik - nego zakoniti biskup kojeg je imenovao Sveti Otac i koji je u punom zajedništvu s Kristovim namjesnikom.

Biskup Perić, dopušta fra Viktor, smije kao mjesni ordinarij imati svoje mišljenje o međugorskim događajima, ali ne smije to svoje mišljenje "nametati", što će reći da

ga ne bi smio javno ni izreći, jer samim tim kao zakoniti mjesni biskup "nameće" svoj stav drugima. Naravno, hercegovački fratri svoje mišljenje nikome ne nameću, premda objavljuju knjige i brošure, šire "poruke" i na sve moguće načine vrše propagandu, nimalo se ne obazirući na stav BKJ (koja je, po tumačenju fra Viktora Nuića, "razvlastila" mjesnog biskupa): non constat de supernaturalitate. Dakle, tko je "za", smije sve; tko je "protiv", ne smije "nametati" svoje mišljenje.

IKA donosi ovih dana vijest (ovo pišem početkom ožujka 2003.) da su dvojica ministara posjetila "Svetište Kraljice mira" u Međugorju. Premda u Međugorju službeno postoji samo župa sv. Jakova, a ne nikakvo "svetište" - ni biskupijsko (jer ga nije proglasio nadležni biskup), ni nacionalno (jer ga nije proglasila nadležna BK BiH), ipak se vijest formulira na takav tendenciozan i netočan način.

Pogledajmo već spominjani Opći religijski leksikon (ORL), među čijim je suradnicima i nekolicina hercegovačkih franjevaca (Dugandžić, Pervan, Rupčić). O neodobrenom Međugorju piše se više nego o odobrenom Lurdu ili Fatimi. Pojam vidioca popraćen je fotografijom međugorskih "vidjelaca", a pod pojmom "privatna objava" navodi se neodobreno Međugorje ravnopravno s odobrenim Lurdom i Fatimom. Sve to sugerira čitatelju da je Međugorje općeprihvaćeno, jedino mu se opire "pop Perić" kojeg neki hercegovački fratri ne spominju ni u kanonu mise (zanima me ignoriraju li oni tako u molitvi Crkve i druge biskupe kad se nalaze izvan Hercegovine). Isto tako ORL ne spominje nijednog mostarskog biskupa koji nije bio franjevac, kao što ne spominje ni mjesečnik "Crkva na kamenu" koji izdaje Biskupski ordinarijat u Mostaru, ali, dakako, spominju se "Naša ognjišta", list hercegovačkih fratara koji već godinama iz broja u broj uporno širi međugorsku propagandu i objavljuje "poruke". U ORL-u autori ne potpisuju svoje članke, pa ih se ne može sigurno identificirati, no poznato je da je glavni urednik tog leksikona deklarirani pristaša Međugorja, uvijek pripravan kritizirati mostarskog biskupa.

Još o "Dobrom Pastiru" i TDKS-u

10. veljače o. g. sudjelovao sam na tribini Radija Marije o bl. Alojziju Stepincu. Tom zgodom preč. Josip Đuran, koji je dobro poznavao kardinala Stepinca i često ga posjećivao u Krašiću, pripovijedao mi je kako je bl. Alojzije poručivao svećenicima da ne prekidaju "susjedstva" sa svećenicima članovima udruženja - narod ih je zvao "partijski svećenici"- nego neka sudjeluju na proštenjima, klečanjima i osobito velikim ispovijedima, ali neka se odmah iz crkve vraćaju svaki svojoj kući i ne ulaze u župni stan svećenikâ udruženjašâ.

Jedan prizor u Krašiću kojem je prisustvovao preč. Đuran: Na župni dvor u Krašiću dolazi paket s kalendarima "Dobri Pastir" u izdanju bosanskohercegovačkog svećeničkog udruženja "Dobri Pastir" (uređivali su ga bosanski fratri i to, prema mišljenju mnogih svećenika, veoma dobro u tematskom dijelu). Župnik Vraneković otvara paket i pruža kalendar Stepincu. Kardinal odbija s riječima: "Ne želim to ni uzeti u ruke!" Takav je bio stav bl. Alojzija Stepinca prema svećeničkim udruženjima,

koja je nazivao "izdajom Boga" i "gubom na tijelu Crkve". Naravno, "Stepinac nije dogma", kako su govorili oni koji su nastojali opravdati TDKS. No, Sveta Stolica priznala je službeno da je Alojzije Stepinac vršio bogoslovne i stožerne kreposti u herojskom stupnju. Da je on bio nerazborito krut u osudi svećeničkih udruženja, Sveta Stolica ne bi bila mogla priznati da je vršio krepost razboritosti u herojskom stupnju.

Iz jubilarne Spomenice bosanskohercegovačkog svećeničkog udruženja (iz koje saznajemo da je i naš dr. fra Viktor Nuić bio njegov član) vidimo da su članovi najvećim dijelom bili bosanski i hercegovački franjevci, dok su dijecezanski svećenici u Bosni, a osobito u Hercegovini, uglavnom odbijali ući u udruženja. U istoj Spomenici nalazimo i oduševljen pozdravni govor hercegovačkog provincijala fra Rufina Šilića, koji hvali i potiče bosanskohercegovačke udruženjaše (uglavnom svoju braću franjevce). Na čast i diku hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda možemo reći da su tadašnji provincijali o. Nikola Skupnjak i o. Damjan Damjanović bili čvrsto na liniji kardinala Stepinca i Šepera, te cijelog našeg episkopata: Non licet!

U već spomenutoj Spomenici neistinito se tvrdi da mons. Andrija Majić, delegat zatočenog biskupa Čule, nije zabranio udruženje. Naprotiv, upravo zbog zabrane udruženja bio je osuđen i zatvoren. Zbog protivljenja udruženju komunistički je režim progonio i biskupe: u Zagrebu Lacha i Salisa, u Splitu Franića i druge. Članovi udruženja pak dobivali su od države brojne povlastice: plaće, mirovine, zdravstveno osiguranje, porezne olakšice, itd. A komunisti ništa nisu davali besplatno!

Udruženjaši su se često izgovarali da dr. Marko Alaupović nije zabranio udruženje u vrhbosanskoj nadbiskupiji. Istina je da nije izrijekom zabranio, no još ga je manje podržao, pohvalio ili blagoslovio. Mons. Alaupović preuzeo je upravu vrhbosanske nadbiskupije u posebno teškim okolnostima: i nadbiskup Šarić i njegov generalni vikar dr. Buljan napustili su nadbiskupiju - prvi je otišao u emigraciju, a drugi se sklonio u Zagreb. Dr. Alaupović, koji je bio prepozit Vrhbosanskog kaptola, morao je preuzeti upravu nadbiskupije kao generalni provikar. Tek 1950. papa Pio XII. imenuje ga biskupom, a papa Ivan XXIII. 1960. vrhbosanskim nadbiskupom i metropolitom. Papa Pavao VI. odlikovao je nadbiskupa Alaupovića dostojanstvom asistenta papinskog prijestolja. Neko vrijeme bio je dr. Alaupović jedini djelatni katolički biskup u BiH. Moramo razumjeti što je u onim teškim godinama bio oprezan, pa nije želio ući u izravan sukob s komunističkim vlastima, koje su forsirale i favorizirale udruženje, no svakako ga nije odobrio, nego se od njega ogradio.

Jedan muslimanski imam koji je robijao u Zenici s biskupom Čulom i vladikom Varnavom Nastićem, ovako se rugao udruženjašima:

Mili Bože, dobrijeh pastira
Koji plešu kako UDBA svira.

Kardinal Šeper, kao i bl. Alojzije Stepinac, imao je prema udruženjima posve negativan stav. Od ređenika zagrebačke nadbiskupije tražio je prisegu da neće ulaziti u njih; jednak je stav imao i prema TDKS-u, pa je tražio da članovi TDKS-a ne sudjeluju

u koncelebracijama koje je on predvodio kao papin izaslanik. Dao je i vrlo jasnu nedvosmislenu izjavu o TDKS-u preko Radija Vatikana.

Poslije Šeperove smrti pristaše TDKS-a uporno ponavljaju tezu da je kardinal Šeper bio krivo informiran, pa da je zato osudio TDKS. Valjda je bila krivo informirana i cijela BKJ pod predsjedanjem nadbiskupa Kuharića kada je (nadbiskup Franić tvrdi na prijedlog mons. Kuharića) jednoglasno proglasila NON LICET za TDKS, a nadbiskup Kuharić zatim je tu jednoglasnu odluku BKJ donesenu u Đakovu u jesen 1982. proglasio obaveznom za zagrebačku nadbiskupiju.

"Marulić" je u prva tri broja 2002. godine pisao o problematici starih i novih udruženja (TDKS). Za dr. fra Viktora osobito će biti zanimljiva izjava nadbiskupa Franića u "Maruliću" br. 2/2002., kao i članak jednog redovničkog provincijala (pod pseudonimom Zrinović). Dr. Franić izrijekom tvrdi da je papa Ivan Pavao II. bio protivnik TDKS-a. Ako je tako, a mons. Franić valjda zna što govori, i to je - zar ne - sapienti sat! Bl. Alojzije pisao je iz Krašića: "Jao svećeniku koji bi kušao mimo svog biskupa voditi neku posebnu crkvenu politiku. Ali jao isto tako biskupu koji misli da je mudriji od Petra, Svetog Oca, i da će svojom zasebnom crkvenom politikom postići neke uspjehe."

Sveta Stolica u dva je navrata odbila potvrditi dvojicu izabranih dekana KBF-a u Zagrebu koji su bili istaknuti članovi TDKS-a; u Vatikanu očito nisu impresionirani pričom da je TDKS "prevario komuniste"... Jedan profesor upitao je na sjednici Vijeća KBF-a u Zagrebu predsjednika TDKS-a kako je bilo moguće da on, nepotvrđen od Svete Stolice, cijelu jednu akademsku godinu vrši službu dekana fakulteta. Ovaj mu je odgovorio da će naknadno primiti pismeni odgovor. Predsjednik TDKS-a već je nekoliko godina pokojni, a taj profesor sada je emeritus, ali nikad nije primio odgovor na svoje pitanje.

Sveti Franjo i hercegovački slučaj

Poznata je ona izjava fra Rufina Šilića: "*Ne može papa toliko narediti koliko mi možemo poslušati.*" A kad je Sveta Stolica naredila i odredila, onda se reklo: "*Ne da mi nećemo, nego ne možemo poslušati.*" A trebalo je samo nekoliko župa predati na slobodno raspolaganje mjesnom biskupu.

Mislim da je najsnažniji argument protiv tvrdokornosti (dijela) hercegovačkih fratara upravo Pravilo sv. Franje, koje oni (ne) obdržavaju. Franjo prije svega nigdje ne spominje mogućnost da bi njegova braća bila župnici; njemu je to, vjerojatno, bilo nezamislivo.

"*Strogo nalažem svoj braći da nipošto ne primaju novca, ni sami, ni preko posrednika.*" (br. 4)

"*Braća ne smiju ništa primiti u vlasništvo, ni kuće, ni mjesta, ni bilo koje stvari.*" (br. 6)

"*Gdje god braća bila, neka se čuvaju da ni jedno mjesto ne prisvajaju, niti ga kome osporavaju.*" (Prvo pravilo br. 7)

"*Neka braća ne propovijedaju u biskupiji kojega biskupa koji bi im to zabranio.*" (br. 9)

"*U ime Svemogućeg Boga i gospodina Pape i u ime posluha strogo naređujem i nalažem ja brat Franjo da od ovog što je o ovom životu napisano nitko ništa ne oduzima, niti napisanom što dodaje, niti braća smiju imati drugo pravilo.*" (Prvo pravilo br. 23)

Bl. Papa Ivan XXIII, koji je i sam bio franjevački trećoredac, s nostalgijom govori o siromašnim i skromnim franjevačkim samostanima koje je posjećivao. Ne znam kako bi se osjećao sv. Franjo kad bi se našao u kojem samostanu koji je sličniji hotelu više kategorije nego kući prosjačkog reda?!

Franjevci na Kaptolu u Zagrebu nemaju župe, a njihova je crkva pravo središte liturgijskog života i u njoj se okupljaju brojni vjernici, osobito mladi. Dobro surađuju s nadležnim župnikom ("petrovcem") i žive u slozi i prijateljstvu s katedralnim klerom, cijenjeni od sviju. Ne bi li zapravo za svakog franjevca život u samostanu i redovničkoj zajednici, zajednička molitva i zajednički stol trebali biti ideal i težnja? Franjevac na župi izvan samostana izvan je svog prirodnog ambijenta: "Ecce quam bonum et quam incundum habitare fratres in unum."

S pravom kaže fra Viktor da je u cijeloj hercegovačkoj situaciji najveći gubitnik upravo Crkva. Zašto odluke Svete Stolice ni do danas nisu u potpunosti provedene? Opire li se tome doista narod, dok fratri, iako "teška srca", slušaju? A tko je taj narod stoljećima odgajao i u kakvoj crkvenosti?

Nadbiskupu Ujčiću (1880. - 1964.), čija je nadbiskupija kronično oskudijevala klerom, ponudio je provincijal jedne jake franjevačke provincije da njegova provincija preuzme sve župe u nadbiskupiji. Nadbiskup se malo zamislio, a onda odgovorio provincijalu - napola u šali: "Pristajem, pod uvjetom da ja budem provincijal!"

Biskup Perić nema ambicije biti provincijalom, ali ima i pravo i dužnost biti biskupom biskupije koju mu je povjerio Kristov namjesnik. Dok franjevci postavljaju za gvardijane one koji ni "teška srca" nisu potpisali izjavu poslušnosti, dok koncelebriraju s onima koji su otpušteni iz Reda i suspendirani *a divinis*, dok Hercegovinom švrljaju lažni biskupi, potrebna je hrabrost, ustrajnost i pouzdanje u Boga da bi se ostalo na svom mjestu. Stoga biskupu Ratku poručujem:

"*Do kraja se bori za istinu i Gospod će se boriti za te!*" (Sir 4,28)

Stanislav Vitković

ANĐELI U GOSTIMA,
PRIČA O DOROTHY DAY

(Američki igrani film "Entertaining Angels: The Dorothy Day Story"; režija: Michael Ray Rhodes; scenarij: John Wells; uloge: Moira Kelly, Martin Sheen, Lenny von Dohlen, Boyd Kestner, Heather Graham i drugi; proizvodnja: Paulist Pictures, SAD, 1996.)

Biografska drama nameće težak problem sažimanja ljudskog života u kratko trajanje igranog filma. Takav bi film trebao na jezgrovit način odabrati poneke rijetke, ključne i znakovite trenutke života i vještom montažom pretočiti te fragmente u cjelovitu poeziju životnog poslanja. Upravo je to postigao američki film "Anđeli u gostima: Priča o Dorothy Day" emitiran na drugom programu HTV-a krajem 2002. godine. Ulogu Dorothy uvjerljivo je odigrala Moira Kelly, uživljavajući se u vrlo različita razdoblja i faze života slavne obraćenice. Obraćenje ovdje ne znači odricanje od prvotne težnje jednom ljepšem i boljem svijetu, već prepoznavanje pravog puta i načina življenja koji nas približava tome cilju.

Amerikanka Dorothy Day (1897.-1980.) glasovita je katolička socijalna djelatnica koja je život posvetila pomaganju siromašnima i bolesnima. Amerikanci je danas nazivaju svojom Majkom Terezom. Od nje se razlikuje po tome što je bila politički angažiran laik.

Kao mlada djevojka od 1917. je radila u njujorškim novinama, zagrijana za lijeve i feminističke ideje. (Povijesni film odlične kostimografije i mizanscene.) Bori se za ženska prava (još žene nisu imale pravo glasovanja!) kao i za prava sirotinje. Živi u Greenwich Villageu kao i ostali, kako u jednoj sceni filma kaže dramatičar O'Neill, "boemi, socijalisti, pisci, svi hodočasnici u potrazi za tko zna čime, no svi su željeli dokučiti nedokučivo i riješiti veliku zagonetku života". U početku je Dorothy još prilično "slobodnog" morala. Spavala je s novinarom Lionelom Moiseom, da bi joj objavio članak, i ostala trudna. On je nagovori na pobačaj i potom pobjegne. Makar ga je smatrala "gadom" bio je to težak udarac u njezinom životu. Tu počinje njezino razočaranje neodgovornim životom ljudi tobože slobodna morala i ljevičarskog fraziranja bez pravog suosjećanja i pomaganja siromašnima. Odselila se u miran pomorski gradić, gdje se zaljubljuje u anarhista Forstera Batterhama (glumi ga Lenny von Dohlen). Rodila mu je dijete, ali i kod njega je naišla na sličan krajnji individualizam i odbojnost prema odgovornostima braka. Upoznaje časnu sestru Aloysius, koja joj približava katoličanstvo i pruža joj vlastiti primjer pomaganja bližnjima. S djetetom je dala krstiti i sebe. Kao novinarka svojim člancima počinje promicati karitativne akcije. Moli se Bogu: "Pišem, ali to nije dovoljno. Molim te pokaži mi što da činim."

Drugi je i presudan utjecaj izvršio na nju u New Yorku karitativni djelatnik iz Kanade Peter Maurin. Glumi ga Martin Sheen, koji je, izgleda, dušu dao za takve filmove, i koji je igrao i fra Zovka u Sedlarovoj "Gospi". Propovijeda smiješnim francuskim naglaskom, ali je pravi svetac svojim življenjem u evanđeoskom siromaštvu: prosjački i beskućnički prebrođuje dane i na mnoge načine pomaže sirotinji. U vrijeme ekonomske krize 1933., kada ulice vrve od gladnih beskućnika, hrani ih, previja, pere i kaže: "Znate zašto svijet ne valja: oni koji djeluju ne misle, a oni koji misle ne djeluju!"

Dorothy kreće za njegovim primjerom, otvara prihvatilište za beskućnike, priskrbljuje novac prodajom novina "Katolički radnik", ali još se više uzdaje u Božju pomoć. Ustraje, usprkos golemim teškoćama i kušnjama, usprkos nerazumijevanju u samoj Crkvi. Pišu im: "Kako se možete zvati kršćanima kada branite crnje iz Alabame" ili "vratite se u Rusiju, kamo pripadate". Dorothy se brani od optužbi: "Vjerujemo da Govor na gori znači što kaže", "ako hranite siromašne svetac ste, ako se pitate zašto su siromašni - komunist ste", "pravda i mir idu zajedno". Provokativna je već njena privrženost sirotinji i odluka da sama bude siromašna. "Nije na meni govoriti drugima kako da žive. Želim da ovi ljudi osjete da ih Bog voli." Ona odbija ukloniti pridjev "katolički" iz imena svoje organizacije.

Njezin je dom prekrcat, ugošćuje sve koji zatraže utočište, bili oni alkoholičari ili drugi ovisnici, duševni bolesnici ili teške propalice. Sve to baca pretežak teret ne samo na nju već i na njezine suradnike, koji se bune i traže od nje da odbije takve teške slučajeve. Ona se povlači u crkvu i viče Bogu: "Gdje si! Trebam te!" Rješenje krize scenarist tumači u duhu Majke Terezije. Ugledala je Boga: "Ružan si, mokriš u gaće, povrjeđuješ nas." Čudesna je milost vidjeti Krista u nevoljnicima. "Preko tih ljutih nevoljnika, preko njih ću se sastati s Bogom." Tako prebrođuje tešku kušnju. Bližnji više nije samo križ, već je on i sam Razapeti Bog.

Ovaj ozbiljni, uravnoteženi i kritički film pod svoje povećalo uzima oba licemjerja, ono modernistâ, ateistâ i ljevičarâ, njihov eskapizam i kukavštinu u borbi za pravdu, kao i licemjerje uskogrudnih katoličkih konzervativaca, okamenjenih slovom koje ubija, koji se plaše evanđelja. Film je pun tragičnih prizora radničke bijede tokom krize na početku tridesetih. Svojom sažetom pričom i jezgrovitom izražajnošću raščlanjuje obraćenje na trenutke polagane preobrazbe, oslikava način kako Dorothy postupno usvaja svoje poslanje. Suptilno ocrtava duševnost i motivacije.

"Gdje je Isus u vašoj Crkvi?" - Dorothy u početku skeptički pita časnu. "U sirotinji" - odgovara ona.

Film mnogih razapetosti. Dorothy je razapeta između svoja dva života, razapeta u ljubavi spram čovjeka koji ne priznaje brak, razapeta između ljevice izvan Crkve i desnice u Crkvi, razapeta bijedom na ulicama New Yorka. Film spaja krajnosti, oscilira između grčevitog, poletnog i užurbanog tempa u gradu, i meditativne samoće na obali oceana. Sve su to faze istog obraćenja.

Scenarij vješto dočarava teško izrazive duhovne i meditativne sadržaje. Na primjer, kad nam želi pokazati da Dorothy razmišlja o sebi i ujedno prevladava tu usredotočenost na sebe, vidimo je kako gleda vlastitu sliku u vodi i potom je rukom zamuti, odbaci.

Uravnotežujući suprotnosti, izbjegavajući crno-bijelo oslikavanje karaktera i jednostrano prikazivanje pripadnikâ različitih ideologija, film sklada različite trenutke njezina života u kontrapunkt kušnji i utjehe, životnih udaraca i uspjeha. Uspijeva nas uvjeriti da je za tolike muke

i žrtve, za toliku strpljivost - očito bila potrebna Božja pomoć.

Film počinje Dorothynim riječima kao motom: "Željela sam bogat život... Nisam imala pojma kako ga naći." A završava komentarom: "Dorothy Day nastavila je hraniti gladne, odijevati gole i smještati beskućnike do svoje smrti 1980. Kao pobornica nenasilja više je puta zatvorena zbog prosvjeda protiv nuklearnog naoružanja i rata u Vijetnamu. Više od stotinu javnih kuhinja i prenoćišta Katoličkog radnika nastavlja njezinu borbu za mir i pravdu."

Josip Sanko Rabar

NEPROCJENJIVO LIKOVNO BLAGO SLIKARICA PLEMKINJA

Ljubitelji likovne umjetnosti Hrvatskog zagorja dočekali su da i njima u pohode dođu ostvarenja hrvatskih slikarica plemkinja. Riječ je o izložbi koja je prema likovnim znatiželjnicima zakoračila u Križevcima (Gradski muzej, travanj 2002.). A onda je, tijekom te iste godine, dospjela i u druga odredišta: Ozalj (Stari grad Ozalj, svibanj), pa Sisak (Gradski muzej), Trakošćan (Dvor Trakošćan, srpanj-kolovoz), Čakovec (Muzej Međimurja, listopad-studeni), Zagreb (Muzej za umjetnost i obrt, 17. XII. 2002. - 13. I. 2003.) te napokon Gornja Stubica (ožujak, 2003).

Odmah valja naglasiti da se radi o 50. (!), dakle jubilarnoj, samostalnoj izložbi iz zbirke dr. sc. Josipa Kovačića (Čakovec, 9. VII. 1935.), koji je u krugovima povjesničara umjetnosti i likovnih kritičara "poznat kao jedini sakupljač likovnih radova hrvatskih umjetnica".[1]

Za potrebe te putujuće izložbe (čiju koncepciju i postav potpisuje dr. Žarka Vujić, kojoj dugujemo zahvalnost i za opširan uvodni tekst pod naslovom *Umjetnost i žena III*[2]) probrano je više od sto radova, među kojima su najbrojnija ulja na platnu, ali su se mógli vidjeti i akvareli, gvaševi, litografije, bakropisi te crteži olovkom i ugljenom.

Široj javnosti svakako je najpoznatija Slava Raškaj (1877. - 1906.), kao i nekoliko još živih slikarica: Ružica contessa Dešković, Ljerka Kramar - pl. Kállay, Marina pl. Makanec-Zaninović, Marta pl. Makanec-Filipčić, Mirjana pl. Mlinarić - barunica Maleković i Ivka barunica Ožegović. No, tu su i djela (abecednim redom): Milke (Ludmile) Bedeković pl. Kobilićke (1883. - 1977.), Vjere Bojničić pl. Kninske (1883. - 1963.), Zoe Borelli grofice Vranske-Alačević (1888. - 1980.), Trude pl. Braun-Šaban (1909. -1948.), Fanny (Francisca, Franjica) Daubachy pl. Doljske-Brlić (1830. - 1883.), Elizabete (Jelisave) grofice Drašković Bisačke (1881. - 1962.), Julije grofice Erdödy-Drašković Trakošćanske (1847. - 1901.), Else Halper pl. Sigetske-Car (1867. - 1921.), Elle (Gabrielle) Franciske Inkey barunice de Pallin (1861. - 1926.), Antonije Krasnik barunice Sommaruga (1874. - 1956.), Anke Maroičić barunice od Madona del Monte-Löwenthal (?1853. - ?), Marijane Ludovike Mücke - pl. Jakabffy-Božić (1845. - 1919.), Vere Nikolić barunice Podrinske (1886. - 1972.), Ivke Orešković pl. Brethen-Thurm (1887. - 1969.), Zdenke Pexidr Srića - kneginje Sieger von Hohenlohe Bartenstein-Ostović (1886. - 1972.), Grete Pexidr Srića - barunice Turković Kutjevske (1896. - 1978.), Zore pl. Preradović (1867. - 1927.), Alme Sove-Pichler von Tenenberg (1894. - 1987.), Jelke pl. Struppi - barunice Wolkensperg (1872. - 1946.), Sonje (Sofije) Tajčević pl. Balkanske-Kovačić (1894. - 1968.) i Caroline Anne Katarine grofice Vojkffy-Armero (1817. - ?).

Svakako je zanimljiv i podatak da su sva ta predstavljena djela zapravo veći dio donacije "Hrvatske slikarice rođene u XIX. stoljeću". Prihvativši tu donaciju "grad Zagreb je postao bogatiji za rijedak segment kulturne baštine, a hrvatska povijest umjetnosti za dotada nepoznate i neistražene opuse hrvatskih slikarica". Predočena brojkama "ta donacija prikazuje slikarska ostvarenja 33 slikarice rođene u 19. st. i čini je ukupno 1045 umjetnina (406 slika, od toga 221 ulje na platnu i 185 akvarela, 557 crteža, 77 grafičkih listova i 5 albuma za skiciranje)." U tom smislu Višnja Zgaga uopće ne pretjeruje, zapisavši u tekstu o Novom muzeju ženskoga slikarstva i ovo: "Takvu građu nema ni jedan muzej u Hrvatskoj a rijetke su slične zbirke i u svijetu. Može se reći da se radi o svjetski jedinstvenoj kolekciji slikaricâ".[3]

Matija pl. De Galowetz

[1] Višnja Zgaga, *Novi muzej ženskog slikarstva*, u katalogu izložbe *Hrvatske slikarice plemkinje*, izd. Art magazin Kontura, Zagreb 2002., str. 89.

[2] U opširnom pratećem tekstu kataloga, pravoj maloj studiji, autorica prati sudbinu slikarica plemkinja, rekonstruirajući životne prilike u kojima su djelovale kao i tematske prostore njihovoga likovnog izraza. Usp.: *nav. dj.*, str. 5-30.

3 *Nav. dj.*, str. 90.

SMRT KAO MOST *

(Wilfrid Stinissen, "Ja ne umirem, ja ulazim u život", HKD sv. Jeronima, Zagreb 2003, 120 str.)

Wilfrid Stinissen - tko je taj? To se pitanje spontano javlja na spomen imena autora s kojim čitateljstvo u Hrvatskoj nije upoznato. Barem ne zasad. To ne znači da će nepoznat i ostati, nakon ove, i drugih svojih knjiga koje su veliku popularnost stekle u nama dalekoj Švedskoj, a i u Poljskoj, gdje ga se kao veliko otkriće duhovne literature naveliko prevodi.

Rođen je u Antwerpenu (Belgija) 1927. Sa 16 godina opredijelio se za život karmelićanskog redovnika, a 1951. zaređen je za svećenika. Na katoličkom sveučilištu u Louvainu doktorirao je iz filozofije na temu prijateljstva kod Aristotela. Profesor je filozofije i religijske psihologije koji od 1967. živi u Švedskoj, otišavši tamo da bi s tri subrata utemeljio kontemplativni samostan. Po cijeloj Skandinaviji poznat je kao izvanredan voditelj duhovnih vježbi, i pisac brojnih knjiga duhovne tematike.

Knjiga na temu smrti naslovljena riječima sv. Male Terezije *Ja ne umirem, ja ulazim u život* nastala je na poticaje mnogih Stinissenovih prijatelja i čitatelja, kao i knjige *Le Christ, l'homme et mort*, Francois-Xaviera Durrwella, francuskog redemptorista i teologa. Za hrvatsko izdanje u nakladi Hrvatskog književnog društva sv. Jeronima osobite zasluge ima vlč. Stjepan Željko Biletić, koji je ujedno prevoditelj djela.

Čitajući knjigu, počeo sam podcrtavati dojmljive misli, kako bih lakše mogao

* Tekst pročitan na književnoj večeri HKD-a sv. Jeronima 27. III. o. g. (Nap. ur.)

sastaviti traženi prikaz. No ubrzo sam morao odustati. Gotovo svaka rečenica sadržavala je izazov i misao vrijednu da se s drugima podijeli: bilo s početka u analizi doživljavanja i govora o smrti u suvremenoj dominantnoj kulturi, bilo kasnije u biblijski potkrijepljenom razmišljanju o smrti i umiranju, razmišljanju punu sadržaja i ohrabrenja, bilo pri kraju kad autor donosi svježe slike u vezi s čistilištem, paklom i nebom. Po završetku čitanja postalo mi je jasno zašto je ovu knjigu jedna osoba - pročitavši ju prije mene i toplo mi ju preporučivši i prije negoli je izdavač sa mnom kontaktirao radi ovog prikaza - nazvala "velikom utjehom". Suglasan sam s tom ocjenom.

Prigodom razgovora o sastavljanju prikaza bilo mi je rečeno da je to knjiga koja se može pročitati za jedno popodne. Njen malen obujam ne treba varati! Ona doista nije samo za jedno poslijepodne, jedna od onih koje se, nakon što su pročitane, odlažu na policu da skupljaju prašinu. Ovo je knjiga za razmatranje nad onim što u njoj piše. Iako čitatelja ponese jednostavan i pristupačan stil, pa bogat sadržaj zahvaljujući tome postaje još zamamniji, ona nije za čitanje nadušak. To je knjiga kojoj se čitatelj poželi vratiti, i sigurno će se navraćati, da bi u odabranim dozama hranio dušu spoznajama koje čovjeka ukrepljuju u vjeri, nadi i ljubavi kršćanskog shvaćanja života i Života, dvaju obala iste stvarnosti povezanih mostom koji se zove smrt.

21 kratko poglavlje čini cjelinu koja se ne može prispodobiti suhoparnim udžbenicima moralne teologije *De novissimis*, o posljednjim stvarima, nego je praktičan i zanimljiv uvod u osobno čitateljevo daljnje razmatranje nad duhovnošću smrti i umiranja. Vrhunac je knjige molitva Svetoga Oca, pape Ivana Pavla II, povodom njegovog 65. rođendana, kojom autor zaključuje knjigu. U njoj se kao u ogledalu zrcali kršćanski stav prema umiranju i smrti, bez patetike, s puno realizma, i s još više ljubavi.

Zanimljiv je učinak ove knjige da, čitajući zapravo jednu knjigu o smrti, čovjek više zavoli život. U čemu je stvar? Pokušao sam sabrati neke od "definicija", slika i uloga koje autor pripisuje smrti.

Smrt je rijetko viđena suprotnost. Brutalan poraz, prijetnja ispunjena užasom, ali i blagoslov, najveća proslava čovjeka. Smrt je bolan rastanak; prekid jedinstva i povezanosti sa svijetom i sa svima koje smo voljeli, ali također čežnja i ukras mučenika, oslobođenje i olakšanje koje skuplja i ujedinjuje. Izgleda da je svršetak svega, ali je zapravo početak svega. Prema prvotnoj Božjoj zamisli trebala je biti sasvim bezbolna promjena, transformacija i prirodan prijelaz u život neba, ali je po grijehu postala bolno kidanje, kazna, neizbježna posljedica grijeha. Smrt je bila zamišljena kao prijelaz i početak neograničene komunikacije s Bogom, a zbog grijeha se doživljava kao završetak svih relacija ili odnosa. Otkako je Isus prošao kroza smrt, ona je ponovo dobila svoj prvotni status prijelaza i preobrazbe; umrijeti zajedno s Isusom znači ići Ocu. Smrt je spašena, ovjekovječena, proslavljena. U Trojstvu smrt dobiva svoje pravo ime: sebedarje; najjasniji izražaj potpunog predanja.

Smrt bi bila radostan, spokojan prijelaz u vječni život, vrata kroz koja se ulazi u vječni život; prijelaz u bogatiji život, u život većih mogućnosti, otvara nam pristup u posve novu kakvoću življenja; ključ kojim se mogu zaključati u svoj kratki zemaljski život, ili kojim se mogu otključati vrata koja me vode u bezgranične prostore; čovjek u smrti dobiva svoj pravi identitet; bez smrti život nije cjelina; kao stvorenja Božja dosežemo svoj vrhunac onda kad umiremo; smrt je osobni susret s Isusom Kristom, susret sa živim Bogom; omogućuje nam da budemo ono što jesmo; posljednja i konačna milost; smrti treba vremena; smrt je presudan životni zadatak; čin ljubavi koji se ne može ni s čim uspoređivati; najveći događaj ljubavi; naše najskupocjenije blago, gdje možemo oživotvoriti svu svoju sposobnost za ljubav; mjesto gdje ljubav dobiva svoju konačnu i najveću šansu; najveća vrijednost života. Smrt je poput svadbene svečanosti, ulazak u savršeno i puno zajedništvo. Smrt je život u svom najintenzivnijem i najplodonosnijem trenutku.

Od samih ovakvih i drugih izjava još su daleko zanimljivija njihova jasna, jezgrovita i sadržajna tumačenja potkrijepljena biblijskim naukom i slikovitim primjerima životnog iskustva. A sve to u stilu pisanja koji odiše ljubavlju prema istini stvarnosti - iz čega se vidi filozofska formacija autora - ali bez "filozofiranja", na način pristupačan i "malima" i "velikima" u vjeri, što je plod njegove dugogodišnje aktivnosti na planu praktične duhovnosti i religiozne psihologije.

Na kraju bih htio iznijeti kratka zapažanja u vezi s opremom knjige. Treba svakako pohvaliti naslovnicu: motiv mora prožeta odozgor svjetlom, simbol je neizmjernosti otajstva kojemu smo pozvani predati se, i bogatstva života koje se u njemu pronalazi. Treba pohvaliti i inače ukusnu i preglednu opremu knjigu. Prikladno i lijepo.

Budući da sam uvjeren da će ova knjiga, uz promidžbu koju zaslužuje, doživjeti puno izdanja, predložio bih da se već u sljedećem izdanju ujednače bilješke najčešće citiranih karmelskih autora: da naslovi njihovih djela ne budu na švedskom, nego na hrvatskom, i da se navode na uobičajeni način prema poglavljima i točkama, a ne prema stranicama. Na taj će način bilješke biti korisnije hrvatskom čitatelju koji poželi produbiti svoje poznavanje materije o kojoj čita.

Također bi se pri novom izdanju korektura mogla pozabaviti prilogom "poptuno", za koji se stječe dojam da se susljedno upotrebljava (dakako, radi se zapravo o prilogu "potpuno"). No, i bez tih manjih poboljšanja, knjiga je izuzetno vrijedna i dostojna da se učini pristupačnom što većem broju ljudi. Stoga izričem svoju zahvalnost autoru, prevoditelju, izdavaču i svima koji su pridonijeli da ona uđe u hrvatsku kulturnu i religioznu baštinu.

Dario Tokić

SVJEŽINA SAKRALNOGA CIKLUSA

(Povodom samostalne izložbe Vladimira Blažanovića u Mariboru)

Akademski slikar Vladimir Blažanović* predstavio se u galeriji *Ars sacra* u Mariboru. od 28. veljače do 29. ožujka 2003., ciklusom sakralnih motiva u tehnici gvaša na papiru. Za posjetitelje galerije, koja od svoga osnutka predstavlja prvenstveno autore bliske religioznom nadahnuću, Blažanovićeva izložba predstavlja jedan od vrhunaca te vrste

* Vladimir Blažanović (1953.), rodom uz Posavine (Bosanski Šamac), diplomirao je (1981.) slikarstvo na likovnoj Akademiji u Zagrebu, gdje inače živi i radi. (Op. ur.)

umjetničkoga stvaranja. U slovenskom, kao i u onom širem, srednjoeuropskom prostoru nema mnogo autora koji bi svoje likovno stvaranje bili posvetili isključivo religioznim sadržajima. Tu mislim na naraštaj koji se likovno formirao u vrijeme apstraktnoga i postmodernističkoga likovnoga izričaja. To je, naime, vrijeme koje se osobito zanimalo za detalj i pojedinačno, za proučavanje likovnoga govora u njegovoj primarnosti i izvornosti, vrijeme koje se zanimalo više za razgradnju nego za smisao, a ne zanimahu ga ni velike teme.

Osobe Blažanovićeva duha tako su prije iznimka nego pravilo, a njihovo slikarstvo - naravno - nikako ne spada u modne trendove, koje prate najuglednija kritičarska imena i najrazvikanije galerije. To je slikarstvo evanđeoskoga kvasca i soli. Radi se naime o pristupu koji se ni po čemu ne odriče trendovskoga praćenja izričajnih sredstava, a rabi govor što omogućuje komunikaciju sa suvremenim svijetom i u njemu primjereno senzibilnu čovjeku. Ipak se takav pristup bavi sadržajem koji je desetljećima bio zanemarivan ili pak prepušten epigonima renesansnoga i baroknoga razdoblja, te je sakralno slikarstvo liturgijskoga prostora u znatnoj mjeri zapalo u sladunjav i egzistencijalno prazan kič.

To ni u kojem slučaju ne znači da XX. stoljeće nije dalo velikih autora religiozno nadahnutoga slikarstva, kao što je zacijelo Chagall, koji je upravo biblijskim temama posvetio svoj izniman opus. A samo su rijetki slijedili njegov ili primjer drugih, kojima je judeokršćanska tradicija ostala poticaj za sadašnjost te riznica kojoj je moguće vratiti se i u njoj potražiti nove i svježe poruke. U slovenskom prostoru to je, bez dvojbe, Stane Kregar, čiju tradiciju nastaviše i još je uvijek nastavljaju Blažanovićevi suvremenici: Metlikovič, Čemažar, Šorli-Pucova i, posve razumljiv, autor papinske kapelice Redemptoris mater-pater Ivan Marko Rupnik. Ta skupina slovenskih slikara, koji su se rodili pedesetih godina, vratila se - baš kao i Blažanović - biblijskoj predaji te ju interpretira na svoj, nov, izvoran i moderan način.

Prema tome, gledamo li Blažanovića na crti koju je najsnažnije obilježio Chagall, koju je pak u njemačkom prostoru slijedio Sieger Koder, a u slovenskom već spomenuti slikari, moguće je zaključiti da se radi o modernom religioznom slikaru, koji se nadovezuje na najplemenitiju tradiciju evropskoga slikarstva, koju je u XX. stoljeću iznova uspostavio Kandinsky. Blažanovićev pristup likovnome izrazu je jednostavan i djetinje skroman, kolorističkи razigran i topao, kompozicijski izvoran, naročito u slikanju Posljednje večere, gledane odozgor, iz transcedencije, i tako usmjerene iz imanencije u transcedenciju. Trpeza kao prostor zajedništva nalik je sagu, rastrtome na tratini, pa plovi i lebdi zrakom, poput čamca za spašavanje na površini vode, kojega su se dohvatili učenici uronjeni u taj svijet, a koje spašava posezanje za kruhom i vinom. Euharistijsko otajstvo postojanja kao dar sjaji u slici "Misterij Kristove žrtve I", na kojoj vidimo darujuću trpezu u zlatno žutoj pozadini a kraj nje Raspetoga u veličajnoj bjelini, koji se preobražava u zlatnu hostiju uskrsnoga jutra. Sličan kolorističkи sjaj obilježava sliku "Uskrsnuće", na kojoj su Kristovi zemni ostaci u crvenom, transsubstancirajući u bijelu i zlatno žutu kuglu vječne svjetlosti, koja prožima grob prolaznosti. Slikar tako najjednostavnije, poput Testena i Rouaulta, izražava

najveće otajstvo kršćanstva i čovječanstva, pri čemu trajno slijedi kolorističkи kanon kršćanske ikonografije koja je još prvih stoljeća spektar boja podijelila na ovozemaljski i onostrani.

Povratak najjednostavnijim izričajnim formama likovnoga govora, kao što su točka, linija, osnovni geometrijski likovi (pravokutnik, krug) te kolorističkи nanos u maniri apstrakcije, omogućuju Blažanoviću tako skromnim sredstvima izraziti najdublje spoznaje i doživljaje ljudskoga i božanskoga otajstva, kako nam ih otkrivaju biblijski prizori i prispodobe, a naročito sâm Spasitelj. Blažanovićeva usredotočenost na tematiku Posljednje večere navodi na razmišljanje ne samo o središnjem događaju, koji određuje osobitost kršćanstva, nego i o duhu vremena, sve bremenitijeg individualizmom i samovlašću, sebeljubljem i samouništenjem. Vremena koje čezne za zajedništvom i priziva ga, a utječe se najrazličitijim spasenjskim sredstvima, koje si izmišlja nove proroke i koje u bezobličnosti gubi dodir s trpezom, koju je postavio Gospodin.

Iznimno jednostavni crteži, baš kao djetinje crtanje, privlače nas i uvjeravaju u tu prisnost, koju uspijevaju ostvariti tragaoci za vlastitim duhovnim svijetom. Blažanović nas učvršćuje u uvjerenju da je likovni izraz uvijek i u svakom slučaju izraz duha. Kod njega se susrećemo s onim duhom sv. Franje, koji suvremenom kršćanstvu može pomoći na putu nove evangelizacije, koja neosporno pomaže novome stilu i novovome dobu, a čemu kršćanska ikonografija teži još tamo od vremena baroka.

Ivan J. Štuhec**

(Sa slovenskoga preveo: T. Klarić)

** Dr. theol. Ivan Janez Štuhec (1953.) profesor je moralne teologije na Teološkom fakultetu u Ljubljani, a ujedno i dekan njegove ispostave u Mariboru. Svećenik je Mariborske biskupije i ravnatelj biskupijskoga sjemeništa. (Op. ur.)

MALE MISLI ZA VELIKA DJELA

(Srećko Lazzari: "Aforizmi", Genesis, Zagreb, 2002.)

Ime Srećka Lazzarija (1924.) poznato je svima koji prate i poznaju našu aforistiku i duhovitu književnu produkciju. Lazzari je rođen u Ključu, a školovao se u Mostaru, Cavtatu, Dubrovniku i Sarajevu, gdje je radni vijek proveo obavljajući častan posao srednjoškolskog profesora njemačkog i engleskog jezika. Možda je taj životni put imao presudan utjecaj na njegovo polstoljetno bavljenje aforistikom.

Svoje prve aforizme Lazzari je objavio početkom pedesetih godina prošlog stoljeća. Od toga vremena do današnjih dana napisao je i objavio devet knjiga, a njegovi aforizmi uvrštavani su u brojne zajedničke knjige, antologije, te u dnevne i tjedne listove, časopise i elektroničke medije diljem bivše SFRJ.

Odlikujući se dubokom, humorom obojenom i nadasve oštrom misli, Srećko Lazzari koristio se aforizmom kao najkraćom mogućom literarnom formom i sredstvom za kritičko promišljanje društvenih problema i svakovrsnih devijantnih pojava. Nadaren natprosječnom moći zapažanja svega što se zbivalo u društvu, manirom oštroumna analitika razabirao je bitno od nebitnog i u duhovitoj, alegoričnoj i satiričnoj formi saopćavao svoj sud aforizmom kao produbljenim misaonim kondenzatom.

Ispisujući aforizme kao svoj odgovor na razne oblike društvene destrukcije Lazzari je šibao negativnosti i ismijavao njihove protagoniste, ne uzmičući pred opasnošću da u bivšem jednopartijskom sustavu bude "pogrešno" shvaćen i podvrgnut "mjerama utvrđivanja kaznene odgovornosti". No, ta pošast ga je mimoišla zahvaljujući prije svega njegovom snažnom *spiritus movens* koji je za svaku kritičku misao o društvenim devijacijama pronalazio adekvatan izraz i način javne prezentacije.

Boreći se aforizmom kao oštrom, ali ne i otrovnom misaono-jezičnom strelicom protiv društvenih nepravdi i njihovih inspiratora i realizatora, Lazzari je nanizao dugu nisku od nekoliko tisuća objavljenih "mislenica" od kojih je priređivač Miroslav Vukmanić odabrao i pripremio opsežnu knjigu pod naslovom Aforizmi. Knjiga je objavljena u povodu pedesetogodišnjice aforističkog rada Srećka Lazzarija i najvrjednije je priznanje za njegov ljudski i intelektualni napor da aforizmom pridonese prevladavanju jednoumlja na svim područjima društvenog života.

Ovom se knjigom i sam autor na najbolji način odužio svim svojim čitateljima, ali i onima koji su, kako to primjećuje u jednom aforizmu, "toliko zaostali da ih više nitko ne može stići". Srećko Lazzari je i njih stigao. Aforizmom, razumije se.

Ivo Mijo Andrić

ROMAN O LJUDIMA GORSKOKOTARSKOG PODRUČJA

(Ivan Brajdić: "Susret sa sjenama prošlosti", Nakladnik "Pop&Pop", Zagreb, 2002.)

Suvremeni hrvatski pisac Ivan Brajdić (1924.) objavio je potkraj 2002. godine svoju šesnaestu knjigu proze. Riječ je o romanu pod naslovom "Susret sa sjenama prošlosti" u kojem autor nastavlja čitateljstvu prezentirati svoj zavičajni i domoljubni literarni opus započet sedamdesetih godina prošloga stoljeća.

Radnja romana odvija se u prvoj polovici dvadesetoga stoljeća na području Brod Moravica u Gorskom kotaru gdje je autor rođen i u kojem je izvorište nadahnuća njegovog književnog stvaralaštva. Glavna junakinja Tonka Kocijan priča svoju zanimljivu i potresnu priču o tegobnom seoskom životu ispunjenu radom, odricanjem i borbom za golo preživljavanje u siromašnom, ali živopisnim prirodnim ljepotama obdarenom kraju. Da bi čovjek opstao u tome kraju morao je pokazati najviši stupanj radišnosti i snalažljivosti, kako bi iz posne zemlje, sušnih ljeta i ljutih zima izvukao i sačuvao plodove nužne za održavanje života. Mnogi su zato odlazili u daleku Ameriku i u druge zemlje u potragu za bolje plaćenim poslom i vraćali se, netko s bogatstvom, a netko s teškom i neizlječivom bolešću.

Spretna i, unatoč svim nedaćama s kojima se u životu susreće, istinski sretna Tonka Kocijanova ostaje vjerna rodnome kraju do duboke starosti. Pa i kada u poznim godinama ostaje sama u obiteljskoj kući, nakon što je svoje najbliže ispratila što pod zemlju, što u druge zemlje ili mjesta i gradove diljem Hrvatske, ona dugo dvoji da li prihvatiti kćerkin prijedlog za preseljenje u Zagreb ili ostati do kraja života s mačkom Sivakom u domu Kocijanovih u selu Dragama u Gorskom kotaru. Na kraju se ipak odlučuje trajno preseliti kćerki u Zagreb gdje su njezina djeca i unuci, zajedno s drugima, već pustili korijenje iz kojega je izrastao i sam autor romana.

Roman "Susret sa sjenama prošlosti" pitko je i čitko štivo koje se iščitava u jednom dahu. Autor se uspješno koristi usmenim načinom narodnog pripovijedanja i bogatim leksikom hrvatskog jezika. Za razliku od mnogih suvremenih hrvatskih prozaista, Ivan Brajdić i u ovome romanu iskazuje visoko umijeće realističnog opisivanja gorskokotarskih krajolika. Uz to, veoma se uspješno koristi tradicionalnom narodnom poetikom koja izvire iz ženskoga pjevanja za obavljanja poljskih radova i u prigodama održavanja svadbi i obilježavanja vjerskih i drugih blagdana i svečanosti.

Ivan Brajdić svojim se najnovijim romanom svrstao među najplodnije hrvatske prozaiste dvadesetog stoljeća, zbog čega zaslužuje zahvalnost kako čitateljâ tako i kulturnih djelatnika koji sudjeluju u bogaćenju hrvatske književnosti.

Ivo Mijo Andrić

ZBORNIK KAO ZBIR REPREZENTATIVNIH TEKSTOVA HRVATSKOGA KASNOG SREDNJOVJEKOVLJA

(Tkonski zbornik: hrvatskoglagoljski tekstovi iz 16. stoljeća. Transliterirao i popratne tekstove napisao Slavomir Sambunjak. Tkon. Općina Tkon: 2001.)

Raznoliki glagoljski tekstovi rukopisnih zbornika (raznoliki sadržajem i pripadnim književnim vrstama) obje-

dinjeni religioznošću, kako u vjerskoj namjeni tako i u kontemplativnu ishodištu, svjedoče o književnoj vrijednosti i jezičnim osobitostima hrvatskoga kasnog srednjovjekovlja i predrenesansnoga razdoblja. Cjelovita, monografska izdanja takvih kodeksa stoga su dobrodošla: od blizu dvadeset zbornika dosad su objavljena samo dva. Takvo je izdanje Tkonskoga zbornika u transliteraciji Slavomira Sambunjaka, objavljeno zalaganjem općine Tkon.

Tkonski zbornik, koji proučavatelji s obzirom na paleografska obilježja smještaju u prva desetljeća 16. stoljeća, okuplja tekstove različita vremenskoga i prostornog postanja pa se odlikuje bogatstvom jezičnih slojeva, iako je očit pokušaj jezičnoga i stilskog ujednačavanja tekstova od strane autora Zbornika. Ujednačavanje se vrši u skladu s onodobnom čakavskom književnojezičnom normom; u skladu s čakavskim književnim jezikom koji je stilizacija čakavskih govora i koji se u stilske svrhe, u većoj ili manjoj mjeri, koristi elementima srodnih i bliskih sustava: kajkavskoga, štokavskoga i crkvenoslavenskoga. Izrazite crkvenoslavenizme, pa i arhaizme, nalazimo u apokrifu o Mateju i Andriji u zemlji ljudoždera (90^{v}-94^{v}), čemu je izrazno suprotno pučko, ikavsko prikazanje Muke Isusove (109-161). Štokavizmi se kao stilemi upotrebljavaju radi variranja izraza te radi održanja stalnoga broja slogova u stihu, kao što je to slučaj u osmercima:

o marie kruno svetih
o u/fanije[1] *grešnih spetih*
molimo te / usliši nas
grihov *i tug izbavi nas* (24^{v}, 14-16)

1 U navedenoj riječi -i- je samo grafijski pokazatelj jotacije, u izgovoru ga nema.

Elementi kajkavskoga stalno su prisutni odrazi višega stila, dok su u tragovima zastupljeni elementi latinskoga i češkoga pokazatelj smjera širenja tekstova.

Oblikom tekstova Zbornik je presjek gotovo svih srednjovjekovnih književnih vrsta: od pjesama i molitava preko vizija, apokrifa i vjerskoga poučnog štiva do zaklinjalačkih i dramskih tekstova.[2] Sadržajem i simbolikom tekstovi su odraz srednjovjekovnoga svjetonazora. Svjetonazora čovjeka-grešnika koji je u stalnu strahu od smrti i Božjega gnjeva te u stanju molitve i odricanja kako bi Božji gnjev otklonio i priskrbio sebi i nakon smrti život dostojan Božjih ugodnika. Borba dobra i zla, Boga i Lucifera, Mihovila i zmaja, napasti i Adama, Kaina i Abela, borba koja se vodi u čovjeku kao i u svijetu koji ga okružuje, izražena je kontrastom svjetla i tame, kontrastom zlatnih boja rajskoga vrta i mračnoga ponora u koji se strovaljuje Lucifer,

I pravad/nici budu svetli kako slnce
a ne/volni grišnici ti budu tamni / i
črni (31^{v}, 14-17).

Lirske i dramske slike zagrobnoga svijeta:

I ondi vam e(st6) ogan nareen ki /
nigdare ne ugasnet

2 Tekstovi su redom: o uskrsnuću Isusovu, pjesme, Isusovo pismo Abagaru, molitva pred pričest, apokrifna apokalipsa, natpis o Luciferu, apokrif o Adamovoj smrti, tumačenje evanđeljâ, epistola o nedjelji, natpis o Abramu, govor sta anjel, legenda o sv. Mihovilu, govor na dan sv. Mihovila, o vrijednosti mise, legenda o knezu koji nije htio slušati mise, Cvět od krěposti, čtenje Agapita, Matej i Andrija u zemlji ljudoždera, o ispovijedi, blagoslovi i zaklinjanja, Muka Isusova, o vrijednosti mise, legenda o 12 petaka.

kadi e(st6) krič i ž/alost a veselič
nikoli ne čuet / plač i ridanie
i krič mnogi vapi/ûčih v paklenih
mukah i va tmah / preispodnih
kadi budete prosili / smrti i ne budete
e mogli naiti /
kadi vse zlo k vami pride a dobra /
niednoga ne primete ni ga uslišite
(38^{v}, 7-15),

izmjenjuju se s patetičnim, protobaroknim veličanjima Boga, u kojima se vjerski zanos emfatično izražava spojem antonimije i etimološke figure:

a(lelu)ě smrt i život se skupiše /
a(lelu)ě stvar vele čudnu stvoriše
a(lelu)ě smrt smrtiû onda umori
a(lelu)ě to živući / I(su)s stvori
(23^{r}, 8-11).

Izrazno i sadržajno vrelo baroknoga pjesništva prepoznajemo i u motivima ljudske nestalnosti i prevrtljivosti:

I kako se zvezdi obračaû doli i gori
t/ako dovolee krat srce i pamet
naša obrača e/t se doli ka grihu i k
nečistočam sega s(vě)ta /
da este li doli prišli srcem i misa/lû k
tim nečistočam ne stoite v nih/
obrnite se gori tere prosvetlite tmu /
(55^{r}, 16-55^{v}, 3),

č(lově)č(6)sko pomišlenie / e(st6) k
vetru podobno: kako vetar skoro
mine t/ako pomišlenie č(lově)č(6)sko
skoro mine (62^{v}, 3-5).

U svrhu širenja i što uvjerljivijega prikaza kršćanske vjere donose se navodi iz djela antičkih mislilaca i antičke mitske prispodobe, kao ona o Medeji (77^{r}) ili o sireni koja *toliko lepo poe da ludi / ot velike žale pousnu / tako da e potopi* (79^{v}, 23-25).

U prikazima manifestacija zla možemo naći naturalističke slike, u opisu kanibalskih aktivnosti:

be korito sazdano / i nad ne zaklahu
č(lově)ki i tekuču krv
počrpaûče pi/ěhu (93^{v}, 7-9),

kao i svjetovne, pomalo lascivne stihove u poznatoj pjesmi o ženskoj iskvarenosti:

kadi û rukom ti ustiskaš
razum zgubiš pamet nimaš
š nom kad budeš uzlegati
ne da t s mirom počivati
ter te často vele budi
jer û vžiže ogan hudi (70^{v}, 2-7).

U diskurzu ritmički temeljenu na anaforskome nizanju kataforičkoga konektora *to ča*, koji je i afektivna demonstracija čakavske pismenosti, kao da nalazimo izvorište Krležine periode:

sada e(st6) nam tribi poiti / i letati
are imamo perje
to ča e razum / s(ve)tago pisma ko
mi imamo navičati puku
tere / letati vrh toga potopa
to ča e vrhu / toga zloga staně
sega svita I vi/di ako e(st6)
presahlo lice z(e)mli
to rekuči / esu li srca n(a)šega puka
ostavili hudobe i zla / dela
tere e nam letati ne pusti na nem /
kako on vran na mrtvo telo
tere e posede i ra/skoši na nem
to ča e na nečistoču i na bolezan /
sega svita
to ča ostavimo tere tada / hočemo
bodobni biti anj(e)lu
ki stoi čist / pri oltari crikveneem
(55^{v}, 13-56^{r}, 7).

Glavne izrazne i sadržajne osobitosti Zbornika Sambunjak je s(p)retno sažeo u simbol-grafostilem na koricama knjige:

čaša i križ kao kalež-Graal, središnji motiv srednjovjekovne književnosti, predočeni središnjim pismom hrvatskoga srednjovjekovlja, glagoljskim slovima *č* i *a* koja bilježe i reprezentativnu riječ ondanjega vodećega, čakavskog izraza.

Zahvaljujući Sambunjakovoj transliteraciji Tkonskoga zbornika, koja nije bez sitnijih propusta, učenjaci dobivaju građu koja može poslužiti za poticaj daljnjim istraživanjima, kao što široka čitateljska publika dobiva mogućnost boljega upoznavanja stare čakavske književnosti. Radi približavanja tekstova širemu krugu čitatelja pri transliteraciji je uvedena i prikladna interpunkcija te je prava šteta što u istu svrhu nisu preglednije naznačeni naslovi tekstova i što uz rječnik simbola i nekih imena nema i rječnika manje poznatih riječi. U zanimljivu predgovoru Sambunjak dovodi nastanak barem dijela Zbornika u vezu sa zadarskim franjevcima te u njemu iščitava posvetu svetomu Mihovilu, arhanđelu s osobinama negdanjega boga Mitre:

"Taj Božji trubač, ratnik i mjerač duša, voli vrhunce: njegove su crkve u visinama s mnogo zraka i svjetlosti. Nije možda bez značenja ni to da se u Zadru Mitrina pećina, njegovo antičko svetište, nalazila svega nekoliko desetaka metara od mjesta na kojem je u srednjem vijeku nastala čuvena crkva sv. Mihovila i samostan franjevaca trećoredaca - a to s obzirom na mogućnost da je Zbornik barem dijelom nastao u Zadru, na to da se u jednoj pjesmi zaziva sv. Juraj Zmajoubojica te da se u Zborniku iza teksta s ispovijednim pitanjima citira tiskani kolofon fra Mateja Zadranina, trećoredca, kojim on u Bolonji tiskanu inkunabulu posvećuje Rabljanima G(r)imalarkama." (39)

Gordana Čupković

DUHOVNE PORUKE

(Anica Gjerek: "KRISTALNI ŠAPAT", Nagnuća, Koprivnica, 2001.)

Anica Gjerek (Koprivnica, 1935.) je objavila roman "Svjetlosni dar tišine" (Zagreb, 1994.) i zbirku pjesama "Molitvena ruža" (Koprivnica, 2001.). Sa svojom kćerkom Majom Gjerek Lovreković napisala je zbirku pripovijedaka "Nove krilate bajke" (Samobor, 1990) i "Zvjezdana košulja" (Zagreb, 1997.), zbirku bajki "Ljubičasta kruna" (Zagreb, 2001.), roman "Srce sfinge" (Zagreb, 1992.) te roman za djecu "Bijeli dimnjačar" (Zagreb, 1997.) za koji su dobile međunarodnu nagradu zemalja Alpe - Jadran, Zlatnu medalju u Italiji 1999. godine. Djela su joj prevedena na više jezika, uvrštena u domaće i strane antologije te u čitanke i lektirne školske izbore. Živi i stvara u Koprivnici.

Radnja romana "Kristalni šapat" odvija se na tri razine. Prvu razinu sačinjavaju ulomci iz dnevnika same autorice. Drugu čini tijek romana u kojem je glavni lik student Fabijan. Treću razinu čine cjeline ispisane kurzivom. Njih iskazuje Fabijanov "svjetlosni prijatelj, anđeo Aob, koji mu već duže vrijeme donosi duhovne poruke. Tim porukama on ga uznosi u duhovne visine, zahvaljujući kojima sve više razumije veze skrivenih uzroka i posljedica, odnos vremena i vječnosti, duše i tijela, te razloge zemnih patnji i neophodnost životnog učenja."

Datumi se u autoričinu dnevniku odnose na blagdane (Božić, Valentinovo, Uskrs) te na obične dane. Drugi dio dnevnika pripada razdoblju Domovinskog rata u Hrvatskoj od 1991. do 1992. godine. U tom ratnom dnevniku najviše je riječ o zbivanjima u Baranji i hrvatskom Podunavlju, posebice o Vukovaru. Tu je dojmljivo opisan i posjet Međugorju. Anica Gjerek osim onog što joj se događa danas (svakodnevne obveze, posjeti izložbama, kinu...) iznosi i svoja sjećanja. Tako je vješto umetnuta potresna sudbina njezine prijateljice Ruže.

Fabijan je student u Zagrebu. Zbivanja vezana za njega (i početak autoričinog dnevnika) započinju početkom jedne školske godine, u rujnu. Tamo dolazi i autorica dnevnika. Oni bi u Zagrebu "trebali nastaviti svoje druženje s istim ciljem kao i u onoj zelenoj oazi, u okrilju ljeta, gdje je stvoren prvi dio romana *Svjetlosni dar tišine*". Osim u znanstvena, Fabijan "uranja u nova duhovna saznanja". Pokušava svoje spoznaje, stečene Aobovim posredstvom, iz svoje bilježnice pretočiti u knjigu i tako ih učiniti dostupnim i drugima (...)". On uspješno polaže ispite. Čita knjige, kako bi i sam postao pisac. Jednu njegovu pjesmu možemo pročitati u ovoj knjizi. Kao i pjesme same Anice Gjerek. Fabijan uči, sreće prijatelje, posjećuje liječnika, on je "potresen tužnom sudbinom Vukovara", postaje hrvatski branitelj. Na kraju polaže diplomski ispit i spreman je za novu promjenu u svom životu.

Anđeo Aob Fabijanu prenosi poruke o Bogu, o tajni vremena, o duši, prijateljstvu, radu i mnogo čemu drugom. Ove po(r)uke zasigurno nas neće ostaviti ravnodušnima i nakon njihovih čitanja nećemo biti isti kakvi smo bili.

Na naslovnici ove knjige nalazi se slika "Kristalni šapat" čija je autorica također Anica Gjerek. Otkud ovoj knjizi takav naslov? Šapat se odnosi na anđela Aoba koji je "glasnik Božje prisutnosti". Kako saznajemo iz citata na početku ovoga romana, ta se riječ odnosi i na knjige. "One su put kojim je kristalni šapat prošao od svjetla do svijeta."

Pred nama je kratak ali dojmljiv i zanimljivo pisan roman neobične strukture. Svatko tko, mučen pitanjima tko smo i kamo idemo, posegne za ovom knjigom i pročita je, moći će reći kako je, poput Fabijana, otišao korak dalje na putu svoga duhovnog sazrijevanja.

Žarko Milenić

KRISTOLOGIJA KAMENA

(Roščić Nikola Mate, "Kristologija kamena: Ogled o neobičnoj, a izazovnoj temi", Zagreb, Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevaca konventualaca, 2003., str. 103)

Pod gornjim naslovom dobivamo malu knjigu o. Nikole Mate Roščića, franjevca konventualca, poznatog široj javnosti po svojim zanimljivim i jasnim stavovima o crkvenim i narodnim pitanjima.

Autor je studirao u Zagrebu i Rimu, a svećenik je Hrvatske provincije sv. Jeronima franjevaca konventualaca od 4. srpnja 1965. Neko vrijeme predavao je na teološkom fakultetu u Rimu i Splitu. Obnašao je službu provincijala i niz drugih odgovornih službi, primjerice u Splitu je 13 godina bio gvardijan kod Sv. Frane na rivi, župnik i vjeroučitelj studenata. Osam godina bio je upravitelj povijesne *Minoritenkirche* u Beču. Četiri godine marno je vršio službu biskupskog vikara za pastoral u Vojnom ordinarijatu, gdje se je u njegovu služenju osjetio svježi duh, sadržaj i dubina. Održao je brojna predavanja, vodio duhovne vježbe, sudjelovao na raznim teološkim i inim

kongresima, bio revni propovjednik, a u široj javnosti zapamćen je po svojoj trilogiji s Bleiburga. Objavio je mnogo članaka, pjesama, osvrta i rasprava. Dio toga nalazi se u knjizi *Na crkvenim raskršćima,* u zbirkama pjesama *San na kamenu* i *Hrvatski križni put,* kao i u neobičnoj knjizi *Apologia asinaria - Pohvalno slovo o najboljem tovaru svih vremena*, koju smo već predstavili.

U ovoj knjižici autor nam progovara o doista neobičnoj, a izazovnoj temi! Ona bi trebala biti drugo poglavlje iz još nedovršenog teksta koji nosi radni naslov *Vjera kao kamen tvrda.* U Pristupnom slovu (str. 5.) sam ističe da ga ova izazovna tema odavna zaokuplja: *"U nepostojanom tijeku vremena, u sučeljavanju s novim religijskim pokretima, sektama, učenjima, valja tražiti odgovore i moguća rješenja. Poplava ponuda o tim novim, tobože, religijskim pokretima i učenjima, kako ih nalazimo u knjigama, predavanjima i organiziranim društvima, zahtijeva suočavanje, razlučivanje i odmjereno (pr)osuđivanje"*. Stoga se ovdje usredotočuje na neke bitne odrednice, koje mogu biti "ključ" za razumijevanje tih različitih trendova. Jer u svim tim naizgled raznorodnim ponudama "proroka Novog doba", ipak ima nešto zajedničko u njihovu ishodištu i ciljevima, u onome čemu teže i onomu što odbacuju, poriču ili niječu. Zato mu je polazište *Deklaracija o jedincatosti i spasenjskoj univerzalnosti Isusa Krista i Crkve*, izdana sredinom Jubilarne 2000. godine, koja nam želi posvijestiti, obnoviti i učvrstiti vjeru u Isusa Krista, Gospodina i Spasitelja svijeta. To prerasta u zadatak Crkve, *da u ovim novim i promijenjenim okolnostima i pluralizmu svjetonazornih, religijskih, ideoloških i političkih okruženja novim zanosom naviješta Evanđelje Isusa Krista, da na početku trećeg tisućljeća "prekoračimo prag nade", da "izvezemo na pučinu", da se odvažimo na novu evangelizaciju raskršćanjene Europe i svijeta.* Jer **Isus Krist je** za nas kršćane u najuzvišenijem smislu i značenju **"Kamen zaglavni"** naše vjere, naše nade i našeg spasenja, naše pripadnosti i pritjelovljenosti njegovoj Crkvi. No, On je i "Kamen spoticanja", "Kamen što ga odbacuju graditelji" i "Znak osporavan". Ne vidjeti na djelu u povijesti i danas mnoge "Antikriste", koji negiraju, razgrađuju, ili su graditelji "novog hrama čovječanstva", značilo bi obnevidjeti i zatajiti. Zato valja životno naviještati i svjedočiti Isusa Krista i njegovu Radosnu vijest pomirenja i spasenja, u protivnom upali bismo u beznađe, ravnodušje i malodušje.

Ova knjižica ima četiri dijela: Prvi dio ima manja poglavlja: *O kamenu je riječ, Starozavjetni govor o kamenu, Novozavjetni govor o kamenu* i *Kristologija zaglavnog kamena* (str. 9. - 28.). Polazi se od raznovrsnog poimanja kamena u geologiji, arheologiji, arhitekturi. Prelazi se na svetopisamsko poimanje, gdje se već u SZ-u Boga naziva "stijenom, kamenom, hridinom". To je "povijest Saveza" koji će biti ispisan i zapisan "Božjom rukom, Božjim prstom, na zavjetnim kamenim pločama". Slikom kamena, gradnje žrtvenika i veličanstvenog starozavjetnog hrama služe se kasnije proroci, posebice Izaija, Jeremija i Ezekijel, zatim psalmist i mudrosne knjige. Govori se o mesijanskim vremenima kad će se dogoditi nešto novo za naše spasenje: *"Evo, postavljam na Sion kamen odabrani, dragocjen kamen ugaoni, temeljac. Onaj koji u nj vjeruje, neće propasti"* (Iz 28,16). Bog je za starozavjetnog čovjeka vjernika

Stijena, Hridina, Utvrda. Kamene ploče i kameni žrtvenici postaju trajnim svjedokom Saveza između Boga i njegova naroda. No, govor o kamenu u simboličkom značenju odnosi se na Krista, i u njemu nalazi svoje puno značenje, kako je to na raličite načine izrečeno kod evanđelista u NZ-u, po Petru apostolu u Djelima apostolskim i u Pavlovim poslanicama. Tu se rađa slika Bogočovjeka Isusa Krista, koga se naziva "Kamen zaglavni", "Kamen ugaoni", "Kamen temeljni". Stoga je opravdano govoriti o "kristologiji kamena", *jer se kroz taj naslov prikladno izriče i opisuje osoba i djelo Isusa Krista. Snažan i uvjerljiv Pavlov kristocentrizam nalazi svoje prikladno zorno predočenje u metafori o "zaglavnom kamenu", a to je sam Isus Krist (Ef 2,20). On je središte i ishodište, mjernica i odrednica svih dimenzija: širine, duljine, visine i dubine (Ef 3,18). On je prije svega i u svemu, sve je po njemu i za njega stvoreno, on je prije svega, on sve drži u redu, on je Glava, on je Prvorođenac, on je Punina (usp. Kol 1, 15-20). On ima jedincato ime koje je nad svakim imenom (Fil 2,9), i pod nebom nema drugog imena po kojem bi se ljudi mogli spasiti (Dj 4, 10-12).* Petar i Pavao nude i prve ekleziološke izvedenice, kad govore o zajednici vjernika kao o "Božjoj građevini", "Hramu Boga živoga", koji je čvrsto povezan u solidno zdanje jer je sazidan na temelju kojemu je "zaglavni kamen sam Krist Isus" (Ef 2, 20-22). *Apostoli, kao "mudri graditelji" novog kristovskog zdanja, kuće Božje, stana Božjega, hrama Božjega, Crkve, postavljaju temelje na koje se onda nadoziđuje, ali "nitko ne može postaviti drugoga temelja osim onoga koji je postavljen, a taj je Isus Krist"* (1 Kor 3,11 i LG, 6). Ta izvorna i temeljna kršćanska istina o jedincatosti Isusa Krista i jedincatosti Crkve Kristove lijepo je i snažno izrečena za nova vremena u *Deklaraciji "Dominus Jesus"*, a prema papinim riječima *"ne može biti predmetom neke vrste dijaloške rasprave, kao da bi to za nas bilo tek puko mišljenje. Za nas je to milost koja nas ispunja radošću, to je vijest koju moramo naviještati"*. Jer ima i onih kojima je Krist "kamen spoticanja", "znak protivljenja i osporavanja", "kamen koji odbacuju graditelji". *Njihova je nakana da oni sami, umjesto Boga, grade neki novi hram kojemu Isus Krist nije "Kamen ugaoni, zaglavni, i jedini temelj". Stoga treba vidjeti i tu drugu stranu medalje, tu žalosnu stvarnost koja postoji i u naše vrijeme.*

Drugi dio zato donosi naslove: *Antikamen-Amen! Suprotni glasi i djela, Kamen slobodnih zidara, Značenje masonskog kamena, Masonski pojam Boga, U sjeni Antikrista, Masonski bijeg u mitologiju* i *Masonska "Anticrkva"* (str. 29. - 52.). To su kratka i zanimljiva promišljanja o nestanku iz šire javnosti temeljnih kršćanskih vrednota, koje su obilježile epohu od Karla Velikog do Francuske revolucije (od 800. do 1789. godine). Nestaje kršćanska Europa, a novi prevratnički poredak proglašava troplet novih vrijednosti: sloboda, jednakost, bratstvo. *Počinje epoha raskršćanjenja, sekularizacije i sekularizma, liberalizma, ateizma i antiteizma. S Francuskom je revolucijom "nastao pokret koji je zanijekao kršćanske istine, moralne vrjednote humanizma i povijesna dostignuća europske kulture". To su novi, sekularni i pretežito bezbožni zaglavni i ugaoni kamenovi mišljenja i djelovanja, politike i društvenih odnosa. Iskon svih krvavih revolucija , pobuna i prevrata, koji je svoje naličje očitovao i kroz krvave*

pokolje, pogrome i zatore ili za zelenim pregovaračkim stolovima u "stoljećima rata", dajući naslutiti da će se njegovo pravo lice pokazati tek u kulminaciji upravo započetog "rata protiv terorizma". No, više od pola stoljeća prije te Francuske revolucije službeno je nastalo slobodno zidarstvo (1717.) koje se u svom cjelokupnom djelovanju do danas posvećuje *obradi i izradi drugog "ugaonog kamena", za izgradnju "novog hrama čovječanstva"*. Stoga u ovom dijelu, u spomenutim poglavljima, nalazimo niz zanimljivih informacija i analiza o "novim graditeljima", koji klešu drugi "kamen ugaoni" i stvaraju "novi svjetski poredak", bez kršćanskog poimanja osobnog Boga koji se objavljuje, bez Zaglavnog kamena Isusa Krista, bez križa, bez kršćanstva u smislu dogme i morala, bez Katoličke crkve. Zato je Njemačka biskupska konferencija svojom Izjavom još 1980. godine istakla, da je slobodno zidarstvo *"u svom mentalitetu, svojim temeljnim uvjerenjima i svom hramskom radu ostalo potpuno isto. Iznesene suprotnosti udaraju u temelje kršćanske egzistencije. Istinske poruke masonskih obreda i duha jasno pokazuju: istodobna pripadnosti Katoličkoj crkvi i Slobodnom zidarstvu je isključena"*. Tom je Izjavom njemački episkopat želio otrijezniti mnoge lakovjerne katoličke zagovornike "dijaloške otvorenosti" prema masoneriji. Masonski priziv na humanizam, toleranciju i dijalog sakriva, a ne otkriva, namjere i planove "Kraljevske družbe" i "Kraljevskog umijeća". Jer oni zapravo grade novu "slobodarsku Crkvu", odnosno "Anti-crkvu", na što je upozoravalo crkveno učiteljstvo od pape bl. Pia IX. i sv. Pia X. naovamo.

Treći dio ima naslove: *Odgovori Katoličke crkve, Pokušaj sažetka, Sažetak u obliku antiteza, Zaključna riječ* i *Pjesma mojem kamenu* (str. 53. - 70.). Tu se spominju službeni stavovi Crkve od pape Klementa XII. 1738. godine do Zakonika kanonskog prava pape Ivana Pavla II. iz 1983. godine. S naših prostora navode se otvoreni naučiteljski stavovi bl. Alojzija Stepinca u srazu s masonerijom njegova vremena i njihovim uplivom u gospodarstvu, prosvjeti, medijima, školstvu, odgoju djece i mladih. Pa iako se je u vrijeme NDH kod vlasti zauzimao za oslobađanje progonjenih masona, ipak se i "proces Stepincu" može očitovati i tumačiti kroz prizmu "masonske osvete", koja je dobro poslužila komunističkom režimu. U tom smislu su znakovite i neke Bakarićeve i Titove izjave o Crkvi u Hrvata, odnosno njezinu odcjepljenju od sveopće Katoličke crkve. Tu je i svijetli lik sv. Maksimilijana Kolbea. Inače, poslije toga kod nas u Hrvatskoj nastao je muk na tu temu, uz časne iznimke. Stoga je važno i smjerodavno 8 točaka u poglavlju *Pokušaj sažetka*, te poglavlja *Sažetak u obliku antiteze* i *Zaključna riječ*. Mnogi se nažalost danas "lijepe", ne samo radi osobne promocije i slave, uz osobe, medije i javnost te provenijencije, postajući ponavljači fraza i slogana "religije i humanizma bez Boga", koji često izviru iz krivog poimanja individualne slobode, iz filozofskog relativizma, etičkog naturalizma, a ne istinskog kršćanskog poimanja, pri čemu se sve to želi prekriti principom tolerancije, dijaloga, ekumenizma, simbolima i pojmovima koji ukazuju na parareligijsko društvo, kao da smo neka "socijalna udruga", a ne Kristovo kršćanstvo i "Crkva živoga Boga, stup i uporište istine" (1 Tim 3, 15). *Promatrajući fenomen masonerije u sklopu novovjekih svjetonazornih i religijskih trendova, moglo bi ju se danas definirati kao neki oblik i vrstu "civilne sekularne religije", stanište one "fluidne duhovnosti" bez Duha, kakvu susrećemo u svim inačicama New Agea.* Zato autor završava ovaj treći dio svojom *Pjesmom mom kamenu*, jer za njega je "Kamen ugaoni" Isus Krist. Iz njega raste Crkva sazdana na Stijeni. Domovina naša je "Kamena Hrvatska" sa svojom duhovnom i moralnom vertikalom, s kulturnom i vjerskom baštinom od stoljeća sedmog i zato sniva svoj "San na kamenu".

Četvrti dio donosi *Dodatak*, odnosno *Esej o hrvatskom literarnom satanizmu.* (str. 71. - 100.). To je ogled o trećem romanu pisca Ive Brešana ***"ASTAROTH"***, koji može poslužiti kao *pars pro toto* za brojne literarne uratke u kojima se sotonizira sve što je kršćansko, crkveno i hrvatsko. Brešan ističe u svom razgovoru objavljenom u prilogu *Magazin Slobodne Dalmacije* 24. kolovoza 2002., da je iz Astarotha jasno **"da i Crkvom vlada Sotona, i da je Isus kojega ona plasira samo Sotonina maska".** Naš autor dobiva dojam, nakon čitanja toga romana, da osim Crkvom i Isusom, Sotona-Astaroth vlada Hrvatskom, *štoviše, da se služi sotoniziranim i reinkarnacijom prerušenim Hrvatima za đavolska nedjela kroz povijest i izvan granica Hrvatske.* Kao da je Brešan moto ovog romana uzeo iz Strindbergova *Pakla* (1897.), pa ipak više i neodoljivo podsjeća na talijanskog pisaca i nobelovca (1906.), poznatog antiklerikalca i masona Giosuèa Carduccija (1835. - 1907.), na njegovu *"Himnu Sotoni"* i *"Litanije Astarotha"*, od kojega očito dobiva misaonu potku i osnovu ateističkog i antiklerikalnog opredjeljenja. Zanimljiva je srodnost ovog Brešanovog romana s *"Hrvatskim Faustom"* Slobodana Šnajdera, samo što je ovo drama. Autor se prisjeća uprizorenja "Hrvatskog Fausta" na pozornici Bečkog *Burgtheatera* u jeku Domovinskog rata u Hrvatskoj, te navodi sva imena u Beču koja su stajala iza tog projekta, što je zaista *"bilo moderno dramsko uprizorenje antihrvatstva"*. Brešanov roman želi pokazati *"da sve nedaće i zloće, da svi gmazovi zla izlaze iz 'ustaške i klerikalne Hrvatske'"*. U shemi prikazivanja povijesnog razdoblja od 1940. do 1990. godine, neizostavno su i Crkva, svećenici, časne sestre, fratri, vjerovanje kao i nevjerovanje, uvijek kao prikriveno politikantstvo, u službi opakog nacionalizma. Značajna je i često prisutna ateistička teologija u ovom romanu. U Boga se ne vjeruje, "jer on i ne postoji". *"Između religije politike zapravo nema nikakve razlike, one su isto. A Boga, onog kojeg ti tražiš, nema ni u jednoj od njih."* Taj negativni pristup ima rušilački naboj prema Bogu i Kristu, prema moralnim vrijednostima, prema Crkvi i službenicima Crkve, pri čemu se aludira na isusovce i franjevce. Posvemašnji satanizam zahvaće sve prostore i sva područja, pa tako i stvaranje samostalne države Hrvatske i radost nad tim događajem u Hrvatskom saboru: *"Čemu se zapravo oni vesele?"* Samo što još nije nadodano: *"Ubrzo će završiti sve to vaše ognjištarsko hrvatovanje i opet će doći naša voljena zajednička država, pa makar se umjesto Titove Jugoslavije zvala Zapadna Balkanija!"* Brešan drsko i smjelo kroz prizmu radikalnog satanizma prikazuje povijesno, političko i vjersko stanje hrvatstva i kršćanstva. Pače, on najavljuje i svoj novi roman pod naslovom *"Civitas Dei 2023"* i otkriva da će glavni lik toga djela biti neki pripadnik Crkve, *"iskreni i pravi kršćanin koji postupno shvaća da Crkva služi državi, odnosno država Crkvi, i da je sve to, na neki način, vezano uz*

zemaljske interese. I onda se pobuni, jer spoznaje da slijediti Isusa zapravo znači pobuniti se protiv institucionalizma vlastite Crkve.(...) Ako bi se sada iskreno slijedilo Isusa, to bi značilo činiti ono što čine don Branko Sbutega ili don Ivan Grubišić, oni su njegovi pravi učenici". Brešan valjda u tom slijedi uzor akademika Ive Supeka i njegovu pohvalu splitskom heretičkom biskupu Marku Antoniju de Dominisu (+ 1624.), pri čemu je čak ustvrdio *"da nakon njega Crkva u Hrvata i nije imala većeg i inteligentnijeg čovjeka od don Ivana Grubišića"*. I to bi bile objektivne, akademske i znanstvene prosudbe?! Zanimljivo, nisu se oglasili ni ti svećenici, možda im laskaju pohvale "ateističkog humanizma", baš kao što se do našeg autora nije oglasila ni službena Crkva ni itko u njezinim glasilima o Brešanovom spomenutom romanu?! Što prate članovi Vijeća za nauk vjere HBK, ili je i to samo počast? Smije li Crkva, smiju li profesori na KBF-u, smije li angažirana kristologija pred tim šutjeti i preko toga nijemo prelaziti? Je li dovoljno samo tiskati Deklaraciju *Dominus Jesus*, da se vidi naša "papirnata" aktivnost, pravovjerje i obrana Krista i Crkve? A gdje je život? Valjalo bi se izložiti, pa makar bili svjesni da to nije uvijek "popularno i isplativo" u ovosvjetskim kategorijama, pače da i u samoj Crkvi ima, jučer i danas, poklonika takovih i sličnih pisaca, s ushitom i revnošću za svoju slavu i osobnu promociju, daleko većom nego za istinu i slavu Isusa Krista i njegovu Crkvu!

Na koncu knjižice nalazimo *Bilješku o piscu* i *Sadržaj*. Knjižica je pisana pregledno, jasno, snažnim sadržajnim izričajima, a uistinu je ogled o neobičnoj, izazovnoj temi, pa se isplati za njom posegnuti, pročitati ju i nad njezinim se sadržajem zamisliti. Mala knjiga, a velika pouka i poruka!

Stjepan Kožul

MEDITACIJE LJUBICE ŠTROMAR

(Dr. sc. Ljubica Štromár: "Zagrebački krokiji", vlastita naklada, Zagreb, 2001.)

Što je to "kroki"? U Klaićevom "Rječniku stranih riječi" riječ "kroki" dolazi od francuske riječi "croquis" i znači: 1. skica, nacrt; 2. brzo nabačeni plan nekog kraja, izražava njegove općenite značajke i prikazuje najvažnije lokalne objekte (ceste, uzvisine, zgrade i sl.); 3. kratak i sumaran opis neke zgode; crtica. "Crtica" je, pak, kraća prozna vrsta s tek naznačenom zgodom ili likom; omiljena u impresionizmu.

U Klaića riječ "skica" dolazi od talijanske "schizzo" koja znači: 1. provizoran nacrt na brzu ruku, crtež (jednostavan, samo u glavnim linijama); 2. kraće književno djelo, crtica; pričica. Srodna joj je i riječ "skeč".

Na 103. strani "Zagrebačkih krokija" autorica svoju crticu poetski naziva "lepezom pogleda i misli". No, prije svega, naziva je "krokijem". Premda je tu riječ o crticama, skicama, one su često vrlo pažljivo oblikovane, opisi tanahni, anegdote se kadšto otvaraju malim životnim pričama, često nailazimo na razmišljanja, udubljene meditacije pred nekim prizorom, opise događaja. Velika većina tih krokija ne prelazi veličinu stranice, njihova kratkoća sugerira tu skicoznost, to jest, prikazivanje prizora u glavnim crtama.

Spisateljica šeće gradom poput slikarice koja nosi sa sobom pribor i blok za skiciranje u koji slikari bilježe ideje, "nabacuju" svoje nacrte da ih kasnije razrade, pa kad je nadahne neki prizor, ona sjedne na klupu i na licu mjesta nacrta što vidi pred sobom. Ta usporedba književnog žanra sa slikarskim nije slučajna, jer često joj misao sa slikarskih platna prelazi na krajolike, i obratno, s krajolika na slike. Gdjekad prolaznike i druge likove uspoređuje s likovima sa slikarskih platna.

Knjiga "Zagrebački krokiji" podijeljena je u tri dijela, glavni "Zagrebačke krokije", po kojima je dobila ime, nešto manji dio "Inozemne krokije" i vrlo kratki dio "Pisma", od svega devet kratkih pisama.

Najčešća su tema prvog dijela vedute, ulice, kuće i krajolici koje opisuje meditativni šetač. On zastaje i pažljivo promatra, ili se odmara na klupi i, čak, razgovara s prolaznicima, dakle, ima vremena na raspolaganju da u miru nabaci, odnosno zapiše svoju impresiju. Većina krokija zrači meditativnim mirom i tišinom. Najčešće teme su toposi, u punom smislu riječi. Gotovo uvijek dobivamo prostorno-vremensku lokaciju, to jest, mjesto u gradu ili prirodi, godišnje doba, dio godišnjeg doba ili čak datum, i sve to često već na početku meditacije. Ti zbiljski toposi otvoreni su simboličkom i otajstvenom utoposu kao imanencija transcendenciji. Sjaj utoposa prosijava u toposima. Nemamo tek reportersko zapisivanje dojmova i opažaja, već meditativno udubljivanje u život i njegova transracionalna značenja. Život je pun osjetilnih dojmova. Preobilna ćutilna konkretnost isijava nedokučiv smisao.

Autorica gleda u makropojave, u gradske vedute, parkove, brda, rijeke. Nižu se privlačni krajolici koje zaljubljeno promatra. No, još se češće udubljuje u mikropojave, u pojedinu kuću, dvorište, stablo, cvijet, stan, sobu ili sliku. To najčešće prate bogati opisi prirode, opisi godišnjih doba i vremenskih promjena. U krajolik uranja cijelim bićem crtajući vlastitu impresionističku geografiju, vedute pune tajne. To nije samo neoromantično (zensko) uživanje u stapanju s prirodom, već je može nadahnuti i sasvim tehnička pojava kao što je saobraćajna petlja u Držićevoj. Zanosi je u daljinu i visinu, i ona zrači čežnjom i tajanstvom, opojnošću pisanja.

Zapažajući, autorica se šeće ulicama, ulazi u kuće i istražuje unutrašnjost kuća i dvorišta, gdjekad ulazi čak i u neke stanove, vjerojatno znanaca. Gradom se šeće kao lovac na prirodne ljepote, opaža boje i slikarske motive. Na primjer, biti u zimsko svitanje na Mirogoju i opaziti u trenutku kratkom kao treptaj oka ljubičasto svjetlo sunca u krošnjama breza! (str. 53.) Meditativnom se pogledu otkriva dublja besvrhovitost stvari. Kad stvari stoje pred Bogom svrha im je estetska i transcendentna: "Tronožac pade uz naherenu bačvu kao drveni lutak. Nikomu više nije potreban osim suncu koje na njemu odmara svoje zrake." ("Vrt u predgrađu", str. 16.) Opaža rijetke pojave i posebne trenutke ljepote krajolika. Uživa u krajoliku kao impresionistička slikarica. Kadšto je zanese trenutačni dojam, vidik kakav se na trenutak otvara pogledu iz jurećeg auta ili tramvaja. Opisuje vedute čak iz helikoptera. ("Iznad Zagreba", str. 48.)

U prizorima nerijetko zapaža i ljude, koji vire kroz prozore, izranjaju iza uglova. Vedute su nastanjene prolaznicima koji hodaju ulicom, kupuju na tržnici ili mole u crkvi. Često se zadržava na

ljudima s ruba društva, siromasima, smetlarima, starcima, beskućnicima. To mogu biti sasvim nepoznati ljudi koji pobuđuju dojam tek svojom pojavom, kao u slikarstvu, ali gdjekad crtica ulazi u njihovu dušu, upušta se u upoznavanje i razgovor s prolaznicima, prolaznik priča o svom životu, anegdota se otvara prema maloj životnoj priči, nastaju crtice o obiteljskim tragedijama. Autorica kritičkim okom zapaža društveno stanje, siromaštvo, starost, alkoholizam, vandalizam huligana. Piše poetske anegdote o pojedinim osobama, priče iz neposredne ili dalje prošlosti. Gdjekad je, pak, čovjek tek djelić toposa, kao u tragičnoj epizodi kad drvo ubija prolaznika. Protagonisti mogu biti nepoznati prolaznici, ali i stari znanci, prijatelji i rođaci. Tematika prepleće patnju, nesreću, gubitke voljenih, prolaznost, starenje i smrt s radošću i ljepotom života.

Nije predmet njezina zrenja samo Zagreb. "Inozemni krokiji" sadrže impresije iz Austrije, Češke i Slovačke, Istočne Njemačke, Egipta, Francuske, Grčke, Monaka, Malte, Italije, Izraela, Mađarske, Nizozemske, Poljske, Rusije, Španjolske, Švicarske, Ukrajine i Velike Britanije. To su dojmovi s putovanja, trenuci prelaska granice, doživljaji nekog grada ili krajolika, viđenja, asocijacije i priviđenja, putovanja autobusom po kišovitim ili čak snježnim zimskim vremenima, ali i šetnje pod žarkim suncem Afrike. U "Pogledu na Orvieto" autorica se kao pravda: "Brzina prolaza je velika pa sve ostaje kao kroki." No, to ne vrijedi za mnoge njene meditacije koje odišu smirenošću i pažljivim motrenjem.

To su, uglavnom, vjerska i kulturna hodočašća prikazana u vidu dojmova. Putuje Franjinim stopama ili hodočasti u Svetu zemlju, no, još češće pohađa muzeje, osobito izložbe likovne umjetnosti, gdje nastaju meditacije pred likovnim djelima, pa i pred čitavim izložbama. Prisjeća se naslikane vedute, a onda sa slikarskog platna prelazi na vedutu grada koji razgledava. Meditacija pred oborenim kipom faraona govori o prolaznosti i završava simboličkom poantom. Zapaža otuđenost i hladnoću baroka u Escorialu, krajolike promatra iz zrakoplova. Meditira pred mnogim skulpturama i slikama. Najviše je uzbuđuju upravo likovne izložbe i muzeji puni likovne umjetnosti. No, tu su i eksplicitno kršćanske meditacije, na primjer, ona o mjestu gdje je stajao Pavao. U inozemstvu gdjekad susreće Hrvate, često svećenike.

Treći, posljednji i sasvim kratki dio knjige "Zagrebački krokiji" sadrži devet pisama sestri Dadiki, odnosno, slikarici Nadi Štromar. "Pisma" su pisana izravnim govorom, većinom su to čestitke za Božić, Uskrs ili rođendan. Nisu duga, ali su puna sadržaja, raskošna mislima i dobrim željama. Tu su prepleteni blagoslovi, zahvaljivanja, čestitke, molitve, izjave ljubavi, molbe za oprost, želje.

Osnovna je osobina i vrlina "Zagrebačkih krokija" dobroduho pero kojim su pisani. Impresionistički se opisuje antropomorfnu prirodu koja je i sama viđena dobroduhom. Stvari i prirodne pojave nose ljudske osobine, dišu osobnošću i čarolijom, meditativnom opuštenošću. Iza takvih bića i predmeta, iza antropomorfna svijeta, gdjekad se osjeća Božja ruka. Književnica govori o "zagrebačkoj duši", sam je Zagreb gdjekad antropomorfan i dobroduh, mami nas u svoje okrilje. U takvu ozračju misao lako može krenuti u opise svojstvene dječjoj književnosti, kao što je priča o antropomorfnoj zraci sunca ("Pogled kroz kavanski prozor", str. 31.), koja se šeće kao u kakvoj priči za djecu.

Zadivljenost pred svakodnevnim malim pojavama kao što je opažanje svjetlucave prašine u zraci sunčeva svjetla, ali i ništa manja zadivljenost pred prostranim krajolicima i vedutama. Ulica ima dušu, ona prijateljski izlazi u susret zoru. Svijet je tu još otvoren tajni i prožima ga pjesma i svemirska glazba. Osjećanje prirode je zavičajno, mistično i neotuđeno. Humanizirana ljudska okolina: stabla, livade i druge pojave predaju se pomireno svojoj sudbini. Meditacije gdjekad prožima čežnja za beskrajem, ili nostalgija za prohujalim vremenom, kao i za djetinjstvom.

Opisi opaženog kadšto zrače nesvjesnom simbolikom, i makar počivaju na dojmovima, nošeni su bogatim i točnim zapažanjima, gdjekad, pak, riječ je više o "iluziji doživljaja", s više apstraktnih fraza i površne raspjevanosti. Zagrebačke i inozemne krokije uglavnom nosi opažanje-dojam. U većem broju krokija opažanje se ne odvaja od neposredno viđenog, to je šetnja usmjerena na vanjštinu, to jest na prizore-impresije, ali te su impresije često bogate i slojevite, one same postaju duboki skriveni sadržaji puni značenja. Takav zor vanjštine vidovito je zrenje cijelim bićem, svim čulima, i igra mašte na toj pojavnosti. Nije riječ samo o opažajima vida, iako vid dominira. U igri su sva čula. Gdjekad registrira samo zvukove.

Iako je svoje meditacije nazvala krokijima, to jest nabačajima, nemalo puta pedantno i pažljivo opisuje događaje. Doživljaj pretače u tekst, majstor je ugođaja tanahnog života prirode, opaža, ali i razmišlja, razmišljanja prelaze u poetski esej. Kadšto je riječ samo o poetskoj fenomenologiji, često govori i u prvom licu jednine, gdjekad i muškom! Meditativni vidoviti bljeskovi te zgusnutost i pjevnost rečenice pretvaraju neke krokije u poeziju u prozi. Ponekad na početku meditacije stavlja moto Matošev, Baudelaireov, ili čiji drugi, gdjekad je samorefleksivna: "Pogled nije san, ostao je, makar izlomljen i izrezuckan. Ticalo oka opasuje sve milošte krajobraza. Boje bogato razdvajaju daljine osebujnosti. Taj jedinstveni vidik ne može nitko oteti." ("Bukovačkom cestom, na spomen Matošu", str. 10.) Zapaža različite zvukove vjetra u različitim vrstama stabala. Sjećanja nadopunjuju opažaje, gdjekad je zanesu neoromantične čežnje, kadšto asocijacijama priziva bajku ili simbolika prelazi u gotovo fantastične vizije, ekstatični opisi sežu do nadrealnog, na primjer, grabežljive antropomorfne sjene ("Sjene iz Matoševe ulice", str. 57.), igrom mašte viđenja prelaze u priviđenja.

Inspiracije nalazi u likovnim djelima, slika ulice podsjeća je na slikarsko platno, slikarsko platno podsjeća je na kuću. Posjećuje izložbe, dovodi u svezu zagrebačke vedute i slikarska platna poznatih i manje poznatih slikara. Prolaznike uspoređuje s naslikanim likovima, krajolik opisuje pogledom slikara, opis vedute asocira uz slike. Meditira pred kipom Krista ili svetog Jurja, pred slikom svetog Franje, pred kipom Ribara, pred slikom Večenaja, pred Matošem na klupi, opis slike prelazi u religioznu meditaciju, tada slijedi vlastitu logiku misli subjektivnog viđenja i priviđenja. Tome nasuprot, ponekad samo vjerno opisuje likovno djelo. Slikarski opisi, kontrasti svjetla i tame, palete boja, akvareli, mirisi, zvukovi. Meditira pred izložbom, eksponati postaju govorljivi, ponekad samo nabraja eksponate, najčešće slikarska platna. Pri posjetu izložbi opijena je i zarobljena slikarskim platnima, podjednako kao krajolicima i

vedutama, parkovima, kućama... Spominje i knjige. Gdjekad sjedi i pogledom vrluda po prostoriji, što je nalik opisu slike: statički opis sobe, faktografija, inventar sobe. ("Djevojka u gornjogradskom interijeru", str. 59.) Najljepši i najveličanstveniji trg u Zagrebu zove "Kazališnim trgom", tako ljepše zvuči, makar on još i dan-danas službeno nosi ime nekog debelog diktatora. Pa i red je da trg ima ljepše ime!

U njezinu svijetu ure ne pokazuju vrijeme već prolaznost. Pjesnik je ljudske ranjenosti: "Ostala je u ljudima napuklina, brazda koja nikad ne zacjeljuje. Otvara se ponovno i ponovno, te uvijek pomalo krvari." ("Mirogoj poslije Svih svetih", str. 29.) Meditativno je nagnuta nad ljudsku prolaznost i smrt, krhku ljudsku egzistenciju svjesnu smrti, lomno titranje života, nestajanje. Zagrebački krokiji završavaju anegdotom o smrti cvrčka koji se glasa sve slabije. Čežnja za transcendencijom, neslućenim vidicima, za blaženim stanjem bez bolova. Neki ljudi idu prema vječnosti, neki misle da idu prema ništavilu. Usprkos nemoći i kratkom dosegu, čovjek je obasjan predsjajem transcendentne ljepote "koja je izvan dosega ljudskog poimanja".

Riječ je o književnosti kršćanske inspiracije, premda su eksplicitna religioznost i bogoštovlje diskretni i rijetki, mnogi zor djeluje začarano kao epifanija, priroda se otkriva kao hram, puna humana ozračja. Autorica često svraća, ili je svraćala, u crkvu Ranjenog Isusa, opisuje praktičke vjernike, različite (obične ili neobične) likove, zapaža ljudske reakcije kod rukovanja pod misom. Svojoj vjeri zahvaljuje trenutke vidovitosti, preobraženja, kada se priroda zajedno s ljudima otkriva uzdignuta u nekoj višoj dimenziji, a "Zagrebački krokiji" poprimaju oblik duhovne meditacije.

Josip Sanko Rabar

PLAVA PRIRODA

(Emotivna duga Dine Franin; kritički osvrt u skladu s trendom emocionalne inteligencije - osvrt na emocije Dine Franin u Plavoj prirodi.)

Plava priroda Dine Franin spaja najrazličitije emocije, od definiranih osjećaja ljubavi-mržnje, do nejasnih prostora unutar kojih vidi samo obrise voljene osobe. Voljeni subjekt zanimljiv je i u svojim negativnim atributima, on manipulira te "laže lukavo i podmuklo". To je zapravo netko za koga se možemo upitati kako je uopće ušao u snove naše pjesnikinje, kako joj se nešto takvo moglo dogoditi.

Pjesnikinja je u ovoj zbirci rascijepljena između stvarnosti i nemogućnosti prave definicije što život jest, a što nije. Ona se opet spliće u svoje intimne doživljaje i kroz stih ćutimo ljubavne povrede koje je zadobila. Lirski subjekt u svom životnom prostoru nije zadovoljan, ne živi kvalitetom za kojom žudi i prosuđuje druge živote, npr. život voljene osobe, s dozom zavisti. Gomilu negativnih osjećaja, ljutnje, samoće, očaja, jada te neprijateljstva prema mužu-ljubavniku pjesnikinja ne umije kanalizirati.

Ona je svojeg bračnog zajedništva svjesna u svoj njegovoj ništetnosti, to je prostor u kojem prestaje zdrava komunikacija i gdje pjesnikinja ljubav očekuje kao Godota. Zamrznuta bračna komunikacija ujedno je prostor profinjenog sadizma unutar kojeg žena kao osoba

iznutra nestaje i sve je više nema. Motivi poput alkohola i voodoo-magije zapravo su rasprsnuće života u duši pjesnikinje. To je pokušaj da se život iz sebe pusti van, u oslobođenje.

Klasični otoci suvremenog otuđenja u međuljudskim odnosima dolaze neprekidno do izražaja u njenim stihovima. Osjećaj gubitništva i nemogućnosti da se postigne harmonija i sklad u svojoj osobi iscrpljuju autoricu. Ona je naprosto umorna. Njeno postojanje je dovedeno u pitanje i mjestimično, što je očita varka, izgleda besmisleno. Neprekidno nezadovoljstvo drugim osobama, službenicama, prijateljicama, katolicima ili muškarcima, "memento" je da autorica ne umije izvući grumen zlata iz crnog katrana svakog čovjeka. Međutim, gdjegdje, u nekom drugom braku, uviđa sklad, što ju potiče da svlada umjetnost potrage za skladom u vlastitom životu. Mjesto u kojem je pjesnikinja sada definiramo kao mjesto u kojem ona ne bi željela biti. Ona bi željela živjeti drugdje, ali je onda ponovno poteže teška sila teže vlastite domovine, naprosto patriotski sentiment. Svejedno, čini nam se da će ona ipak pobijediti stvarnost svojeg trenutka, "fatalnoga sada", jer je svjesna običnosti i snage postojanja. Ona osjeća neizdrživ poriv za povratkom svojem bitku i pritom je rukovode ideali čistoće i nevinosti. Tako zapravo pjesnikinja nadvisuje samu sebe i običnost svoje poezije kada poznatim licima sudi kao sudac koji na to ima pravo. A ima li?

Kristina Silaj

PERIVOJ OD SLAVE

(PERIVOJ OD SLAVE - poprsja kipara Ratka Petrića u Perivoju Gospe od zdravlja u Zadru s tekstom Julija Derossija i fotografijama Zvonimira Zidarića, Družba "Braća Hrvatskog zmaja", Zmajski stol u Zadru, Svezak VI., strane 52, s ilustracijama u boji, naklada 2000 primjeraka, Zadar, 2002. godine.)

Dana 22. studenoga 2002. godine je u Crkvi Gospe od Zdravlja u Zadru predstavljena knjiga "Perivoj od slave", u kojoj profesor Julije Derossi biografskim sažetcima u bitnom ocrtava život i djelo hrvatskih velikana srca i uma od 15. do 20. stoljeća, koji su rodom, ili radom bili vezani uz grad Zadar, a čija je poprsja za Perivoj Gospe od Zdravlja u Zadru izradio zadarski akademski kipar Ratko Petrić. U temelju ovog znamenitog umjetničkoga djela je odluka Gradskoga vijeća grada Zadra donesena na sjednici Gradskoga vijeća 25. ožujka 1999. godine, koja govori "o izradi i postavi poprsja znamenitih i zaslužnih osoba koje su svojim djelovanjem obilježile zadarsku i hrvatsku povijest". To su Zadrani: kipar i graditelj Juraj Matejev Dalmatinac, kipar i medaljer Franjo Vranjanin Laurana, graditelj Lucijan Vranjanin Laurana, sva tri iz 15. st.; zatim Zadranin, modruški biskup i upravitelj biskupije senjske, pisac i veliki hrvatski rodoljub Šimun Kožičić Benja, iz 15./16. st.; pa Zadrani: slikar i bakrorezac Andrija Medulić, jedan od najistaknutijih hrvatskih slikara koji su djelovali izvan domovine Hrvatske, pjesnik Brne Karnarutić, svećenik, vjerski pisac i pjesnik Šime Budinić, svećenik i pjesnik Juraj Baraković, svi iz 16. st.; Zadranin, svećenik i leksikograf iz 17./18. st. Ivan Tanzlinger Zanotti; Splićanin

umro u Zadru, liječnik, novinar i urednik "Zore Dalmatinske" (1844. -1848. god.), u čijem je prvom broju hrvatski propjevao pjesnik Petar Preradović svojom pjesmom "Zora puca", i jedan od prvih hrvatskih preporoditelja u Dalmaciji Ante Kuzmanić iz 19. st., komu je u borbi za afirmaciju štokavskoga narječja s ikavskim izgovorom u stvaranju hrvatskog književnoga jezika u oštroj konfrontaciji s Gajevom književnom reformom iliraca bio desna ruka Ličanin iz Velikog Žitnika, stariji rođak Oca Domovine dr. Ante Starčevića, tvorac prve prave hrvatske gramatike na hrvatskom jeziku "Nove ricsoslovice iliricske" (objavljena u Trstu 1812. god. a pretisak joj je nedavno objavio Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje u Zagrebu) čuveni pop Šimun Starčević, koji je budućemu Ocu Domovine dr. Anti Starčeviću kao dječarcu kod sebe u župnom dvoru u Karlobagu čvrsto u srce utkao klice njegove buduće nepokolebljive hrvatske državotvorne svijesti i ljubavi prema samostalnoj i nezavisnoj hrvatskoj državi; zatim su tu i poprsja Dubrovčanina iz 19. st., koji je u Zadru umro, znamenitog hrvatskoga političara Mihe Klaića, pa svećenika, političara i književnika iz 19. st. Mihovila Pavlinovića, koji je rođen i umro u Podgori, a među inim je znamenit i po svom prvom govoru na hrvatskom jeziku u Dalmatinskom saboru, kad se nasuprot mnogima istaknuo kao pobornik sjedinjenja Dalmacije s ostalom Hrvatskom, i koji je 1. ožujka 1862. godine u Zadru bio među pokretačima lista "II Nazionale" s prilogom "Narodnim listom", kao s hrvatskom budnicom, te svećenika i jezikoslovca Dragutina Antuna Parčića iz 19/20. st., koji se rodio u Vrbniku na otoku Krku a umro u Rimu, školovao se na Glavotoku i u Zadru, te bio profesor gimnazije u Zadru i kanonik u Zavodu sv. Jeronima u Rimu, gdje je i umro a pokopan je u zajedničkoj grobnici Ilirske bratovštine na rimskom groblju Campo Verano. Ovaj se hrvatski velikan posebno istakao kao vrstan tiskar koji je sam lijevao glagoljska slova, i kao začetnik hrvatske dokumentarne, znanstvene i umjetničke fotografije koji je načinio prvi hrvatski "svjetlopis" (fotografiju) već 1859. god., snimivši Prvić Luku kod Šibenika, a pomoću mikroskopa i teleskopa prvi je u nas snimio nogu buhe i zalazak sunca. On je godine 1867. prvi snimio i Crkvu Gospe od Zdravlja u Zadru, koju su američki zrakoplovi razorili u vrijeme Drugog svjetskoga rata, u razornom bombardiranju, koje smo čuli i mi u prekovelebitskom Gospiću. Ta je Parčićeva fotografija u svom originalnom izgledu na naslovnici knjige "Perivoj od slave", na čijoj je poleđini kolor fotografija divnoga izgleda iste zadarske crkve Gospe od Zdravlja u Zadru u njenom današnjem obnovljenom zdanju. Tu obnovu je omogućio zadarski dobrotvor, monsinjor Simeone Duka (Duca). Posebno značajan u Dragutina Antuna Parčića je njegov leksikografski rječnički rad. On je objelodanio više izvrsnih hrvatsko-talijanskih i talijansko-hrvatskih rječnika, koje karakterizira veliko bogatstvo riječi i obilje neologizama (novotvorenica) za tuđice, što posebno znamenuje 3. izdanje njegova hrvatsko-talijanskoga rječnika u Zadru 1901. god., u kom ima 91 tisuća riječi. Osim rječnika, god. 1873. Parčić je objavio i gramatiku hrvatskoga jezika na talijanskom, koja je vrlo dobro ocijenjena i prevedena na francuski, ali kao srpsko-hrvatska. Kao sjajni glagoljaš Dragutin Antun Parčić je derusificirao kanonske glagoljske knjige i vratio ih ćirilometodskoj tradiciji i hrvatskoj redakciji. 1893. god. je objavio

svoj znameniti glagoljski misal priređen prema prvotisku misala iz 1483. god., za koji je pok. Zvonimir Kulundžić s dosta dobrim argumentima tvrdio da je objavljen kod nas u Kosinju u Lici. God. 1894. Dragutin Antun Parčić je objavio i "Mali azbukar za pravilno i jednolično čitanje glagoljice u novih crkvenih knjigah".

Konačno, u Zadarskom Perivoju od slave su i poprsja hrvatskih velikana iz 19./20. st, svećenika, političara, književnika, publicista i književnoga kritičara: Jurja Biankinia iz Starog Grada na Hvaru, koji je, uređujući ga od 1871. do 1918., god. zadarski "Narodni list" učinio glavnim dalmatinskim glasilom, zatim Ive Prodana iz Janjine na Pelješcu, koji se kao vođa hrvatskih pravaša u Dalmaciji istakao u energičnom zalaganju protiv talijanskoga iredentizma i velikosrpske politike, te Jakova Čuke (Jakše Čedomila) iz Zaglava na Dugom otoku, utemeljitelja moderne hrvatske književne kritike, koji je nastojao hrvatsku književnost ocjenjivati europskim mjerilima.

Od spomenutih poprsja njih je trinaest postavljeno u Perivoju Gospe od Zdravlja, a poprsja Jurja Dalmatinca, Franje Vranjanina Laurane i Lucijana Vranjanina Laurane postavljena su u uređenom prostoru iza zgrade Tankerske plovidbe u Zadru. Također treba spomenuti da je poprsje Ante Kuzmanića postavljeno nekoliko godina ranije, 1994. godine u svezi s proslavom 150. obljetnice Zore dalmatinske.

Poprsja kipara Ratka Petrića postavljena su u Perivoju Gospe od Zdravlja kao zadarski Perivoj od slave, na što je potaknuo davnašnji slavni zadarski pjesnik Petar Zoranić, koji je u svom Perivoju od slave žalio što vila Hrvatica - za razliku od vila Latinke, Grkinje i Kaldejke - ima u svom krilu malo plodova, tj. malo hrvatskih umjetničkih djela. A "Naš perivoj od slave," napominje u Pogovoru prof. Julije Derossi, "Perivoj Gospe od Zdravlja, jedinstveni perivoj takve vrsti u Hrvatskoj (donekle je sličan zagrebačkom Zrinjevcu, gdje je nekoliko spomenika hrvatskih velikana, i senjskom parku s nekoliko kipova znamenitih Senjana), ima puno stvaratelja 'plodova' i zorno svjedoči o zadarskoj i hrvatskoj slavi." Fotografije, u boji, poprsja kipara Ratka Petrića postavljenih kao ciklus Perivoj od slave u Perivoju Gospe od Zdravlja u Zadru, objavljene u ovoj knjizi, snimio je Zvonimir Zidarić, predgovor knjizi napisao je nakladnik Stijepo Obad, a na kraju knjige pred Derossijevim *Pogovorom* je napis autora poprsja, akademskoga kipara Ratka Petrića (izvanrednog profesora na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu, utemeljitelja niza majstorskih radionica i likovnih grupa i dobitnika više nagrada za umjetnička ostvarenja, među kojima se ističe odlikovanje Red Danice Hrvatske prvoga predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana) "Kako su nastala poprsja za Perivoj Gospe od Zdravlja". U tom napisu on piše o problemima koje je s mnogo muke trebao svladavati, a među kojima su posebno istaknuti problemi vezani uz izgled likova velikana čija je poprsja stvorio. Potom su u nekoliko rečenica dani biografski podaci o kiparu Ratku Petriću, a na kraju je lijepu i znalačku ocjenu rukopisa ove knjige napisao profesor književnosti u Zadru Kazimir Šćiran.

I na kraju, ponavljajući riječi autora teksta u ovoj knjizi, prof. Julija Derossija u njegovom *Pogovoru,* napomenut ću da je "Svrha ove knjige da bude svojesvrstan uljudbeni vodič u svezi sa značajnim osobama zadarske i hrvatske umjetnosti i

znanosti koje imaju poprsja u Perivoju Gospe od Zdravlja, i u svezi s jednim izvrsnim višestrukim kiparskim djelom Ratka Petrića. Namijenjena je u prvom redu Zadranima, ali i onima koji dolaze u naš grad kao posjetitelji i kao turisti. Knjiga će takvima pomoći da obilazeći Perivoj Gospe od Zdravlja i promatrajući poprsja, lakše pojme koliko je značajnika hrvatskoj kulturi dao ovaj grad i koliko je značajnika hrvatske kulture u ovom gradu djelovalo. A to je još uvijek manji dio od broja znamenitih osoba vezanih uz Zadar i njegovu povijest." Tim bi riječima prof. Julija Derossija stvaratelj ovih poprsja dodao: "Eto, sada je pred građanima plod mojega dvogodišnjega rada. Nadam se da će znati cijeniti uglednike iz zadarske povijesti. Možda će netko zastati i reći: To je načinio naš čovjek, zadarski kipar Ratko Petrić"...

Nikola Bićanić

DRUŠTVENE KNJIŽEVNE VEČERI HKD SV. JERONIMA

20. III. 2003. - Mijo Dukić: Kloštar u Kobašu

27. III. 2003. - Stanislav Vitković: Križni put trojice biskupa

10. IV. 2003. - Đuro Vidmarović: *Ljubav križa* Mile Dragar

24. IV. 2003. - Stanka Pavuna: Štikleci novozagrebečki

Vijesti

* * *

U turskom gradu Izmiru otvorena je katolička knjižara, koju vode braća *Erol* i *Sayin Kara*. Uz Bibliju, kažu informacije, najtraženiji je Katekizam Katoličke Crkve. I u jeronimskoj (ćirilometodskoj) knjižari, otvorenoj prije 28 godina u Dubrovniku, najbolje su se prodavale Biblije i naši katekizmi. Nažalost, početkom 2003. dobili smo otkaz, tobože zbog "nepoštivanja ugovora".

* * *

Prema najnovijim anketama *abbé Pierre* ponovno je najpopularniji Francuz. Visoko mjesto i opet zauzimaju *Zinedine Zidane* i *s. Emmanuelle*.

* * *

U časopisu "Forum Weltkirche", br. 1/2003, Achille *Mutombo-Mwana* piše o kongoanskim teolozima.

* * *

Na 3. programu Hrvatskog radija izvedena je radioigra *Dubravka Jelačića Bužimskog* "Pljuvanje Isusa ljeta Gospodnjega 199.." prema istoimenoj noveli nagrađenoj na natječaju za Serra priču. HKD sv. Jeronima sudjelovalo je u predavanjima Serra kluba i dvaput dalo svojega predstavnika (R. Grgeca) u žiri za dodjeljivanje nagrade. 2002. predstavljen je jedan od dobitnika (S. Vranjković) na našoj književnoj večeri.

* * *

Ogranak MH iz Novalje objavio je pretisak poznatog djela *Božidara Širole* o etnografskom portretu Novalje. Božidar Širola, jedan od naših najpoznatijih skladatelja i etnografa, bio je i jedan od najbližih suradnika *J. Andrića i V. Deželića* u djelovanju HKD sv. Jeronima.

* * *

Hélène Carrère d'Encausse objavila je kod Fayarda djelo "Catherine II" o *Katarini Velikoj*.

* * *

"Herder Korrespondenz", br. 2/2003, donosi članak o *Renéu Girardu*.

* * *

U časopisu "Famiglia cristiana", br. 51/2002, *Maurizio Turrioni* piše o filmovima prikazanima za Božić ("Film da leggenda), npr. o Disneyjevu "Otoku s blagom", o legendarnom Divljem zapadu itd.

* * *

Hrvatska zajednica bračnih susreta dobila je 4. I. 2003. novi nacionalni tim (*Anđelka* i *Marijan Mađerčić, Josip Koprek*).

* * *

U "Glasu Koncila" od 19. I. 2003. objavljen je prikaz života i rada *Vojmila Rabadana* u prigodi 15. obljetnice njegove smrti.

* * *

O *Maruliću 6/2002* govorio je 7. I. 2003. *Boris Rotar* na Radiju Vatikanu.

* * *

Gerd Sticker u časopisu Herder Korrespondenz, br. 1/2003, piše o novom zakonu o religijama izglasanom u bjeloruskom parlamentu.

* * *

U dnevniku "La Croix" od 12. I. 2003. *Julia Ficatier* piše o pacifikaciji Nigera 1899. i o dvojici francuskih časnika (*Voulet* i *Chanoine*).

* * *

"Hrvatsko slovo" od 17. I. 2003. donosi pjesme *Josipa Stanića-Staniosa, Mate Sušca* i *Desmonda O'Gradyja* te prikaz "Kolke" *Nade Barac-Jelčić* iz pera *Nevenke Nekić*. Napominjemo da je irski pjesnik O'Grady preveo na engleski više pjesama *Zlatka Tomičića*.

* * *

Hrvatski katolički zbor "MI" organizirao je 26. I. 2003. prigodnu akademiju uz misu povodom kanonizacije *Josemarie Escrive de Balaguera* (6. X. 20002.)

* * *

O smanjivanju broja katolika u Njemačkoj piše *Herder Korrespondenz,* br. 1/2003, jer je sada taj broj 26 656 000, dakle za 161 000 manji.

* * *

"Humilitas", br. 1/2003, donosi članak *Albina Lucianija*, kasnijeg pape Ivana Pavla I, "Imparare da Lutero" (Učiti od Luthera), gdje se ističe potreba za jednostavnim katekizmima.

* * *

KM Forum Weltkirche, br. 1/2002, objavljuje članak *Georga Eversa* "Religionsfreiheit - eine chinesische Interpretation" o strahu kineskih moćnika pred tzv. "nelegalnim religijama".

* * *

Nakladnik "Liana Levi" objavila je knjigu *Tiziana Terzanija* "Pisma protiv rata" o ratu u Afganistanu protiv talibana.

* * *

"Mogućnosti", br. 10-12/2002, donose članak *Milana Ivaniševića* "Ikonografija drvoreza u starim izdanjima *Marulićeve* Judite" te opširan prikaz *Nikice Talana* o suvremenoj portugalskoj poeziji, s prijevodima.

* * *

"Katolički tjednik", br. 3/2003, objavljuje prilog *Bože Odobašića* "Vratiti identitet Djeda Božićnjaka" te priloge u povodu 160. obljetnice rođenja sarajevskoga nadbiskupa *Josipa Stadlera,* koji je prije odlaska u Sarajevo bio profesor na zagrebačkom bogoslovnom fakultetu i blagajnik HKD sv. Jeronima.

* * *

U dnevniku "La Croix" od 23. I. 2003. *Michel Crépu* piše o knjizi *Sébastiena Lapaquea* "Georges *Bernanos* au Brésil 1938 - 1945". U broju od 26. I. 2003. objavljen je članak o *Nataši Micić*, odnedavna srpskoj predsjednici.

* * *

U časopisu "Imprimis", br. 1/2003, *Charles Krauthammer* piše o američkoj dominaciji u suvremenom svijetu (American Unilateralism).

* * *

Joseph Joblin u "Notes et Documents", br. 64/2002, piše o šansama i izazovima globalizacije.

* * *

U časopisu "Herder Korrespondenz", br. 2/2003, *Ulrich Ruh* piše o monitumu Kongregacije za nauk vjere katoličkim političarima (Mahnung).

* * *

"Humilitas", br. 1/2003, donosi članak o sve većem broju američkih vjernika koji časte papu *Lucianija* (Sempre più numerosi i fedeli).

* * *

U subotičkom "Zvoniku" *Alojzije Stantić* piše o svom drugu iz djetinjstva *Tomi Verešu* u članku pod naslovom "Zbogom, Tome!".

* * *

"Vjesnik" od 24. I. 2003. objavljuje kratki prikaz *Marulića 6/2002.*

* * *

U "Hrvatskom slovu" od 24. I. *Ante Beljo* piše o *Damiševoj* knjizi o međimurskim franjevcima ratnim žrtvama.

* * *

Na poziv neokatekumenskog pokreta 24. I. 2003. sastale su se naše katoličke udruge s Mons. *Bozanićem,* uz prisutnost i predstavnika HKD sv. Jeronima.

* * *

Kardinal *Vinko Puljić* proglašen je po izboru čitatelja "Večernjeg lista" osobom godine 2002.

* * *

"La Croix" od 4. II. 2003, donosi osvrt *Mariane Gruber* na kraj SRJ-a, članak o raskrinkavanju *Miloševićeva* režima u Haagu (Milošević dévoilé), a 5. II. o simpatijama *Gérarda Depardieua* prema sv. Augustinu.

* * *

"La Croix" od 4. II. 2003. objavljuje vijest o Hrvatima koji su 2. XII. 2003. postali svjetski prvaci u rukometu pobjedom nad Nijemcima u Lisabonu. Vijest završava rečenicom "C'est la première fois que ces *ex-Yougoslaves* remportent le titre mondial" (To je prvi put da ti *bivši Jugoslaveni* osvajaju svjetsku titulu).

* * *

U Nogentu-sur Seine, gdje je živjela od 1876. do 1879., otvorena je krajem siječnja 2003. izložba kiparice *Camille Claudel,* sestre *Paula Claudela* i Rodinove učenice.

* * *

U "Stimmen der Zeit", br. 2/2003, *Hans Goller* raspravlja o dometima ljudske slobode u članku "Willensfreiheit - eine Illusion?" (Je li sloboda volje iluzija?).

* * *

"Notes et Documents", br. 64/2002, objavljuju esej *Piera Viotta* "Les *Maritains* et la littérature contemporaine" o odnosima suprugâ Maritain prema

predstavnicima tadašnje književnosti (*Claudel, Chesterton, Jacob, Papini, Mauriac, Bernanos, J. Green*). *Louis Armour* u istom svesku piše o filozofiji *globalizacije*.

* * *

U časopisu "La Vie" od 22. I. 2002. objavljen je intervju s *Bernardom Kouchnerom* "Aristide, aussi criminel que Sadam" o diktaturi Aristida, pošto je ponovno došao na vlast, a mnogi su polagali velike nade u toga bivšeg salezijanca, npr. abbé Pierre. U istom broju, u članku o režiseru Mauriceu Pialatu, koji je osvojio Zlatnu palmu svojim filmom "Pod suncem Sotoninim" prema istoimenom romanu *Georgesa Bernanosa*, piše Fréderic Théobald.

* * *

Ivan Pavao II. osvrnuo se kritički na izostavljanje spomena religije u nacrtu prijedloga europskog Ustava.

* * *

U dnevniku "La Croix" od 12. II. 2003. objavljuje se osvrt na suđenje *Miloševiću* u Haagu u članku pod naslovom "La culpabilité de Milošević a-t-elle été prouvée?" (Je li dokazana krivnja S. Miloševića?).

* * *

U "Hrvatskom slovu" od 4. II. 2003. *Ivan Biondić* piše o knjizi *Emila Čića* "Povijest hrvatskih neprijatelja", *Đuro Vidmarović* o knjizi *Nevenke Nekić* "Uspomene iz Slovačke", *Franjo Šanjek* o knjizi *Lovorke Čoralić* "U gradu sv. Marka" a *Darko Žubrinić* o hrvatskoj glagoljici u Rusiji (*Berčićevi* zbornici s pet glagoljskih kodeksa).

* * *

Prema zadnjim podacima iz papinskog godišnjaka (Annuario Pontificio) katolika je u svijetu *1,06 milijardi*. Najveći je porast broja katolika zabilježen u Africi.

* * *

Diljem svijeta organizirane su 16. II. 2003. demonstracije protiv *rata u Iraku*. U Rimu su u njima sudjelovale i katoličke udruge.

* * *

U Rimu u povodu *Stepinčeva* 10. II. 2003. predvodio je misu prefekt Kongregacije za evangelizaciju naroda kardinal *Crescenzio Sepe*, a u Frankfurtu je tim povodom održana svečana akademija. Slične su manifestacije organizirane širom svijeta gdje žive Hrvati.

* * *

"Vjesnik" od 4. III. 2003. donosi kratak prikaz *Marulića 1/2003*.

* * *

5. III. 2003. upriličen je u Drancyju sastanak prijateljâ *Maxa Jacoba*, pjesnika kršćanskog nadahnuća, židovskog podrijetla.

* * *

11. II. 2003. umro je *Ivan Alilović*, naš suradnik iz Hercegovine, član DHK i HKD-a sv. Jeronima. Objavio je nekoliko knjiga u našoj nakladi.

* * *

O knjizi *Radovana Grgeca* "Zakon srca" piše *Branko Pilaš* u Školskim novinama od 20. II. 2003. O knjizi *Mladena Jurčića* pisao je isti autor u "Hrvatskom slovu".

* * *

Početkom godine 2003. morali smo vratiti prostorije naše knjižare u Dubrovniku rektoru crkve sv. Vlaha don *Tomi Lučiću*. On je stalno govorio da mu je taj prostor potreban za skladišta, ali ga je, kako nas izvješćuju, skupo iznajmio. Napominjemo da smo taj prostor, uloživši znatna sredstva i veliki trud, pretvorili iz "ćumeza" u pristojnu knjižaru, koju smo vodili *28 godina*, boreći se kod jugokomunističkih vlasti za njezin opstanak i ostanak usred "hrvatske Atene".

* * *

Ivo Rodić objavljuje u Školskim novinama od 25. II. 2003. prikaz "Marulića", br. 1/2003.

* * *

Pod naslovom "Les laïcs dans l'eglise", u Etudes, br. 3/2003, *Henri Madelin, Robert Rouquette* i *Gaston Pietri* pišu o ulozi laika u Crkvi. Prema mišljenju nekih specifičnost uloge laika prema ulozi klerika teško je odrediti. Inače, mi smo o toj ulozi često pistali u jeronimskim publikacijama, pa čak i govorili u Vijeću BK za laike i na zasjedanju BK, priklonivši se koncilskom shvaćanju da se laici od klerika ne razlikuju dostojanstvom nego funkcijom. Mnogi svećenici, pa i laici, navikli na ulogu "satelita", to teško mogu shvatiti i prihvatiti. Zapravo, prihvaća se to deklarativno, ali ne i praktički. Isto se tako teško shvaća uloga katoličkih laika u političkom životu. Naravno, tu se politika mora shvatiti u dobrom značenju te riječi, tj. kao briga za opće i zajedničko dobro i kao služenje, a ne prvenstveno kao borba za vlast i kao stranačko politikantstvo.

* * *

U dnevniku "La Croix" od 21. II. 2003. *Robert Migliorini* piše o glumici *Madeleine Marion*, poznatoj interpretatorici djela *Paula Claudela*, pod naslovom "Madeleine Marion, fidèle à Claudel" (M. Marion vjerna Claudelu). Ona je igrala u njegovim dramama i recitirala njegove stihove. Kapitalno Claudelovo djelo "Satenska cipelica" došlo je zahvaljujući njoj do punoga izražaja. Nažalost, to djelo Dantea našeg vremena, nije prevedeno na hrvatski. Neke njegove drame (Navještenje i Razdioba podneva) objavljene su kod nas prvi put u nakladi HKD sv. Jeronima. "Navještenje" je u suradnji s HKD-om izvedeno i na daskama zagrebačke "Komedije". Na taj važan kulturni događaj naš se vjerski tisak svojedobno uopće nije osvrnuo.

* * *

Na Stepinčevo, 10. veljače, tajnik HKD-a sv. Jeronima dr. *Stanislav Vitković* predvodio je u zagrebačkoj katedrali prije podne svečanu konventualnu misu i održao prigodnu propovijed; navečer istoga dana sudjelovao je na tribini Radija Marije o bl. *Alojziju Stepincu*.

* * *

O povijesti i izdavačkoj djelatnosti HKD-a govorio je 24. ožujka na valovima Hrvatskog katoličkog radija naš tajnik dr. *Stanislav Vitković*, u razgovoru s novinarom *Domagojem Pejićem*.

SADRŽAJ

Radovan Grgec: Uz rub (147) 193
Matek Cicmarek: Monografija o Gospinu prošteništu 196
Križni put trojice biskupa 197
Drago Kolimbatović: Lice i naličje (Povodom smrti fra Tome Vereša) 198
Drago Pažin: Ivan Alilović (1922. - 2003.) 202
Zvonimir Remeta: Najprije majka 203
* **David Maria Turoldo:** Jedva Ništavilo 209
* **Giuseppe Ungaretti:** Krist, zabrinuti drhtaj 209
* **Primo Levi:** Pesah 210
* **Giovanni Testori:** Zemlja ljubi Krista 211
* **Margherita Guidacci:** Prežalosnoj 212
Mladen Machiedo: Prije i poslije Hrvoja Pejakovića (1960. - 1996.) 213
* **Hrvoje Pejaković:** Iz druge ruke (I jedna očajna; Kasni Celan; Travanj; Iz druge ruke; Ljubavna; Krhotina kronike) 217
Hrvoje Pejaković: Poetska gnoseologija 220
Tvrtko Klarić: Najava obilježavanja 100. obljetnice rođenja Nikole Šopa 226
* **Blaise Cendrars:** Uskrs u New Yorku 228
* **Mladen Jurčić:** Nanosi 236
Mladen Jurčić: Ustajanje protiv (oris mogućega filozofskoga djela) 237
* **Josip Sanko Rabar:** Bogataš 241
Júlia Benčičová: Prijevodi djelâ hrvatske književnosti na slovački u razdoblju od 1990. do 2000. 243
* **Josip Sanko Rabar:** Doušnik 256
Viliam Judak: Nadbiskup dr. Eduard Nécsey i 50. godine XX. stoljeća 257
* **Mladen Vojtjehovsky:** Visibaba 268
Nedjeljko Mihanović: Lirski glas tajanstvene slutnje vječnosti 269
Krešimir Veselić: Put u Madrid ili U traženju zajedničkog 280
Anica Slavka Sente: Pregled orguljarskog zanatstva u Hrvatskoj 284
Magdalena Made Bulić: Sjećanja i uspomene IV 289
* **Milan Radić:** Berba; Iskreni ćao 297
Milivoj Kovačić: Moj kateheta Mihovil Kolarić 298
Željko Vegh: Britanski izvoz totalitarne ideologije fašizma u Hrvatsku između dva svjetska rata 303
Ivan Krstulović: Definicija značenja riječi *ozračje* i sintagme *duhovna atmosfera* 323
Josip Lisac: Leksik zapadnog dijalekta 330
Nove publikacije 331

Mišljenja i reagiranja

Marko Kovačević: Mnogo je teže do etičkih vrijednosti nego do kulturnog blefiranja 332
Stjepan Babić: Umjesto daljnje rasprave sa Živanom Bezićem 337
Krešimir Veselić: Pismo iz dijaspore 338
Pavao Galić: Od kuge, glada i rata - oslobodi nas, Gospodine 342
Ante Gradiška: Dobar život (i) nama - a ne samo vama! 345
Stanislav Vitković: Završetak razgovora s fra Viktorom Nuićem 354

Mozaik

Josip Sanko Rabar: Anđeli u gostima (Priča o Dorothy Day) 360
Matija pl. De Galowetz: Neprocjenjivo blago slikarica plemkinja 362
Dario Tokić: Smrt kao most 363
Ivan Janez Štuhec: Svježina sakralnoga ciklusa 365

Knjige

Ivo Mijo Andrić: Male misli za velika djela 368
Roman o ljudima gorskokotarskoga područja 369
Gordana Čupković: Zbornik kao zbir reprezentativnih tekstova hrvatskoga kasnog srednjovjekovlja 369
Žarko Milenić: Duhovne poruke 372
Stjepan Kožul: Kristologija kamena 373
Josip Sanko Rabar: Meditacije Ljubice Štromar 378
Kristina Silaj: Plava priroda 382
Nikola Bićanić: Perivoj od slave 383

Vijesti

Iz domovine i svijeta 387

MARULIĆ - hrvatska književna revija. Izdaje: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, Zagreb, Trg kralja Tomislava 21. Uređuje: Uredrički odbor. Glavni i odgovorni urednik: Radovan Grgec.

ISSN 0350-4220